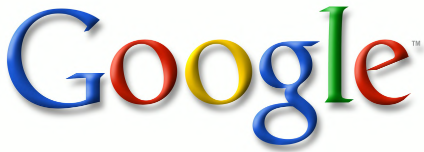

In Memory of

STEPHEN SPAULDING

1907 – 1925

CLASS of 1927

UNIVERSITY OF MICHIGAN

KRIJGS- EN GESCHIEDKUNDIGE GESCHRIFTEN.

SEELIG

OP DE

CITADEL VAN ANTWERPEN.

(1830-1832.)

DOOR

W. J. KNOOP,
Luitenant-Generaal bij het Nederlandsche Leger.

EERSTE DEEL.

SCHIEDAM,
H. A. M. ROELANTS.
1867.

e. l. J. Capel.

KRIJGS- EN GESCHIEDKUNDIGE

GESCHRIFTEN

VAN

W. J. KNOOP,

Luitenant-Generaal bij het Nederlandsche Leger.

VIJFDE DEEL.

SCHIEDAM.

H. A. M. ROELANTS.

1867.

VOORBERICHT.

Onder de nagelaten papieren van den overleden generaal Seelig *bevinden er zich vele, die betrekking hebben op het bezetten en verdedigen van de citadel van Antwerpen, gedurende de jaren* 1830, 1831 *en* 1832. *Die papieren zijn, door de erfgenamen van den overledene, ter mijner beschikking gesteld, met machtiging om daaruit openbaar te maken, wat ik voor de openbaarheid geschikt zou oordeelen. Zulk eene machtiging legt een plicht op; en het is die plicht, dien ik zal trachten hier te vervullen.*

Ik zal trachten in die papieren het belangrijke en wetenswaardige te onderscheiden van wat niet belangrijk en niet wetenswaardig is, en alleen het eerste openbaar maken; maar

natuurlijk, daar het oordeel hierover afhangt van ieders bijzondere meening, zoo is het wel denkelijk, dat ik bij die handeling velen niet zal voldoen, en de een zal oordeelen dat ik te weinig geef, de ander te veel. Ik zal, bij de mededeelingen uit déze papieren, niemand onnoodig grieven of kwetsen; maar daar, waar de geschiedkundige waarheid het vordert, zal ik onbewimpeld het oordeel kenbaar maken, door bevoegde mannen uitgesproken over de handelingen van hen, welke aan die gebeurtenissen van 1830—1832 *deel hebben genomen.*

MAASTRICHT,
19 Januari 1866.

W. J. KNOOP.

INHOUD.

Bladz.

Eerste Tijdvak.

DE VERDEDIGING VAN DE CITADEL VAN ANTWERPEN.

De omwenteling van Augustus 1830 heeft België van ons afgescheurd; maar eerst na de vermeestering van de citadel van Antwerpen door het Fransche leger in December 1832, kon men het Belgische volksbestaan als gevestigd beschouwen. Gedurende meer dan twee jaren tijds is het inbezithouden van die sterkte door ons, eene voortdurende bedreiging voor België geweest.

Was dat inbezithouden van de Antwerpsche citadel in het belang van Noord-Nederland? Geenszins; wij hadden er geen voordeel bij om meester te blijven van die sterkte; integendeel, de daar aanwezige strijdkrachten zouden met veel meer voordeel hebben kunnen dienen voor de verdediging van Holland zelf. Maar het inbezithouden van de citadel van Antwerpen had een gewichtig dynastiek belang. Het regeerende stamhuis zag noode België zich afscheuren; het meende, en niet zonder grond, dat de Weener verdragen, die aan het koninkrijk der Nederlanden het aanzijn hadden gegeven, aan het huis van Oranje de verplichting oplegden om dat koninkrijk met kracht in stand te houden; dat die verplichting geldig was niet alleen ten

aanzien van het Belgische en Hollandsche volk, maar ook ten aanzien van de Europeesche mogendheden, die de Weener verdragen hadden gesloten; en dat dus wederkeerig ook op die mogendheden de verplichting rustte, om de ontbinding te beletten van een koninkrijk, dat tot het Europeesche statenstelsel behoorde. Koning Willem I had dus recht om naar het herwinnen van de heerschappij over België te streven; en een machtig middel tot die herwinning was het inbezithouden eener sterkte, die België's grootste koopstad in bedwang hield, die een vasten voet in België gaf en van waar de pogingen konden uitgaan van hen, die in dat rijk naar eene tegenomwenteling, een herstel der oude orde van zaken streefden.

Verschillende bescheiden, bij Seelig's papieren voorhanden, bewijzen op overtuigende wijze, dat de citadel van Antwerpen in 1831 en 1832 gediend heeft tot het onderhouden van de gemeenschap der Hollandsche regeering met de hoofden der Belgische Orangisten. Daarin wordt gesproken over ontvangen en verzonden geldsommen; over den openbaren geest in België; over de bijeenkomsten en beraadslagingen der Orangisten; over het ontwerp tot eene tegenomwenteling, en hoe daartoe de bezetting der citadel van Antwerpen moet medewerken en hoe die sterkte tot wijkplaats moet dienen voor de hoofden der samenzwering, mocht zij mislukken. Die geheime brieven en opgaven, waarin de aanzienlijkste personen van het toenmalige België genoemd worden, doen tevens het ijdele en jammerlijke, bijna zou men zeggen het kinderachtige van die Orangistische woelingen zien: „*il propose des moyens pour un mouvement*," wordt er in een van die opgaven gezegd, sprekende van een der Gentsche Orangisten, „*on l'écoute, il jase*" enz.; dat „*il jase*" is wel op de meesten, zoo niet op allen toepasselijk: het was gebabbel en meer niet; beweging, drukte, woorden en verzekeringen genoeg, maar

aan daden en afdoende handelingen ontbreekt het geheel en al.

Het was omstreeks de helft van October 1830 dat Seelig te Antwerpen aankwam; hij was vroeger te Luik geweest bij de aldaar gevestigde geschutgieterij; maar toen die stad, na den mislukten aanval op Brussel op het einde van September geheel en al tot de zaak van den opstand oversloeg, hadden de officieren, bij de geschutgieterij werkzaam, Luik moeten verlaten. Seelig was daarop bij het 3e bataljon artillerie nationale militie geplaatst, waarvan een gedeelte, onder het bevel van den luitenant-kolonel Kellner, uit Delft te Antwerpen was aangekomen, om daar het 4e bataljon veldartillerie te vervangen; dat laatste bataljon, uit Zuid-Nederlanders bestaande, was voor een goed gedeelte verloopen, in weerwil van de pogingen zijner bevelhebbers — luitenant-kolonel Du Bois en majoor De Liem — om het bijeen te houden. Voor de duidelijkheid merken wij hierbij aan, dat men toen bij ons artillerie „nationale militie" noemde, wat thans „vestingartillerie" heet.

Dat er in die dagen in het krijgswezen te Antwerpen eene grenzenlooze verwarring heerschte, is overbekend. Wie daarvan bewijzen wil hebben, raadplege de opgave van officieren, die toen binnen Antwerpen waren; onder anderen de gedenkschriften van Gagern; en ook in de papieren van Seelig kan men er de blijken van vinden, zoowel in de brieven door hem zelf geschreven, als in die van den luitenant-kolonel Kellner en van den kolonel Kuytenbrouwer, toenmaals directeur der artillerie. Wij zullen ons bij die brieven niet ophouden; vooral niet omdat, naar onze meening, die verwarring veel minder geweten moet worden aan een of meer bepaalde personen, dan wel aan de geheel verkeerde inrichting van ons krijgswezen. Ons krijgswezen was toen uitsluitend voor den vrede ingericht; zoolang het vrede

bleef ging alles zijn geregelden gang; eene macht van brieven, staten, rapporten, papieren en bescheiden van allen aard; een stipt zichhouden aan eene eindelooze reeks van uitvoerige en kleingeestige voorschriften; een zorgvuldig afzien van elke zelfstandige en vrije handeling; dit alles te zamen verbonden hield het werktuig vrij goed in beweging: men kon er haast bij inslapen. Maar kwam er iets buitengewoons, kwam de oorlog, dan geraakte alles in de war, dan viel het kaartenhuis ineen: daarin was niet voorzien.

De stad Antwerpen komt in opstand, en den 27en October 1830 heeft het bombardement plaats, door aandrijven, zooals men weet, van den hertog van Saksen Weimar en tegen den zin van den generaal Chassé, die tot het laatste oogenblik zeide: „Hertog, het repugneert mij.” Van dat bombardement, waarin natuurlijk Seelig met zijne artillerie de hoofdrol speelde, komt in de nagelaten papieren geen volledig verslag voor; alleen hier en daar eene enkele aanteekening.

Zoo komt in een brief aan het departement van den grootmeester der artillerie voor, dat het hem (Seelig) bijzonder aangenaam was geweest, dat de generaal Chassé bij eene garnizoensorder hulde had gedaan aan het goede gedrag der artillerie op den 27en October 1830, „wijl zich een gedeelte der hierzijnde infanterie, met uitzondering alleen van het algemeen depot, op dien dag en den voorgaanden op eene zeer laakbare wijze gedragen had.”

Zoo komt in een brief van den kapitein Vetzo der artillerie aan den generaal Chassé voor eene vermelding van wat door dien kapitein op de dagen van 26 en 27 October 1830 is verricht: .... „dat ik van den 26en op den 27en October 1830 de batterij in het ravelijn buiten de Mechelsche poort te Antwerpen commandeerde en belette den aanval der Belgen van die zijde van den straatweg op genoemde poort. Dit ravelijn is door mij bezet gebleven tot 's nachts

circa 12½ uur, toen ik de order ontving alle geschut te vernagelen, het daartoe behoorende onbruikbaar te maken en alles in de kapitale gracht te werpen, en daarna met mijn detachement, sterk 1 sergeant, 1 korporaal en 18 kanonniers onder de orders van den heer majoor Voet te stellen, welke met deszelfs bataljon aan de Mechelsche poort geposteerd was, waarvan ZEd. Gestr. mij tot dekking nog den 1en luitenant Van Buren met 60 manschappen toezond; en na alles behoorlijk ten uitvoer gebragt te hebben, ging ik met mijn detachement onder het geleide van een gedeelte der gezegde bedekking, waarmede ik den 27en 's morgens circa ten 5 uur in de citadel aankwam, alwaar ik het genoegen mogt ondervinden de bijzondere tevredenheid te ontvangen van den heer luitenant-kolonel Kellner, die alstoen de artillerie aldaar commandeerde, met belofte om van mijn gehouden gedrag aan Uwe Excellentie te zullen kennis geven. Denzelfden dag commandeerde ik eene batterij op de regterface van het bastion N°. 1, alwaar ik met den tweeden worp uit den houwitser de huizen aan de Bagijnepoort in den brand schoot, achter welke de Belgen 2 stukken geschut geplaatst hadden, waarmede zij reeds tegen de citadel werkzaam waren....."

Zoo vindt men in de aanteekeningen van Seelig ook het volgende: „op den 27en October 1830 (tijdens het bombardement te Antwerpen) bevonden zich in de constructiemagazijnen, aan de Schelde, de navolgende korpsen, die in den achtermiddag ten .... uur daaruit naar de citadel retireerden: 3 bataljons van de 7e afdeeling, kolonel Monhemius, en daarbij was de majoor Oudendijk, die bij de vlugt der troepen slapende was achtergebleven, en zich later redde; 1½ bataljon van de 9e afdeeling, majoors Naudasscher en Frantzen; 2 bataljons van de 13e afdeeling, kolonel Sprenger; de laatstgenoemde was commandant van den post."

Over het Vlaamsche hoofd, het bruggehoofd tegenover Antwerpen, zegt Seelig: „Aan het Vlaamsche hoofd waren op den 27en October slechts 150 man infanterie van de 2e afdeeling, onder commando van den kapitein Leers; onder zijne orders waren de 2e luitenants Matile en Wiericx van Rhijn (de forten hadden hunne eigene doch zwakke bezetting). De kapitein Leers had deze manschappen langs den oever verdeeld en liet hen op de *chantier* vuren, waaruit de muitelingen op de booten vuurden. Deze dispositie geschiedde met oogmerk om het vuur van deze laatste af te leiden en dezelve gelegenheid te geven eene betere positie te nemen om met hun kanon te kunnen ageren. Deze booten waren N°. 2, 4 en 9. Leers zegt dat dit geweervuur volkomen aan het oogmerk heeft beantwoord; en dat, onder het bombardement, verscheidene inwoners met vrouw en kinderen, zich schreijende en lamenteerende, langs den dijk op Burght in veiligheid zochten te redden." (Dit is niet geheel duidelijk: Burght ligt op den linkeroever der Schelde, ten zuiden van het Vlaamsche hoofd; dus die vluchtende inwoners kunnen moeielijk van de stad Antwerpen geweest zijn; misschien waren het inwoners van het Vlaamsche hoofd). „De twee uitgangen op de dijken had hij mede laten bezetten. Van de vloot noch van de stad werd, gedurende dit bombardement, eenige communicatie met het hoofd aangehouden."

En eindelijk vindt men nog enkele bijzonderheden omtrent het bombardement van Antwerpen in den staat der officieren, onderofficieren en manschappen der artillerie, die door Seelig opgegeven zijn — of die hij voornemens is geweest op te geven, want geheel duidelijk en zeker is dit niet — als eene belooning waardig voor „buitengewonen dienstijver en beleid" door hen op de dagen van 26 en 27 October 1830 aan den dag gelegd. Wij laten dien staat hier volgen.

„Van Hoey Schilthouwer van Oostee; kapitein. Den 27en October 1830 de vuurmonden in het ravelijn voor de hoofdpoort commanderende, heeft hij het vuur met talent gedirigeerd en doorgaans blijken van veel moed en beleid gegeven. Sedert is hij alle dag, zoo in als buiten de vesting, met onderscheidene werkzaamheden belast geweest; heeft zich gedurig, vrijwillig, tot verrigting van het moeijelijkste daarvan aangeboden; is altijd gereed voor zijne kameraden op te treden, als deze, bij eenig beletsel, zulks wenschen; onderscheidt zich boven allen door onvermoeiden buitengewonen dienstijver en volharding, om het moeijelijkste zoo mogelijk te volbrengen; toont, in alle opzigten, een braaf en uitmuntend militair te zijn; en is, zoowel hierdoor, als door rondborstige regtvaardigheid en gedrag, even aanbevelenswaardig.

Schutter; kapitein. Heeft op den 27en October de vuurmonden in bastion I met talent gecommandeerd; uit den houwitser, aldaar geplaatst, granaten en brandkogels in het kwartier S. Andries geworpen; en zoo daar, als bij andere voorvallen, blijken van moed, beleid en dienstijver gegeven.

Brandon Mondolpho; 1e luitenant. Bood zich in den avond van den 27en October vrijwillig aan om het detachement van het algemeen depot der landmagt, bestemd om de constructie-magazijnen te hernemen en af te branden, te vergezellen en die operatie te dirigeren; waarvan hij zich, met moed en buitengewoon beleid en ijver, volkomen gekweten heeft.

Doorman (W. H.); 1e luitenant. Is op den 26en en 27en October, op onderscheidene batterijen, tot volvoering mijner orders werkzaam geweest; heeft voor den geregelden aanvoer van de munitie gewaakt; en in alles blijken van moed, beleid en buitengewonen dienstijver gegeven.

RYNEN; 1e luitenant-adjudant. Heeft op den 27en October verzocht eene der batterijen te mogen commanderen; met talent toen het vuur der mortieren, regts van de hoofdpoort, gedirigeerd; en zoo hier als elders blijken van beleid en buitengewonen dienstijver gegeven; onder anderen ook bij het redden van goederen uit de lokalen der constructie-magazijnen op den 28en October.

DOORMAN (J.); 1e luitenant. Heeft zich, in de laatste dagen voor onze insluiting, bijzonder onderscheiden door het binnenhalen van goederen uit de vesting, aan ons armement ontbrekende; en later bij den aanmaak van munitie en de voorziening der batterijen; inzonheid ook het prepareren der bommen en granaten op den 26en en 27en October met voorzigtigheid en beleid gedirigeerd; en ten allen tijde blijken van buitengewonen dienstijver gegeven.

KÖNIG; 1e luitenant. Heeft in den achtermiddag van den 26en October, uit het ravelijn hulppoort, de eerste kanonschoten op de huizen rondom de espanade gedirigeerd, en de muiters, die ons beschoten, daaruit verjaagd; den volgenden dag zich mede ijverig van zijn pligt gekweten, en overal van zijn moed en beleid doen blijken.

VETZO; 1e luitenant, (later kapitein). Commandeerde op den 27en October eene batterij in bastion V; heeft hier met beleid geageerd; en hier en elders, ten allen tijde, blijken van moed en buitengewonen dienstijver gegeven. (Hier is een klein verschil, met wat in den reeds aangehaalden brief van dien officier voorkomt: daarin wordt gezegd, dat hij den 27en October, eene batterij gekommandeerd heeft, niet in bastion V, maar in de rechterface van bastion I).

SCHINDLER; 2e luitenant. Heeft op den 26en en 27en October zich vrijwillig aangeboden, om met de sectie

veldartillerie in de constructie-winkel te ageren, en zulks met zeer veel beleid en moed gedaan; heeft talent en een goed oordeel, en veel aanleg om een uitmuntend artillerie-officier te kunnen worden.

Bergansius; onderadjudant. Heeft tijdens den brand in de constructie-magazijnen, op den 27en October, het aldaar voorhanden geschut vernageld, en dat, aan den oever der Schelde gelegen, in de rivier doen werpen; ook later, bij de evacuatie dier magazijnen, geadsisteerd; munt uit door buitengewonen ijver in de dienst; is in alle opzigten een geschikt onderadjudant en verdient ook om zijn gedrag aanbeveling.

Hamm; sergeant. Was op den 26en October in het fort Montebello geplaatst, alwaar hij de meest geschikte middelen tot verdediging had voorbereid; heeft bij het verlaten van dien post, moed en beleid getoond; sedert door ijver in zijne dienstverrigtingen altijd uitgemunt, en veel oordeel en kunde doen blijken, door welk een en ander, en evenzoo door uitmuntend gedrag, hij ruime aanbeveling verdient.

Esau; sergeant. Heeft zich op den post aan de Burgerhoutsche poort bijzonder goed gedragen, en de gevaarlijke retraite van daar met veel koelbloedigheid en beleid volbragt; sedert heeft hij ook altijd door ijver en talent uitgemunt, en is een in alle opzigten aanbevelenswaardig onderofficier.

Boedyn; korporaal. Heeft bij de sectie veldartillerie, op den 26en en 27en October, onder de orders van den 2en luitenant Schindler, als stuks-commandant geageerd, daarbij koelbloedigheid en ijver getoond, en is door een geweerschot aldaar aan den hals gekwetst geworden.

Van Pijpen; korporaal. Was op den 26en October, als vice-korporaal, chef van eenen post in de werken bui-

ten de Roodepoort; heeft met zijne manschap aldaar tot het laatste toe zeer goed geageerd; en toen hij zich eindelijk van zijne dekking verlaten en de retraite in de stad afgesneden zag, heeft hij nog zijn post niet verlaten dan na vooraf het geschut en munitie onbruikbaar te hebben gemaakt; toen heeft hij eenen uitweg naar buiten gevonden, en langs dezen zijne manschap naar onze voorposten geleid, en is later van Bergen op Zoom herwaarts teruggekeerd, en tot korporaal effectief bevorderd. Uit Bergen op Zoom had deze korporaal een omstandig rapport van zijn gehouden gedrag ingezonden, waaruit, zoo als uit andere deswegens ingewonnen renseignementen blijkt, dat hij zich in dit geval als een braaf soldaat gedragen heeft, en in alles met veel beleid is te werk gegaan. Hij is versierd met eene Russische medaille.

Van Rijn; kanonnier. In den laten avond van den 26en October, tusschen 10 en 11 uur, een wagen geëischt wordende, om met spoed scherpe patronen naar de Mechelsche poort te vervoeren en geblesseerden van daar naar de citadel te vervoeren, bood hij zich vrijwillig tot die expeditie aan, en heeft zich daarvan met het meeste beleid gekweten; ook later, bij elke gelegenheid, van zijn moed en buitengewonen dienstijver doen blijken, altijd als vrijwilliger optredende.

Notenbos; kanonnier. Was in den avond van den 26en October bij het aanspannen van bovengenoemden wagen tegenwoordig, toen een der treinsoldaten, reeds opgezeten zijnde, de vrees bekroop, en verklaarde niet goed te kunnen rijden. Het bleek noodig dezen man te moeten doen vervangen. De kanonnier Notenbos, die handelwijze des treinsoldaats wrakende, bood zich dadelijk aan voor hem op te stijgen; en heeft de

expeditie alzoo als vrijwilliger met beleid vervuld, en ook later blijken van moed en ijver gegeven."

De eer is de voornaamste, soms de eénige belooning, die den krijgsman ten deel valt, na eene lange en moeielijke loopbaan, waarin hij voor zijn vaderland zich groote opofferingen heeft getroost en vaak gevaar en dood gebraveerd. Daarom hecht hij er groote waarde aan, dat hetgeen hij gedaan en geleden heeft, niet aan de vergetelheid prijs gegeven, maar voortdurend herdacht worde door tijdgenoot en nakomeling; en met rechtmatigen trots verwijst hij er op, hoe door zijne bevelhebbers openlijke hulde is toegebracht aan de dapperheid en het krijgsbeleid door hem betoond. Zoo iets staat gelijk met een adelbrief, en de deugd des vaders straalt nog op de kinderen neder. Daarom hebben wij het dienstig geacht om hier openbaarheid te geven hoe Seelig over de handelingen zijner onderhebbenden heeft gedacht, tijdens die Antwerpensche gebeurtenissen, en welke voorstellen ter belooning hij ten hunnen aanzien heeft gedaan, of heeft willen doen; de lof, door een bevelhebber als Seelig uitgesproken, heeft ontegenzeglijk zeer hooge waarde; uitstekend in geestvermogens en met heldengeest bezield, was hij meer dan iemand gerechtigd om krijgsdeugd te waardeeren. En niemand zal het eene overdrijving van democratische gezindheid vinden, dat wij in deze opgave tot den minsten kanonnier toe genoemd hebben; de soldaat in de laagste rangen, die zijn bloed voor zijn vaderland stort, heeft evenzeer recht als de hoogste bevelhebber, dat zijn naam in vereerend aandenken bewaard blijve!

De toestand van het artilleriewezen in Antwerpen gedurende de laatste dagen van October 1830, en de moeielijkheden die Seelig toen daar ontmoette, zal men het beste kunnen beoordeelen door de volgende uittreksels uit

den uitvoerigen brief, door hem den 1en November 1830 aan het departement van den grootmeester der artillerie geschreven:

......„toen ik, op den 16en der voorgaande maand, mij bij den heer directeur alhier aanmeldde, behaagde het hoogstdenzelven mij wegens den toestand van het provisioneel armement der vesting en citadel Antwerpen te onderhouden; en ik nam, na kennisneming van een en ander, al dadelijk de vrijheid op te merken, dat mijns inziens het alstoen in de buitenwerken der vesting geplaatste geschut, bij den eersten aanloop des vijands, bij de bestaande gisting van binnen, onmiskenbaar zou verloren zijn; en dat alles behoorde in het werk te worden gesteld de citadel van al het noodige te voorzien, daar alleen dat punt houdbaar kon worden geacht en in allen gevalle als de veiligste plaats aangezien, tot berging van de in de magazijnen der vesting opgestapelde goederen, voor zoover die niet meer naar Holland te evacueeren zouden zijn. Hoezeer nu ook de heer Directeur voornoemd in vele opzigten van een ander gevoelen was, behaagde het ZEd. Gestr., wegens het approvisioneren der citadel mijn voorstel goed te keuren; en mij werd dan ook dadelijk opgedragen, deze voorziening te bewerkstelligen.

Ik vond de citadel voor een *coup-de-main* gearmeerd; in elken saillant der bastions en op twee ravelijns was een houwitser van 20 duim geplaatst, op de flanken voor de ingangen een kanon van 6 pond, en op de facen der bastions een of twee kanons en een paar mortieren van 29 duim op de courtine van den hoofdingang; en voorts eene exercitie-batterij op eene andere courtine. Mijne eerste vraag was nu naar een staat van het voorhanden materieel in de citadel; doch deze was niet voorhanden. Eene tweede vraag was naar eene computatielijst; ook deze ontbrak. Door den heer luitenant-kolonel Kellner werd mij,

wel is waar, medegedeeld eene van den heer Directeur ontvangen uitrustingstaat van het materieel, doch daarin was dat der vesting, citadel en forten te zamen begrepen, en de basis ontbrak om er het noodige uit te trekken. Ik was dus verpligt in de magazijnen nog om te zien, of er van de hoofdzakelijkste zaken al dan niets voorhanden was; en door behulp van eenige aanteekeningen door de heeren 1e luitenants gebroeders Doorman gemaakt en mij hierbij van groote dienst, ontdekte ik al dadelijk de hoofdzakelijkste gebreken, belastte deze met verder onderzoek, en begon nu aanstonds uit de magazijnen der stad binnen te laten halen wat aldaar maar voorhanden was; wat wederom velerlei entraves ontmoette, wijl er geen magazijnstaat te bekomen was en er veel tijd te loor ging doordien het eene hier, het andere daar geborgen was, en het observeren van allerlei formaliteiten desgelijks tijd kostte; voorts moest het te veld staande leger dagelijks van munitie voorzien worden; de in- en uittrekkende troepen hadden goederen te ontvangen en af te geven, de kanonniers werden in grooten getale voor de dienst in de vesting geëmployeerd, en mij bleef, voor het mij opgedragen werk, gewoonlijk niet meer dan 3 span paarden over, te gering om alles met dien spoed ten uitvoer te brengen, als mijns inziens het belang der zaak vorderde.

De heer luitenant-generaal Chassé betrok op den 18en October de citadel, en ik werd nu voorloopig met de beschikkingen tot verdediging derzelve tegen een coup-de-main belast. Nu was de aanmaak van munitie, de voorziening der in batterij staande stukken daarmede, en de regeling der defensie, eene andere vertraging.

Op den 19 October behaagde het den heer generaal Chassé mij te benoemen tot commandant der artillerie in de citadel. Z. Exc. had de goedheid mij toen over onzen toestand in te lichten, en de door mij genomen maatre-

gelen goed te keuren, alsmede al wat ik deswegens voorstelde; en ik bekwam toen ruimer middelen om het ondernomen werk voort te zetten. De gebroeders Doorman hadden hunne opnemingen ijverig voortgezet, en wij begonnen nu eenigszins onzen voorraad te kennen en konden alzoo met meer vrucht onze gebreken aanvullen, doch ontdekten nu ook dat in de vesting zelve niet alles voorhanden was wat wij noodig achtten.

Intusschen had ik mij onledig gehouden een armement voor de citadel te bepalen, gegrond op opgaven bij de Fransche artillerie aangenomen, toen ik op den 22en October den hier sub lett. A in kopie overgelegden brief van den heer kolonel Kuytenbrouwer ontving, waaruit ik zag, dat ik overtollig werk had verrigt, wijl niet alleen het aantal vuurmonden voor het armement der citadel bepaald en door het departement goedgekeurd was, maar ook het aantal schoten enz. Ik bepaalde mij nu tot het opmaken van een staat hierop gebaseerd, en gewijzigd naar het voorhanden of nog te verkrijgen geschut en affutage; en zou dit approvisionement gewis tot volledigheid hebben gebragt, ware het ons vergund geweest nog eenige dagen langer goederen uit de stad te mogen halen, of wel, zoo mij die staat vroeger geworden was.

Deze vrije communicatie werd ons op den 23en echter ten eenenmale belet, en nu bleef er niets anders over dan van nieuws te beginnen, en van het voorhandene de beste partij te trekken; daartoe heb ik van dat oogenblik dan ook mijne zorg besteed, zijnde wij al zeer spoedig tot de noodzakelijkheid gebragt met het geschut der citadel te moeten ageren. De eerste keer, den 26en October in den achtermiddag, om de muitelingen uit de huizen over de Esplanade gelegen, waaruit men ons met kleingeweer beschoot, te delogeren; en den 27en October, wanneer een gedeelte der stad door onze bommen in de asch is gelegd.

Beide reizen is het oogmerk volkomen bereikt, en de heer generaal Chassé heeft mij bij herhaling zijne tevredenheid over de artillerie betuigd, en vereert mij met een vertrouwen dat ik, door onzer aller dienstijver zal trachten duurzaam te maken.

Ik achtte deze inleiding niet overbodig om het departement over den loop der zaken alhier, voor zooverre dit tot mijn commandement betrekkelijk is, in te lichten, opdat hetzelve te beter kunne beoordeelen, welke beletselen hier bestaan hebben om niet volkomen van alles voorzien te zijn, en dat het gelukkig is er nog tijds genoeg is gevonden om zoo velerlei noodwendigs binnen te brengen. Waren wij acht dagen vroeger ingesloten, dan zou, wegens gebrek aan de vele noodwendigheden, onze verdediging zonder kracht geweest zijn, zoo niet onmogelijk; onder anderen was er geen lont hoegenaamd.

Ik heb de eer het departement hierbij, sub. lett. B, over te leggen een staat van de hoofdzakelijkste artillerie-behoeften, hier voorhanden en benoodigd. Uit denzelven zal hetzelve, vlei ik mij, met genoegen ontwaren, dat wij tamelijk wel voorzien zijn, naar het door mij gewijzigde armement, dat overigens rijkelijk genomen is. Gaarne had ik nog meer worpgeschut gehad, doch het was onmogelijk er meer binnen te krijgen, wijl er voor zoo velerlei te zorgen was; intusschen is met het voorhandene op verschillende punten te manoevreren, en ik heb Z. Exc., den heer generaal Chassé, altijd betuigd dat bij de artillerie voor alles gezorgd is, zooals wij ook inderdaad, wat geschut en munitie betreft, vrij wel voorzien zijn. Volstrekt gebrek hebben wij echter aan brand- en lichtkogels voor de groote kalibers, handgranaten én velerlei dekkings en bekleedingsmiddelen. Had het leger zich nog een paar dagen langer in de stelling voor Antwerpen kunnen mainteneren, gelijk in den krijgsraad besloten was, dan zou ik rijshout

bekomen hebben van het gedeblaieerde terrein rondom de citadel; doch dat werk was naauwelijks begonnen, toen de troepen op de stad replieerden, en het in dien korten tijd binnengesleepte rijshout is niet noemenswaardig, in vergelijk wat wij noodig hebben. Kon het zijn, dat men ons gereede schanskorven en batterijfascinen toezond, dan zou dit bij het geringe garnizoen aan artilleristen en de weinige geoefendheid der kanonniers in dezen arbeid, allernuttigst zijn, wijl wij dan zoo veel te eerder gedekt kunnen zijn. Had de tijd het toegelaten, dan had ik nog vele vestingaffuiten binnen laten halen; nu moeten wij nog al veel belegeringsaffuiten aanwenden, welke diepe embrasuren vereischen, die, met zoden bekleed, zoo ligt instorten.

Van het ons vooreerst ontbrekende heb ik de eer hierbij een staat, sub lett. C, over te leggen, dien ik gisteren avond, op uitnoodiging van Z. Exc. den heer generaal Chassé, heb opgemaakt. Deze staat is aan den adjudant van Z. Exc., den luitenant-generaal De Eerens, directeur-generaal van oorlog, die hier eene missie heeft volbragt, medegegeven . . . .

. . . .

. . . . Wegens de geweren en infanteriepatronen is de opgave slechts eene aanduiding. Ik laat het aan des departements oordeel over, in hoeverre daarin, geheel of voor een gedeelte, op dit moment moet worden voorzien. Ik heb thans circa 400 000 infanteriepatronen gereed, en een atelier van 100 man infanterie, die er dagelijks 20 000 confectionneren. Alsnog zijn wij dus wel voorzien.

Op gisteren heb ik, gezamenlijk met den commandant der genie alhier, den heer majoor Van der Wijck, een berigt over den tegenwoordigen toestand onzer citadel en de wijze van verdediging derzelve aan Z. Exc. den luitenant-generaal Chassé ingediend....."

In dat verslag van de majoors Seelig en Van der Wijck, waarvan hier gewaagd is, wordt natuurlijk aangewezen dat de citadel van Antwerpen heel veel gebreken heeft, en dat er veel gemist wordt wat voor eene goede verdediging noodig is. Zoo iets komt voor in de memories over elke vesting; en geen wonder, want volmaakt is eene vesting, en de toestand waarin zij verkeert, nooit; en de verslaggevers moeten dus duidelijk aanwijzen, dat zij die gebreken niet onopgemerkt laten en in hunne memories op het herstel daarvan aandringen. Maar hoewel in dat verslag gezegd wordt, dat de toestand der citadel bedenkelijk zou kunnen worden als een gewelddadige aanval gepaard ging met een bombardement, „omdat er geene genoegzame bomvrije plaatsen bestaan, om de munitiën, levensmiddelen en de bezetting naar behooren te bergen," hoezeer datzelfde gebrek aan bomvrije plaatsen evenzeer als een groot bezwaar wordt opgenoemd bij de verdediging tegen een geregeld beleg, zoo wordt toch tevens op de weinige waarschijnlijkheid gewezen, dat men al zeer spoedig zulk een geregeld beleg te doorstaan zou hebben; en tevens aangetoond, dat men bij het nemen van goede maatregelen en bij goed gedrag der bezetting ook genoegzaam gewaarborgd is tegen een gewelddadigen aanval. In één woord, het verslag van de heeren Seelig en Van der Wijk was nog al geruststellend, zoodat er dan ook geene sprake schijnt geweest te zijn van eene ontruiming der citadel.

„Bij een goed gedrag der bezetting," hebben wij hierboven gezegd. Maar uit verschillende opgaven blijkt, dat er toen een geest van wanorde en ontmoediging onder de troepen op de citadel heerschte, die in de eerste dagen weleens aan dat goed gedrag kon doen twijfelen. Onder andere straalt die meening door in een brief, den 3en November 1830 door Seelig aan het departement van den groot-

meester der artillerie geschreven, waarin hij vermeldt op welk eene behendige wijze hij zich nog weet meester te maken van eenige artilleriegoederen, aanwezig in de constructie-magazijnen buiten de citadel, maar in de nabijheid daarvan:

..... „Ten gevolge der momentaneele wapenschorsing door den heer luitenant-generaal Chassé met de muitelingen gesloten, was er eene grenslijn te trekken voor het neutraal territoir op 300 el rondom de citadel. De generaal committeerde mij met den chef van zijn staf deze lijn te bepalen. Bij deze gelegenheid ben ik met de Belgische gecommitteerden in het etablissement onzer voormalige constructie-magazijnen geweest, hetwelk, op den smids- en verwerswinkel na, geheel is afgebrand, hebbende de laatste gebouwen ook veel geleden, doch dezelve zijn niet geheel vernield als de andere. Het gelukte mij, genoemde grenslijn derwijze te kunnen bepalen, dat de behouden gebleven gebouwen in ons territoir bleven, alsmede nog veel vernageld geschut en projektielen en ook het ijzermagazijn, dat, ofschoon afgebrand, toch 'nog een schat van dat metaal bevat. De Belgische gecommitteerden betuigden, dat aan hunne zijde alles intact zou blijven, en dit werd dus stilzwijgend aangenomen. Daar zij echter zich daaraan niet gehouden en wij van onzen kant gelegenheid hebben meer ongezien in die lokalen te komen dan onze vijanden in hunne uitgebrande muren, zoo heeft de luitenant Rijnen en de onderadjudant van het bataljon, die gebouwen ter sluips onderzoekende, ontdekt dat er nog velerlei in bewaard was gebleven. Daarop ben ik er zelf heen gegaan en tot mijne groote blijdschap vond ik in den smidswinkel elf nieuwe belegeringsaffuiten van 6 pond staan, op den zolder eene groote hoeveelheid goede lont, in een ander gebouw eene groote partij lood in blokken en vuursteenen. Naderhand ontdekte men nog eene kist met vijftig flambouwen; en

toen heb ik alle man aan het werk gesteld, dien voor ons zoo precieusen schat, waaronder ook ijzer, ongemerkt binnen te halen, welk werk op heden in allen gevalle vóór het eindigen van den wapenstilstand zal afloopen . . . . .
. . . .
. . . .
Daar ik genoodzaakt ben van de kanonniers, gelijk voor dit geval geschied is en later nog wel meermalen zal moeten gebeuren, buitengewoon gevaarlijken en harden arbeid te moeten vergen, zoo zou het voor de dienst allernuttigst zijn, indien ik in de gelegenheid was door het op gepasten tijd uitreiken van eenige premie aan geld, de manschap bij goeden wil te houden of aan te vuren. De ongelukkige demoralisatie, waarin de hier zijnde infanterie verkeert, die dezelve voor alles ongevoelig maakt en dus ongeschikt voor de dienst en corvées, waarvan zij wegloopt, maakt dit te meer wenschelijk, wijl de kanonniers door het kwade voorbeeld ligtelijk kunnen worden weggesleept, zooals er ook reeds eenige zwakke teekenen daarvan zich vertoonen."

De Belgen binnen Antwerpen begonnen intusschen dat weghalen van goederen uit de constructie-magazijnen te bemerken en zich daarover te beklagen, zooals blijkt uit een brief, den 12en November 1830 door Seelig aan het departement van den grootmeester der artillerie geschreven:

..... „Sedert hebben onze vijanden bij den heer generaal Chassé klagten ingebragt dat wij, strijdig met het gesloten verdrag, goederen uit het arsenaal hebben gehaald, munitiën binnenvoerden en tot geschut toe uit de citadel vervoerden. Z. Exc. heeft mij dien ten gevolge aangemaand die zaak niet verder door te zetten, daar het schijnt, dat zij van alles zoo naauwkeurig onderrigt worden, dat zij het juiste getal vuurmonden weten op te geven,

wat wij tot completering van het armement dagelijks op de wallen brengen, eene omstandigheid, die mij noodzaakt de stukken des nachts op de affuiten te doen leggen om dien arbeid ongemerkt te kunnen verrigten, dewijl ik vermoed dat zij van de torens onzen arbeid gadeslaan. Daar zij door den generaal verhinderd worden eenig geschut tegen de citadel of schepen te mogen plaatsen, zoo beklagen zij zich dat wij van onze zijde onze middelen van tegenweer zoo zeer vergrooten, en rekenen zich die toegeeflijkheid als verdienste aan, om daardoor voor de stad vergunningen af te smeeken, die hun geweigerd worden."

In denzelfden brief wordt ook gewag gemaakt van de toevoeging van infanterie bij de artillerie, en van de sterkte van eerstgenoemd wapen op de citadel.

„Op den ..." (de datum is oningevuld), „zijn 2 compagnieën van de 9e afdeeling infanterie, te zamen sterk 300 onderofficieren en soldaten onder mijne orders gesteld om als handlangers tot bediening van het geschut en den artilleriearbeid te worden geëmployeerd. Sedert heb ik de armering dezer plaats met den aankleve van dien met kracht kunnen beginnen, en ben daarmede reeds zooverre gevorderd dat een aanval de vive force op eene krachtdadige wijze kan worden gekeerd, en hoop eerlang ook zoover te komen, dat tegen een geregelden aanval al datgene in het werk zal gesteld zijn, wat daartoe kan worden voorbereid. Deze handlangers worden dagelijks in de bediening van het geschut onderwezen en zijn daarin zoo verre reeds gevorderd, dat zij, bij de artilleristen ingedeeld, onze wachtposten mede bezetten. Officieren en soldaten zijn met hun nieuw emplooi zeer tevreden en alles belooft, dat zij ons getrouw zullen bijstaan als het tot iets ernstigs komt . . . .

. . . .

Het garnizoen aan infanterie is thans bepaald op en be-

draagt 2700 man. Hiervoor heb ik nu reeds 700 000 patronen in de magazijnen en zal dit getal tot ongeveer 1 000 000 brengen. Zoo ver zal ook ongeveer het papier reiken, dat hier voorhanden is. En bij die som de 270 000 gevoegd, die onder de korpsen berusten, hebbende elk man er 50, bereiken wij ongeveer het als benoodigd voorgeschreven, en Z. Exc. de generaal Chassé neemt daarmede ook genoegen. In die behoefte hoop ik dus spoedig geheel voorzien te hebben, en tot zoolang houd ik daartoe dagelijks 50 tot 100 man in arbeid.....” (Men zal hier eene vergissing of eene onduidelijkheid opgemerkt hebben: 2700 man infanterie, ieder met 50 patronen, maakt niet 270 000 patronen, maar slechts de helft van dat getal).

In een lateren brief aan het departement van den grootmeester der artillerie (van 28 November 1830) worden nog eenige nadere bijzonderheden omtrent de werkzaamheden der wapening van de citadel medegedeeld:

„Even na de verzending van bovengenoemd rapport (van 12 November), en wel nog op denzelfden dag, vond de generaal zich genoopt het verder binnenhalen van goederen uit de gewezen constructie-magazijnen ten eenenmale te verbieden. Onze werkzaamheden hebben zich dienten gevolge aanvankelijk geheel bepaald tot datgene, wat er voor het armement en de uitrusting nog te verrigten viel, zoo ver de middelen daartoe voorhanden. Mijne eerste zorg is toen geweest overal op de flanken het tegen een beleg noodige geschut dadelijk te plaatsen, waartoe de emplacementen reeds ten deele gereed waren en nu geheel voltooid werden. Voorts zijn de bastionfaces, het meest voor een aanval blootgesteld, behoorlijk gegarneerd geworden, het geschut ter vereischte diepte ingezonken, vele emplacementen gereed gemaakt, traversen gebouwd, geschut verplaatst en van projektielen voorzien; de munitie aangemaakt, voor de steenmortieren de noodige steenen binnen

gehaald en op de vereischte grootte gekloofd, en meer dergelijken arbeid tot bevordering onzer verdediging.

Op den 19en dezer behaagde het den generaal mij op nieuw te vergunnen voort te gaan uit den constructiewinkel van de zaken voor de defensie benoodigd het een en ander binnen te halen, gelijk dit dan ook aan de genie werd vrijgegeven. Sedert heb ik tot dat werk dagelijks al de disponible manschap gebezigd, en door deze is een enorme voorraad van staafijzer, assen, roeden enz. op het glacis der citadel bijeen gebragt, welke ik het voornemen had naar Holland te evacueren, zoodra mij de vergunning daartoe maar mogt geworden. Ook een paar vernagelde houwitsers waren medegesleept.

Op den 22en heb ik begonnen uit den toen bij de genie ontvangen voorraad van rijshout schanskorven en batterijworsten te laten vervaardigen, en sedert is van het aangemaakte, tot bekleeding der embrasures in de flanken op de fronten van aanval; dadelijk gebruik gemaakt. Bij dat rijshout en al het tot hiertoe ontvangene zijn de wiepbanden vergeten, eene omstandigheid, die belet dat wij hechte fachinen kunnen vervaardigen, zijnde de dunne teenen van het rijs te bros voor banden. De majoor Van der Wijck belooft mij echter, dat wij het ontbrekende nog zullen bekomen. Sedert wij rijs hebben, heb ik acht mandemakers in arbeid tot den aanmaak van steenmanden, die mij dagelijks een 25tal leveren. De gebroken steenen vallen zoo hoekig uit, dat de manden niet wel gemist kunnen worden. Voor de toerigting der steenen heb ik een twintigtal straatmakers in arbeid."

Bij alle die werkzaamheden op de citadel voegde zich voor Seelig ook nog de zorg voor de andere forten aan de Schelde. In den hierboven aangehaalden brief leest men verder:

„Den 19en November is mij door Z. Exc. den luitenant

generaal Chassé de missie opgedragen, den toestand en middelen van defensie enz. der forten Lillo en Liefkenshoek te gaan opnemen, met volmagt, in zijn naam de vereischt wordende bevelen te geven. Van deze reis ben ik den volgenden dag hier teruggekeerd. Ofschoon deze missie niet regtstreeks de artilleriedienst raakte, heb ik dat onderwerp mede in détail onderzocht en bevonden, dat te Lillo door den heer kapitein Henny van het voorhandene een goed gebruik gemaakt was. Minder goed was zulks het geval te Liefkenshoek; doch zoo de ontbrekende affuiten, welke, zooals men mij onderrigt heeft, aangevraagd zijn, in tijds arriveren, zal, wat de artillerie betreft, het deze forten niet aan voldoende middelen van defensie ontbreken. Wegens het doelmatigste emplacement en gebruik van het voorhanden geschut is de noodige inlichting gegeven. Het bleek bij deze inspectie, dat het Liefkenshoek aan een geschikt kommandant ontbrak. De generaal, te regt in het behoud der forten groot belang stellende, heeft goed gevonden om den kapitein Henny dezen post op te dragen, hetwelk ten gevolge heeft gehad dat de kapitein Brongers op den 21en dezer van hier vertrokken is om het commando der artillerie te Lillo van den heer Henny over te nemen, bij welke gelegenheid de 1e luitenant Burgers den 1en luitenant Clercq te Liefkenshoek heeft afgelost, zijnde de laatste naar herwaarts geretourneerd. Het laatste changement is mede in het belang van de dienst. De heer Henny zal voortgaan voor de artillerie van beide de forten met raad en daad bij te staan.

Het verlies van den kapitein Brongers is voor de citadel sedert vergoed door het arrivement van den kapitein Verschoor; ook is de 1e luitenant van Krippendorf hier aangekomen en 15 kanonniers uit Delft en Bergen op Zoom, al welke versterking voor ons zeer belangrijk is.

Van den heer luitenant-kolonel Kellner, op den 23en van hier vertrokken, heb ik het commando over het detachement van het 3e bataljon artillerie N. M. overgenomen en voer sedert het bevel over het personeel en het materiëel van het wapen alhier, waaronder ook begrepen zijn de forten aan den overkant der Schelde gelegen. Van deze laatsten heb ik op last van den generaal op den 25en dezer, gezamenlijk met den majoor der genie Van der Wijck, de middelen van defensie moeten onderzoeken en inzonderheid ook de positie van het Vlaamsche hoofd, voor welk een en ander de noodige schikkingen beraamd zijn."

Het zal hier de plaats zijn om eenige opgaven mede te deelen betreffende de sterkte en indeeling der artillerie gedurende dit eerste tijdperk van de verdediging der citadel van Antwerpen. Wij herinneren daaraan, dat die sterkte was een regelmatig gebastionneerde vijfhoek; dat men, van de stadszijde de hoofdpoort binnenkomende en, links omslaande, den hoofdwal volgende, had in opvolgende orde: bastion I of Hernando, bastion II of Toledo, bastion III of Paciotto, bastion IV of Alba, bastion V of Hertog; dat men drie ravelijnen had: een voor den hoofdingang op het front I—V, een voor de hulppoort op het front II—III; dit ravelijn had vóór zich de lunet St. Laurent; een op het front III—IV; dit ravelijn had vóór zich de lunet Kiel. Bovendien was er nog een klein buitenwerk voor de Waterpoort op het front IV—V. Tijdens het bombardement van Antwerpen waren de lunetten St. Laurent en Kiel onbezet gebleven, en ook het ravelijn op front III—IV en het buitenwerk vóór de Waterpoort waren ongewapend.

Zie hier nu hoedanig de plaatsing der vuurmonden geweest is op den 27en October 1830, tijdens het bombardement:

	24℔	12℔	6℔	kog.mt.	hw. 20d.	hw. 15d.	mort. 29d.	mort. 20d.	handmt.
Bastion I:	„	2	3	„	2	1	„	„	2
Court. I-II:	2	1	„	„	„	„	2	1	„
Bastion II:	1	2	2	„	1	„	„	„	1
Court. II-III:	„	„	1	„	„	„	„	„	„
Ravel. II-III:	„	„	2	„	1	„	„	„	„
Bastion III:	1	„	2	„	1	„	1	„	2
Bastion IV:	1	1	1	„	1	„	„	„	1
Court. IV-V:	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Bastion V:	2	1	1	1	2	„	„	„	2
Court. V-I:	„	„	„	1	„	1	2	„	„
Ravel. V-I:	1	„	2	„	1	„	„	„	2
Totaal . .	8	7	14	3	9	2	5	1	10

in alles 58 vuurmonden.

Die wapening werd later aanmerkelijk uitgebreid, zoodat zij op den 21en November 1830 bedroeg: 9 24-ponders, 3 18-ponders, 19 12-ponders, 33 6-ponders, 5 mortieren van 29 duim, 3 van 20 duim, 13 van 13 duim, 3 kogelmortieren, 2 steenmortieren, 9 houwitsers van 20 duim, 2 van 15 duim; in alles 101 vuurmonden. Het ravelijn achter de lunet Kiel en het werk voor de Water- of IJzerenpoort, bleven nog altijd ongewapend.

Op den 1en December 1830 was de wapening in alles 99 vuurmonden.

Op den 10en December 1830 was zij 94 vuurmonden.

Op den 1en Januari 1831 was zij 95 vuurmonden; en werden er nog, als in het park zijnde, opgegeven 27 vuurmonden, waaronder 20 kanons van 24, 18 en 12 pond.

En eindelijk op den 10en Juni 1831 was de wapening in alles 118 vuurmonden. Toenmaals waren ook de lunetten St. Laurent en Kiel bezet en gewapend; het ravelijn achter Kiel bleef ongewapend evenals het buitenwerk voor de Waterpoort.

Wat de sterkte aan artilleriepersoneel betreft, die wordt

opgegeven te zijn geweest, op den 29en October 1830: van het 3e bataljon artillerie nationale militie 17 officieren en 309 onderofficieren en manschappen, waaronder 10 zieken; van den artillerietransporttrein een detachement sterk 1 officier en 42 onderofficieren en manschappen; en van het 6e bataljon artillerie nationale militie een detachement sterk 3 officieren en 35 onderofficieren en manschappen. Hiervan was echter 1 luitenant naar de Willemstad vertrokken en 1 kanonnier vermist. De 17 officieren van het 3e bataljon bestonden uit 3 kapiteins, Brongers, Schutter en Van Hoeij Schilthouwer Van Oostee; 7 eerste luitenants König, Burgers, H. Doorman, J. Doorman, Clercq, Rynen en Brandon Mondolpho; en 7 tweede luitenants, Wuister, Jones, Bouvy, Kuik, Kasteele, Schindler en Davreux. De drie officieren van het 6e bataljon waren de 1e luitenants Vetzo en Opdam en de 2e luitenant Van Driel. Den naam van den officier van den trein vinden wij niet vermeld. Van die artillerieofficieren waren er 3 gëemployeerd op het Vlaamsche hoofd, op Liefkenshoek en op Lillo. — In een sterktestaat van 1 November 1830 wordt het gedeelte van het 3e bataljon artillerie nationale militie op de citadel opgegeven als sterk te zijn: 3 kapiteins, 11 luitenants, 23 onderofficieren, 18 korporaals, 7 tamboers en 263 kanonniers. Bovendien had dit bataljon op Liefkenshoek 1 officier, 2 onderofficieren en 33 korporaals en kanonniers; en op Lillo 2 officieren, 3 onderofficieren en 30 korporaals en kanonniers.

Wanneer men nu bij deze sterkte der artillerie voegt, de twee kompagnieën van de 9e afdeeling wier gezamenlijke sterkte 300 man uitmaakte, dan ziet men dat Seelig, op het einde van 1830, op de citadel van Antwerpen over ongeveer 600 man, zoo artilleristen als handlangers, had te beschikken. De sterkte aan infanterie overtrof het aangenomen cijfer van 2700 man; ten minste in eene der aan-

teekeningen komt voor, dat, volgens eene opgave van den luitenant-kolonel De Boer, den chef van den staf van Chassé, die sterkte op den 4en Mei 1831, bedroeg: voor het bataljon van de 7e afdeeling, onder den majoor Oudendijk, 25 officieren en 646 onderofficieren en manschappen; voor het bataljon van de 9e afdeeling, onder Naudasscher, 32 officieren en 455 onderofficieren en manschappen; en voor de drie bataljons van de 10e afdeeling, onder den kolonel Von Quadt en de majoors Voet, Buseck en Rochell, 96 officieren en 1648 onderofficieren en manschappen. Dit alles te zamen genomen maakt reeds over de 2700 onderofficieren en manschappen; en hierbij moet nu nog gevoegd worden het algemeen depot der landmacht, onder den luitenant-kolonel Volkhemer, waarvan de getalsterkte hier niet vermeld is. Bovendien was er toen op het Vlaamsche hoofd, onder den kapitein Leers, aan infanterie 8 officieren en 339 onderofficieren en manschappen, van de 2e afdeeling.

Bij eene order van den 5en November 1830, bepaalt Seelig dat, met den volgenden dag, „de twee compagnieën van de 9e afdeeling infanterie tot hulp voor de artilleriedienst gedesigneerd, deze dienstverrigtingen beginnen." Die infanterie wordt daartoe verdeeld in drie afdeelingen, ieder van 1 officier, 3 sergeanten, 4 korporaals en 100 soldaten; voor den dagelijkschen dienst wordt ieder van die afdeelingen gevoegd bij een derde gedeelte der artillerie, zoodanig dat bij het betrekken der wachtposten „bij elke twee artilleristen, twee handlangers bij de stukken worden ingedeeld." De kapitein van het artilleriepiket regelt deze indeeling, en doet zich door den officier der infanterie tot dat piket behoorende „op eene voor de dienst meest geschikte wijze in zijne functie adsisteren."

Volgens eene, den 6en November 1830, door Seelig gegeven order moet dat artilleriepiket, waarvan de indeeling

daarbij bepaald wordt, eene geheele sterkte hebben van 4 officieren, 12 onderofficieren of korporaals en 172 man; hiervan geeft de artillerie 4 officieren, 9 onderofficieren of korporaals en 72 kanonniers; het overige wordt door de infanteriehandlangers gegeven. Dit piket rukt 's namiddags om 4 uur uit om de posten te bezetten; 's ochtends om 10 uur rukt de helft van het piket weder in; vóór dien tijd, van 8 tot 10 uur 's ochtends, wordt de infanterie geoefend in de artillerieëxercitiën, waarbij de artilleristen de nummers van laden en richten vervullen. Bij eene order van Seelig van den 27en December 1830, worden eenige voorschriften gegeven die, tijdens het dichtvriezen van de grachten der vesting, door de wachthebbende artillerie moeten worden opgevolgd: „Zoolang de grachten digt zijn, zullen de stukken in de lage flanken geplaatst, en die welke de grachten of het glacis der beide ravelijnen voor de hoofd- en hulppoorten gelegen, bestrijken, 's avonds met een kartetsschot geladen worden, waartoe men van gemonteerde saaijen patronen zich zal bedienen, die met een touw voorzien zijn, waarmede het schot, 's morgens onverbruikt zijnde, na het inrukken der infanteriepiketten, telkens weder zal worden afgetrokken. Deze geladen stukken zullen bijzonder gesurveilleerd worden, opdat daaruit oogenblikkelijk vuur kunne gegeven worden, als de vijand, een aanval wagende, ongemerkt op het ijs mogt gekomen zijn."

Behalve de zorg voor de verdediging der citadel, rustte op Seelig toen ook nog de taak om eene menigte geschut en artillerievoorwerpen, die uit Antwerpen waren gered en die op de citadel te veel waren, naar Holland te verzenden; die verzending had plaats geheel in het begin van 1831. Wij zullen onze lezers niet vervelen met hier den inhoud over te nemen van den inventaris — gedagteekend 10 Januari 1831 — van die goederen; wij zullen alleen vermelden dat daarop, onder anderen, voorkomen

niet minder dan 95 metalen en 70 ijzeren vuurmonden. Uit den brief aan het departement van den grootmeester der artillerie van den 12en Februari 1831, waarin Seelig de inzending bericht van den inventaris der artilleriegoederen, die, daarna nog op de citadel zijn gebleven, achten wij het niet ondienstig het volgende over te nemen tot betere kenschetsing van den toestand, waarin men toen in die vesting verkeerde:

„Ik heb mij genoodzaakt gezien twee metalen kanons van 24 pond hier te behouden; het zijn deze die, tot bestrijking van de Schelde en het beletten van de communicatie uit de stad met het Vlaamsche hoofd, op kustaffuiten gemonteerd in batterij staan; de bestaande kustaffuiten zijn van metaal, en dus te naauw voor ijzeren kanons; daarenboven kon de nood gebieden uit deze stukken met zeer versterkte lading te moeten vuren, waaraan ik het ijzeren kanon niet zoo goed risqueren durf. Voorts zijn er belegeringsaffuiten voor metalen kanons van dat kaliber voorhanden, waarvan ik er vier gehouden heb om eenige reserve te hebben, die bij de vestingaffuiten ontbreekt; en inzonderheid ook wijl bij eene beschieting der citadel van de stadszijde, waartoe eene vervallen batterij aan den Scheldekant achter en ter zijde van het voormalige constructie-magazijn bestaat, die de vijand voor dat oogmerk in de laatste veertien dagen ook werkelijk heeft begonnen op te maken, het noodzakelijk is dat wij van onzen kant eene gedetacheerde batterij aan denzelfden Scheldeoever bij onze losplaats bouwen, de eenige plaats uit welke wij met voordeel dit vijandelijk werk kunnen beschieten, wijl de schoten uit deze batterij te gelijk de geheele Scheldekaai zouden enfileren; terwijl, zoo wij dit van onze wallen trachten te bewerken, wegens de meer achterwaartsche ligging, de manquerende schoten alle in de Schelde zouden nederkomen en dus werkeloos worden.

Voor die batterij diende ik dan ook de belegeringsaffuiten van 24 pond te behouden, die ik van ijzeren tongen heb doen voorzien en daardoor ook voor ijzeren kanons van 18 pond heb ingerigt, welke stukken daarop nu volmaakt passen; derwijze was het mij van groot belang deze vier affuiten niet te verzenden.

De 19 lange metalen kanons van 6 pond heb ik mij genoodzaakt gezien hier te behouden, om reden er geen genoegzaam aantal affuiten voor ijzeren stukken van dat kaliber, zooals uit den inventaris blijkt, voorhanden waren. De noodzakelijkheid gebood de dubbele flanken onzer sterkte behoorlijk te armeren, wijl bij harde vorst dat geschut ons hoofdzakelijk, zoo niet allééén, tegen eene surprise kan dekken. Als volstrekt vereischte tot onze verdediging mogt ik dan er niet meer verzenden.

Voor elken mortier van 29 duim heb ik 800 bommen gehouden, en dus het voorgeschreven aantal worpen voor dit geschut overschreden. Hiertoe heb ik mij om verscheiden redenen genoopt gezien. Onze positie hier, tegenover eene gerevolteerde stad; dekking tegen surprise bij bevrozen grachten door rolbommen; het gebruik dezer laatste tot verdediging eener bres enz., zullen, vlei ik mij, dit verontschuldigen, en overbodig maken dat ik de oorzaak dier afwijking breedvoeriger toelichte. Ook ten aanzien der granaten van 20 duim en eenige andere zaken, heb ik mij eenige wijziging geoorloofd, op bijzondere omstandigheden gegrond, en met oogmerk om gebrek aan het eene door eenigszins grooteren voorraad van het andere weg te nemen...."

Eene maand of drie later wordt Seelig de last opgedragen om zijne denkbeelden mede te deelen aangaande de wapening der forten aan het Vlaamsche hoofd en der forten Lillo en Liefkenshoek; hij doet dit in twee brieven aan het departement van den grootmeester der artillerie

van den 13en en van den 17en April1831. Wij deelen beide brieven, hoe uitvoerig ook, hier in hun geheel mede, omdat zij zeer veel belangrijks bevatten; omdat zij eene duidelijke voorstelling geven van de gesteldheid van zaken bij die sterkten; omdat zij weer doen zien met welk een helderen blik Seelig inziet, wat er gedaan moet worden, en met welk eene kracht van verstand hij daarop aandringt. Seelig is hier, ten minsten wat de artillerie-zaken betreft, de spil waar alles op draait; en op uitmuntende wijze maakt hij gebruik van den grooten invloed, dien hij uitoefent door het vertrouwen dat allen in hem stellen; hij is hier, — om de Engelsche uitdrukking te gebruiken — de rechte man op de rechte plaats.

De eerste brief van den 13en April 1831 is van den navolgenden inhoud:

„Ik heb de eer gehad eergisteren in den avond te ontvangen de aanschrijving des departements uit het hoofdkwartier te Breda van den 8en dezer, N°. 30, waarin hoogst hetzelve mij om opgaaf vraagt van de artilleriebehoeften, welke tot voorziening der forten aan het Vlaamsche hoofd en die van Lillo en Liefkenshoek nog zouden kunnen noodig zijn.

Tot volledige beantwoording van deze vragen zou een onderzoek te Lillo en Liefkenshoek vereischt worden en gedetailleerde staten van het aldaar voorhanden materieel; voorts, en vooral, het te volgen stelsel van verdediging der rivier en de daartoe aan te wenden middelen moeten zijn vastgesteld en aan mij kennelijk gemaakt; wijl, van de al of niet ondersteuning van het eskader, de uitbreiding of verandering van bestaande of het daarstellen van nieuwe fortificatiewerken en batterijen de behoefte aan geschut en het daartoe benoodigde geheel afhangt. Vermits echter het verkrijgen van die gegevens gedeeltelijk buiten mijn bereik is; en andere, waarvan dit niet het

geval is, gelijk gezegd, tijd tot inwinning vereischen, hetwelk een uitstel zou veroorzaken dat de zaak welligt niet gedoogt, zoo haast ik mij het departement in deze voorloopig al die inlichtingen ter beantwoording der gegevene vraag mede te deelen, die ik voor het tegenwoordige geven kan. Ik vlei mij overigens dat deze genoegzaam voldoende zullen zijn om het departement met den stand der zaken bekend te maken, en hetzelve zal wel gelieven te verschoonen, dat ik hiertoe in eene eenigszins breedvoerige beschrijving treed, waartoe ik mij om de hierboven gemelde redenen genoopt zie; eensdeels om mijne opgaven te wettigen, en ten anderen om het departement zelf gelegenheid te geven over de gegrondheid derzelven een oordeel te kunnen vellen.

Bij vroegere gelegenheden, en onder anderen in mijne missive van den 22en December ll. N°. 47, heb ik bereids de eer gehad het departement te rapporteren, dat de kennis, die ik van de forten Lillo en Liefkenshoek heb, opgedaan is bij gelegenheid van een bezoek aldaar in den verleden herfst, tot volvoering eener missie mij door Z. Exc. den heere luitenant-generaal baron Chassé opgedragen; dat ik destijds, wel is waar, mij zooveel mogelijk wegens den toestand der middelen van defensie heb onderrigt en inzonderheid ook wat de artillerie betreft, wegens de plaatsing van het geschut ben geraadpleegd, en de voorgestelde veranderingen, zoo daarin als in meer andere zaken, door de respectieve commandanten achtervolgens ook zijn uitgevoerd; doch dat mijne betrekking tot deze commandanten nimmer eene andere dan raadgevende is geweest, ik geene rapporten van daar ontvang en geene voorstellen dienaangaande heb kunnen doen, wijl deze forten buiten mijne bemoeijenis zijn.

De heer kapitein Henny, destijds te Lillo en met het bestuur der artillerie in beide forten belast, onderrigtte mij in loco, dat voor het door den heere kolonel Kuitenbrou-

wer, of hooger autoriteit, bepaald armement, hem verscheiden affuiten en andere behoeften ontbraken; dat hij die goederen, te voren, uit Antwerpen te vergeefs had gewacht, en sedert aan den heer directeur der 3e directie te Vlissingen had aangevraagd, van waar hij dat alles nu te gemoet zag. Het geschut dat reeds gemonteerd was, of waarvoor nog affuiten voorhanden en alzoo desgelijks onmiddellijk te gebruiken, toen overwegende, bevond ik dit echter aanzienlijk genoeg om, bij doelmatige plaatsing van hetzelve, onbevreesd een aanval des vijands te kunnen afwachten. De heer Henny stemde zulks ook gereedelijk toe, en verklaarde mij verder daarvoor de noodige projectielen en ander toebehoor voorhanden te hebben, bij eenen grooten overvloed van buskruid. Bij zoodanig bevind van zaken achtte ik het ongepast hier eenige bemoeijenis wegens het nog verwachtende te doen; alleen werkelijk gebrek had mij kunnen overhalen het departement zulks onverwijld ter kennis te brengen; dit, mijns oordeels, niet bestaande, bleef het aan de inzigten des directeurs over, in hoe verre de bepalingen dienden te worden nagekomen ten aanzien van het armement en verdere voorziening dezer forten, vroeger vastgesteld.

De hoofdbestemming dezer forten, eens op onze uiterste grensscheiding gelegen, de afsluiting der scheepvaart op de Schelde zijnde, is in onze tegenwoordige positie ten eenemale veranderd: daar wij meester van de rivier zijn en een eskader op dezelve hebben, zoo vervalt daardoor in beide forten de batterij van zwaar geschut aan de rivierzijde; en de defensie bepaalt zich hoofdzakelijk tot verdediging der rivierdijken, der accessen uit het binnenland, en (vooral in den verleden winter) van het omliggend terrein in het algemeen. Het geheele binnenland nu is geïnundeerd; het land-acces van Oud-Lillo naar het fort is daarenboven door verscheidene coupures onbruikbaar gemaakt; en een

gelijke landweg bij Liefkenshoek staat eveneens onder water; en beide forten zijn van de landzijde dus genoeg-zaam ongenaakbaar. De sluiskokers, waardoor de inundatiën gesteld worden, liggen in de dijken bij de forten. Men is meester deze inundatiën naar willekeur hooger op te zetten, of te laten afloopen; en in geval van nood kan men het binnenland zoo vol laten loopen, dat al de woningen onder water raken. Van dien kant is dus niet ligt een ernstigen aanval te wachten, kunnende de vijand de inundatie niet aftappen. De dijken zijn door beeren afgesloten; surprises op deze accessen heeft men dus ook niet te duchten; overigens zijn deze accessen smal, en goed te enfileren. Het buitendijks gelegen land verdient oplettendheid, doch de sluisgeulen of killen vormen een voortreffelijk beletsel; dit land is mede goed aan het geschutvuur blootgesteld en een geregeld beleg is niet te verwachten.

De hierbij overgelegde schetsteekening zal het aangehaalde verduidelijken. Op dezelve heb ik de plaatsing van het thans in batterij staande geschut aangeduid, waaruit het departement nu ontwaren zal, dat, met de 36 stukken te Lillo en de 16 te Liefkenshoek, deze kleine forten goed te verdedigen zijn; immers is aldaar, in onzen tegenwoordigen toestand, aan geschut geen werkelijk gebrek, vooral niet, daar eene corvet tusschen beide forten op stroom ligt, die door derzelver geschutvuur de hoofd-accessen, zijnde het terrein buitendijks en de dijken zelven, krachtdadig helpt verdedigen en de kustbatterijen overtollig maakt. De inundatiën staan, van binnen tot aan den teen der dijken.

De inrigting en toestand der fortificatiewerken zouden stof tot aanmerking kunnen geven; doch dit behoort niet regtstreeks tot het hier te behandelen onderwerp. Wijl het echter altijd in een naauw verband daarmede staat, zoo acht ik het niet overtollig op te merken: dat ik het ar-

mement der forten, alleen in onzen tegenwoordigen toestand en bij de tegenwoordige inrigting der werken, zeer voldoende acht; terwijl het van zelf spreekt, dat, ingeval de ondersteuning van het eskader wegviel, nieuwe werken werden aangelegd en de kustbatterijen noodig geacht, alsdan ook de behoefte zou veranderen.

De kapitein Henny heeft mij, gelijk gezegd, in der tijd onderrigt, dat hij van de hoofdzakelijkste behoeften wel voorzien was; of zulks nu nog het geval is, is mij onbekend; alsmede of sedert naar deze forten, op vroegere aanvragen, goederen verzonden zijn. Mogt het de intentie zijn, het armement bij het tegenwoordige te laten berusten, dan zouden er nog verscheidene metalen stukken van daar te evacueren zijn, als: 3 lange kanons van 12 pond, 6 dito van 6 pond, 2 houwitsers van 15 duim, en eene menigte van projectielen, laadgereedschap en andere behoefte, inzonderheid tot kanons van 36 en 24 pond. Voorts 2 ijzeren stoelen tot mortieren van 20 duim, granaten van dat kaliber en meer andere zaken.

Zoo de Schelde bij Antwerpen door den vijand voor ons wordt gesloten, verliezen deze forten geheel het nut, ook hunner tegenwoordige bestemming. Welligt zal het te eeniger tijd raadzaam zijn, vroegtijdig het metalen geschut daaruit te vervoeren.

Van de forten Lillo en Liefkenshoek de mij gedane vraag naar vermogen hebbende beantwoord, zou ik nu op gelijke wijze de positie van het Vlaamsche hoofd moeten behandelen. Dit werk is ook bijna gereed; dan daar ik nog eenige opgaven heden te gemoet zie van het juiste getal vuurmonden, waarmede de vijandelijke batterijen gewapend zijn, en ook de schetsteekening van deze positie nog onder handen is, zoo veroorloof ik mij hier voorloopig datgene te doen geworden wat gereed is, zullende het vervolg op dit rapport een paar dagen later volgen. Voor-

loopig kan ik echter het departement onderrigten, dat het resultaat daarop zal neerkomen: dat wij hier, in onze tegenwoordige positie, ook voor de defensie der forten aan den overkant, geen gebrek aan geschut noch toebehoor hebben; zijnde het armement der citadel ruim genoeg bepaald, dat daarvan nog wel eenige stukken zonder bezwaar kunnen worden gemist. Overigens is het niet de meening van Z. Exc. den heere opperbevelhebber tot het voeren van eene onnutte kanonnade en, tegen de overmagtige batterijen des vijands beneden de stad op den Scheldeoever gelegen, nieuwe batterijen van dezen kant aan te leggen; en zoo lang dit niet het geval is, of het Vlaamsche hoofd eene geheele verandering ondergaat, is er geschut genoeg.

De infanteriepatronen, tot op bijna 800 000 verminderd zijnde, wenscht de generaal dat ik den voorraad weêr op 1 000 000 breng. Ik neem dus de vrijheid, het departement te verzoeken, mij het noodige papier voor den aanmaak van 300 000 stuks, dat omstreeks 70 riem bedraagt, wel te willen doen toekomen. Van eenige gereedschappen voor timmerlieden en smids, die tot remplacement gevraagd worden, zal ik later de eer hebben het departement eene lijst aan te bieden."

In den volgenden brief van den 17en April 1831, wordt de wapening van het Vlaamsche hoofd nu nader behandeld:

„Ten vervolge op mijne missive van den 13en dezer, N°. 73, ten antwoord strekkende op de aanschrijving des departements van den 8en dezer, N°. 30, om aangevoerde redenen toen slechts ten deele hebbende kunnen worden afgedaan, heb ik nu de eer dat ontbrekende hierbij aan te bieden; zijnde datgene, wat tot de forten aan het Vlaamsche hoofd betrekking heeft, voor welke mij eene opgave gevraagd is van de artilleriebehoeften, die daar ter voorziening vereischt worden. Het departement zal wel gelieven te verschoonen, dat ik ook hier wederom eenigszins breedvoerig te

werk ga: het gewigt der stoffe noopt mij Hoogsthetzelve wegens den toestand der zaken alhier duidelijk in te lichten.

Het Vlaamsche hoofd, op den Scheldedijk regt tegenover het midden der stad gelegen, is een weinig beteekenend fortificatiewerk, zonder capaciteit en aan de rivierzijde geheel open, zooals trouwens de meeste bruggehoofden zijn, en hetgeen in onze tegenwoordige positie hier alléen een gebrek is. Het is bekend, dat sedert lang de aanleg van een nieuw gelijksoortig werk van grooteren omvang aldaar geprojecteerd is, waarvan de bedekte weg met glacis alleen nog maar uitgevoerd is en twee daarin liggende redouten, tot aan welker glacis en dat der geheele linie het voorliggend terrein kan geïnundeerd worden, zooals hetzelve ook tegenwoordig is; en deze inundatie kan tot eene hoogte worden opgezet, dat de omliggende dorpen geheel onderloopen, zoodat de polder tot een diepen waterplas wordt. Buiten deze linie liggen op den Scheldedijk de kleine forten Austruweel, ongeveer ter hoogte van de noordelijke fortificatiewerken der stad, en Burght, ten zuiden van de citadel, zooals bijgaande schetsteekening aanwijst. Even buiten het laatstgenoemde fortje bevinden zich de sluiskokers, waardoor de inundatie gesteld wordt.

Toen in den verleden herfst, na het vertrek van den heer luitenant-kolonel Kellner, het toezigt over de artillerie der werken aan den overkant der Schelde als het ware van zelf aan mij verviel, maakte ik onverwijld er werk van, den toestand dier werken op te nemen, ten einde aan Zijne Exc. den heer opperbevelhebber deswege te kunnen rapporteren, en hoogstdeszelfs orders vernemen tot het effectueren van zoodanige voorziening als daar noodig zou kunnen worden geacht. Mijne bevinding was de navolgende:

Het fort Zwijndrecht op den Gentschen straatweg, het eenige acces door de inundatie, gelegen, was met 2 lange

kanons van 12 pond en 2 dito van 6 pond gewapend, waarvan, na gemaakte verandering in de plaatsing, er twee dezen weg konden enfileren, het derde stuk denzelfden weg en écharpe beschieten en bij halve wending den Scheldedijk voor Austruweel flankeren, en eindelijk het vierde stuk op gelijke wijze den dijk voor Burght, en overigens al deze stukken de geheele inundatie van den eenen dijk tot den anderen bestrijken. Dit fort is het eenige in de linie, dat bruikbare bergplaatsen voor munitie heeft; het ligt, gelijk gemeld is, op het hoofd-acces; kwam mij uit dien hoofde voor, het gewigtigste centrale punt te zijn; doch ook als zoodanig voldoende gearmeerd te zijn.

Het fort Calloo, regts van Zwijndrecht gelegen, had geene artillerie, en mijns inziens, bij behoorlijke infanteriebezetting, daaraan ook geene dadelijke behoefte, vermits de inundatie het genaken met geschut belet; en alhoewel hetzelve digter bij den noordelijken Scheldedijk is gelegen dan Zwijndrecht en dit acces op Austruweel dus beter van daar te flankeren is dan uit Zwijndrecht, achtte ik dit een te gering voordeel om daartoe nieuw geschut te plaatsen, wijl die flankverdediging — om straks aan te voeren redenen — als van zeer geringe waarde mag worden beschouwd, zoo dezelve al niet geheel illusoir is.

Het fort Austruweel ligt, gelijk gemeld is, op den noordelijken Scheldedijk, buiten de linie. De dijk heeft digt voor hetzelve, ongeveer op geweerschots afstand, eene sterke bogt achterwaarts; de kleine tak van dezelve, onmiddellijk voor het fort gelegen, bevond ik dat uit de twee lange kanons van 6 pond, hier voorhanden, vrij goed beschoten kan worden; doch iets verder is het buitenland niet eens meer zigtbaar, en de vijand kan hier op geweerschots afstand het fort ongezien naderen, zonder dat het flankvuur uit de andere forten denzelven eenig nadeel kan doen,

veel minder dit naderen hem beletten. Dit buitenland echter toen door eene linie onzer kanonneerbooten tegen een aanval van dien kant gedekt zijnde, de inundatie aan den binnenkant des dijks tot aan den teen staande, en dus de smalle kruin des dijks hier het eenig acces uitmakende, zoo konden deze twee stukken dan allezins voldoende worden geacht eene verrassing op het fort Austruweel, bij eene overigens voldoende infanteriebezetting en noodige voorzorg, krachtdadig te keeren. Door noodbeddingen op geschikte plaatsen zoo hier als in de andere forten achtervolgens gelegd, heeft men de middelen gegeven deze stukken, ook tot bestrijking van den dijk achterwaarts, door verplaatsing te kunnen dienstbaar maken, alsmede tot bestrijking der inundatie naar den kant van Zwijndrecht.

Het fort Burght is van gelijke capaciteit als Austruweel. Aldaar was een lang kanon van 6 pond, waarbij ik later nog een tweede, een Engelsch veldkanon van datzelfde kaliber, heb gevoegd. Op de overdekte inundatie-sluis was eene defensieve palissadering, waarbij een wachtpost; vóór dit plankier was een verhak en eene pikettering. De smalle kruin des dijks is hier het eenig acces. Aan de rivierzijde ligt een smal buitenland, en binnen staat de inundatie tot aan den teen des dijks. De twee kanons van 6 pond kunnen dezen dijk en écharpe beschieten en vuur op de inundatie naar den kant van Zwijndrecht brengen, alsmede ook op den dijk achterwaarts, tot welke verplaatsing er beddingen zijn.

Het buitenste bed en de dijkskruin wordt uit de citadel geflankeerd, en de kanonneerbooten verdedigen het nog beter; om al welke redenen ik de genoemde stukken hier voldoende achtte.

In het Bruggehoofd (Vlaamsche hoofd) zelf was geen geschut. Dit werk is gelijk bereids gemeld, van achteren geheel open, en op de dijken was slechts eene afsluiting

van palissaden. Er is mij niets overgegeven, welk een armement voor dit werk en de forten was voorgeschreven; alleen in een generalen armements-staat door den heere kolonel Kuitenbrouwer hier achtergelaten, vond ik geschut voor het Vlaamsche hoofd verdeeld, doch niets voor de forten; daarvan was te regt door de wapening der forten reeds afgeweken, daar de toestand van het Vlaamsche hoofd van dien aard is, vooral met betrekking van onze situatie hier, dat het ten eenenmale doelloos zou geweest zijn, dit opene werk, onnut, met een groot aantal zware vuurmonden te garneren. De overweging van dit een en ander leidde tot de overtuiging, dat, vermits over de inundatie van de Vlaamsche zijde geen aanval te verwachten was en het eenig acces van die zijde met het voorhanden geschut goed te verdedigen, het Bruggehoofd, voorloopig en zoolang onze toestand hier niet veranderde, geen geschut behoefde dan een paar veldkanons van 6 pond om, in geval van aanval door de eene of andere stroopbende, tot versterking van het een of ander fort te worden gezonden, en tot dekking der toegangen op de dijken, naar het hoofd leidende, te dienen; in één woord, om als mobiele stukken dáár te worden gebruikt, waar ze nuttig zouden kunnen zijn, en ook om aan den waterkant eenige vertooning met geschut te kunnen maken. — Z. Exc. de luitenant-generaal opperbevelhebber stond mij toe deze beide stukken — 2 korte Engelsche 8-ponders — ten genoemde einde af te geven; en ik heb ook toen deze, zoowel als al de andere vuurmonden op de forten, van 100 schoten (80 kogel- en 20 kartetsschoten) voorzien; en voorts in het fort Burght ook nog 100 handgranaten doen brengen, om tot verdediging, hoofdzakelijk van den post op den dijk bij de sluis, te worden gebruikt.

Elk der genoemde forten had, en heeft ook nog, eene bezetting van 50 man infanterie en het Vlaamsche hoofd

eene van 150 man, behalve de noodige manschap van de artillerie tot bediening van het geschut, waartoe de infanterie handlangers geeft. Een artillerieofficier, aan het Vlaamsche hoofd gestationneerd, heeft het toezigt over de artillerie dezer forten; en hem was in den afgeloopen winter het fort Zwijndrecht als verblijfplaats bij nacht aangewezen.

Daar de verovering der positie aan den overkant der Schelde, voor den bezitter der vesting, vooral zoolang wij meester van de rivier zijn, van weinig of geen belang mag worden geacht, zoo was er dan ook geen krachtige aanval van de landzijde hier te vreezen; en men rekende de aangewende defensiemiddelen alzoo voldoende om deze forten tegen surprises te beveiligen. De heer opperbevelhebber der citadel zich daarvan overtuigd houdende, meende dan de defensiemiddelen der citadel niet noodeloos voor die forten te moeten versnipperen, maar veeleer hier te behouden wat niet elders voor ons regtstreeksch belang volstrekt vereischt werd. Om al die redenen ook werd het niet raadzaam gevonden meer geschut aan den overkant der Schelde te plaatsen, noch ook eene sterkere bezetting van infanterie en artillerie, welk laatste ook overigens de sterkte van ons garnizoen niet gedoogde; ofschoon men anders wel inzag dat 50 man infanterie voor elk fort, en 150 man tot bezetting van het Vlaamsche hoofd, in andere omstandigheden, veel te gering zou zijn.

Het hierboven vermeld armement en bezetting van al deze forten is tot op den huidigen dag in denzelfden toestand gebleven; alleen zijn, hier en daar, op de accessen nieuwe beletselen van wolfskuilen, coupures, verhakken en andere afsluitingen bijgevoegd; doch de post het Vlaamsche hoofd is daardoor, in wezenlijkheid, niets veranderd. Geheel veranderd, daarentegen, is sedert kort onze positie hier met opzigt tot het stelsel van verdediging der rivier. De vijand is eerst begonnen het fort Ferdinand (fort du Nord) met

zwaar geschut te garneren; achtervolgens zijn op alle bogten van den Scheldedijk, van dit fort naar de stad leidende, batterijen aangelegd en gewapend; desgelijks dat gedeelte der fortificatie-werken van de vesting voor het bassin gelegen; en, nog later, voor het bassin aan de rivierzijde borstweringen opgeworpen, en ook de hooge Cavalier en de lage Scheldebatterij gewapend. De betrekkelijke ligging en het tegenwoordig armement dezer werken is op bijgaande schetsteekening aangeduid, naar opgave van vertrouwde personen uit de vesting, bij het hoofdkwartier ontvangen. De vijand gaat overigens nog dagelijks voort met nieuwe emplacementen tot opstelling van geschut daar te stellen; en het is niet te ontkennen, dat het reeds voldoende genoeg is om de vaart op de Schelde, beneden en gedeeltelijk ook tegenover de stad, daaruit derwijze te kunnen belemmeren, dat die voor onze schepen zeer hagchelijk wordt, zoo niet ten eenenmale geheel belet.

Deze nieuwe stand van zaken moet, bij het hervatten der vijandelijkheden, noodzakelijk eene geheele verandering in het tot hiertoe gevolgde stelsel van verdediging der rivier ten gevolge hebben. Het is mij onbewust wat er, tot behoud der communicatie, door de zeemagt kan of zal gedaan worden; doch zooveel is zeker, dat het hier aanwezige eskader, thans in 10 kanonneerbooten en 2 stoombooten bestaande, van welke laatsten één gewapend, voor het vuur uit de menigte vijandelijke batterijen zal moeten wijken; en daar men langs de stadskaai als in een oogenblik nieuwe batterijen kan daarstellen, zoo zullen deze schepen ligt genoodzaakt worden, de tegenwoordige positie voor de stad en tegenover het Vlaamsche hoofd te verlaten, om eene veilige ligplaats tegenover en achter de citadel te nemen. Welligt zal de vrees voor een vernieuwd bombardement eene reactie in de stad te weeg brengen; doch daarop is weinig te rekenen, wijl de militaire magt den geest der

aanzienlijke burgerij kent, en men alzoo mag veronderstellen, dat er geene middelen zullen worden verwaarloosd, de laatste door het gemeen, dat men op de hand heeft, te doen beteugelen.

Indien nu het hier gestelde geval, het gedwongen terugtrekken van het eskader tot bij de citadel, eens plaats vindt, waartoe alle waarschijnlijkheid is, dan verliest daardoor de positie aan den overkant der Schelde de hoofdsteun harer defensie. De toestand waarin zich die werken dan zullen bevinden verdient hier alzoo nog eene bijzondere beschouwing.

Het fort Zwijndrecht is genoegzaam van geschut voorzien, om het forceren van den Gentschen steenweg, het eenig acces van de landzijde, door de inundatie te beletten. Het fort Calloo is, wegens de inundatie, met geschut niet genaakbaar, en heeft van dien kant geen aanval te vreezen; terwijl dit niet het geval is kan het het geschut ontberen, en eene goede infanteriebezetting is voor deszelfs verdediging voldoende. Beide deze forten hebben locaal voor eene bezetting van 150 man. De linie zelve diende des nachts door een sterk piket gesurveilleerd te worden. Het Vlaamsche hoofd is, als centraal punt, tot het opnemen eener reserve der bedreigde punten der linie en de dijkposten daarmede te ondersteunen, van veel gewigt, en behoorde de daartoe vereischte bezetting te hebben; en dit punt zelf zou houdbaar moeten zijn, opdat deszelfs bezetting tegen overrompeling beveiligd zij, en zich vrij kunne bewegen. Nu ligt echter dit laatste werk, gelijk reeds meermalen is gezegd, van achteren, dat is naar de rivierzijde, geheel open; en het zal, bij het terugtrekken der schepen, als het ware geheel verlaten zijn; van de stadszijde in den rug kunnende worden beschoten, zal de bezetting het er niet lang in kunnen uithouden; de vijand kan, na voorafgaande kanonnade, ligtelijk hier volk genoeg overzetten om het werk in den rug aan

te vallen; zijn verlies daarbij zou niet zeer groot zijn; en zoo hij het ernstig wil zou hij er zich onfeilbaar meester van maken; daar men niet in staat is hier eene aanzienlijke bezetting te houden. De 150 man, die wij er thans hebben, zouden toch niet lang weerstand kunnen bieden, tegen eene veel grootere magt, die de vijand er voor bestemmen kan. Eene landing is, bij het gemis der marine, voorts langs het geheele buitenland, van het Vlaamsche hoofd tot Austruweel en verderop, niet te beletten; de vijand kan het ellendig bruggehoofd alzoo, in dit geval, zonder groote opoffering bemagtigen; en valt dit werk dan zal het fortje Austruweel en ook de andere redoutes in de linie, door gebrek spoedig volgen moeten. Die forten zouden ons dan ook weinig of niets meer baten, behalve Burght waarbij de inundatiesluis is, en waarvan ons het bezit deswegens altijd belangrijk blijft. Dit laatste fortje, nu door de schepen en uit de citadel kunnende worden beschoten, verdient bijzondere oplettendheid; en het is onbegrijpelijk dat men hetzelve geene betere inrigting en vooral ook grootere capaciteit gegeven heeft.

Indien men nu nog bijzonder overweegt wat de artillerie in deze omstandigheden tot beter behoud dier werken en der positie in het algemeen bijdragen kan, dan komt dit al op zeer weinig uit: het Vlaamsche hoofd heeft, om aangevoerde redenen, aan de landzijde geen geschut noodig, en aan de rivierzijde is daarvoor geene dekking; hier kunnen dus alleen maar ligte stukken gebruikt worden tegen eene landing, die men, zoolang er van den overkant met zwaar geschut op het werk geschoten wordt, verbergt; en opstelt als deze zwijgen. Daartoe zijn er ook twee stukken voorhanden.

Voor de forten Burght en Austruweel zou, tot het eclaireren van het buitendijksche land, een houwitser van 15 dm. nuttig kunnen zijn; inzonderheid in Austruweel;

doch dan zou in de behoefte ook voorzien zijn. De geringe ruimte en ook de zwakke bezetting gedoogt niet de strikste behoefte hier te overschrijden.

De forten Zwijndrecht en Calloo hebben geen werkelijk gebrek. In Calloo zou men een paar kanons kunnen opzetten, doch dit is geen dadelijk vereischte; in onze omstandigheden is het dus beter gelaten dan gedaan.

Daar het armement der citadel zeer ruim bepaald is, zoo zijn hier zonder bezwaar nog eenige stukken te missen, ingeval men die tot versterking der defensie aan den overkant eens mogt noodig hebben; bij voorbeeld, als het Vlaamsche hoofd aan den achterkant mogt worden gesloten en eene genoegzaam sterke infanterie-bezetting daarin gelegd.

De heer kolonel ingenieur Van der Wijck heeft, bij gelegenheid eener onlangs hier gedane inspectie, de meening geuit, dat het niet ondoelmatig zou zijn, in het fortje Austruweel eene batterij van zwaar kanon en mortieren te plaatsen, of wel nieuwe kustbatterijen aldaar aan te leggen; om daaruit het fort Ferdinand en de andere vijandelijke dijkposten aan den overkant der Schelde te bestoken. Z. Exc. de luitenant-generaal Chassé, achtte dit voorstel, in onze tegenwoordige omstandigheden, onuitvoerbaar, en in velerlei opzigt ook die uitvoering overtollig en niet raadzaam. Ik merk slechts aan, dat er nu reeds 53 zware kanons, — waaronder velen van 36 pond en zoo men opgeeft zelfs van 48 pond zijn, — op deze werken in batterij staan; en, alleen tegen Austruweel 10 zware mortieren. In laatstgenoemd fortje is zoo weinig ruimte dat er moeijelijk voor 10 stukken goede plaatsing zou te vinden zijn; als de vijand het met bommen bewerpt, zou eene enkele daarvan in staat zijn de helft van het geschut voor het oogenblik onbruikbaar te maken, daar het fort als het ware een kleinen trechter vormt, — gelijk uit de schetsteekening blijkbaar is. Nieuwe batterijen hier aan

te leggen, daartoe is het, naar het oordeel des generaals, nu te laat; waartoe zouden die ons nu ook dienen? De Schelde kunnen ze niet openhouden; tegen de kolossale werken des vijands kunnen zij weinig uitrigten, tenzij men er van genoegzaam gelijke sterkte daarstelde; en ook dan nog zouden zij tot beter behoud onzer positie aan den overkant der Schelde, om vroeger aangevoerde redenen, weinig baten. In zulk geval zou men dan, noodeloos, een aanzienlijk materieel risqueren, dat van elders zou moeten worden aangevoerd, en ten gevolge zou hebben dat er een aanzienlijk personeel aan infanterie en artillerie hier tot versterking zou noodig zijn.

De heer luitenant-generaal Chassé meent integendeel, en mijns inziens zeer te regt, dat het, in de positie waarin wij ons hier bevinden, eer raadzaam is, uit het kleine fortje Austruweel geen geschutstrijd hoegenaamd tegen de overmagtige batterijen des vijands te ondernemen, wijl dit op geenerlei wijze eenig gunstig resultaat kan opleveren; het behoud der forten aan den overkant is, bij het hervatten der vijandelijkheden, om aangevoerde redenen, al zeer onzeker; en dit zou door een geschutstrijd uit Austruweel eer toe- dan afnemen, daar de vijand in zulk een geval het er te eer op zou toeleggen zich daarvan meester te maken. Indien overigens de Schelde beneden Antwerpen gesloten wordt, en alzoo onze communicatie afgesneden, is, voor het behoud der citadel, het bezit dezer forten van geen zoo groot belang, om voor derzelver defensie van elders groote opofferingen te doen, en nog minder het materiëel en personeel der citadel daarvoor te verzwakken.

De overweging van dit alles wettigt dan, mijns inziens, tot de meening: dat zoolang het stelsel van defensie tot hiertoe gevolgd is, of, voor de hierboven omschreven gevallen vastgesteld, geene verandering ondergaat, de werken aan den overkant der Schelde en inzonderheid het brugge-

hoofd niet anders worden ingerigt of nieuwe kustbatterijen noodig geacht — er hier geen nieuwe voorziening van artilleriematerieel noodig is, wat niet de citadel kan afstaan. Voor nieuwe combinatiën en veranderingen in het stelsel van defensie, in verband met de operatiën van ons leger, zou dit het geval kunnen zijn; doch hiertoe moet dan noodzakelijk eerst bepaald zijn wat er beoogd wordt, om daarvoor eene begrooting van hiertoe benoodigde artilleriebehoeften te kunnen opmaken.

Ik heb het van mijn pligt geacht, Z. Exc. den heer luitenant-generaal Chassé den inhoud der missive des departements, hier beantwoord, ter kennis te brengen, tot verkrijging van al die inlichtingen, welke ik kon noodig hebben. Het door mij hier gegeven antwoord is dan ook geheel gegrond op de inzigten die de generaal van onze positie heeft; en hoogstdezelve heeft mij niets medegedeeld wat eene nieuwe aanvraag van artilleriebehoeften hier noodig maakt."

Het zal den lezer opgevallen zijn met welk eene diplomatische behendigheid Seelig zijne meeningen aan den opperbevelhebber der citadel toeschrijft en telkens diens naam vooropstelt, bij het voorstaan of bestrijden van de eene of andere bewering: „de generaal Chassé is van oordeel"...... „de generaal meent, en mijns inziens zeer te regt" enz.; — dat „mijns inziens zeer te regt" is onbetaalbaar, en moet stellig wel een glimlach hebben uitgelokt bij hen, die wisten, hoe Seelig zijne eigene inzichten deed voorkomen als die des generaals. Zulk eene diplomatische behendigheid is dikwijls een noodzakelijk vereischte om het goede tot stand te brengen; — wie haar niet had, hier op dit oorlogstooneel, was de kapitein Henny, de bevelhebber op Liefkenshoek. In Seelig's brieven en aanteekeningen wordt met lof van dien officier gesproken, van wien ook onder anderen in de militaire

gedenkschriften van den Pruis Von Rahden melding wordt gemaakt. Henny schijnt een oud, verdienstelijk artillerie-officier geweest te zijn, die in zijn afwisselenden levensloop bekwaamheid en geestkracht betoond heeft; maar van wien men toch, zonder hem onrecht te doen, kan zeggen, dat hij het tegenovergestelde was van *un officier de salon.* Wij deelen, om hem te kenschetsen, een paar uittreksels mede uit twee brieven door hem aan Seelig geschreven.

Het eene is uit een brief van den 22en November 1830, toen Henny zijne benoeming tot kommandant van Liefkenshoek had gekregen: „Op heden ontvang ik mijne order van den generaal Chassé; hoe ongaarne, ik moet gehoorzamen; maar ik heb, zoo het schijnt, dus niet meer met de artillerie noodig. De order is zoo vereerend geschreven, dat ik geen gevoel van eer zou hebben, zoo ik dezelve van een zoo braaf krijgsman niet met dankbaarheid aannam; nu, ik ben wel bijna 60 jaren, maar ik hoop mij het vertrouwen, hetwelk de generaal in mij stelt, waardig te maken, en ik dank ook UH. Ed. G. voor de goede gevoelens welke UH. Ed. G. voor mij aan den dag legt. Was nu de oude commandant maar weg enz." De lezer zal zich misschien moeielijk kunnen voorstellen, dat het bovenstaande in een dienstbrief voorkomt, behoorlijk van een nummer voorzien!

Ook het volgende uittreksel komt in een dienstbrief voor, door Henny den 28en Mei 1831 uit Liefkenshoek geschreven; hij geeft daarin, onder anderen, aan Seelig eenige opgaven omtrent een bezoek dat prins Frederik aan dat fort gebracht had:

„Op den 17en dezer is Z. K. H. prins Frederik hier geweest en heeft de forten geïnspecteerd. Hoe het op Lillo afgeloopen is weet ik niet, maar hier vrij wel; nadat ik verzocht had om de vervallen posten in den bedekten weg een weinig af te laten steken om beter de killen der sluizen

te kunnen bestrijken, hetwelk door Z. K. H. werd goedgekeurd, met alle de aanmerkingen, die ik daarover opgaf. Doch alstoen kwam de kolonel Hooft der genie, en sloeg voor om dien dijk ieder met twee zesponders te versterken, en de posten met palissaden af te sluiten (de heeren der genie houden thans veel van palissaden, maar hun hoofd is niet voor den post verantwoordelijk gesteld). Hoe ik echter hier tegen was, en of ik werkelijk bewees dat het beter was ons alleen bij den hoofdwal te bepalen en Z. K. H. bewees alsdan nog 100 man bezetting meer te moeten hebben, de kolonel Hooft heeft het doorgedrongen (trouwens hij is hofman, en ik niet), en de post zal opgemaakt worden. Maar wanneer de affuiten zullen komen, weten wij nog niet. Eerst wilde de generaal Trip dat ik de affuiten uit de flanken daarnatoe zou brengen; ik wees aan, dat dan de bedekte weg niet bestreken kon worden; doch ik heb tot antwoord gekregen, dat dit genoeg door de infanterie kon gedaan worden; ik protesteerde hier zooveel tegen mij mogelijk was; eindelijk heeft men daarover gezwegen. — Nadat Z. K. H. omtrent drie uren hier was geweest, en ik tot de minste kleinigheid van het fort illucidatie heb moeten geven, heeft Z. K. H. mij zijne tevredenheid betuigd en mij gezegd, dat het fort in goede handen was en het mij wel was toevertrouwd. (Een pluimpje.) Nu, hoe het nu gaan zal, weet ik niet; het best is, geloof ik, dat men mij maar niets meer schrijft, dan zal ik dat wel schikken."

In een naschrift wordt nog gesproken van het springen van het laboratorium te Bergen op Zoom. „Dit was achter mijn huis; het geheele huis is wel niet gevallen maar in stukken; mijne vrouw, die, zooals UH. Ed.G. weet, reeds hoog bejaard is, is daarbij aan de beenen zoodanig geblesseerd dat zij tot nog toe het bed moet houden; de dokter schrijft mij, dat het nog lang kon duren eer zij

hersteld is; mijne meubelen zijn het meest in stukken. Dus wenschte ik wel dat er maar een einde aan dit leven kwam; de briganten durven, zoo het schijnt, toch niet te bijten; kwamen wij maar eens regt aan den gang.... Nu, begrijp eens: de kapitein.... hier, hij kon niet met den overste.... overweg; nu ik geloof het wel, niemand kan met die heeren sympathiseren. Als het boeltje gedaan is dan word ik zeker op genadebrood gezet; nu als men mij maar 1000 geeft, dan zal het wel schikken; ik heb lang mede geloopen. *Valé.*" De lezer zal misschien wel eens drooger dienstbrieven gelezen hebben. Tot opheldering wordt hier nog bijgevoegd, dat met het woord „briganten" onze Belgische broeders bedoeld worden; in 1830, wanneer men hen toen geene muiters noemde, heette men hen briganten.

Wij slaan over een aantal bijzonderheden in Seelig's papieren voorkomende over aangelegenheden van minder algemeen gewicht, al is het dat die aangelegenheden hem tijd en moeite gekost hebben; briefwisseling over verzending van artilleriegoederen van de citadel naar Holland; briefwisseling met de artilleriebevelhebbers op het Vlaamsche hoofd en ook met Lillo en Liefkenshoek, waar men wel niet onder de bevelen van Seelig staat, maar waar men toch wel degelijk naar zijne raadgevingen luistert; briefwisseling met den overste Kellner, die, naijverig op zijn gezag als bataljons-kommandant, er bezwaard over is dat Seelig hem niet in bijzonderheden alles mededeelt wat er voorvalt bij dat gedeelte des bataljons dat op de citadel is; briefwisseling over twee Belgische officieren der artillerie, de luitenants Casteele en Davreux, die hun eervol ontslag uit den Nederlandschen krijgsdienst gevraagd hebben en daarom van de citadel worden overgeplaatst naar Delft, — Seelig spreekt op gunstige en vereerende wijze van de handelingen en het gedrag dier officieren,

tijdens zij onder zijne bevelen waren. Dit alles slaan wij over om niet te uitvoerig te worden; en wij zullen ons bepalen tot het neerschrijven van een enkel woord over de aanwezigheid der zéemacht bij Antwerpen, om daarmede het eerste tijdvak van deze citadelgeschiedenis te besluiten.

Wie maar eenmaal te Antwerpen geweest is, wie daar maar een enkelen blik op de Schelde heeft geslagen, die kan zich moeielijk voorstellen dat op dien stroom van eene vierhonderd el breedte, oorlogschepen meer dan twee jaren hebben kunnen verblijven, vlak tegenover eene vijandige stad, nabij sterke vijandelijke batterijen, die in het voorjaar van 1831 reeds met een groot aantal vuurmonden van zwaar kaliber gewapend waren. 't Is waar de artillerie was toen nog niet wat zij in onze dagen is; de granaatkanons van Paixhans waren nog weinig of niet in zwang; maar toch, al was die artillerie minder dan de hedendaagsche, zij was toch stellig wel zóó goed, dat zij door haar vuur die houten oorlogschepen op zoo korten afstand de geduchtste verliezen had kunnen berokkenen, zoo niet geheel vernielen. Seelig zegt dan ook uitdrukkelijk dat, wanneer ook de kaaien van Antwerpen van batterijen worden voorzien, de Hollandsche oorlogschepen niet bestand zullen zijn tegen het vuur dier batterijen, maar de wijk zullen moeten nemen hooger op, tusschen de citadel en het fort Burght. De toestand van die Hollandsche zeemacht voor Antwerpen was dus zeer hachelijk; en toch blijft die zeemacht daar twee jaren lang en ongedeerd! Dit is zeker een vreemd verschijnsel.

Er was, dadelijk na het bombardement van Antwerpen, eene conventie gesloten tusschen Charles Rogier het lid van het Belgische *gouvernement provisoire* en den Belgischen generaal Nypels ter eener zijde, en de generaal Chassé ter andere; en artikel 3 van die conventie zeide: „*l'escadre Hollandaise telle qu'elle est dans ce mo-*

ment devant Anvers sera respectée"; maar de waarborg door zulk eene overeenkomst gegeven beduidde al zeer weinig; die overeenkomst kon ieder oogenblik ophouden van kracht te zijn; en de conventie bevatte ook een artikel 5, dat zeide: „*la reprise des hostilités devra être annoncé de part et d'autre douze heures à l'avance.*" Den 5en November 1830 was die voorloopige conventie verlengd geworden door eene andere, gesloten tusschen den generaal Chassé en Chazal, die later.... toen was hij nog „*ordonnateur en chef de l'armée Belge*," zooveel als militaire intendant van dat leger. Die tweede conventie hield in: „*les affaires continueront à rester dans le statu quo. — La reprise des hostilités sera annoncée de part et d'autre trois jours d'avance.*" — De termijn voor het hervatten der vijandelijkheden was dus wat langer gesteld; maar het hervatten dier vijandelijkheden bleef altijd tot de waarschijnlijke zaken behooren; en zulk eene conventie waarborgde dus zeer weinig de Hollandsche zeemacht, bleef zij voor de stad Antwerpen.

Maar wat die zeemacht wel waarborgde, dat was de indruk door het bombardement van Antwerpen te weeg gebracht. De Belgen konden zeer goed inzien, dat, wanneer zij maar wilden, wanneer zij de kaaien van Antwerpen maar met zwaar geschut wapenden, zooals het lagere gedeelte der Schelde op den rechteroever reeds gewapend was, zij het lot der Hollandsche zeemacht in handen hadden en zij die zeemacht aan eene wisse vernieling konden prijs geven, daar het wijknemen tot bij de citadel maar eene oogenblikkelijke veiligheid verschafte. Maar de Belgen konden tevens zeer goed inzien dat, wanneer zij zóó handelden, de stad Antwerpen gevaar liep geheel vernield te worden door het vuur van de citadel; dát was het wat hen in bedwang hield, dát was het wat hen verhinderde iets tegen de Hollandsche oorlogschepen te ondernemen.

Daar kwam bij, dat men toen te Antwerpen een zeer groot ontzag had voor de Hollandsche scheepsmacht; het was die scheepsmacht, die op den 27en October 1830 de eerste kanonschoten op de stad had gelost; het was eene Hollandsche kanonneerboot, die op den 5en Februari 1831, liever dan zich over te geven, met vriend en vijand zich in de lucht had laten springen; voor de onverschrokken dapperheid der Hollandsche schepelingen rekende men niets onmogelijk; en wil men zich voorstellen welk eene diepe vrees zij toen aan de bewoners der Scheldeoevers inboezemden, dan moet men zich twee a drie eeuwen terug denken en zich de Zeeuwsche watergeuzen voorstellen tot voor de kaaien der stad Antwerpen de schepen van Alva opzoekende en veroverende. Waar eene krijgsmacht den vijand een zoo hoog denkbeeld geeft van de geduchte werking harer dapperheid, daar kan die krijgsmacht veel wagen en veel ten uitvoer brengen wat schijnbaar onmogelijk is; want het is eene oude maar zeer ware opmerking, dat in den oorlog de stoffelijke kracht veel minder afdoet dan de zedelijke; en dat niet hij overwinnaar blijft, die de talrijkste legers en de beste geweren en kanonnen heeft, maar hij, die over de dapperste soldaten en de bekwaamste aanvoerders kan beschikken.

Tweede Tijdvak.

GEBEURTENISSEN OP EN BIJ DE CITADEL VAN ANTWERPEN TOT AAN DEN TIENDAAGSCHEN VELDTOCHT. (AUG. 1831).

De opstand van België had tot eene reeks van gevechten geleid, waaronder de aanval op Brussel en het bombardement van Antwerpen wel de merkwaardigsten uitmaken. Daarna, op het einde van 1830, had zich de tusschenkomst der groote Europeesche mogendheden, de werking der Londensche conferentie doen gelden, en een wapenstilstand was aan Holland en België opgelegd geworden, die voort zou duren tot aan Augustus 1831, toen de bestijging van den Belgischen troon door Leopold van Saksen-Coburg onzen Koning Willem I noopte om de vijandelijkheden te hervatten en het leger van den prins van Oranje België te doen binnenrukken.

Er had dus een stilstand in de vijandelijkheden plaats; maar verre was het er echter van verwijderd, dat men toen op de citadel van Antwerpen in een toestand van rust en vrede zou hebben verkeerd. Integendeel, men verkeerde daar toen in dien basterdtoestand, die het midden houdt tusschen vrede en oorlog, en die in sommige opzichten erger is dan de oorlog zelf; want dan toch weet men duidelijk en bepaald, dat men een vijand tegenover zich

heeft; men blijft gwapend en waakzaam tegen hem en men ontziet niets, wat tot eigen veiligheid en eigen welzijn kan dienen, of wat hem schade en nadeel kan aanbrengen. In 1831 daarentegen, was het aan de troepen op Antwerpen's citadel ontzegd om de Belgen als vijanden te beschouwen; en hoezeer men de volle overtuiging had, dat men van die Belgen ieder oogenblik den een of anderen vijandigen aanslag had te wachten, hoezeer men dus onophoudelijk waakzaam moest blijven, onophoudelijk met de hand aan het zwaard staan, zoo was het echter verboden dat zwaard te trekken, en lijdelijk en gelaten moest men uittartingen, beleedigingen, zelfs aanrandingen verduren, die het geduld en de lankmoedigheid van bevelhebbers en soldaten ieder oogenblik op de zwaarste proef stelden. Zulk een toestand van gemengden aard, waarin het geen oorlog is en toch ook geen vrede, waarin men de voorrechten en de waarborgen van den vrede geheel en al mist, zonder daarom toch de rechten van den oorlog te mogen uitoefenen, is een toestand, die vaak voorkomt, maar altijd zwaar drukt op de legermacht, die daartoe veroordeeld is.

In België was toen eene sterke partij, die naar het hervatten der vijandelijkheden met Holland streefde, omdat zij daarin het beste middel meende te zien om een einde te maken aan de diplomatische kuiperijen, die naar eene restauratie moesten voeren; die partij wilde door de kracht der wapenen een einde maken aan den onzekeren toestand, waarin men verkeerde, en daardoor Holland dwingen België's onafhankelijkheid te erkennen. Die oorlogzuchtige partij, uit mannen bestaande, die het werkzaamste deel aan de omwenteling hadden genomen of die het meest de republikeinsche denkbeelden waren toegedaan, moge al niet zeer talrijk zijn geweest, zij oefende echter verreweg den grootsten invloed uit in België door de kracht en den nadruk, waarmede zij zich deed gelden; zij beheerschte den zwakken

regent Surlet de Chokier en zijne ministers; en ieder oogenblik dreef zij aan tot geweldige en wederrechtelijke handelingen, die het oorlogsvuur moesten doen ontbranden. Het inbrandschieten van Antwerpen had, zooals natuurlijk was, in België de hartstochten in hooge mate opgewekt; men wilde wraak over die handeling nemen; men wilde de vesting en de vloot aanranden, waaruit het oorlogsvuur was geslingerd, dat de huizen der stad in puin had verkeerd; en om dien aanval voor te bereiden verrezen er allengs langs den Scheldeoever sterk gewapende batterijen, die de gemeenschap der vesting met Holland moesten afbreken; en om die vesting te belegeren werden er reeds, onder de veiligheid, die de wapenstilstand verleende, loopgraven geopend en batterijen aangelegd; en ieder oogenblik werden de Hollandsche soldaten en schepelingen op de ergste wijze uitgetart en beleedigd; herhaaldelijk werd op de schildwachten geschoten, of de schepen aangerand, die de stad langs voeren op hunne vaart tusschen de citadel en Holland.

Er behoorde jobs-geduld toe om dat alles te verdragen; en toch men heeft het verdragen. Men moet dit minder dank weten aan de troepen, brandend van verlangen om den hoon te straffen, hun aangedaan; ook niet aan hunne bevelhebbers, die meer dan eens den generaal Chassé met nadruk onder het oog brachten, hoe onverantwoordelijk het was om lijdelijk te blijven bij die handelingen des vijands, die een later beleg der citadel zoozeer moesten begunstigen en verkorten; men moet het enkel aan Chassé zelf wijten, dat toen reeds de vijandelijkheden niet zijn hervat en dat Antwerpen niet geboet heeft voor de roekelooze handelingen der Belgische revolutionnairen. Men kan over dit gedrag van den opperbevelhebber verschillend oordeelen: men kan hem toejuichen over zijne menschelijkheid, men kan hem gispen over zijne te ver ge-

dreven lankmoedigheid, aan zwakheid grenzende; maar zeker is het, dat dit gedrag de goedkeuring der regeering verwierf. Die regeering, toen nog vertrouwende op de gunstige gezindheid der Londensche conferentie ten haren opzichte, vleide zich met de hoop, dat het huis van Oranje in de heerschappij over België hersteld zou worden; en, wetende welke verbittering het bombardement van Antwerpen onder het Belgische volk had opgewekt, wilde zij zorgvuldig alles vermijden, wat aanleiding kon geven tot eene herhaling van zulk een feit, en tot opwekking en vermeerdering van den volkshaat.

Soms echter gingen de aanrandingen van de zijde der Belgen te ver en was zelfs Chassé, de lijdzame Chassé, genoodzaakt aan de algemeene verontwaardiging der zijnen toe te geven en het oorlogszwaard te doen schitteren. Maar als dan Holland en België op het punt schenen van hun tweestrijd te hernieuwen, dan ging het hier als bij het tweegevecht tusschen Hektor en Ajax in den Ilias:

En thans had, voet bij voet, hun bloed door 't zwaard gevloten,
Had, tot hun beider heil en redding toegeschoten,
Een wijs herautenpaar, door eendragt lang vermaard,
De grijze Ideus met Talthybius hun zwaard
Niet ijlings afgekeerd en tusschen doorgedrongen.....

Dat „wijs herautenpaar, door eendragt lang vermaard," was hier in dit geval de Fransche generaal Belliard en de Engelschman Charles White, beide door hunne regeeringen te Brussel gevestigd om eenige leiding en vastheid te geven aan het toen nog zeer wankele Belgische bestuur. Belliard en White, hoorende dat de vrede eindelijk ernstig bedreigd werd, snelden dan in allerijl van Brussel naar Antwerpen, gaven aan Chassé hoogen lof over zijne matiging en smeekten hem daarmede te blijven voortgaan om den vrede van Europa in stand te houden, berispten

de Belgische overheden over hunne gewelddaden en onrechtmatige handelingen, en brachten eindelijk de zaken weêr zóó ver, dat aan die onrechtmatige handelingen en gewelddaden een einde kwam, de Belgen voorloopig niets meer ten nadeele der citadel ondernamen en men bij ons de reeds brandende lont weêr uitdoofde. En op die wijze werd met „kunst- en vliegwerk" de vrede tusschen België en Holland gehandhaafd, tot in Augustus 1831, toen de prins van Oranje het „voorwaarts" uitsprak.

In een verslag, den 21en Augustus 1831 door den generaal Chassé aan het departement van oorlog ingezonden, worden al de inbreuken op den wapenstilstand door de Belgen uitvoerig opgesomd en aangewezen. Reeds in 1830 wordt de „Comeet", door een storm van hare ankers geslagen, tegen den Antwerpschen wal gedreven en loopt gevaar aangerand te worden door een gewapenden en ordeloozen hoop. Koopman maakt zich reeds gereed om zijne korvet in de lucht te laten springen, toen het aan zijne bemanning gelukt om van den wal af te houden en het midden van den stroom weêr te bereiken. Van Speijk volvoert den 5en Februari 1831 wat zijn bevelhebber had willen doen; — in het verslag van Chassé wordt die heldendaad verkeerdelijk op den 6en Februari gesteld. Daarna hebben herhaaldelijk aanrandingen plaats van Hollandsche vaartuigen, die de batterijen in en nabij het ford Du Nord (fort Ferdinand) voorbij varen; die batterijen, met schennis van den geest, zoo niet den letter van den wapenstilstand, opgeworpen, zijn al meer en meer toegenomen en eindelijk met meer dan honderd vuurmonden gewapend. Evenzoo worden, in strijd met den wapenstilstand, tegen de citadel loopgraven en batterijen aangelegd. In één woord, Chassé in zijn verslag somt al de menigvuldige handelingen der Belgen op, die als inbreuken op den wapenstilstand moeten worden aangemerkt, en hij toont aan,

dat hij ten volle het recht had gehad om reeds lang de vijandelijkheden te beginnen. Wij gelooven, dat niemand dit kan tegenspreken; maar eene andere vraag is het: of hij het recht had die vijandelijkheden zoo lang achterwege te laten? Wat het antwoord op die vraag ook zij, zooveel is zeker, dat de Antwerpenaars toen groote verplichting aan den generaal Chassé hebben gehad.

Tegen alle die onrechtmatige en overweldigende handelingen der tegenpartij, wil men eindelijk van onze zijde toch ook iets doen: het bezetten en wapenen der lunet St. Laurent; — eene zeer onschuldige handeling, waaraan eigenlijk niemand aanstoot mocht nemen, daar die lunet niet anders beschouwd kon worden dan als een werk geheel en al tot de citadel van Antwerpen behoorende, evenals, bij voorbeeld, het fort Koning Willem tot de vestingwerken van Maastricht behoort; — en nóg is die vergelijking niet geheel juist, want de afstand van dat fort Koning Willem tot den bedekten weg van Maastricht is veel grooter dan de afstand waarop de lunet St. Laurent van de Antwerpensche citadel verwijderd was. Het eenige waaraan de Belgen aanstoot konden nemen was dat tusschen St. Laurent en de citadel een landweg liep, van het dorp Boom naar de stad Antwerpen voerende; bij het bezetten van St. Laurent en het opwerpen van eene bedekte gemeenschap tusschen die lunet en de citadel zou, natuurlijk, het gebruik van dien landweg vervallen, en zouden de boeren van Boom een kleinen omweg moeten maken om met hunne waren in de stad ter markt te komen.

De bevelhebbers van artillerie en genie, de majoors Seelig en Van der Wijck, door den opperbevelhebber geraadpleegd zijnde over de vraag, of het noodzakelijk was de lunet St. Laurent te bezetten, gaven, onder dagteekening van den 11en Mei 1831, daaromtrent het volgende advies:

„De ondergeteekenden, door Zijne Excellentie den heere

luitenant-generaal opperbevelhebber dezer sterkte uitgenoodigd zijnde, in geschrifte aan Hoogstdezelve de redenen op te geven, die, huns inziens, het noodzakelijk maken dat de lunet St. Laurent onverwijld bezet en alzoo in het stelsel van verdediging der citadel worde getrokken, hebben diensvolgens de eer de hoofdpunten waarop dit hun gevoelen berust hierbij aan te bieden:

1°. Deze lunet is gelegen op het waarschijnlijke front van aanval, en derzelver bezit is dus eene werkelijke aanwinst voor de verdediging der citadel.

2°. Haar bezit staat in verband met die van de lunet Kiel, die wij reeds bezet hebben. Deze lunetten flankeren zich onderling. De vijand wordt hierdoor genoodzaakt zijne werken van aanval tegen de citadel veel meer uit te breiden en dezelve op grooteren afstand aan te vangen.

3°. Door middel van eene kleine uitgraving door het glacis van de regterface van deze lunet, kan het grachtwater op het voorliggend terrein worden uitgestort en de lage grond, tusschen de twee lunetten gelegen, dras gezet; iets waardoor het insnijden van loopgraven en opwerpen van batterijen aldaar zeer moeijelijk zal worden gemaakt.

De gracht voor de lunet communiceert door een steenen duiker met dien der citadel, en de laatste met de rivier de Schelde; de toevoer van water, ten gemelden einde benoodigd, kan dus niet afgesneden worden. Het is voorts de eenige gelegenheid die ons gebleven is om in nabijheid der citadel nog water op het land te kunnen krijgen.

4°. Indien men deze lunet onbezet laat, loopt men gevaar dat de vijand, bij het hervatten der vijandelijkheden, er zich dadelijk meester van make. Hierdoor zou hij dan onmiddellijk aan den teen van het glacis der citadel post hebben gevat, alle lankwijlige belegeringsarbeid op verren afstand in eens te boven zijn en onverwijld de bekrooning van den bedekten weg kunnen beginnen; terwijl, zoo wij be-

zitters der lunet zijn, het genaken tot dit punt allermoeijelijkst zal kunnen worden gemaakt, en nimmer dan na dagen strijdens en met groote opoffering zou reüsseren.

5⁰. Het bezetten der lunet is alzoo voor de citadel van belang, omdat dezelve daardoor verscheidene dagen langer zal kunnen behouden worden.

Ten slotte meenen de ondergeteekenden nog te moeten opmerken: dat vermits de lunet door een gedeelte der vestingwerken van de stad gecommandeerd wordt, het noodzakelijk is dat men daarin zooveel mogelijk gedefileerd zij, hetgeen, met het maken eener communicatie uit den bedekten weg voor het ravelijn van de hulppoort, door middel eener gepalissadeerde caponnière, ten minsten tien dagen arbeids zal vereischen, hetwelk thans waarschijnlijk nog ongehinderd kan worden uitgevoerd; terwijl hetzelfde werk, bij het hervatten der vijandelijkheden moetende geschieden, met vele moeijelijkheden gepaard en aanzienlijk verlies van manschap zou kunnen ten gevolge hebben."

Dus, Seelig en Van der Wijck hadden nog een aantal argumenten noodig om den opperbevelhebber der citadel te doen besluiten tot eene handeling, die zóó natuurlijk was, zóózeer in den aard der zaak lag, dat men zou meenen, dat zij al dadelijk en zonder eenige beraadslaging, verricht zou geweest zijn.

Omtrent dat bezetten van St. Laurent, en wat daaraan onmiddellijk voorafging en volgde, ontleenen wij hier eenige bijzonderheden aan het journaal van Seelig. Dat journaal van 10 Mei tot 31 Augustus 1831 loopende, heeft hooge waarde, omdat het vervaardigd is door een man, die meer dan anderen het vermogen had om te zien en te begrijpen; aan wiens opmerkzaamheid weinig ontging, die nauwkeurig was tot in kleinigheden, en die zijne opmerkingen dag voor dag opteekende, op het oogenblik dat hij nog onder den levendigen indruk was van wat hij heeft gezien en ge-

hoord had en waarbij dus elk vermoeden is uitgesloten, alsof die aanteekeningen de vrucht zouden kunnen zijn van latere inzichten en beschouwingen.

Over den 10en Mei 1831 zegt het journaal van Seelig het volgende:

„In den morgen wordt op den beurtman, van Bergen op Zoom naar de citadel varende, van het fort Ferdinand geschoten, en vervolgens ook van de opvolgende batterijen tot aan de stadskaai toe. Ik zie de Belgische vrijwilligers, bij eerstgenoemd fort, tot aan den Scheldeoever loopen, om hun oogmerk te beter te bereiken. De schipper krijgt verscheidene kogels door zijne zeilen, doch geen ander letsel.

Eene tweede schuit met geëvacueerde zieken, later deze batterijen passerende, wordt niet gehinderd; alsmede niet een tweede beurtman, die bij het eerste schieten tot Pijptabak teruggevaren was.

Uit de vijandelijke batterijen aan de Schelde worden eenige kanonschoten gedaan, waaronder, zoo men meent, eenige met scherp.

Alles toont eene buitengewone gezindheid tot vijandelijkheid bij de Belgen. Met scheldwoorden en dreigementen worden onze schildwachten gehoond.

Lood van de muren der verbrande gebouwen willende afnemen, wordt dit door den post aan den ingang der Kloosterstraat belet, die, gelijk zijn kameraad, op onze werkers aanlegt. Den generaal daarvan rapport makende, gelast hij mij dat werk niet voort te zetten.

De generaal reclameert, naar ik verneem, wegens de schennis der capitulatie."

Over den 11en Mei vindt men, onder anderen:

„Met den majoor Van der Wijck de werken aan den overkant geïnspecteerd . . . . Op Austruweel, luitenant Brandon order gegeven, benedenwaarts twee embrasuren op te zetten en

evenzoo aan den bovenkant, om derwijze het geschut, dat nog en barbette stond, tegen het dominerend vuur van den cavalier achter het bassin te dekken.

Met den officier te Austruweel geäboucheerd over de kanonschoten van den voorgaanden dag, uit de cavalier en zomerkade door den vijand gelost. De manschap, op post staande, mede gehoord: twee dezer laatsten meenden dat, van de 3 schoten van den cavalier gedaan, 2 scherp waren geweest, naar het geluid te oordeelen; doch geene zekerheid was deswegens te bekomen.

Met den majoor Van der Wijck eene nota opgemaakt, ter betooging van het nut der onverwijlde bezetting der lunet St. Laurent, en deze aan den generaal doen toekomen.

Tegen den avond vertrekt een schip met zieken, waarop de Belgen wederom, van de batterijen, geweerschoten doen.

. . . .

. . . .

De generaal protesteert op nieuw in geschrifte tegen de handelwijs der Belgen en vraagt derzelver bedoeling; met informatie, geen vaartuig de citadel te zullen laten passeren, als zij de vaart beneden de stad aan ons verhinderen. 's Avonds, last tot het stoppen der schepen aan het eskader gegeven.

Te Burght nadert eene Belgische schildwacht het plankier op 300 à 400 passen, en doet een schot op het werkvolk, zonder echter te treffen.

Er wordt begonnen saillant van bastion I te bonnetteren, tot dekking der kanonniers tegen geweervuur uit de huizen der stad.

De batterij beneden Burght, uit den bedekten weg voor Zwijndrecht waargenomen; er waren van 50 tot 100 man bezig den walgang achter den dijk te maken. Deze batterij ligt 600 à 700 el van het plankier en 900 van het fortje Burght."

En van 12 Mei:

„De vijand lost weder verscheidene kanonschoten uit zijne batterijen; doch alle, zooveel na te gaan is, zonder scherp.

De vaart voorbij de citadel is gestopt. De vijand vraagt daarvan de reden; de generaal refereert aan den voorgaanden brief, en berigt dat, zoo onze schepen ongemoeid de stad en batterijen kunnen passeren, hij desgelijks de vaart bovenwaarts niet zal hinderen.

Excusen des vijands in een nieuw antwoord; verzekering dat er niet meer zal worden geschoten en de armistice exact zal worden nagekomen.

Onze sloepen proberen de batterijen voorbij te varen; worden niet gehinderd, en alzoo de blokkade van onzen kant weder opgeheven.

Er vertrekt in den achtermiddag weer eene postschuit. Ingekomen berigt dat de Belgen op den dijk bij Pijp-tabak 's nachts eene patrouille van 30 man zenden naar den kant van Austruweel.

Met den generaal geäboucheerd over het fort Austruweel. Z. Exc. vindt het niet raadzaam een mortier of houwitser daarheen te zenden tot het werpen van bommen of granaten op de schepen in het bassin en het Hanseatisch huis, bij het eventueel hervatten der vijandelijkheden, waartoe de majoor Van der Wijck reeds meermalen voorstellen heeft gedaan. Derhalve is dit dus afgedaan, overeenkomstig mijne meening, want tot geen ander einde zou hier zulk een vuurmond noodig zijn."

Nu blijft het rustig 13 en 14 Mei, maar den 15en begint de spanning opnieuw door het bezetten van St. Laurent, waartoe de generaal Chassé den vorigen dag het besluit had genomen. In het journaal vindt men over den 14en Mei:

„De generaal besluit dat morgen ochtend de lunet

St. Laurent zal bezet worden. Vermits, bij eventueelen tegenstand van den kant des vijands, het noodzakelijk is de stukken in bastion II en het ravelijn II—III en barbette staande, te dekken, wordt in den achtermiddag in bastion II voor een der stukken van 12 pond op vestingaffuit, in de regterface ter bestrijking der ravelijnsgracht opgesteld, eene nieuwe bedding gelegd in de directie links van de lunet St. Laurent, regterface der embrasuur getrokken op den schouderhoek. In den avond wordt genoemd stuk daarop verplaatst. (1e luitenant Vetzo).

Aan de genie aangewezen hoedanig het saillant op te hoogen en in te rigten. Maatregelen voorgeschreven over het gebruik van de stukken aldaar staande.

In het ravelijn, voor het ijzeren kanon van 6 pond op de linkerface, de bedding 2 voet doen inzinken en desgelijks het kanon van hetzelfde kaliber op de regterface; embrasuren aldaar ingesneden en een dito verloopend embrasuur, voor den houwitser in het saillant, verplaatst op de linkerface. (1e luitenant König).

Met de genie afgesproken dat de borstwering hier 1 voet zal worden opgehoogd" (of 2 voet, het cijfer is onduidelijk), „met welk werk ook hier aanvang gemaakt. Ik achtte deze ophooging allernoodzakelijkst, wijl het ravelijn zoo weinig commandement boven de kruin van den bedekten weg heeft; dieper insnijden was hier diensvolgens ondoelmatig.

Order gegeven en de noodige schikkingen gemaakt om morgen, ten 3 uur 's ochtends, de stukken behoorlijk te bezetten, om, des vereischt, door geschutvuur de vijandelijke posten te verdrijven, die zich tegen het voorgenomen werk mogten willen verzetten.

In den achtermiddag, ten half drie uur, op de lunet Kiel den arbeid des vijands bij Burght waargenomen. Er lagen toen 4 ramen tot vestingaffuiten en beddinghout op

den dijk (de borstwering der batterij) en men was druk aan het werk.

Uit bastion I was wederom niet te bespeuren, dat het werk boven de Mechelschepoort iets veranderd is. (Piket kapitein Van Ostee).

Order gegeven, dat van morgen te beginnen, op alle posten aanteekening zal worden gehouden van al hetgeen er gewigtigs rakende onze belangen voorvalt; en dat dit, of onverwijld, of naar gelang van den afloop van de wachten, door den kapitein van het piket mij zal worden opgegeven.

Met den generaal over verscheidene zaken geäboucheerd, inzonderheid betrekkelijk het bezetten der lunet St. Laurent en de positie van het Vlaamsche hoofd. De generaal vroeg, of wij uit Burght de vijandelijke batterij door ons geschut konden vernielen; aangewezen, dat de ligging van dat fort zulks niet veroorlooft."

Den 15en Mei heeft, eindelijk, het bezetten van St. Laurent plaats, wat niet weinig beweging aan de Belgische zijde doet ontstaan. Het journaal houdt over de gebeurtenissen van dien dag het navolgende in:

„'s Morgens ten 3 uur wordt uitgerukt tot het maken der communicatie met de lunet St. Laurent. Een piket van infanterie, onder commando van den kapitein Eymael, bezet de lunet; de genie plaatst ter weerszijden eene rij schanskorven en men graaft zich in. De vijandelijke schildwacht, links van de lunet op den straatweg, schiet, zoodra hij de werkers ontdekt, en trekt zich tot aan de herberg op den kruisweg terug.

De op dit werk en naastgelegen terrein gezigt hebbende stukken zijn bezet en gedeeltelijk geladen.

De geheele voormiddag wordt de arbeid door een hoop nieuwsgierigen bekeken, zoo burgers als militairen, inzonderheid ook door in kielen gekleede vrijwilligers. Nu

en dan hoort men scheldwoorden; enkelen uit den hoop naderen al meer en meer. In den achtermiddag ten 4 uur nadert de hoop tot op 200 passen; jongens hechten eene oproervlag aan een der boomen, op ongeveer 100 passen van de werkers. Ons volk wordt op allerlei wijze door den hoop geïrriteerd. Een onzer ongewapende manschappen stuift, in opgewonden drift, op den hoop in, die dadelijk uiteenstuift; hij rukt de oproervlag af en verscheurt die. Men zendt nu eene patrouille of post uit van 1 sergeant en 6 man, die het volk tot aan den bedekten weg in de keel der lunet terugdrijft.

De generaal ontvangt een eisch van den generaal De Failly" (den Belgischen bevelhebber in Antwerpen) „het werk onverwijld te staken en alles te herstellen, wijl hij dit als eene schennis der capitulatie aanziet.

De generaal Chassé antwoordt, dat hij alleen laat bezetten hetgeen, als gedeelte der citadel, bij de overeenkomst hem is toegekend, en zijn regt daarop zal weten te handhaven.

Intusschen marscheren troepen uit de stad en bezetten de omliggende huizen, tuinen en dekmiddelen. Ons piket in de lunet wijst den aandringenden en schreeuwenden hoop nu voor het saillant op het glacis bijeengeloopen terug; wijl deze niet daaraan voldoet, worden een paar geweerschoten in de lucht gelost, dat effect sorteert.

Spoedig daarop, ongeveer ten 5 uur, beginnen de vijanden uit vele der omliggende huizen op onze schildwachten te vuren, dat door de onzen van de wallen wordt beantwoord. Hierop bezetten wij al de fronten; uit bastion II en III, ravelijn hulppoort en de lunet St. Laurent, wordt dit vuur tot den donker voortgezet, wanneer het zachtjes aan van weerskanten ophoudt. Van de vijandelijke kogels komen verscheidene in de citadel; inzonderheid bereiken die, uit karabijnen geschoten, een zeer grooten afstand;

van de laatsten zijn er verscheidene, van muren enz. afgestuit, teruggevonden, die een weg van 800 tot 1000 passen hadden gemaakt.

Verscheiden geblesseerden van de Belgen heeft men zien wegdragen; van de onzen zijn 2 infanteristen geblesseerd, een in bastion II en de ander in de lunet St. Laurent.

Ook uit de lunet Kiel zijn eenige geweerschoten gedaan.

In bastion II wordt achter de eerste travers van het saillant eene nieuwe bedding voor vestingaffuit tot kanon van 12-pond gelegd, uithoofde de en barbette staande stukken in het saillant bijna ongedekt zijn. Dit gebrek verhelpen wij door gevulde zandzakken, en bij het vuren in den achtermiddag trekt de infanterie daarvan partij. De kanonniers staan bij de geladene stukken, tegen de borstwering geleund, gereed om vuur te geven. De generaal Chassé, dien ik bij eene visite van alle onze posten vergezel, bepaalt dat het grof geschut niet werken zal dan bij een dadelijken aanval des vijands. Derhalve wordt er geen schot gedaan.

Een der vijandelijke geweerkogels dringt in de blikkendoos, waarmede de houwitser in het saillant van bastion II staande geladen was; een andere kogel groeft de kapel van het aldaar staande metalen kanon van 6-pond op belegeringsaffuit.

In bastion III wordt het ijzeren kanon van 18-pond op het belegeringsaffuit uit de regterface naar de linker verplaatst, of met den aldaar staanden 6-ponder verwisseld; de eerste hier van doelmatiger werking zullende zijn.

Gedurende den aanstaanden nacht blijft de helft der artilleristen en handlangers op post; en in bastion I, II, III en V en de twee ravelijnen een officier der artillerie, onder den kapitein Verschoor; terwijl het overblijvende van het reservepiket, gekleed in de kazerne disponibel wordt gehouden, onder de directie van den kapitein Schut-

ter. De kapitein Van Ostee voerde, gedurende de actie, het bevel in baston III. — Het ijzeren kanon van 12-pond in bastion II op vestingaffuit geplaatst op de linkerface achter de travers.

Door den generaal geautoriseerd om, zoo mogelijk morgen, een der kanons van 6-pond uit Zwijndrecht naar Burght te doen vervoeren. Den generaal gevraagd wegens bepalingen voor eventueelen aanval op de positie aan den overkant; niets deswegens ontvangen; ik heb opmerkzaam gemaakt op het gewigt van eene voldoende instructie voor den commanderenden officier aldaar."

De Belgen beginnen nu van hunne zijde aan aanvalswerken tegen de citadel. Het journaal van den 16en Mei houdt in:

„Het werk aan de communicatie wordt ten 3 uur in den morgen hervat en door den vijand niet gehinderd; enkele geweerschoten, door den vijand gedaan, worden niet beantwoord.

Ten 6 uur vind ik het terrein rondom de lunet door sterke piketten bezet; en uit de lunet St. Laurent ziet men, achter en in al de huizen, militairen; en regts van het saillant, onder de boomen, graven. Van bastion II zie ik duidelijk, op twee plaatsen, eene loopgraaf of batterijen bouwen; en de gravers, in groot aantal bezig, reeds door eene borstwering gedekt, op een afstand van circa 700 à 800 passen. Zoo het eene of andere eene batterij is, dan zal uit de eene van dezelve de regterface van dit bastion geënfileerd of gedeeltelijk en revers kunnen worden genomen. De andere is ongeveer op de capitaal van het bastion gelegen. Bij het aanbreken van den dag heeft men de vijandelijke arbeiders reeds zien werken, zoodat het werk waarschijnlijk gisteren avond begonnen is.

In de lunet Kiel zie ik onzen voorpost, bij het sluisje staande, met de vijandelijke tirailleurs in actie; de laatsten

hebben zich achter het melkhuisje gedekte standen gemaakt; en ook de boomen, verder voor op den dijk staande, aldus tot schuiling ter zijde, door een rietmat en staken gemasqueerd. Later, ten 9 uur, heeft men aldaar, op ongeveer 400 pas afstands, eene demonstratie gemaakt alsof men zich wilde insnijden, doch dit werk niet voortgezet.

Het ijzeren kanon van 12 pond in bastion II wordt vroeg opgelegd.

In het ravelijn Hulppoort wordt begonnen eene bedding te leggen voor kanon op belegeringsaffuit, op de regterface tot bestrijking van den weg naar Kiel; en op de linkerface, achter de laatste travers, emplacement, waaruit een der wegen voor St. Laurent, waarop een sterk piket staat, en de afgebrande en andere huizen, waarin de vijandelijke tirailleurs zich ophouden, zullen kunnen worden beschoten.

In bastion II wordt de insnijding in het saillant begonnen; emplacement voor 1 kanon van 18 pond op vestingaffuit en den houwitser van 20 duim; voorts achter de 1e travers het ijzeren kanon van 12 pond op vestingaffuit te verplaatsen en een ander schietveld te geven.

Order gegeven het reserve beddinghout onmiddellijk uit het magazijn te halen en op de werken te verdeelen, het bomvrij laboratorium in te rigten en al de behoeften in veiligheid, die ons onmisbaar zijn; zooals mede het buskruid nog meer te verdeelen.

Men heeft in den loop van den dag niet bespeurd, dat er aan de batterijen op de beneden-Schelde gewerkt wordt."

Men ziet uit dit journaal van 15 en 16 Mei, dat de toestand van zaken toen zeer gespannen was. Hektor en Ajax hebben weer het ontblootе zwaard in handen, maar het „wijs herautenpaar" snelt uit Brussel toe om den strijd te voorkomen. Belliard en White schrijven den volgenden brief aan „*Son Excellence Monsieur le Général Baron Chassé.*"

Anvers, le 16 *Mai* 1831.

Monsieur le Général!

Les nouvelles arrivées ce matin à Bruxelles, donnaient à croire que le combat était engagé entre les troupes de la ville d'Anvers et celles de la citadelle.

Les représentants de la conférence de Londres et de la France, à Bruxelles, connaissant tout l'interet que mettent les grandes puissances au maintien de la paix, se sont empressés de se rendre à Anvers, pour tâcher d'obtenir des troupes belligérantes de cesser, de part et d'autre le combat. Nous avons heureusement trouvé tout rentré dans l'ordre, et nous ne pouvons que faire des veux pour que cet état continue.

Le gouvernement Belge a envoyé un officier général pour renouveler l'ordre à ses troupes, d'éviter de commencer les hostilités et de n'agir qu'autant qu'elles seraient attaquées; nous savons que les mêmes ordres ont été donnés par votre gouvernement. Vous êtes trop ami de la paix, monsieur le général, pour que nous ne soyons pas assurés que vous avez fait et que vous ferez encore tout ce qui peut dépendre de vous, pour que ces ordres soient strictement exécutés.

L'occupation de la lunette St. Laurent par vos troupes, a été la cause de l'affaire qui a eu lieu hier et qui pouvait allumer la guerre; elle est aussi la cause de l'irritation très grande qui existe tant dans les corps de la garnison, que dans la population d'Anvers. C'est à vous de savoir, monsieur le général, si votre amour pour la paix peut vous permettre d'en retirer vos troupes momentanément, étant toujours maitre de la réoccuper quand vous le croirez nécessaire à votre défense.

Nous savons qu'on est sur le point d'arranger à Londres

les affaires de la Hollande et de la Belgique; nous avons la pleine confiance que le mois ne s'écoulera pas sans que tout soit terminé. Combien ne devons nous pas tous désirer que la paix soit maintenue jusqu' à cette époque. Nous sommes convaincus, monsieur le général, que personne plus que vous n'en sent l'importance, et que vous donnerez, de votre coté, tous les ordres nécessaires pour que cette paix si précieuse ne soit pas troublée.

Nous avons l'honneur, monsieur le général, de prier votre Excellence d'agréer l'assurance de notre haute considération.

Le Lieutenant-Général et Pair de France,

AUGUSTE BELLIARD.
CHARLES WHITE.

Chassé, in tweestrijd gebracht aan de eene zijde door de Fransche en Engelsche afgevaardigden, die op zoo beleefde en vriendelijke wijze op het weer ontruimen van St. Laurent aandrongen; en aan de andere zijde door zijne onderbevelhebbers, die hem overtuigend aantoonden, hoe noodzakelijk het bezetten dier lunet was, besloot tot eene handeling, die het midden hield tusschen het verlaten en het behouden van dat vestingwerk: St. Laurent zou door eene wacht bezet blijven, maar de werkzaamheden in of bij de lunet zouden gestaakt worden. Het ging met die handeling, zooals het gewoonlijk met tusschendoorzeilen gaat: zij voldeed aan niemand. Seelig's journaal getuigt dit; over 17 Mei zegt het:

„Dezen morgen ten 7 uur de vijandelijke positie met den kijker gadeslaande, bleek ten klaarste:

Dat ongeveer op de capitaal van bastion III eene mortierbatterij gebouwd is; dat de werkzaamheden op verschillende punten gisteren begonnen en gedeeltelijk nu verbonden, gedeelten van een en dezelfde loopgraaf zijn geweest, van

den weg van Boom ongeveer 200 el voor de lunet, waar de weg gecoupeerd was, tot of naar Kiel; of opruiming van hindernissen tot het banen van eenen weg naar de punten, waar men het voornemen had batterijen te bouwen; of epaulementen tot dekking der piketten, tot zoolang de parallel geheel doortrokken of voltooid zal zijn.

In de hierboven genoemde batterij op de capitale zag ik juist een mortier van zwaar kaliber, onder den mortierwagen hangende, brengen en opstellen. De wagen was met 10 paarden bespannen en op den nieuw gebaanden weg nu en dan zigtbaar. Ook de borstwering der batterij dekte de manschap nog niet geheel.

In den loop van den dag heeft men nog 2 dergelijke mortieren daar zien arriveren.

De vijand heeft alzoo, op den afstand waar men gewoonlijk bij het regelmatig belegeren eener wel voorziene vesting de tweede parallel aanlegt, zijn belegeringsarbeid begonnen, batterijen aldaar ten dien einde aangelegd en reeds gewapend, en daartoe alleszins de voordeeligste punten gekozen.

Van dezen toestand van zaken, en meer, maakte ik eene nota op voor den luitenant-kolonel De Gumoens, met oogmerk dat Z. Exc. dit ter kennis van Z. K. H. prins Frederik geliefde te brengen, waartoe de luitenant-kolonel mij ook uitnoodigde om zich dit te beter te kunnen herinneren. Dit stuk is mij echter gelaten, zijnde ZEd. naar Lillo vertrokken zonder mij hetzelve te laten afhalen, of mij van zijn vertrek te informeren, gelijk afgesproken was.

Uit het kogelpark der constructie-magazijnen vervoert de vijand vele projectielen. De arbeid aan de batterijen en loopgraven had de kapitein Van Ostee opgemerkt reeds dezen morgen ten half drie uur begonnen te zijn

Tegen den middag zag ik voorbij de lunet St. Laurent de generaal De Failly met een grooten stoet rijden, van

de aangelegde werken komende. Het ontdekte zich later dat daarbij de generaal Tieken de Terhove was. Bij den generaal Chassé komende, vernam ik, dat van de commissarissen der mogendheden te Brussel, de Fransche generaal Belliard en de heer White, eene uitnoodiging, gedagteekend uit Antwerpen, was ontvangen, tot bewaring van den vrede, de werkzaamheden te staken en de lunet te verlaten; dat Z. Exc. bereids order gegeven had het werk daarin te staken, en de bezetting, op 25 man na, daaruit te doen gaan. Ook ik ontving nu order geen geschut daarin te plaatsen, wat in den loop van den dag zou geschied zijn.

Van de regterflank van bastion IV een ijzeren kanon van 12-pond, met toebehooren en munitie, weggenomen en naar het ravelijn voor de hulppoort gebragt, tot enfileren van een weg aldaar.

Op elk bastion en ravelijn nog 4 ton buskruid met eenige papieren patroonzakken voor de zich aldaar bevindende kalibers aangebragt.

Op het fort Kiel nog 1 ton buskruid gebragt; voorts 25 gevulde patronen voor elken vuurmond, 6 blikkendoozen (n. m.) van 15 duim, 10 pakjes gezwindpijpjes en 3 dito." (?)

„Op elk ravelijn, bastion II en lunet Kiel, blinden tot dekking der schietgaten tegen het infanterievuur aangebragt.

Zie, wegens het werk aan den overkant der Schelde, den brief van den luitenant Brandon van den 18en Mei."

Dien brief van den heer Brandon Mondolpho zullen wij hier, om niet te uitvoerig te worden, niet overnemen. Wij zullen ons alleen bepalen met te zeggen, dat die officier, blijkens Seelig's papieren, met groote bekwaamheid en ijver zijne taak als bevelhebber der artillerie aan het Vlaamsche hoofd heeft vervuld; en meermalen belang-

rijke opgaven heeft ingezonden omtrent de wapeningen der Belgen bij het fort Du Nord.

De nota, die niet afgezonden is, maar die bestemd was om door den luitenant-kolonel De Gumoens te worden medegenomen, ten einde het geheugen van dien officier ter hulp te komen bij een gesprek met prins Frederik, was van den navolgenden inhoud:

„Nota over den toestand van zaken alhier, in den vroegen morgen van den 17en Mei 1831.

Op gisteren zag men den vijand op ongeveer 800 passen van den hoofdwal der citadel en omstreeks op de capitale van bastion III eene loopgraaf insnijden en hetzelfde werk ook op verschillende andere plaatsen, van dat punt tot aan de capitale der lunet St. Laurent, verrigten. Doordien het terrein zoo zeer bedekt is, was het onderling verband en de juiste rigting dezer werken niet dadelijk waar te nemen.

Heden morgen blijkt nu ten klaarste:

1°. Dat ongeveer op de capitale van bastion III eene mortierbatterij gebouwd is; dat de werkzaamheden op verschillende punten gisteren begonnen en gedeeltelijk nu verbonden, gedeelten van een en dezelfde loopgraaf zijn geweest, of opruiming van hindernissen tot het banen van een weg naar de punten waar men het voornemen had batterijen te bouwen, of epaulementen tot dekking der piketten, tot zoolang de parallel geheel doorgetrokken of voltooid zal zijn.

2°. In de hierboven genoemde mortierbatterij heb ik heden morgen ten 7 uur een mortier van zwaar kaliber, onder den mortierwagen hangende, zien brengen en opstellen; de wagen was met 10 paarden bespannen, en op den nieuw gebaanden weg nu en dan zigtbaar; ook de borstwering der batterij dekte de manschap nog niet geheel.

3°. De vijand heeft alzoo, op den afstand waar men gewoonlijk bij het regelmatig belegeren eener wel voorziene

vesting de tweede parallel aanlegt, zijn belegeringsarbeid begonnen; batterijen aldaar te dièn einde aangelegd en reeds gewapend, en hij heeft daartoe alleszins de voor zijn oogmerk voordeeligste punten gekozen. Laat men den vijand derwijze ongehinderd voortwerken, zoodanig dat hij al de noodige batterijen voor een regelmatig beleg op zijn gemak kan aanleggen, wapenen en alles aanvoeren wat hij benoodigd heeft, dan zal, bij het eventueel gebruik maken dier batterijen, de verdediging der citadel reeds voor de helft verlamd zijn; want al dezen arbeid zouden wij nu door ons geschutvuur kunnen verhinderen of toch zeer moeijelijk maken en vertragen, terwijl wij daarentegen nu ten eenenmale in het nadeel komen en de bezetting ligt in een hagchelijken toestand.

Wij hebben niet genoegzaam bomvrij locaal. In de bastionfaces kan op grooten afstand bres worden geschoten, doordien het revetement zoo ver in het veld zigtbaar is; en alle middelen van aanval worden welligt te gelijk door den vijand beproefd."

Die nota is niet afgezonden, maar zij was toch ter afzending bestemd; zij was bestemd om aan prins Frederik kenbaar te maken, in welk een ongelukkigen toestand de citadel werd gebracht, door dat ongehinderd toelaten van de aanvalswerkzaamheden der Belgen; en hoe eene spoedige en weinig eervolle overgave dier vesting het gevolg kon zijn van die ver gedreven lijdelijkheid. In den bevelhebber van het wapen, dat meer dan andere wapens tot de verdediging eener vesting bijdraagt en dus meer dan anderen de verantwoordelijkheid van die verdediging draagt, is het zeer natuurlijk, dat hij met ongeduld en onwil zag, hoe het verkeerd beleid des bevelhebbers er op uit was om de kracht dier verdediging geheel te verbreken; ook bij dien bevelhebber bracht hij, herhaaldelijk, deswege ernstige

vertoogen is. Seelig's journaal is hier, bij dit gedeelte, eene aaneenschakeling van wat hij van de aanvalswerkzaamheden der Belgen opmerkt, van wat hij daarover aan den generaal Chassé zegt en van wat deze daarop antwoordt.

Over den 18en Mei bevat het journaal het navolgende:

„Ten 6 uur den vijandelijken arbeid nagaande, zag ik zijne werkers overal aan den arbeid; het bleek duidelijk dat de batterij voor bastion III voltooid was; en naar het plaatsen van planken op de borstwering als rigtbakens dienende, scheen het dat er 3 mortieren staan.

De manschap was genoegzaam geheel gedekt en, naar het scheen, beddingen leggende of een buskruidmagazijn makende.

De parallel regts en links uitgebreid, tot den straatweg van Boom.

Van het begin van dien weg langs de lunet de sloot uitgegraven tot eene nieuwe loopgraaf (de 3e parallel) ingerigt, gaande van het begin van dezen weg tot om de lunet St. Laurent, digt langs deszelfs glacis, en verderop met de eerste loopgraaf verbonden. (Hier is dus het begin eener 3e parallel).

Achter en bij de Harmonie was men desgelijks aan het graven, en deze arbeid wordt assidu voortgezet.

Ik gaf den generaal van dit alles berigt en ontwikkelde, in levendige kleuren, van welk nadeel dit ongehinderd voortwerken voor onze defensie is, daar, voor de artillerie, nu reeds het gunstig tijdstip, den vijand te noodzaken op aanzienlijken afstand zijn arbeid te beginnen, verloren is. Ik verneem dat Z. Exc. over het ongestoord voortzetten van den arbeid met de Belgische autoriteit in briefwisseling is getreden, en zich door het aangegaan contract gebonden acht, van het geschutvuur voor als nog tegen de vijandelijke werken geen gebruik te maken."

Zoo gaat het dag aan dag voort. Wij kunnen, natuurlijk, niet het geheele journaal overnemen; wij nemen maar hier en daar het belangrijkste:

„19 Mei. Ten 7 uur zie ik den vijand weder overal aan het voltooijen zijner werken bezig. Men heeft opgemerkt dat den geheelen nacht doorgewerkt is tot in den morgenstond tusschen 4 en 5 ure en daarna is men weer ten $6^1/_2$ uur begonnen (kapitein Verschóor).

De loopgraaf achter den steenweg naar Boom is verlengd geworden in de rigting van de Begijnepoort (3e parallel); en ook naar den kant van Kiel was men met de verlenging bezig (2e parallel).

In de nabijheid der Harmonie hadden de werken veel grooter relief dan gisteren; en ik vond veel volk bezig met het verdiepen van de tranchée, onder de lunet heenloopende (3e parallel). Het werk aan de kustbatterijen schijnt men te hebben laten rusten; er was niemand bezig.

Den generaal van mijne bevinding en ongehoorde situatie rapport makende, bekom ik autorisatie 2 steenmortieren in de lunet St. Laurent te plaatsen (kapitein Van Ostee); waartoe onverwijld alles wordt in het werk gesteld. Ik verneem voorts, dat Z. Exc., een onvoldoend antwoord van den Belgischen bevelhebber ontvangen hebbende, een ultimatum aan denzelven zal doen geworden, van welks beantwoording het zal afhangen of de vijandelijkheden nog heden te hervatten zijn."

Vervolgens vermeldt het journaal nog de werkzaamheden van den 19en Mei, en voegt er dan nog bij:

„De vijand zet gedurende den dag zijn arbeid met kracht voort; ten 4 uur ziet men nog ± 200 man in de digtste loopgraaf (de 3e parallel) trekken, welke laatste spoedig zoodanige diepte verkrijgt, dat men van de er staande manschap niets meer zien kan dan de toppen der mutsen.

In het fort St. Laurent zijn ondertusschen de twee steen-

mortieren geplaatst en van het noodige voorzien (steenen, 439 spiegelgranaten, spiegels, laadgereedschap).

Ten 5 uur word ik bij den generaal geroepen, verneem daar dat Z. Exc. antwoord van den vijand bekomen heeft, dat zijn arbeid op last van den regent onmiddellijk zal worden gestaakt. De generaal ontvangt rapport dat de werkers aftrekken, en ik bekom last ook onzen arbeid onmiddellijk te staken, als dit het geval is. Ik begeef mij daarop naar bastion II, waar ik mij overtuig dat, ten minste aan de 3e parallel, niet meer gewerkt wordt. Ik verzoek intusschen aan den generaal, met uitzondering van het insnijden van embrasures, met het inwendig armement te mogen voortgaan, en bekom daartoe dan ook autorisatie; echter te gelijk last, in de lunet St. Laurent geen minutie meer te brengen of daarin te laten werken, noch ook in Kiel.

Ik geef last aan de artillerieofficieren, gedurende den nacht naauwkeurig op te letten of er ook gewerkt wordt, en op al de bewegingen des vijands; een en ander in stilte op te ruimen, en het nog op te stellen geschut binnen op te leggen en den volgenden morgen gemasqueerd te plaatsen, enz.

1$^1/_3$ piket bezet de posten met 4 officieren; als in de twee ravelijns, in front V—I en front II—III.

Ook aan den overkant der Schelde beveelt de generaal het werk te staken."

Dat ophouden van de werkzaamheden bij de Belgen is echter maar half, en door het lossen van geweerschoten op de Hollandsche schildwachten ontstaat de vrees voor nieuwe vijandelijkheden. Seelig tracht tevergeefs den generaal Chassé tot maatregelen van tegenweer aan te sporen; in het journaal van den 20en Mei wordt daarover gezegd:

„Ten 7 uur zie ik in de vijandelijke werken wel veel

beweging, doch geen voortzetting van den arbeid, tenzij hier en daar in de batterijen, hetgeen niet duidelijk waar te nemen is. Achter de 2e parallel ziet men hier en daar rijshout van de boomen kappen, gelijk ook gisteren avond inzonderheid ook voor St. Laurent plaats had, en waarvan ik den generaal toen en nu weder rapport doe en te dezer gelegenheid breedvoerig over den toestand onderrigt, waarin de vesting en inzonderheid de lunet St. Laurent, door het aanleggen der 2e en 3e parallel gekomen is; dat hierdoor de artillerie-defensie ten deele verlamd is, want dat het geschutvuur dit alles, of geheel beletten of toch allermoeijelijkst had kunnen maken, en de 3e parallel onmogelijk zooals nu zou hebben kunnen gereed zijn; dat de vijand nu ongehinderd steen- en kogelmortier-batterijen in de nabijheid der 3e parallel, achter de huizen en struiken, zal kunnen opwerpen en wapenen, om daaruit de lunet te bewerpen, die wij dan ligt niet meer genoegzaam zullen kunnen wapenen, en door overmagt van worpvuur genoodzaakt zullen worden spoedig te verlaten; dat ook dan ongehinderd de gracht voor het saillant der lunet kan worden gepasseerd en door eene mijn een logement daarin bewerkstelligd, terwijl dit punt van onze wallen niet bestreken wordt, daartoe noodzakelijk nog stukken in Kiel vereischt worden, welk transport later moeijelijkheden kan opleveren, enz. De generaal zegt dit transport vooreerst nog niet te kunnen toestaan.

..... In den loop van den dag worden er een paar schoten op onze posten gedaan.....”

In het journaal van 21 Mei:

..... „In den morgen wordt uit de 3e parallel op de schildwacht van bastion II geschoten; dit wordt niet beantwoord, daar zulks onze soldaten verboden is. De vijandelijke schutter gaat om te schieten in de loopgraaf, en na het schot gedaan te hebben komt hij er weder uit

en wandelt op den steenweg, waar hij op post staat, even als te voren.

..... Ten 4 uur word ik bij den generaal geroepen, waar ik hoor dat de vijand zich over de voortzetting van onzen arbeid beklaagd heeft, en Z. Exc. gelast mij dien geheel te staken, geen geschut te verplaatsen, of iets aan de batterijen meer te verrigten, wat waarneembaar is.

..... De luitenant Jones, in het ravelijn voor de Hulppoort op piket, berigt dat er in den afgeloopen nacht verscheidene geweerschoten op dat werk enz. zijn gedaan, waarvan de kogels over de courtine II—III geslagen zijn...."

Op den 22en Mei werden die aanrandingen en uittartingen herhaald:

..... „Uit de verbrande huizen en loopgraven voor St. Laurent en bastion II zijn wederom een twintigtal geweerschoten op onze werken gedaan. Het mistige weer belet juist op te merken, waar dezelve vandaan kwamen.

Aan het melkhuis voor Kiel plaatsten de Belgen gisteren avond hunne vlag in den top van een der boomen, 20 à 30 passen verder naar ons toe, onder groot gejuich en getier van het aldaar staande piket....."

Ook op 23 Mei is het: ..... „gedurende den nacht vallen er weder eenige schoten....."

Evenzoo op den 24en Mei: ..... „In de omstreken van het ravelijn Hulppoort zijn, ongeveer in de laatste vier en twintig uren, 18 geweerschoten uit de vijandelijke werken op de citadel gedaan. In den morgen wordt op den luitenant Schindler geschoten bij het visiteren der stukken op bastion II, waarvan ik rapport gemaakt heb. In den achtermiddag heeft men een kanonnier met eene schop uit de loopgraven zien komen, en hier en daar daarin beweging gezien; het is zeer waarschijnlijk dat de vijand bezig is....."

In het journaal van 25 Mei leest men:

„Geene verandering aan de vijandelijke loopgraven te bespeuren; ofschoon uit het voortgezet hakken van boomen en vervaardigen van bekleedingsmaterialen af te leiden is, dat de vijand zijne preparatieven voortzet. Men heeft verscheidene troepen ongewapende manschappen in het veld, voor bastion II tot bastion IV zien passeren.

Gisteren avond tusschen 11 en 12 zijn 6, des nachts om 2½ uur 3, en heden morgen tusschen 6½ en 7½ uur nog 2 geweerschoten uit de vijandelijke werken op de citadel gedaan; de eerste 6 uit de loopgraaf voor bastion II . . . . .”

Den 26en en 27en Mei wordt er van de Belgische zijde wel niet geschoten, maar daarentegen bijna openlijk gearbeid aan de loopgraven:

. . . . . „Van deze bevinding aan Z. Exc. den generaal Chassé (gelijk al de voorgaande dagen geschied is) rapport makende, wordt mij een brief gecommuniceerd van de heeren generaal Belliard en White, waarin de generaal voor zijne betoonde gematigdheid bedankt wordt en geïnformeerd, dat zorg zal worden gedragen de Belgen hunnen arbeid niet voortzetten, alsmede dat voorslagen gedaan zijn om het afbakenen der grens van 300 el te doen effectueren. De generaal Chassé herhaalt den vroegeren last om ons werk te staken, wat maar eenigzins zigtbaar voor den vijand is . . . . .”

Die brief van Belliard en White aan *Son Excellence Monsieur le Lieutenant-Général Baron Chassé* is van den navolgenden inhoud:

Bruxelles, *le* 25 *Mai* 1831.

Monsieur le Général!

Aussitôt la réception de votre lettre en dâte du 17 *Mai*, *en réponse à celle que nous avons eu l'honneur de vous*

écrire d'Anvers le 16, *nous nous sommes empressés de la transmettre à monsieur le régent en l'invitant à donner des ordres pour que l'on cessât toute espèce de travaux, et qu'on s'occupât, comme vous le désirez de planter des poteaux de limites. On nous donna l'assurance que tout allait s'exécuter, et des ordres furent expediés en conséquence. Nous avions donc lieu de penser que les choses en resteraient là.*

Par notre lettre du 19, *vous aurez vu, monsieur le général, qu'aussitôt que nous fûmes instruits qu'en infraction au droit des gens et à toutes les conventions les travaux se continuaient toujours, nous fûmes chez le régent le prier de donner les ordres les plus positifs pour les faire cesser, et c'est en vertu de ces ordres que les ouvriers furent renvoyés; nous vous avons dans la même lettre, monsieur le général, témoigné toute notre réconnaissance de votre prudence et de votre désir de ne pas troubler la paix; nous n'avons point laissé ignorer à nos gouvernements respectifs et à la conférence de Londres, votre noble conduite dans ces circonstances difficiles; tout devait donc être terminé et nous croyions pouvoir être assurés des heureux succès de notre négociation. Mais des rapports d'Anvers sont venus encore nous donner de l'inquiétude; les travaux en violation de tout principe se continuaient la nuit; alors nouvelles démarches de notre part auprès du régent, offrant de nous rendre de nouveau sur les lieux s'il le jugeait utile. Mr. le régent à pensé que sa présence devenait indispensable à Anvers pour voir tout par lui-même et donner de là les ordres nécessaires au maintien des stipulations. Mr. le régent est rentré; il nous assure que les travaux ont cessés et que les ordres qu'il à laissés seront ponctuellement exécutés. Nous aimons à le croire et nous le désirons beaucoup.*

Nous avons lieu d'espérer que bientôt toutes nos inquiétudes cesseront de part et d'autre; les négotiations à Londres marchent rapidement et touchent à leur fin, les nouvelles d'hier sont très bonnes, tout sera règlé dans l'interêt des deux états,

toutes les difficultés seront applanies et la paix ne sera pas troublée. Vous pourrez vous glorifier, monsieur le général, d'y avoir contribué pour beaucoup par votre modération; nous aimons à vous le répéter.

Nous avons reçu, monsieur le général, votre lettre du 20e par la voie de La Haye. La présence du régent à Anvers a du remplir les désirs que vous exprimez dans cette lettre. Si on recommençait de nouveau des travaux nous en serons instruits de suite; alors nos démarches recommenceront auprès du régent et nous nous rendrons même encore sur les lieux, si notre présence était nécessaire pour arrêter toute agression par nos bons offices et empêcher la reprise des hostilités.

Nous avons l'honneur, monsieur le général, de prier votre Excellence, d'agréer l'assurance de notre haute considération.

AUGUSTE BELLIARD,
Lieutenant-Général, Pair de Franee.

CHARLES WHITE.

Die brief was zeer aangenaam, zeer vleiend voor den generaal Chassé; maar ongelukkig kon men niet het minste bouwen op de verzekeringen, die daarin voorkwamen dat van de Belgische zijde alles vermeden zou worden wat als vijandelijkheid kon worden beschouwd: de arbeid aan de loopgraven werd steeds voortgezet, en dag aan dag werd op de wachten der citadel geschoten. Op den 29en Mei zegt Seelig's journaal:

„........De kapitein Anemaet vertelt mij, dat onze schildwachten op de voorposten van die der Belgen vernomen hebben, dat hunne posten last hebben op elken officier te schieten, die zich op de borstweringen der citadel vertoont, en daarvan aan den generaal Chassé rapport is gemaakt.

Aan den heer opperbevelhebber mijn rapport makende,

vind ik gelegenheid, over den toestand onzer defensie sprekende, Z. Exc. opmerkzaam te maken, dat het van belang zou zijn de vergunning te erlangen op de bedreigde fronten nog meer traversen aan te brengen.

De generaal zegt, daartoe vooreerst nog niet te kunnen overgaan. Ik recapituleer de meermalen geuiten gevoelens over den ongehoorden toestand waarin wij bij het hervatten der vijandelijkheden zullen geplaatst zijn, ten opzigte van de werken van aanval die, naar mijn inzien, onafgebroken worden voortgezet. De generaal meent het tegendeel, op grond eener correspondentie met den generaal Belliard, te moeten veronderstellen."

Het is nu eene dag aan dag gevoerde woordenstrijd tusschen den generaal Chassé, die lijdelijk wil blijven, en Seelig, die tot handelen aanspoort. Over den 30en Mei vindt men:

„Ik word in den vroegen morgen onderrigt dat de vijand wederom, sedert 5 uur in den ochtend, aan het werk is. Mij, tot nader onderzoek van dien, naar de batterijen begevende, zie ik in de mortierbatterij voor bastion III een tiental kanonniers bezig, links van de plaats waar de mortieren staan; er steken fachinen boven de borstwering uit, en het scheen of men er beddingen legde, een kruidmagazijn plaatste of iets dergelijks.

Aan de batterij voor Hoboken (regter Scheldeoever) waren in het land een dertigtal kanonniers of mineurs bezig zoden te steken en naar de batterij te vervoeren; en op den dijk, achter het melkhuis, zag men nog een tiental staan te kijken.

Op de batterij linker Scheldeoever voor Burght zag ik mede veel volk aan den arbeid; het beddinghout was van den dijk verdwenen, een blijk dat men bezig is geschut daar te plaatsen; de 4 affuiten stonden echter nog ter oude plaats op den dijk.

Aan de stadswallen wordt mede gewerkt.

Ten 9 uren ontvang ik een brief van den luitenant Brandon, mij onderrigtende dat gisteren op het fort Du Nord 7 stukken van de noordface op de zuidface (stadszijde der Schelde) zijn overgeplaatst, zoodat daar nu 15 staan; terwijl van de andere stukken der noordface nog 3 zijn weggenomen en naar de stad vervoerd, zoodat het fort 3 stukken minder heeft. Dat voorts op het bassin blindeeringhout is gelost; dat een Vlissingsche loods gisteren bij de Mechelsche poort veel geschut en batterijen gezien heeft, voornamelijk in de zoogenaamde Leye, doch dezelve niet heeft durven genaken; dat het volk zeer oorlogzuchtig scheen enz.

Ik breng den generaal onverwijld dit alles ter kennis; en dat het mij voorkwam het met zulke kracht op alle punten hervatten van het werk, eene vijandelijke gezindheid te kennen geeft, die van onze zijde alle opmerkzaamheid verdient, en tot het nemen van nieuwe voorzorgen noopt, hervatting van onzen arbeid enz.

Zijne Excellentie zegt mij, van dit voorgevallene den generaal Belliard onverwijld te zullen onderrigten, en overigens te zullen toestaan dat de genie, aanstaanden nacht in stilte, nieuwe traversen aanlegge.

Onze arbeid in het laboratorium, de loods enz. voortgezet; en twee kruidworsten in arbeid gegeven tot ontsteking van de mijnen, aan den overkant der Schelde aan te leggen.

Ten 12 uur bekom ik een nieuw rapport van den luitenant Brandon, kennis gevende van het hervatten van den arbeid aan de batterijen op de boven-Schelde; en voorts dat 200 man bezig zijn, beneden, over Austruweel, eene nieuwe kustbatterij te bouwen.

Ten 2 uur in den achtermiddag ontdek ik met den kijker van den toren, dat de vijand bezig is op den af-

stand der 2e parallel, ongeveer op de capitale van bastion II, eene nieuwe batterij op te werpen; ook uit bastion II zag ik duidelijk dezen arbeid zoo op dit uur als later in den avond. Ik maakte onverwijld aan den generaal rapport van deze nieuwe inbreuk op de armistice; en welk een bezwaar zulks wederom voor onze defensie oplevert en deze daardoor al meer en meer verlamd wordt. Zijne Excellentie zegt daarover te zullen schrijven aan den generaal Belliard. Ik verzoek vergunning voor de gemasqueerd staande stukken in den volgenden nacht de schietgaten te mogen insnijden; doch ontvang order dit alsnog te laten rusten."

Wij vreezen bijna den lezer te vervelen door te groote uitvoerigheid; toch gelooven wij dat het, in het belang der kennis van den toenmaligen stand van zaken op de citadel, nog noodig is het volgende over te nemen uit het Journaal. Bij 31 Mei is het:

„Ten 7 uur ontdek ik van den toren en achtervolgens ook in bastions II, III en IV:

a. dat men wederom druk aan den arbeid is ter voltooijing van de batterij voor het saillant van bastion II;

b. aan de batterijen voor Burght en Hoboken; de vier vestingaffuiten staan echter nog op den dijk bij Burght, en men ziet daar nog geschut in batterij staan;

c. in de mortierbatterij voor bastion III;

d. dat men aan de 3e parallel in den nacht gewerkt heeft, doordien de borstwering heel verhoogd is, en de versch opgeworpen aarde toont overigens duidelijk de voortzetting van den arbeid;

e. bij de Mechelsche- en Begijnepoort zie ik hen mede druk bezig.

Ik verneem dat de vijand de werkzaamheden heden morgen ten $5^1/_2$ en 6 uur heeft hervat; en dat aan de nieuwe kustbatterij over Austruweel wederom druk gewerkt wordt.

Ik ontdek van bastion II, dat achter de heggen voor

het saillant van Montebello aarde opgeworpen is; welligt het begin eener nieuwe batterij, — waaraan echter ook in den avond geene verandering te bespeuren is.

Ten 8 uur ziet men wederom *kogels*" (onduidelijk geschreven) „uit het afgebrand arsenaal vervoeren.

Ik maak den generaal van mijne bevinding ten 11 uur rapport en nog eens in den achtermiddag; ik vraag andermaal vergunning de schietgaten van de gemasqueerde kanons den volgenden nacht te mogen insnijden, en bekom daartoe autorisatie, onder bepaling echter dat de vijand dien arbeid niet ontdekken kunne. Alle andere arbeid op de wallen wordt mij echter nog verboden. Echter wordt weder toegestaan met het maken der traversen te nacht voort te gaan, waaraan de genie bezig is.

Ik geef last de fachinen, welke in de bastions geborgen zijn, door het aanleggen van nieuwe banden te herstellen; alsmede de kanons van kernringen te voorzien, die dezelve nog missen.

Volgens rapport van den kapitein Verschoor — naar luid opgave der kommandanten der piketten — zijn er in het verloopen etmaal ongeveer 13 geweerschoten op bastion II en ravelijn hulppoort door den vijand gedaan; en ten $2^1/_2$ uur in den morgen twee dito schoten op bastion I, uit de straat genaamd de Blijde Hoek."

Op den 1en Juni is het weer hetzelfde als de voorgaande dagen:

„Ten 8 uur zie ik van den toren, dat de vijand wederom op de stadswallen en aan de kustbatterij en voor Burght en Hoboken aan het werk is, ofschoon aan de laatste batterijen met weinig manschap die, voor zooveel zigtbaar, zoden staken en vervoerden. Deze arbeid was, volgens rapport van de kommandanten der piketten, ten $5^1/_2$ uur begonnen.

De batterij voor het saillant van bastion II schijnt giste-

ren avond voltooid te zijn; dezelve was nu gedeeltelijk met takken van boven gedekt, waarschijnlijk met oogmerk om het aanvoeren van geschut te masqueren. Ik kon niet bespeuren dat men er bezig was.

Uit het bastion III zag ik verscheidene manschappen in de voorliggende batterij bezig balken aan te voeren en de batterij te voltooijen, en het scheen mij toe dat ze ook den verleden nacht er hadden gewerkt; van buiten te zien was alles klaar, en waarschijnlijk waren zij nu bezig, òf meer geschut te plaatsen, òf kruidmagazijnen te bouwen. De luitenant Vetzo berigtte er ten 7¾ uur een mortier met de triquebal te hebben zien aanvoeren; en in den loop van den dag heeft men deze triquebal er meermalen zien aankomen, zoo het scheen met eene vracht zwaar hout of boomstammen.

Op een afstand voor deze batterij was de grond vergraven, welligt tot eene loopgraaf voor ons, eene communicatie naar de 3e parallel, epaulement voor een voorpost of dergelijke; wat, was niet duidelijk te bepalen. De triquebal, die men heeft zien arriveren, was bespannen met 4 paarden.

Aan de loopgraaf (3e parallel) om het ravelijn en lunet St. Laurent was duidelijk te zien, dat men er in den nacht weder aan gewerkt had, ofschoon, zooals zigtbaar, niet met kracht; doch de borstwering was toch aanmerkelijk hier en daar verhoogd.

De embrasures op bastion II en III waren door de manschappen onzer piketten ingesneden gelijk ik gisteren had bevolen, en dezelve waren bezig de fachinen te verbinden.

In het fort Kiel bespeur ik dat de vijand achter het melkhuis digt bij de schaapskooi achter den dijk, een werkje had opgeworpen en met creneaux voorzien, van zoden opgezet, gelijk wij er op onze posten aan den overkant der Schelde hebben.

Ik maak den generaal in den morgen rapport van het bespeurde, en ontwikkel op nieuw den zoo buitengewonen als ongehoorden toestand waarin wij door het ongehinderd voortwerken onzer vijanden gekomen zijn; dat onze defensie derwijze al meer en meer wordt verlamd, en wij, zoo daardoor als door het zoolang bijna geheel staken van onzen arbeid, ons in eene zeer hagchelijke positie brengen, door het niet daarstellen wat tot tegenweer volstrekt noodig is aan te wenden; dat, onder anderen, tot het doorsteken der dijken aan den overkant het volstrekt vereischt wordt, onverwijld den voorbereidenden arbeid voort te zetten; dat het noodig is mij de vergunning geworde, 2 kanons van 18 pond met toebehoor naar het fort Kiel te brengen, bestemd om het bekroonen van het glacis voor St. Laurent en den overgang der gracht aldaar te beletten, op welk punt uit de vesting — gelijk meermalen door mij is aangemerkt — geen vuur te brengen is; dat het vervoer dezer stukken daarheen later met moeijelijkheden en ligt niet zonder verlies van manschap zal kunnen geschieden; dat de vijand dien arbeid onverwacht kan ten uitvoer brengen, en wij bij langer uitstel in het geval kunnen komen ze er ter regter tijd niet te hebben.

De generaal zegt mij vooreerst nog geene redenen te hebben tot veronderstelling dat de vijand ernstig gezind is de wapenschorsing te verbreken; en hij de voortzetting van hunnen arbeid wederom zal kennelijk maken enz.; geene schennis van onzen kant van aangegane tractaten of gegevene beloften te willen, en derhalve nog niet kan toestaan nieuw geschut te plaatsen; doch zoo ik dit geschut bij nacht vervoeren kan, zonder dat de vijand het kunne bespeuren, mij zulks toegestaan wordt, alsmede om het toebehoor daartoe, b. v. kogels, per wagen over dag met stroo bedekt, daarheen te doen brengen.

Ik geef direct order aan den kapitein Van Ostee

behoeften met 420 schoten gereed te maken en in den achtermiddag bij het openen der poort van het ravelijn door den bedekten weg in kleine transporten daarheen te vervoeren, en bij den kommandant het openen der barrières der tamboers te verzoeken. Ten 5 uur informeert mij de plaats-majoor, dat Z. Exc. de luitenant-generaal het vervoer dier goederen overdag verbiedt en mij deswege nader zal hooren; dat echter Z. Exc. gezegd heeft te vertrouwen, dat de artillerie de toegestane permissie tot het leggen van beddingen zich zal ten nutte maken. Dit een en ander mij onverklaarbaar voorkomende, begeef ik mij onverwijld naar den generaal en hoor aldaar van den luitenant-kolonel Rupertus, dat Z. Exc. in confeferentie is met den adjudant van den luitenant-generaal De Eerens, en dat ik niet wel voor 8 uur den generaal zal kunnen spreken. Ik geef den overste te kennen, dat ik de bedoeling en orders van den generaal over een en ander noodzakelijk moet vernemen. De luitenant-kolonel Rupertus komt een oogenblik later bij mij en zegt, dat de generaal wenschte, dat het vervoer dier goederen bij nacht geschiede; doch dat de plaats-majoors hem nu informeren, dat de vijandelijke schildwachten dan op het glacis van Kiel staan, en dat zulks de zaak weder verandert, daar de generaal niet wenscht dat er aanleiding tot vuren worde gegeven; dat derhalve in den avond ik zelf met den generaal spreken en dan Zijner Excellenties nadere intentie vernemen kan. Ik laat intusschen deze stukken opleggen, wijl de buiten-ravelijnspoort te naauw voor de triquebal bevonden wordt en de zanderige weg het aanwenden van den rolwagen belet.

Ten 8 uur mij naar den generaal begevende, vind ik na het vertrek van den adjudant van den directeur-generaal van oorlog gelegenheid de orders te vragen, en ontvang toen de autorisatie om het transport naar Kiel den

volgenden morgen, na het inrukken der vijandelijke schildwachten, te doen plaats hebben, en om vervolgens in den loop van den dag de beddingen ook te leggen en het geschut achtervolgens bij nacht te plaatsen, met recommandatie de embrasuren niet te openen en voorts zooveel mogelijk alles voor den vijand te verbergen; en wordt dienovereenkomstig alles voorbereid.

In den achtermiddag verneem ik, dat den kolonel-commandant van het eskader het oppertoezigt over de operatiën aan den overkant der Schelde te verrigten is opgedragen; en op deszelfs aanvraag het noodige buskruid voor de mijnen moet worden afgegeven. Ik zend de tonnen met koker en kruidworst ter ontsteking naar het fort Burght en gelast den luitenant Brandon, op aanvraag van den kolonel Koopman, de behulpzame hand te bieden bij de inrigting en ontsteking dezer mijnen.

In den avond, omstreeks 11 uur, worden 2 geweerschoten op de werkers in bastion II gelost.

Vermits de generaal alsnog verbiedt op de batterijen binnen de citadel werk te verrigten, wat door den vijand op den toren kan gezien worden, zoo zijn er dus geene beddingen te leggen in bastion I."

Het journaal van 2 Juni luidt als volgt:

„Ten 7 uur begeef ik mij met den majoor Van der Wijck naar den toren en vervolgens naar bastion II en III om de werken des vijands waar te nemen. Wij bevinden:

a. Dat het werk aan de vestingwallen bij de Bagijnepoort, even als gisteren, plaats heeft.

b. Dat aan de loopgraaf tegenover het glacis van het ravelijn II—III en om de lunet St. Laurent in den voorgaanden nacht gewerkt is; de versche aarde op en de verhooging der borstwering van deze loopgraaf (3e parallel) getuigde zulks ten klaarste.

c. Aan de batterij voor bastion II was geene verande-

ring te bespeuren, noch ook aan die voor bastion III; ofschoon wij in de laatste militairen aan het werk zagen; een blijk, dat men niet stil zit. Ook zagen wij veel ploegen militairen door de loopgraaf en den weg naar Kiel trekken, waarvan er een van ongeveer 40 man, onder aanvoering van een officier, naar den post bij het melkhuis trok, waarschijnlijk eene aflossing.

d. Aan de batterij voor Burght waren eenige manschappen bezig; verandering hier verder niet te bespeuren; evenmin als aan de batterij voor Hoboken, ofschoon daar ook eenige manschap bezig was met zoden te steken.

Wij begeven ons achtervolgens (ten 9 uur) naar den generaal, en geven Z. Exc. van onze bevinding verslag, waarbij ik de kennisgeving van de goede overbrengst van het geschut en toebehoor naar Kiel meld. De schandelijke handelwijze der Belgen — het voltooijen bij nacht van de loopgraaf aan den voet van het glacis onzer vesting, zoo geheel strijdig met het beloofde — door ons ter sprake wordende gebragt en het nadeel aangetoond, dat zulks voor onze defensie is en al meer en meer wordt, informeert ons Z. Exc. over deze nieuwe inbreuk der Belgen op de tractaten wederom aan Z. Exc. den luitenant-generaal Belliard te zullen schrijven. De generaal vraagt, of wij in stilte en ongezien geschut in de lunet St. Laurent kunnen brengen en opstellen; wij merken aan, dat dit werk nog ophoogingen tot dekking tegen het vuur in den rug van de stadswallen noodig heeft en meer andere voorbereidingen; dat dit alles niet ongezien en alzoo niet wel anders uit te voeren zal zijn als met ondersteuning onzer troepen, daar het gewis te verwachten is, dat, zoodra onze arbeiders er zich in zullen vertoonen, zij met geweerschoten zullen worden begroet; reden waarom hier volstrekt eene bedekking vereischt wordt, om de op het glacis en in de verbrande huizen staande vijandelijke schild-

wachten het hoofd te bieden en te verjagen. De generaal zegt, dit nog nader te zullen overwegen. Zijne Excellentie zegt ons al verder, den toestand onzer citadel zeer goed in te zien; doch bij het eventueel hervatten der vijandelijkheden het geschut in de vijandelijke batterijen van aanval te zullen doen vernagelen; en overigens de overtuiging te hebben door ons leger in tijds te zullen worden ontzet, al mogt ook de vijand ons dadelijk met alle rigueur aantasten."

Wij slaan over, om niet te uitvoerig te worden, Seelig's opgaven omtrent de werkzaamheden door zijne artillerie den 2en Juni verricht, hoezeer die opgaven voor ieder artillerist, of om juister te spreken, voor ieder die aan de taak der wapening en verdediging eener vesting deel neemt, van belang zijn. Wij nemen hier alleen nog eene bijzonderheid over, die duidelijk aantoont, hoezeer of in de stad Antwerpen zelve, wanorde en geweld de bovenhand hadden:

„In den achtermiddag wordt er van de kaai op onze loodsboot geschoten, en dit van een der kanonneerbooten beantwoord. Naar luid van berigt van den luitenant Blok heeft een der officieren van de burgergarde de vrijwilligers, die dit feit gepleegd hebben, tot rede willen brengen en wegvoeren, doch is door deze mishandeld, en, zich wegmakende, is het huis op de kaai, waarin hij vlugtte, door het gemeen geplunderd! Eene infanteriewacht, dit willende beletten, werd verjaagd; eindelijk is de hoop door cavalerie uiteengejaagd, na een gevecht waarbij door de laatste de sabel en pistool, en door de menigte steenen wordt gebruikt. In de stad hoorden wij alarm slaan."

Seelig's dagelijksche onderhandelingen met den generaal Chassé, zijn eene bevestiging van Vondel's bekende woorden:

„De waterdrop wint traag, toch wint ze op steen en ijzer."

Hoe onwillig de opperbevelhebber ook is om het minste te doen wat voor de tegenpartij zelfs maar den minsten schijn van eene vijandelijkheid zou kunnen hebben, hoe hij ook begint met telkens Seelig's voorstellen af te slaan, zoo laat deze zich echter daardoor niet ontmoedigen; hij houdt aan, hij komt gedurig op hetzelfde terug, zelfs met vermoeiende herhaling, totdat van lieverlede de generaal Chassé eenigszins toegeeft en aan de verdediging eenige maatregelen toestaat: van daag het opwerpen van eene traverse, morgen het insnijden eener embrasuur, overmorgen het plaatsen van een vuurmond. Eene enkele maal echter, nemen die onderhandelingen eene onaangename wending, en brengt het ongeduld van den opperbevelhebber schier eene uitbarsting te weeg, die echter door Seelig's gematigde en eerbiedige taal voorkomen wordt. Den 3en Juni heeft Seelig met den majoor Van der Wijck weer het gewone overzicht genomen van de aanvalswerkzaamheden tegen de citadel; daarna gaan de beide officieren hiervan rapport maken aan den opperbevelhebber:

......„Wij begeven ons, na den afloop dezer inspectie, ten 10 uur naar den generaal, en geven Z. Exc. van onze bevinding kennis. Dit leidt tot het uiten van onze gevoelens over het nadeel dat dit ongehinderd voortwerken van den vijand voor onze defensie is, en den wensch dat hij gedwongen mogt worden op den bepaalden afstand van 300 el zich terug te trekken; en onze meening, dat hij des noods door ons geschutvuur daartoe diende te worden genoodzaakt, en overigens het ons vergund moge worden al zoodanigen arbeid te mogen verrigten als wij tot onze defensie, naar de vordering der vijandelijke werken van aanval, noodig achten.

Z. Exc. betuigt zijne ontevredenheid over het uiten dier gevoelens, en schijnt daarin een blijk van wantrouwen in hoogstdeszelfs bestuur te ontdekken.

Wij betuigen alleen eerbiedig hoogstdenzelven omtrent den toestand der zaken, met betrekking tot het dienstvak van elk onzer, te hebben willen inlichten, zonder in het minste het bestuur van Z. Exc. te willen beoordeelen; eensdeels, omdat wij te zeer van het onpassende daarvan doordrongen zijn, en ten anderen, wijl wij de diplomatieke onderhandelingen niet kennen, en alzoo niet kunnen beoordeelen in hoeverre die onzen toestand hier moeten bepalen en de defensie aan banden leggen. Om alle deze redenen wij ons deswegens van elke beoordeeling onthouden, en alleen uit pligtgevoel Zijne Exc. niets verbergen, wat in het belang der defensie ons noodig en nuttig voorkomt; hoogstdenzelven eerbiedig overlatende, deswegens te bepalen wat oorbaar gevonden wordt.

Z. Exc. onderrigt ons willens te zijn het commando der plaats weldra aan een ander bevelhebber over te geven, aangezien ongesteldheid het haar onmogelijk maakt langer zulk een bestuur te kunnen voeren. Wij betuigen ons leedwezen over dit voornemen enz. Z. Exc. zegt, in allen gevalle de plaats niet te zullen verlaten......"

De vertoogen van Seelig en Van der Wijck, in welken eerbiedigen vorm ook omkleed, maakten eenigen indruk op den generaal Chassé, zooals blijkt uit wat in het journaal over 4 Juni voorkomt:

„Mij ten 7 uur naar den majoor Van der Wijck begevende, hoor ik dat ZEd. bij den generaal geroepen is. Terugkomende word ik geïnformeerd, dat Z. Exc. begeert, wij ons gezamenlijk naar de lunet St. Laurent begeven, om te zien wat daar, in onzen tegenwoordigen toestand, nog uit te voeren is."

Wij slaan over, wat naar het oordeel der beide hoofdofficieren voor de wapening en versterking van St. Laurent op het oogenblik te doen is; genoeg, zij maken daarvan rapport aan den opperbevelhebber.... „Den generaal

van onze bevinding verslag doende, keurt Z. Exc. het in dezen zin door ons voorgestelde goed; en ik bekom autorisatie, in den loop van den dag en aanstaanden nacht, 8 handmortieren met 800 worpen en verder toebehoor daarheen te kunnen doen brengen. Later wordt echter door Z. Exc. bepaald, dat wij ons vooreerst nog onthouden zullen overdag daarin eenigen arbeid te verrigten; dat, tot voorkoming van nieuwe reclames van den kant des vijands, vooreerst de bezetting mede nog niet zal worden versterkt; en dat ik alzoo wel het noodige kan voorbereiden om het ontbrekende bij de hand te hebben, en wat er in de magazijnen kan geborgen worden, bij nacht daarheen, zooveel noodig, ook kan doen brengen......"

Men ziet het, het is hier bij Chassé gedurig weifelen; zelfs de duidelijkste, de onbeschaamdste, de uittartendste aanvalswerken der Belgen kunnen hem nog niet bewegen om de noodzakelijkste maatregelen ter verdediging voor te schrijven. Hij laat die maatregelen soms toe, maar ook dan nog wordt de machtiging ieder oogenblik weer half herroepen, verminderd, gewijzigd; het zijn altijd de „slag-om-den-arm" voorschriften van iemand, die vreest te veel op zijne verantwoordelijkheid te nemen, van iemand, die vreest zich „in koud water te branden."

Eéne zaak, hoewel zij van ondergeschikt belang is, moeten wij hier toch om hare zonderlingheid opteekenen. Men schreef toen Juni 1831, en sedert het einde van October 1830 was de citadel van Antwerpen bezet; men was dus daar reeds meer dan zeven maanden; die kleine ruimte met alle hare gebouwen had men dus tot in bijzonderheden moeten kennen; en toch was er — het is haast niet te gelooven! — op dat oogenblik nog een kruitmagazijn op de citadel, dat in al dien tijd niet geopend was en waarvan niemand wist, wat zich daarin bevond.

In Seelig's journaal van 6 Juni wordt bij het vermelden

van het gewone rapportmaken aan den generaal Chassé, gezegd:

....„Ik herhaal een meermalen reeds gedaan voorstel, om het buskruidmagazijn bij de lunet Kiel te mogen openen, ten einde te ontdekken wat er in is; en bekom daartoe autorisatie. Diensvolgens benoem ik den kapitein Schutter en den 1en luitenant J. Doorman, om, met een officier door den plaatscommandant te benoemen, dit werk te verrigten, en daarvan proces-verbaal op te maken. Dit geschiedt in den achtermiddag."

Uit dat proces-verbaal, onderteekend, behalve door de twee genoemde artillerieofficieren, door den 2en luitenant E. Worm, blijkt dat die heeren zich bij het nazien van dat kruitmagazijn hebben doen vergezellen „van een smid en een timmerman, ten einde de deur van gemeld gebouw (die gesloten en waarvan geen sleutel voorhanden was) open te breken;" en dat men in dat gebouw heeft gevonden „drie honderd drie en zestig tonnetjes met crépé buskruid, alle gemerkt 25 nederlandsche ponden" — dus 9075 pond kruit.

Wij moeten van zelf veel overslaan wat in het journaal belangrijks voorkomt over de werkzaamheden des vijands, en de lijdelijkheid van onze zijde; wij zouden anders genoopt zijn haast het geheele journaal hier over te schrijven. Het lijdt niet den minsten twijfel dat de gezindheid van den generaal Chassé zeer goed was; zijne vaderlandsliefde, zijne militaire eer, zijne dapperheid, zijn boven alle verdenking verheven; maar het ontbrak hem aan kennis om met juistheid te beoordeelen wat er gedaan moest worden; en hij schijnt soms raadslieden te hebben gehad, die even weinig uitmuntend waren in kennis, en die hem soms bewogen om aan Seelig's vertoogen niet die aandacht te schenken, die zij verdienden. Den 10en Juni neemt Seelig, door den kapitein Van Ostee vergezeld, de werkzaam-

heden des vijands waar; evenzoo doet dit de majoor Van der Wijck, wien de kapitein Delprat vergezelt. Daarna wordt van hunne bevinding aan den generaal Chassé verslag gedaan:

„Ik begeef mij met den majoor Van der Wijck, gezamenlijk, naar den generaal; en wij maken rapport aan Z. Exc. van onze bevinding. De generaal zegt ons, de overtuiging te hebben, dat al het werken dat wij gezien hebben, niets beteekent; en dat andere rapporten daarvan ook niets vermelden. Wij nemen eerbiedig de vrijheid Z. Exc. te informeren, dat ons rapport op eigen aanschouwing berust; doch vernemen op nieuw, dat al dat werken als van geringe beteekenis wordt beschouwd."

Ook zijn bestuur moet Seelig soms verdedigen tegen ongegronde aanvallen. Op den 19en Juni komt in het journaal voor:

....„In den vroegen morgen bij den generaal komende, zegt mij Z. Exc., in tegenwoordigheid van de luitenant-kolonels De Boer en Volkhemer, gehoord te hebben, dat ik te veel geschut verzonden heb, en dat het beter zou geweest zijn, meer daarvan hier te behouden. Ik merkte hierop aan, dat degene die zulk eene meening geuit hebben, doen blijken, dat zij geene kennis van de zaak hebben; dat ik meer geschut heb hier gehouden, als voor de citadel volgens mijn overgegeven computatielijst, bepaald was, en zeer veel meer als tot deszelfs vigoureuse defensie vereischt wordt; dat ieder deskundige dit zal moeten toestemmen, dat ik desgelijks, in de bepaling van het aantal worpen, de computatielijst ben te buiten gegaan, en Z. Exc. overtuigd kan zijn, dat ik voor eene ruime voorziening gezorgd heb. Z. Exc. zegt, daarmede tevreden te zijn."

In de stad Antwerpen wordt intusschen de gezindheid gedurig meer vijandelijk en uit zich in gewelddadige aanrandingen van onze marine, die, minder onder het gezag

van den generaal Chassé staande, ook minder lijdelijk blijft. In het journaal van 14 Juni leest men:

„Gisteren avond ten $11^1/_2$ uur begonnen de Belgen van de stadskaai uit klein geweer onze kanonneerbooten en het Vlaamsche hoofd te beschieten, hetgeen door de onzen van daar levendig werd beantwoord. De kapitein Van Ostee geeft mij ten 12 uur daarvan berigt. Ik bepaal daarop eenige onzer vuurmonden (de kanons van 24 pond) in bastion V te laden. Tegen $12^3/_4$ uur houdt dit vuren op.

Heden morgen circa 3 uur begon eene Belgische aflossing van uit de Kloosterstraat op het ravelijn Hoofdpoort te vuren. Op de kaai en eveneens uit de Lorrestraat en van de wacht aan de Bagijnepoort begon dit voorbeeld gevolgd te worden; en een uur later wordt er over en weer sterk getirailleerd, door de onzen van het Vlaamsche hoofd, de kanonneerbooten, ravelijn Hoofdpoort en bastion I; ook enkele schoten uit bastion II—V, lunet St. Laurent en Kiel.

Ten 5 uur wordt zeer hevig van de kaai op de booten geschoten. Ik was toen in bastion V present, wanneer van 3 booten elk een kanonschot op de kaai gelost werd (uit draaibassen?). Hierop verminderde aldaar het geweervuur over en weer allengskens, en ten 9 uur werd nog maar alleen van den kant der Bagijnepoort op de citadel geschoten.

...... Ten 11 uur maak ik den generaal rapport (vergezeld van den majoor Van der Wijck) van onze bevinding ...... Z. Exc. over den toestand onzer defensie wederom eerbiedig het een en ander in overweging gevende en aanvragende, daar het zich liet aanzien, dat men in den volgenden nacht de booten wederom zou beschieten en deze welligt genoodzaakt het grof geschut te gebruiken, of wij in zulk geval door geschutvuur de marine mogen ondersteunen; herhaalt Z. Exc. de vroegere orders deswegens gegeven, dat is: stellig verbiedende, dat er zonder

hoogstdeszelfs specialen last eenig schot uit het grof geschut gedaan worde. De generaal communiceert mij een brief, van den kapitein Verhorst ontvangen, behelzende dat Z. K. H. prins Frederik onze sterkte met het leger zou komen ontzetten, als het tot een dadelijk beleg kwam. Z. Exc. zegt, op grond daarvan elke aanleiding tot verbreking der wapenschorsing van onze zijde te willen vermijden, daar wij ondanks de reeds bestaande aanvalswerken der Belgen niets voor onze sterkte te vreezen hebben, vermits dezelve altijd veel langer behouden zal kunnen worden als noodig is voor den opmarsch van ons leger naar herwaarts enz.; dat het ongelijk voor het oog van Europa geheel op der Belgen rekening moet komen, en wij dus beter doen ons nog lijdelijk te houden, immers zoo lang tot zij zich van grof geschut tegen onze schepen of de citadel bedienen; in welk geval, zegt de generaal, wij geregtigd zijn de stad te vernielen, de dijken door te steken en van al onze defensiemiddelen gebruik te maken, zooals Z. Exc. het stellige voornemen heeft, daarvan alsdan derwijze gebruik te maken.

Het schieten houdt, bij tusschenpoozen, over en weer den geheelen dag aan; echter alleen op en van de citadel. De Belgen schieten van achter muren, boomen, uit de loopgraven en van achter andere dekkingsmiddelen; verscheiden echter worden gekwetst, daar sommige uit bravade of domheid zich blootstellen, en onder onze scherpschutters — waarvan er 2 in bastion II, 2 in bastion III, 2 in St. Laurent, 2 in Kiel en 2 in het ravelijn hoofdpoort waren — er zijn, die goed schieten. Overigens wordt van onzen kant slechts door deze schutters het vuur langzaam beantwoord. Een onzer infanteristen wordt geblesseerd."

Den volgenden dag wordt het vuur van de Belgische zijde weer minder, en houdt van onze zijde geheel op; er komt weer eene meer rustige periode, en zoo sukkelt men voort,

terwijl intusschen de Belgen hunne aanvalswerken en geschutsstellingen uitbreiden. Eenige bijzonderheden omtrent de sterkte van de Belgische artillerie bij Antwerpen vindt men in het Journaal van 18 Juni:

......„Den overste De Boer bezoekende, vraag ik Z. Ed. mij te willen inlichten, wat men van de vijandelijke batterijen mogt vernomen hebben, waarvan, naar hetgeen de majoor Van der Wijck gehoord had, een en ander berigt was ingekomen. Ik ontwikkel den overste, dat het in het belang van de dienst is, dat dergelijke berigten mij medegedeeld worden; en Z. Ed. deelt mij onderhands mede het volgende stuk van den 15en dezer, door een spion bezorgd:

Van het Kookhuis tot aan het fort du Nord staan 80 kanons en 8 mortieren.

In de Harmonie zijn twee batterijen, elk van 8 mortieren.

In den Bastiaan eene batterij, niet gemonteerd.

470 gevulde bommen in den hof van Van der Linden.

Twee batterijen in den hof van Martin (hieraan wordt nog gewerkt).

Op den steenweg van Boom liggen wel 40 stukken, achteloos neergelegd.

In de stad geene batterijen.

Bij de Roodepoort en St. Jorispoort, ieder 4 houwitsers.

Tusschen de Bagijnepoort en St. Jorispoort, 8 stukken.

Grenadiers en 9e regiment liggen rondom de Leye en in de stad.

Dit berigt wordt mij vertrouwelijk medegedeeld, onder belofte daarvan niets tegen den generaal te gewagen...."

Volgens opgave van Brandon Mondolpho van den 20en Juli, waren er toen bij de Belgen 109 vuurmonden zichtbaar, — kanons en houwitsers, in embrasuren of en barbette; van de mortieren kon men natuurlijk niets zien — die in batterij stonden op den rechteroever der Schelde be-

neden Antwerpen, van de dokken tot aan een klein fortje, iets beneden fort du Nord.

De andere bijzonderheden van het journaal tot aan den tiendaagschen veldtocht kunnen wij overslaan. In de laatste dagen van Juli verneemt men van de citadel veel leven en beweging in de stad Antwerpen. Leopold, de nieuwe koning, is daar gekomen; — hij wordt natuurlijk in het journaal genoemd „prins Leopold." Eenige dagen te voren, den 17en Juli, krijgt men op de citadel bij toeval een Belgisch soldaat krijgsgevangen:

......„Op het fort St. Laurent heeft men in den nacht van heden een beschonken Belgisch soldaat met wapens en bagaadje aangehouden en als gevangen binnengebragt. Deze man, een jonge borst, was verdwaald; hij lamenteerde en bad om aller heiligen wil hem geen kwaad te doen.

De generaal heeft dien man den volgenden dag ontslagen op voorstel van den kolonel Koopman, dat zulk eene daad goeden indruk zou maken en te stade komen als soms mariniers in des vijands handen vielen, door storm als anderszins. De wapens zijn hem uit het magazijn teruggegeven!!"

Die twee verwonderingsteekens aan het einde zouden haast doen gelooven, dat Seelig hier die handeling van Chassé en Koopman afkeurt; indien dit zoo is, dan moeten wij er bijvoegen, dat wij hier niet deelen in het oordeel van Seelig, maar integendeel gelooven, dat de laatstgenoemde bevelhebbers de zaak zeer juist hebben ingezien. Het kwam er niet op aan bij de Belgen op één soldaat en op één geweer meer of minder; en het teruggeven van dien soldaat met zijne wapens was niet alleen eene daad van menschelijkheid, maar ook eene verstandige, staatkundige handeling, daar zij een gunstig denkbeeld gaf van den Hollandschen bevelhebber, en kon strekken om eene latere verzoening en vrede voor te bereiden.

„Denn hört der Kriege im Kriege nicht schon auf;
Woher soll Friede kommen?”

zegt de Max Piccolomini van Schiller, en hij heeft groot gelijk.

Slaan wij een blik terug op wat in 1831, vóór den tiendaagschen veldtocht, op de citadel van Antwerpen voorviel, dan zien wij daar een toestand van zaken zoo zorgvol en gevaarlijk, dat zij te recht de levendigste onrust moest opwekken bij hen, aan wie daar de eer der Hollandsche wapenen was toevertrouwd. Wij zien de Belgen, gebruik makende van de veiligheid, die de wapenstilstand verschafte, dag aan dag die middelen bijeenbrengen, die dienen moeten om de citadel te doen vallen. De Scheldeoever wordt met batterijen bekroond, die de gemeenschap der citadel met Holland kunnen afbreken; en tegen die sterkten worden loopgraven en parallellen en batterijen aangelegd, zonder dat dit één man verlies kost, zoodat bij eene hernieuwing van den oorlog de helft der werkzaamheden van eene belegering reeds volbracht is en de kansen voor eene goede verdediging aanmerkelijk zijn verminderd. Wij zien Chassé, telkens als men hem op het gevaar verwijst, waarmede die handelingen der Belgen ons bedreigen, onveranderlijk antwoorden: ik zal er Belliard over schrijven; maar het is niets; die aanvalswerkzaamheden des vijands beduiden weinig; de citadel loopt volstrekt geen gevaar; de vijand heeft geen voornemen ons aan te vallen; en doet hij het, dan vernagelen wij het geschut op zijne batterijen. Wij verdedigen ons totdat prins Frederik met het leger uit Noord-Braband ons komt ontzetten; of wij vernielen de stad en steken de Scheldedijken door; — groote dreigende woorden, die noch door de vroegere, noch door de latere handelingen des generaals gerechtvaardigd zijn geworden; want het was niet door zijn toedoen, dat Antwerpen in October 1830 werd gebombardeerd, en het was wél aan hem te

wijten, dat het in December 1832 niet gebombardeerd werd! IJdel bouwen op de bemiddeling van Belliard, die al meer en meer bleek ongenoegzaam te zijn om de onrechtmatige handelingen onzer tegenstanders te keeren! Ongegrond vertrouwen op de hulp, door het Hollandsche leger uit Noord-Braband aan te brengen, alsof dat leger niet tegengehouden, niet teleurgesteld kon worden in zijne poging om de citadel te ontzetten! Blinde zelfmisleiding, die het gevaar loochende, dat de vesting door de aanvalswerkzaamheden der Belgen liep. Of moest men dan maar gelooven, dat de Belgen daarmede niets vijandigs in den zin hadden, en dat het alleen uit uitspanning en tijdverdrijf was, dat zij de citadel met loopgraven omringden en honderd vuurmonden aan den oever der Schelde in batterij brachten! Wij zien eindelijk gedurende dat tijdvak aan de Belgische zijde door allerlei uittartingen en aanrandingen naar het hervatten van de vijandelijkheden streven; op onze soldaten wordt dag aan dag een geweervuur gericht, dat zij, gebonden door Chassé's bevelen, niet of schaars beantwoorden; die soldaten geven daarmede een niet genoeg te roemen voorbeeld van krijgstucht; want lijdzaam te blijven onder 's vijands mishandelingen en beleedigingen is wel de zwaarste proef, die door de krijgstucht aan eene legermacht kan worden opgelegd. Onze zeemacht, minder dan de bataljons op de citadel afhankelijk van Chassé's bevelen, verdroeg ook minder geduldig het kwaad, dat de vijand ons aandeed; en was vaardiger om kanon- en geweervuur te bezigen tegen die ordelooze en woeste benden, die toen langs de kaaien der stad Antwerpen rondzwierven.

De lijdelijke houding van den generaal Chassé in 1831 wordt verklaard door de voorschriften der Nederlandsche regeering: hij handelde toen geheel en al in haren geest; Koning Willem I had de hoop niet opgegeven om de opperheerschappij over België te herkrijgen; hij wilde

daarom alles vermijden wat de gezindheid van het Belgische volk vijandig kon maken tegen zijn stamhuis; hij rekende er op, dat de groote Europeesche mogendheden, ziende hoe lijdzaam hij zich aan hunne bemiddeling onderwierp en zich van elke geweldadige handeling tegen België onthield, daardoor er toe zouden gebracht worden om het stamhuis van Oranje weer te geven, wat de verdragen van 1815 het toegekend hadden. Vandaar dat men, totdat die hoop des konings gebleken was geheel ijdel te zijn, zoo niets deed om 's vijands aanslagen te weerstaan, en door die lijdelijkheid de citadel aan het dreigendste gevaar blootstelde. Die werkeloosheid heeft niet die kwade gevolgen gehad, die zij had kunnen hebben; en het is eerst anderhalf jaar later dat de citadel werkelijk belegerd is geworden. Maar het had ook anders kunnen zijn; het had ook kunnen zijn dat reeds in den zomer van 1831 te Antwerpen dat Fransche leger was verschenen, dat er nu eerst op het einde van 1832 is gekomen; het had ook kunnen zijn dat reeds in den zomer van 1831 de citadel door een Franschen maarschalk was belegerd geworden; wat zou dan het lot dier sterkte geweest zijn? Het antwoord op die vraag is niet twijfelachtig: de Belgen hadden reeds alle werkzaamheden van een beleg verricht tot en met het aanleggen van de derde parallel; de helft van het beleg was dus reeds verricht; op de citadel had men niet die maatregelen mogen nemen, die voor de verdediging noodig zijn; het is duidelijk dus, dat die verdediging niet anders dan gebrekkig had kunnen zijn; dat spoedig de vesting, met de strijdmiddelen, die zij bevatte, in 's vijands handen zou zijn gevallen, en dat die gebeurtenis eene vlek op de eer van onze wapenen zou hebben geworpen! Ziedaar waaraan de lijdzaamheid van Chassé in 1831 ons heeft blootgesteld.

Seelig handelde dus als man van eer, als braaf officier, toen hij, ondersteund door Van der Wijck, zoo

herhaaldelijk bij den opperbevelhebber der citadel aandrong op het nemen van maatregelen om 's vijands aanslagen tegen te gaan en een einde te maken aan eene lijdelijkheid, die verderfelijk kon worden. De eerbiedige, maar nadrukkelijke en telkens wederkeerende vertoogen, door die beide hoofdofficieren ingebracht, moeten hen als eene verdienstelijke en lofwaardige handeling worden toegerekend; zij hadden kunnen volstaan — strikt genomen — met zich te bepalen tot de uitvoering van de bevelen en voorschriften, die zij kregen; de opperbevelhebber alleen was wettelijk de verantwoordelijke man; zij niet. Maar zij begrepen te recht, dat er, behalve de wettelijke verantwoordelijkheid, eene hoogere, eene zedelijke verantwoordelijkheid is, die ieder mensch verplicht de krachten en vermogens, waarover hij kan beschikken, onvermoeid aan te wenden om het goede tot stand te brengen en het kwade te weren.

Derde Tijdvak.

DE CITADEL TIJDENS DEN TIENDAAGSCHEN VELDTOCHT.

Toen Leopold bezit had genomen van den Belgischen troon en daarmede de verwachtingen van koning Willem I verijdeld waren, verdween ook de vredelievende gezindheid van dien vorst; hij besloot tot de kracht der wapenen toevlucht te nemen, om zich in het bezit van België te herstellen. De prins van Oranje met het Hollandsche leger trekt de grenzen van Noord-Braband over en de tiendaagsche veldtocht vangt aan; die korte, maar roemrijke krijgsonderneming, die, zonder Frankrijk's tusschenkomst, ons eene volkomene zege verzekerd en misschien het koninkrijk der Nederlanden hersteld zou hebben.

In die dagen van Augustus 1831 bestaat het aandeel door de bezetting der citadel van Antwerpen aan de krijgsverrichtingen genomen, hoofdzakelijk in den uitval op den 5en Augustus. Toen werd daar op waardige wijze „de zeetriomf van Doggersbank gevierd", om Van der Hoop's woorden te gebruiken. Maar behalve dat roemrijke wapenfeit is er toen te Antwerpen zoo goed als niets gebeurd, wat hoofdzakelijk te wijten is aan de onverklaarbare en onverdedigbare handelwijze van den generaal Chassé, die

zich door Belliard liet bepraten, om, eigenmachtig en geheel zonder bevelen, te Antwerpen een wapenstilstand te sluiten, terwijl overal elders op het oorlogstooneel de vijandelijkheden in volle werking waren.

Wij laten hier volgen wat Seelig's journaal over die eerste dagen van Augustus 1831 inhoudt:

„1 Augustus. Piket kapitein Verschoor. — Heden morgen zag ik van den toren geene verandering aan de vijandelijke werken en alle posten gelijk te voren bezet. Alleen bij de Begijnepoort was men wederom bezig zoden te steken, en op den wal achter dezelve aan het maken van een opril.

Met den majoor Van der Wijck bij den generaal gaande, informeerde ons Zijne Exc. dat binnen kort groote verandering in onzen toestand kon worden te gemoet gezien; het scheen dat zulks bedoelde het hervatten der vijandelijkheden.

In den loop van den dag zag ik uit bastion IV, dat de vijand vóór den post aan het melkhuis en vóór het fort Kiel heen, naar Laag-Kiel, eene geheele rij schilderhuizen had doen plaatsen.

In den avond word ik bij den generaal geroepen en geïnformeerd, dat ingevolge ontvangene bevelen van Z. M. de witte vlag zoo op de citadel als op de schepen is ingehaald en de wapenstilstand onverwijld zal worden opgezegd, en ons leger onder bevel van Z. K. H. den prins van Oranje den volgenden dag de Belgische grenzen zal overtrekken.

Ten gevolge van het voorgaande worden in elk bastion een paar stukken, die de voorliggende werken bestrijken, geladen en ons piket bijzondere waakzaamheid door mij aanbevolen."

Wij herinneren, dat volgens de overeenkomst van den 5en November 1830 eerst „drie dagen" na het opzeggen

van den wapenstilstand de vijandelijkheden mochten worden hervat.

„2 Augustus. Piket kapitein Schutter. — De toestand der vijandelijke werken als gisteren bevonden, doch heden geene werkers bij de Bagijnepoort meer gezien; doch meer dan gewone rondes en patrouilles trekken door de loopgraven en voorbij de wachtposten des vijands.

Volgens berigt van de piketten is er verleden nacht van den stadstoren geseind, en dit van het dorp Burght en elders beantwoord. Ook heeft men te middernacht een courier den Mechelschen weg hooren afrijden.

Vermits het werken op de wallen, leggen van beddingen, verplaatsen van geschut en dergelijken arbeid, mij tot heden toe verboden was, heb ik op nieuw de order des generaals gevraagd om op het front II—III nu nog eenige beddingen te mogen leggen; als voor een kogelmortier in het reduit van bastion II; voor een mortier van 20 duim in de courtine II—III; en 2 dito in bastion III; en wordt mij zulks vergund; geschiedende dit voorstel, wijl, in geval van attaque, dit worpgeschut aldaar doelmatig zal te gebruiken zijn. De generaal accordeert zulks, doch recommandeert, dezen arbeid zoo min mogelijk zigtbaar te doen verrigten.

Met dezen arbeid wordt onverwijld begonnen, en dezelve den dag daar voortgezet.

In den avond na 8 uur hoort men vele zware rijtuigen de Mechelsche poort uitgaan; en tusschen 10 en 11 uur, op verren afstand naar den kant van St. Marie, eenige kanonschoten. Van den grooten toren ziet men seinen wisselen met het fort Ferdinand.

3 Augustus. Piket kapitein Van Ostee. – Heden morgen ten 6 uur zie ik van den toren en later ook uit de bastions geene verandering aan de vijandelijke werken; de wachtposten echter meer in beweging, mistrouwend en zich verbergend.

Ten $8^1/_2$ uur krijg ik rapport dat circa 100 man uit de stad getrokken zijn, naar den kant waar des vijands piketten staan.

De beddingen, waarvan de legging den voorgaanden dag bevolen, voltooid zijnde, wordt in bastion II de kogelmortier met toebehoor uit de courtine IV—V overgebragt (door 1 sergeant en 22 manschappen).

In den loop van den dag marscheren vijandelijke werkers in de loopgraven, en in den achtermiddag ziet men een twintigtal derzelve openlijk bezig aan eene demonteerbatterij in de Harmonie achter de 3e parallel gelegen. Ik maak den generaal hiervan rapport. Z. Exc. zegt mij over deze schennis van den wapenstilstand aan den generaal Tabor te zullen schrijven; zulks geschiedt, en tegen den avond scheiden dezelve uit met werken. De order om, zonder speciaal bevel van Z. Exc. niet te vuren, wordt mij op nieuw ter observatie aanbevolen.

Ik maak de noodige beschikkingen om al de officieren en manschappen, welke alsnog in de kazerne logeren, in de poternen der lage flanken onder te brengen; de werkers in den kelder waar de smids zijn. Mijne démarches bij den generaal Favauge, om meer bomvrij locaal aangewezen te bekomen vruchteloos zijnde, ben ik genoodzaakt uit de flankpoternes nog meer affuiten te verplaatsen in de open lucht. Derwijze gelukt het de helft der manschap bomvrij te logeren. De affuitaadje enz. wordt verdeeld.

In den achtermiddag ten 1 uur zag men een vijandelijken troep van 100 man bij het dorp Burght, de Schelde overzetten en zich in dat dorp posteren. Bij de batterij voor Burght worden kanonnen in de schietgaten gezien." (deze laatste zinsnede in Seelig's journaal is met potlood opgeteekend).

„4 Augustus. Piket kapitein Verschoor. — Heden in den vroegen morgen hooren wij bij afwisseling kanonscho-

ten naar den kant van St. Marie en Lillo; spoedig daarop ziet men huizen branden en in den loop van den dag op onderscheidene plaatsen. (Naderhand hooren wij dat deze brand te Calloo en omstreken heeft plaats gehad).

Ten 5 uur begint men, ter uitvoering mijner order van gisteren, de kazernelokalen geheel te ontruimen.

Van den toren en de wallen is geene verandering aan de vijandelijke werken te bespeuren, en in den loop des dags is alles daarin rustig, ziende men daarin weinig volk.

Tegen den avond marscheert een vijandelijk peloton vooruit op den straatweg van Laag-Kiel tot halfweg de lunet, en blijft daar, ondanks het toeroepen van onze schildwachten, eenigen tijd vertoeven; zich eindelijk terugtrekkende, plaatst en laat het daar eene schildwacht.

's Avonds versterk ik het piket met nog een officier (zoodat er weer 2 binnen zijn en 2 in de ravelijnen), en beschik ik dat het reservepiket bij nacht gekleed zal blijven, om op de eerste aanzegging gedeeltelijk of geheel te kunnen bijspringen, naar gelang de dienst dit vorderen zal.

In den avond begeef ik mij bij den generaal om Zijner Excellenties orders te vragen, en welke verandering na het hervatten der vijandelijkheden, ten opzigte hoofdzakelijk van de order om n i e t te schieten zonder Zijner Excellenties bepaald bevel, zal ondergaan. Ik word onderrigt dat de wensch is, tot den volgenden morgen nog alles bij het oude te laten, namelijk niet met het grof geschut te ageren, tenzij de vijand een dadelijken aanval, inzonderderheid eene overrompeling onzer voorwerken mogt willen beproeven. Met betrekking tot de lunettes en ravelijns wordt mij gezegd, dat de commandanten dier posten voor alles verantwoordelijk zijn.

In den loop van den dag was een uitval beraamd om de vijandelijke batterijen te vermeesteren, het geschut te vernagelen en de munitie te vernielen. Het plan zou zijn

het keurbataillon in twee kolonnes te doen uitmarscheren, de een den weg voor bastion II en de andere dien langs de Harmonie inslaande, en beide op Laag-Kiel te doen opereren en na volbragt werk aldaar de citadel weder te doen binnentrekken. Ik neem alzoo maatregelen om deze expeditie door een krachtig geschutvuur te kunnen voorbereiden en ondersteunen, en benoem den luitenant Van der Meulen om met 10 kanonniers (1 onderofficier en 1 korporaal) en den luitenant De Bouvy en 10 handlangers, om, gezamenlijk van vernagelpennen, hamers, pikkransen, zunders, stroo enz. voorzien, den uitval mede te maken om het geschut te vernagelen en alles te vernielen en te verbranden, wat dienstig geacht wordt. Ik wijs den luitenant Van der Meulen van onze wallen de ligging der batterijen des vijands, en onderrigt hem hoedanig bij de inneming te handelen, opdat het doel op de beste wijze, voor zoover ons belang betreft, bereikt worde. De mede te nemen goederen worden in 20 zakken geborgen, een voor elk man bestemd.

In den avond ten 10 uur bij den generaal gaande, verneem ik dat Z. Exc. het doen van dien uitval voor dezen nacht nog wil opschorten, vreezende dat de troepen in het zoozeer gecoupeerd terrein niet te regt zullen komen, reden waarom het beter geacht wordt die operatie bij dag te doen. Er wordt gesproken om met den dageraad uit te trekken, doch later besloten nog eerst den volgenden morgen af te wachten. Ik verneem dat de marine beproeven zal met de stoombooten den volgenden morgen de rivier op te varen om te onderzoeken wat zich op den oever bevindt. Niets anders wordt er bepaald, en ik geef dienvolgens order aan den kapitein van het piket mij onverwijld van alles kennis te geven wat er voorvalt, opdat ik naar omstandigheid van zaken direct de bevelen des generaals zou kunnen vragen.

Ten 11 uur des avonds lost eene vijandelijke schildwacht een schot op de onze in bastion II; dit schot wordt niet beantwoord.

Ik betrek met alle officieren de casematten. Op onze batterijen is alles gereed om ten 11$^1/_2$, het oogenblik van het ophouden der wapenschorsing, de vijandelijkheden te beginnen. Alles is voorbereid wat de beschikkingen der artillerie betreft.

5 Augustus. Piket kapitein Schutter. — In den verloopen nacht ten 12 uur, bespeurde men dat de vijand bezig was eene barricade in de Lorrestraat te maken, en heden ochtend ziet men dat ook in de Kloosterstraat, bij den ingang van den voormaligen constructie-winkel, er eene begonnen is.

Ongeveer ten 4$^1/_2$ uur vallen er verscheidene kanonschoten. Mij naar de batterijen begevende hoor ik dat de stoombooten de rivier opgevaren zijn. Naderhand dat de stoomboot „de Leeuw" met de kanonneerbooten N°. 1 en 4, de vijandelijke batterij voor Burght passerende, door de Belgische wacht aldaar aangeroepen zijnde het anker te doen vallen en met geweerschoten begroet zijnde, daarop eenige kanonschoten losten. De commandant van het fort Burght, (de 1e luitenant Turk) de vijanden achter den dijk staande, ziende vuren, liet op dezelven nu eenige (11) kanonschoten doen, met zoodanig effect dat ze beneden langs den dijk uit de batterij vlugtten. De stoomboot „de Suriname" onderwijl mede opvarende, met de roeikanonneerboot op sleeptouw, beschoot mede dit punt uit het kanon, en achtervolgens in het voorbij varen het dorp Burght. De luitenant Turk, de vijanden overal ziende vlugten, doet een uitval en vermeestert de genoemde batterij, waarin 6 vestingaffuiten van 24 pond gevonden worden waarvan er 2 te leur gaan. Het wachthuis wordt verbrand en alles in de batterij vernield, en de onzen vatten daarin post."

(Het schijnt dus dat er in die Belgische batterij vóór Burght wél affuiten waren voor kanonnen, maar de kanonnen zelven nog niet; wat daarover in het journaal van 3 Augustus met potlood geschreven voorkomt, is dus onjuist; denkelijk is het ook daarom niet met inkt er bij geschreven).

„De vijandelijke post aan het Melkhuis trekt zich onderwijl op Laag-Kiel terug, en ten 5 uur nemen 150 man uit de citadel daarvan bezit; achtervolgens rukken nog 200 man, onder den overste Volkhemer, uit tot ondersteuning van dezen post, indien de vijand denzelven mogt trachten te hernemen, alsmede om den terugtogt der stoombooten hier te verzekeren. Deze equipaadjes der 2 booten, die tegenover de batterij te Hoboken hebben geankerd, begeven zich daar aan wal; zij bevinden deze batterij ongewapend en door den vijand verlaten.

De bezetting van Burght vervoert 4 veroverde vestingaffuiten naar hare batterij.

Dezen toestand van zaken ziende, begeef ik mij ten $5^1/_2$ uur naar den generaal met den majoor Van der Wijck. Wij vinden daar ook den generaal Favauge. De gunstige afloop van het ondernomene doet den generaal genegen zijn den voorgenomen uitval te doen plaats hebben, en besluit Z. Exc. voorloopig dat dit na de aflossing der posten zal geschieden. Het wordt mij opgedragen den overste Naudascher van de 9e afdeeling, bestemd de 2e kolonne te commanderen, de bedoeling van dezen uitval kennelijk te maken, den weg, dien hij volgen moet, ligging der batterijen enz. Ik voldoe daaraan onverwijld en wijs denzelven alle punten van onze wallen zigtbaar. Voorts doe ik het detachement der artillerie en handlangers zich gereed houden, ook een detachement mineurs van 20 man wordt gecommandeerd en de kapiteins Alewijn en Vollenhoven bestemd daarmede uit te trekken.

Den generaal van het verrigte kennis gevende, bekom

ik op nieuw den last, den luitenant-kolonel Volkhemer, die het uitgerukte soutien bij het Melkhuis staande commandeert en bestemd wordt den geheelen uitval te commanderen, desgelijks daarvan te gaan verwittigen; denzelven evenals den luitenant-kolonel Naudascher (bestemd om de Hulppoort uit te trekken) te instrueren; en voorts last te geven dat hij, zoodra alles gereed zou zijn, dan op de eerste aanmaning op Laag-Kiel te manoeuvreren, den vijand daaruit te verjagen, en voorts het terrein aan deze zijde der Harmonie van vijanden te zuiveren, en op dat punt de 2e kolonne trachten op te nemen; en, na volbragt werk, dat is het vernielen van de munitie, vernagelen van geschut enz., gezamenlijk op de Hulppoort te replieeren.

Ik kwijt mij van dezen last; dan, ongeveer ten 9 uur de IJzerenpoort willende binnengaan, ontmoet ik tot mijne groote verwondering de 2e kolonne, die mede naar het Melkhuis trekt, om zich aldaar met de 1e te vereenigen, en alzoo gezamenlijk (600 man sterk) te ageren.

Deze veranderde schikking maakt nu een en ander van de voorschriften te niet!! Op het vernemen van dit alles zend ik tijding aan den artillerie-commandant in Kiel, om met zijn geschut onze kolonnes den weg te banen, dat is, de vijandelijke posten en tirailleurs uit Laag-Kiel te verdrijven, doch zoodra de onzen dit gehucht naderen niet meer te vuren, opdat dit ons een teeken zij, dat wij uit bastion III ook ophouden op die streek vuur te geven.

In de citadel terugkeerende ontvang ik van den generaal autorisatie, van onze werken onze troepen te ondersteunen. Ik geef den last aan den kapitein Van Ostee, uit bastion II te beletten, dat de vijand uit de Begijne- en Mechelschepoorten secours doe uitrukken, de vijandelijke posten te verdrijven, en inzonderheid het regts trekken naar den kant der Harmonie te beletten. Den kapitein Verschoor geef ik het commando in het ravelijn Hulppoort, gelast

denzelven het doel, aan den kapitein Van Ostee voorgeschreven, te bevorderen, en voorts op Laag-Kiel zijn geschutvuur te dirigeren, immers zoolang de vijanden daar stand houden.

In bastion III plaats ik den kapitein Schutter, en begeef mij zelf daarheen.

Onze vereenigde kolonnes, achter Kiel op den Scheldedijk, blijven ongeveer een uur aldaar werkeloos staan om hnnne gidsen te verbeiden. Eindelijk begint, ongeveer ten 10 uur, het mouvement.

De vijandelijke tirailleurs regts van Laag-Kiel wisselen schoten met de onze; het geschut uit de lunet Kiel doet dezelve op de huizen van het gehucht terugtrekken; wij zien ze aldaar verzamelen en beschieten nu de huizen en uitgangen aldaar uit bastion III en het ravelijn Hulppoort (alle stukken gerigt over den kernring). De schoten doorboren de huizen; de vijand houdt aanvankelijk nog stand, doch geene bescherming in de gebouwen vindende, zien wij denzelven weldra uiteenstuiven en elk zoekt lijfsbehoud in de vlucht; sommigen zonder wapenen en randsel. Spoedig daarop deboucheren onze twee kolonnes in Laag-Kiel, alwaar nu twee afdeelingen geformeerd worden; waarvan de 1e onder bevel van den luitenant-kolonel Volkhemer, den Boomschen weg optrekt; en de 2e, onder den luitenant-kolonel Naudascher, zich links wendt, den lagen weg, waarachter de loopgraaf der 3e parallel, inslaande.

De 1e kolonne zien wij verre optrekken en zich eerst later links wenden; onderwijl gaat de 2e den weg af. Wij verdrijven door ons geschutvuur over de velden den vijand al meer en meer links; doch spoedig wordt ons het schieten door de 2e kolonne belet, die het voorliggend terrein geheel maskeert. Later trekt dezelve links van de Harmonie en geeft ons weder korten tijd gelegenheid, voor en op den hof van Van der Linden, voor en regts van de lunet

St. Laurent, ons geschutvuur te rigten; doch weldra trekken de voorste tirailleurs der 1e kolonne mede links, en nu is de verdere werking ons ook hierdoor op deze punten belet. Onderwijl worden 3 van de regts gelegen batterijen door de onzen besprongen. De luitenant Van der Meulen heeft den sergeant Oudendijk met 4 man bij Laag-Kiel met een gedeelte der 1e kolonne gedetacheerd, en deze sergeant vernagelt de 4 mortieren van 29 duim in de eerstgevonden batterij, op 1000 pas afstands van de citadel, regts van den straatweg van Boom even achter Kiel gelegen; hij vernielt voorts hier de munitie (80 geladen bommen, buskruid enz.) De luitenant zelf met dien der handlangers en het gros van het detachement, gaan naar eene tweede batterij, even achter de 3e parallel gelegen, tegenover bastion III; ook daar worden 4 mortieren van 29 duim vernageld, en de munitie onbruikbaar gemaakt. In eene digt daarbij gelegene demonteerbatterij van 3 beddingen wordt geen geschut gevonden. Ondertusschen verzamelt zich de vijand op den straatweg naar Wylrick, achter den hof van Van der Linden, hetwelk onze tirailleurs genaken, en ook eenige van de 2e kolonne; doch hier heeft de vijand ondertusschen zooveel versterking gekregen daar alles zich op dit centrale punt vereenigd heeft, dat men het niet meer meester kan worden. Dus trekt men onze tirailleurs van daar terug, en ten $11^1/_2$ uur verlaat de 1e kolonne het terrein en retireert zich in den bedekten weg van en achter de lunet St. Laurent; — hier wordt een artilleriehandlanger geblesseerd door een geweerschot in de dij; — en een ander gedeelte houdt zich bezig het lage hout vóór de lunet Kiel te raseren; doch een weinig later rukt alles weder in, zijnde een half uur vooraf nog 150 man, onder den majoor Van Buseck, in den bedekten weg voor bastion III geplaatst geworden, om de terugtrekkende kolonne des noods te ondersteunen of op te nemen.

De 2e kolonne, onder aanvoering van den luitenant-kolonel Naudascher, waarbij de kolonel Gumoens en luitenant Vollenhoven, slaat, na Laag-Kiel gepasseerd te zijn, den eersten weg links naar de Harmonie in, en ontdekt dadelijk de twee batterijen in de 3e parallel gelegen (die van 4 mortieren en de demonteerbatterij van 5 beddingen); zij gaat voor de lunet St. Laurent over het glacis, blijft daar eenigen tijd staan, en belet ons geschutvuur op die streek te rigten. Na eene poos gaat zij links van de Harmonie, vindt daar de demonteerbatterij van 5 stukken (3 kanons van 24 pond en 2 houwitsers van 20 duim) die vernageld worden. (Deze kolonne had van den luitenant Van der Meulen 1 kanonnier en 1 handlanger gevraagd en ontvangen, van vernagelpennen voorzien). Bij het groene wegje komende, zendt zij hare tirailleurs vooruit, en deze vermeesteren de batterij N°. 1, doch moeten die spoedig weder ruimen, en wegens gebrek aan vernagelpennen kan het aldaar gevondene (2 houwitsers en 4 mortieren) niet onbruikbaar gemaakt worden, hebbende men ondertusschen den kanonnier met de vernagelpennen aan den anderen kant der Harmonie laten roepen, waar de batterij achter het kerkhof gelegen, van 5 mortieren (3 van 29 en 2 van 20 duim) vernageld wordt. Dezen kanonnier en handlanger heeft men voorts vele vernagelpennen doen afgeven, waarmede de adjudant-onderofficier der mineurs de laatste batterij vernagelt. De vijand opdringende, wordt men genoodzaakt de batterij in den Bastiaan, die mede reeds door den luitenant Van der Does van het algemeen depot gezien was, onaangeroerd te laten; en de vijandelijke overmagt noodzaakt nu ook de 2e kolonne hare tirailleurs in te trekken — waarvan er eenige mede regts van den landweg op Wylrick tegenover den hof van Van der Linden stonden — en zij retireert spoedig daarop in den bedekten weg links van St. Laurent, aan welke zijde zij de caponnière

vervolgens binnen komt. Bij de retraite in den bedekten weg wordt de artilleriehandlanger van de 2e compagnie Vogel, door een geweerschot in het been gewond.

Het blijkt uit de onderscheiden rapporten, dat men ten minste in 4 batterijen het geschut vernageld heeft; en wel: 11 mortieren van 29 duim, 2 van 20 duim, 1 kogelmortier, 4 kanons van 18 pond en 2 houwitsers van 20 duim; anderen voegen er nog eene batterij van 3 mortieren van 29 duim bij, links van Kiel gelegen, verre achter de 3e parallel; en nog anderen spreken van 2 batterijen. Dit is echter niet zeker te bepalen, daar er in die opgaven verwarring heerscht.

Hier zijn verscheidene misslagen begaan! De 1e kolonne heeft den weg naar St. Bernard, in plaats van dien naar Boom, ingeslagen; is te ver vooruit gegaan, en heeft een kostbaren tijd daar verloren en zich veel te laat links gewend. Het hoofddoel, de vernieling der batterijen, is uit het oog verloren. De werklieden, zoo van de artillerie als genie, hebben eene te kortstondige bescherming gevonden om, in de batterijen onbruikbaar te maken, al hetgeen daar voorhanden was. De artilleriewerkers zijn ondoelmatig verdeeld; waarom niet de helft aan de 2e kolonne gegeven gelijk bepaald was? De tirailleurlinie is niet doelmatig bestuurd; ieder ploeg, ja ieder man, heeft een impuls van moed en wraakbegeerte gevolgd. De 2e kolonne heeft eveneens zich te zeer verspreid, en daarbij hebben een en ander ons geschutvuur te veel gehinderd, waarvan zij eene zoo groote ondersteuning zouden hebben ontvangen. De aanvoerders kenden niet genoegzaam het terrein, en de aanwijzingen schijnen slechts ten deele begrepen te zijn geworden.

De luitenant Van der Meulen heeft te veel manschap bij zich gehouden en te weinig zich omgezien." (zich omgezien; Seelig verraadt hier zijne Duitsche afkomst).

„Nadat onze troepen in den bedekten weg zijn terug-

gekeerd, herneemt de vijand zijne loopgraven, en er ontspint zich" (andermaal een Germanismus) „een aanhoudend geweervuur, van onze werken beantwoord. Ook begint de vijand ons nu met bommen en granaten te bewerpen, doch zonder veel uitwerking, wijl de meesten tekort gaan en andere niet springen. Wij bestoken desgelijks nu weder, met kanonschoten en door granaatworpen, de huizen en posities waar de vijand zich vertoont, met dat gevolg, dat een en ander langzamerhand vermindert, en tegen den avond slechts nog maar enkele geweerschoten nu en dan gehoord worden.

Ongeveer ten $10^1/_2$ in den avond bespeurden wij op het onverwachtst, door een sterk geweervuur, dat de vijand bijna gelijktijdig op de lunetten St Laurent en Kiel rigtte, dat dezelve een of ander dezer posten wilde vermeesteren. Op het eerstgenoemd werk, ravelijn Hulppoort en citadel worden mede bommen, granaten, brand- en lichtkogels geworpen, waarvan echter weder maar weinig ter plaatse komen. Wij beginnen straks, uit alle vuurmonden hierop gezigt hebbende, onze verdedigers in die forten te ondersteunen. Het hevigste infanterievuur wordt uit Laag-Kiel gehoord; en het bleek mij duidelijk dat de vijand het oogmerk had onze voorposten achter de lunet Kiel te drijven en den post aan het Melkhuis te hernemen, en dat het vuur op de lunet Kiel gerigt, zoo uit kleingeweer als uit eenige veldstukken, slechts tot afleiding dient om de attentie te boeijen en zoo het eigenlijke doel der operatie te verbergen. Uit Kiel werpt men van tijd tot tijd eenige lichtkogels, en beschiet het terrein vóór de lunet; hierdoor eensdeels en voorts hoofdzakelijk door het kanonvuur en granaatworpen op het gehucht Laag-Kiel, wordt de vijand spoedig genoodzaakt af te trekken. Ondertusschen bewerpen de onzen uit de lunet St Laurent de loopgraven rondom met granaten uit de coehoorns en verlichten het terrein desgelijks met lichtkogels, waardoor ook hier het vijande-

lijk vuur tot zwijgen wordt gebragt; waartoe de werking van ons geschut uit bastion II en uit de hooge regterflank van bastion I veel bijdraagt. Tusschen 12 en 1 uur des nachts komt alles tot stilte.

De vijand heeft gedurende den dag en avond — gelijk gezegd is — vele bommen, granaten en brandkogels naar de citadel en buitenwerken geworpen, doch zóó slecht, dat de meesten in of voor de grachten gevallen en meerendeels niet gesprongen zijn. Binnen zijn slechts 2 zware bommen van 29 duim gevallen, waarvan een gesprongen die 1 man gedood en 1 gewond heeft. Voorts eenige granaten van 20 duim, waarvan een door het dak eener kazerne; niemand heeft echter uit dit alles letsel gekregen. Slechts één granaat is er op de plaats gesprongen. In St. Laurent zijn er verscheidene gekomen, doch daarvan mede maar 2 gesprongen en niemand is daardoor gewond; de vijand vuurde daarop, mede uit een veldhouwitser, bij den hof van Van der Linden geplaatst. De worpen kwamen uit de batterijen 1 en 2, links van de Harmonie gelegen.

Ten 11 uur des avonds wordt de mijn in den Scheldedijk aangestoken; de werking valt goed uit (lading 180 kil.), en het water begint dadelijk in den Zwijndrechtschen polder te loopen.

Van het Vlaamsche hoofd ontvang ik, in den avond, rapport van de verrigtingen aan den overkant, hierboven reeds vermeld. Behalve deze behelst dit rapport nog:

a. Dat de twee kanonneerbooten van den voorpost thans tegenover het dorp Burght liggen.

b. Dat de flottielje op de beneden-Schelde van tijd tot tijd eenige verandering ondergaat, zoodat heden ochtend de twee het digtstbij zich bevindende kanonneerbooten weder zijn afgezakt.

c. Dat bij het fort Austruweel geene verandering is. In de twee laatstverloopene nachten had men aldaar veel be-

weging van troepen gezien, welke de Slijkpoort uittrokken; op al de straten en vlieten, bij de kaai gelegen, waren zware barrikaden gemaakt, waarvan eenige zelfs eene fraisering aan den buitenkant hadden; dezelve schenen echter te hoog om er geschut achter te kunnen plaatsen.

d. Ten 8 uur, oogenblik van verzending van dit rapport, werden weder eenige schoten van de „Komeet" gehoord.

6 Augustus. Piket, kapitein Van Ostee. — Heden morgen vroeg, tusschen 3 en 4 uur, begon weder het tirailleervuur voor front II—III. Nu en dan wordt door ons, tot verdrijving van troepen vijandelijke tirailleurs uit en achter de huizen en struiken, een kanonschot of granaatworp gedaan uit de lunet Kiel en bastion II en III.

Ongeveer ten 7 uur word ik door den generaal geïnformeerd dat Z. Exc. met den Franschen generaal Belliard eene wapenschorsing gesloten heeft, ten gevolge van welke de Belgen zich op 300 ellen afstands van onze werken zullen terugtrekken; dat eene depêche naar het gouvernement zal gezonden worden enz. Ik bekom dientengevolge order, het geschutvuur oogenblikkelijk te doen ophouden; ten 7½ uur houdt het vuur aldus van onzen kant op en een uur later ook bij den vijand.

In den nacht om 1½ uur was een brief van den vijand aan de voorposten afgegeven (Hoofdpoort binnen); ten 4½ uur een dito; en ten 6 uur de generaal Belliard daar binnen belaten.

In den loop van den dag ontvang ik de rapporten van de munitie, in de laatste 24 uren op de onderscheidene posten geconsumeerd; dezelve zijn als volgt:

Bastion I (regterflanken): 5 kogelschoten van 18 pond, 4 van 6 pond; 5 bommen van 29 duim.

Bastion II: 40 kogelschoten van 24 pond, 15 van 18 pond, 67 van 12 pond; 26 granaten van 20 duim.

Bastion III: 14 kogel- en 4 blikkedoosschoten van 18 pd.,

45 kogel- en 7 blikkedoosschoten van 12 pond; 24 granaten van 20 duim, 15 granaten van 13 duim.

Ravelijn II—III: 31 kogel- en 7 blikkedoosschoten van 12 pond, 74 kogel- en 20 blikkedoosschoten van 6 pd.; 16 granaat- en 3 blikkedoosschoten van 20 duim; 3 granaatworpen en 2 lichtkogels van 13 duim.

Fort St. Laurent: 40 granaatworpen en 15 lichtkogels uit den mortier van 13 duim.

Fort Kiel: 22 kogelschoten van 18 pond; 43 kogel- en 54 blikkedoosschoten van 6 pond; 43 granaten, 15 blikkedoozen en 1 brandkogel uit den houwitser van 15 duim; 25 granaten en 8 lichtkogels uit den mortier van 13 duim.

Totalen: 40 kogelschoten van 24 pond; 56 kogel- en 4 blikkedoosschoten van 18 pond; 133 kogel- en 14 blikkedoosschoten van 12 pond; 121 kogel- en 74 blikkedoosschoten van 6 pond; 66 granaat- en 3 blikkedoosschoten van 20 duim; 43 granaat-, 15 blikkedoosschoten en 1 brandkogel van 15 duim; 5 bommen van 29 duim; 83 granaatworpen en 25 lichtkogels van 13 duim.

Totaal 683 schoten en worpen van allerlei soort.

Vermits uit deze tafel bleek dat er hier en daar te ruimschoots gevuurd was, — iets wat ik gisteren zooveel mogelijk reeds had belet en bij herhaling te voren aangekondigd, dat op besparing van munitie diende te worden gelet en dezelve niet verkwist moest worden door op enkele tiralleurs te schieten, en dit nog den voorgaanden dag had gecommandeerd — zoo was mij duidelijk gebleken, dat dit beginsel hier en daar niet genoeg was in het oog gehouden. Inzonderheid was in het fort Kiel verkeerd uit de kanons van 18 pond gevuurd, en ook uit de andere stukken te veel gedaan. Den postcommandant der artillerie, den sergeant Middelburg, hierover onderhoudende, rap-

porteerde, dat hij door den luitenant der infanterie, het fort commanderende, genoodzaakt is geworden het geschutvuur buiten noodzaak te verlengen, alsmede ook uit de 18-ponders te vuren. Hij geeft mij daarvan voorts eene schriftelijke verklaring, door de 1e kanonniers mede onderteekend, welk stuk ik achtervolgens aan den heer opperbevelhebber en den generaal Favauge kennelijk maak, met verzoek, dat den infanterie-commandanten in de buitenposten order worde gegeven, zich met het détail van de artilleriedienst niet te bemoeijen, en wordt mij verzekerd dat daarvoor gezorgd zal worden.

Ik onderrigt voorts de heeren kapiteins en verdere officieren, waarin te veel gedaan is, en dat de besparing van munitie in 't vervolg niet meer uit het oog moet worden verloren, maar gezorgd dat elk schot dat gedaan wordt eene nuttige werking heeft.

Ten 8½ uur wordt voor de vijandelijke posten in den omtrek appel geslagen en ten 10 uur zijn dezelve alle teruggetrokken. Later komen echter de gewone voorposten terug, die niet reeds staan gebleven waren, en in den loop van den dag worden nog enkele schoten op onze posten gelost. Tegen den avond wordt ook weder de schildwacht op den straatweg van Kiel ver vooruit geschoven.

In den achtermiddag ten .. uur vertrekt de kleine stoomboot met eene depêche naar Holland.

Tegen den avond hooren wij in de verte kanonschoten in de rigting van onze grenzen. Donker geworden zijnde en den nacht door, hoort men zwaar voertuig op den Mechelschen straatweg, en men meende ook te bespeuren dat er bij de batterijen gerucht gehoord wordt, inzonderheid achter de Harmonie; welligt om vernageld geschut te veranderen of te vervangen.

Ook aan het kruidmagazijn op de Esplanade wordt gerucht gehoord.

In de stad was veel beweging; in verschillende wijken werd lang aanhoudend gewapend appel geslagen.

Ik geef order om onverwijld de verschoten munitie op de verschillende batterijen weder voltallig te maken, de schietgaten te herstellen, en onbruikbaar geworden zaken te vernieuwen (zoo als onder anderen een raam tot vestingaffuit in bastion III eu een dito in het fort Kiel). De generaal wenscht weder, dat de arbeid aan de schietgaten bij nacht geschiede; en alzoo wordt dit zoo bevolen.

De luitenant Brandon berigt mij, dat ingevolge gisteren avond ontvangen order de forten Austruweel en Calloo heden morgen verlaten zijn, en hij de 2 ijzeren kanons van 6 pond, benevens de munitie en verder toebehoor, naar het Vlaamsche hoofd in den nacht heeft doen vervoeren, tot welks verdediging dit nu zal dienen; daar bevinden zich ook de artilleristen uit Austruweel."

Ziedaar wat Seelig's journaal over de eerste dagen van Augustus 1831 inhoudt; de dagen, toen aan de Schelde een werkzaam aandeel is genomen aan de krijgsverrichtingen tegen België. Dat aandeel bestaat hoofdzakelijk in den uitval op den 5en Augustus, die door het geluk bekroond werd en een roemrijk wapenfeit uitmaakt. Toch ziet men uit het journaal, dat Seelig niet tevreden is over wat bij dien uitval is gebeurd, en dat er naar zijn inzien toen in vele opzichten verkeerd is gehandeld. Die afkeuring kan voor een gedeelte daaraan worden toegeschreven, dat Seelig te veel vordert, dat hij alles te goed, te gegeregeld wil hebben; troepen in het open veld beweegt men niet op eene zoo regelmatige wijze als de stukken op een schaakbord; en het is volstrekt niet te verwonderen, dat soldaten, die maanden lang weerloos en lijdelijk allerlei uittartingen en aanrandingen hebben moeten verduren, wanneer nu eenmaal het oogenblik gekomen is, waarin zij zich op den vijand kunnen werpen, die hen dat leed aan-

deed, dan aan niets anders gehoor geven, dan aan de aandrift van „hunnen moed en hunne wraakbegeerte." Er is dus, gelooven wij, wel eenige onbillijkheid in de afkeuring door Seelig over die handelingen van den 5en Augustus 1831 uitgesproken; geheel onbillijk is echter die afkeuring niet, en het schijnt wel, dat er grond is voor Seelig's bewering: „de aanvoerders kenden niet genoegzaam het terrein, en de aanwijzigingen schijnen slechts ten deele begrepen te zijn geworden." Dit lag aan het eigenaardige karakter van den man, die het bevel voerde over de uitvallende macht, en die, zonder een vijand van Seelig te zijn, toch zeker weinig geschikt was om hem te verstaan of zich door zijne raadgevingen te laten leiden.

De luitenant-kolonel Volkhemer was een braaf en dapper officier, een man van eer, op wiens karakter niet de minste blaam rust: — maar het was een man zonder ruime verstandelijke vermogens, zeer vasthoudend in zijne eenmaal opgevatte meeningen, en verstoken van die gunstige vorming, die de ontwikkeling des verstands aan het karakter geeft. Volkhemer behoorde tot die officieren, toen bij ons niet zeldzaam, die het onmogelijk rekenden, dat iemand goede militaire hoedanigheden bezat, wanneer hij niet zijn gezag wist te doen gelden op harde en ruwe wijze; in Seelig, die zijne bevelen op bedaarde en beschaafde wijze gaf, en daarom toch niet minder goed gehoorzaamd werd, zag hij niets anders dan een kamergeleerde; nog na Seelig's dood zeide hij van dezen: „een knap man voor het zwarte bord; maar soldaat? — voor geen oortje." Dat werd gezegd van den man, die de eigenlijke verdediger van de citadel van Antwerpen is geweest, en die daar niet alleen persoonlijken heldenmoed heeft betoond, maar die daar tevens zulk een uitmuntenden geest in zijne kanonniers wist te bewaren, dat zij tot het laatste oogenblik toe met onbezweken moed hun plicht bleven vervullen; terwijl andere

bevelhebbers gedwongen waren tot de vernederende bekentenis te komen, dat op hunne bataillons niet meer viel te rekenen!

Over het sluiten van den wapenstilstand op den 6en Augustus laat Seelig zich niet uit; het was eene handeling, die geheel en al buiten hem omging, en die dan toch ook weinig toelichting vorderde; want het is duidelijk, dat men niet anders dan een afkeurend oordeel over die handeling kan uitspreken. Zoolang er wapenstilstand was tusschen Holland en België, en er alleen bij Antwerpen openlijk of bedekt vijandelijkheden plaats hadden, had de generaal Chassé misschien de bevoegdheid, om eigenmachtig die vijandelijkheden te beginnen of te eindigen; maar stellig had hij die bevoegdheid niet meer, toen de beide landen in oorlog waren, en wat er aan de Schelde gebeurde niets meer was, dan een deel van wat er op het geheele oorlogstooneel voorviel; toen was het eene onverantwoordelijke handeling in een onderbevelhebber om, terwijl overal de oorlog woedde, alleen te Antwerpen vrede te maken, en daardoor aan de daar aanwezige vijandelijke strijdkrachten gelegenheid te geven om ongehinderd naar andere gedeelten van het oorlogstooneel te trekken en daar in werking te komen.

Intusschen geeft de wapenstilstand door den generaal Chassé gesloten aanleiding tot eene nieuwe en meer juiste bepaling van de grenslijn tusschen de Hollandsche en Belgische militaire posten. Het journaal van den 7en Augustus zegt daarover:

.....„De generaal benoemt mij tot commissaris om morgen ochtend met twee officieren van de Belgen, buiten, de grenslijn van 300 ellen van onze werken te bepalen en af te bakenen. Op mijn verzoek wordt mij den kapitein Delprat als mede-commissaris toegevoegd. In den avond ontvang ik copie der vroeger geslotene capitulatie, en de laatste, met den generaal Belliard aangegaan."

En in het journaal van den 8en Augustus:

......„Ten 6 uur begeef ik mij met den kapitein Delprat, 1 korporaal en 2 sappeurs naar buiten. Wij ontmoeten voor Laag-Kiel de Belgische commissarissen Du Bosch, majoor, en De Clerq, 1en luitenant der genie (onze voormalige élèves). De conversatie begint droog, en de bepaling van den voet des glacis wordt weder aangerand; echter spoedig overtuigend het nietige daarvan aangetoond en alzoo dit punt toegestaan. Wij beginnen voorts op de Capitale van Kiel 300 ellen uit te meten en aldaar eene baak te plaatsen; voorts bij het Melkhuis, en zoo voorts van daar tot bij de Bagijnepoort de positie van al de batterijen gezien, hunne loopgraven doorgewandeld, de troepen in de bivouacs enz. Zeer belangrijke waarnemingen en conversaties; ten $2^1/_2$ uur komen wij in de citadel terug, en geven breedvoerig aan Z. Exc. den opperbevelhebber van onze missie en al het waargenomen, verslag, die daarover zijne tevredenheid betuigt! — Ik teeken onverwijld op mijn plan al de geziene batterijen, welker positie nu juister dan te voren te bepalen valt....”

Den 8en Augustus, ’s avonds, komt er bericht uit den Haag, dat daar de gesloten wapenstilstand niet is goedgekeurd, zoo dat die weer moet worden opgezegd. Seelig is nu allereerst bedacht op wat zijne artillerie heeft te verrichten bij een ernstigen aanval; in het journaal van 9 Augustus komt voor:

.....„Van de genie het plan van de omstreken der vesting ter leen bekomen; daarop aan de kapiteins de ligging der batterijen aangetoond, en de rigting waarin van de onderscheiden werken gelegen en de afstanden van deze verschillende batterijen; deze laatste alle op het plan gemeten en door ieder hunner laten opschrijven; alsmede overlegd en bepaald, met welke vuurmonden dezelve het best te beschieten; en hoedanig in bijzondere omstandigheden

ten opzigte onzer geschutdefensie te handelen, opdat wij, van eene goede werking verzekerd, voorkomen, dat de munitie niet onnut verschoten worde."

Vele vijandelijkheden hebben er echter niet plaats. Den 9en Augustus wordt begonnen aan het doorsteken van de dijken bij het Melkhuis, „om zoodoende den polder van Hoboken te inunderen." Op den 12en Augustus wordt daarvan gezegd, dat de inundatie „goed begint te werken." De Belgen van hunne zijde sluiten de straten van Antwerpen, naar de citadel voerende, door nieuwe barricades af, of versterken de reeds bestaande. Seelig, den 11en Augustus hiervan rapport makende aan den opperbevelhebber, krijgt last daar niets tegen te doen. „Zijne Excellentie van dit alles wederom rapport makende, vindt dat dit alles geen kanonschoten waard is." Intusschen wordt denzelfden dag Seelig onderricht, dat het voornemen van den generaal Chassé is, om eene aanvallende beweging op den linkeroever der Schelde te laten doen. Waarheen of waartoe wordt niet gezegd.

.....„In den loop van den dag had ik van Z. Exc. vernomen, het voornemen te hebben, tot afleiding, eene expeditie aan den overkant te willen laten doen door een bataillon vergezeld van twee stukken geschut; ik word alzoo geïnviteerd hiertoe het noodige te willen voorbereiden, om gereed te zijn, als de in te winnen berigten zulk eene expeditie als dienstig leeren kennen. Het gewigt van zulk eene onderneming noopt mij den kapitein Verschoor daarvoor te bestemmen, en ik draag dezen onder geheimhouding op daartoe alles voor te bereiden."

Spoedig echter blijkt het, dat die onderneming niet ernstig gemeend is, of ten minste, dat er weer spoedig van is afgezien, want reeds in het journaal van 12 Augustus komt voor:

......„Bij deze gelegenheid informeert mij Z. Exc. in ver-

trouwen onderrigt te zijn, dat onze armee, wegens de tusschenkomst der Franschen, de hostiliteit zal staken en terugtrekken, en Hoogstdezelve deswege ongeraden vindt, hier vooreerst nog weder te beginnen, hetwelk in allen gevalle beter geacht wordt zoolang op te schorten tot de inundatie op den regtervleugel, boven-Scheldeoever, zal daargesteld zijn. (Het laatste motief was ook bereids gisteren door Z. Exc. aangevoerd).

Ik berigt, dat de twee veldstukken in gereedheid zijn, doch dat het noodig zal zijn dezelve voor een half uur te bespannen. Z. Exc. onderrigt mij, dat de onderneming in quaestie geen voortgang zal hebben, ten minsten vooreerst wordt uitgesteld."

Reeds twee dagen later wordt het geheel ophouden der vijandelijkheden aan Seelig medegedeeld. Zijn journaal van den 14en Augustus bevat dienaangaande het volgende:

......„In den achtermiddag ten zes uur verneem ik van den generaal, dat, naar luid van een brief van den Franschen generaal Belliard van den 14en uit Mechelen, den voorgaanden dag eene overeenkomst met Z. K. H. den prins van Oranje gesloten was, ten gevolge van welke het Nederlandsche leger heden den terugtogt over onze oude grenzen zou aannemen, en er eene wapenschorsing op alle punten zou bestaan, van welke laatste ook de generaal Tabor" (de Belgische bevelhebber te Antwerpen) „aan Z. Exc. had kennis gegeven. De generaal gelast mij alzoo te waken, dat dienovereenkomstig door de artillerie gehandeld worde, en hoegenaamd niet meer aan of op de batterijen worde gewerkt, noch iets dergelijks verrigt. Z. Exc. autoriseert mij voorts uithoofde van den wapenstilstand, binnen het fort, in plaats van twee wederom slechts een artillerieofficier op piket te laten trekken, terwijl die in de beide ravelijnen nog blijven....."

Die brief van Belliard was van den navolgenden inhoud:

Monsieur le Général!

Hier j'ai eu l'honneur de voir Son Altesse Royale le prince d'Orange; par suite de cette entrevue l'armée Hollandaise rentre dans les lignes qu'elle occupait avant le commencement des hostilités. Le mouvement commence aujourd'hui; aujourd'hui les hostilités doivent cesser partout. Les ordres sont donnés en conséquence aux troupes Belges; il a du en être de même pour les troupes Hollandaises. J'ai l'honneur de vous en prévenir.

J'ai l'honneur de prier votre Excellence

Monsieur le Général!

d'Agréer l'assurance de ma haute considération,

Le Général Comte et Pair de France,

Malines, le 14 *Août* 1831. AUGUSTE BELLIARD.

Ziedaar in de hoofdzaak, wat Seelig's papieren inhouden over de gebeurtenissen bij Antwerpen tijdens den tiendaagschen veldtocht. In een kleiner journaal — waarvan het schrift echter niet dat van Seelig is — komt nog de bijzonderheid voor, dat bij den uitval op den 5en Augustus het verlies van de troepen der citadel heeft bedragen „40 man, waaronder 33 geblesseerden (ligt gekwetst de luitenants der infanterie Horion en De Raadt) de overigen gesneuveld of vermist"; ook wordt daar de uitvallende macht op 800 man begroot. In dat journaaltje vindt men ook vermeld, dat de inundatiën op den linkeroever van de Schelde op den 11en Augustus reeds eene hoogte van 3 à 4 voet hadden bereikt en men reeds met schuiten over die inundatie van de citadel naar Pijp-tabak aan het lagere gedeelte der rivier kwam.

In het door Seelig geschreven journaal, dat dóorloopt tot den 31en Augustus, wordt verder vermeld, dat men aan de Belgische zijde, na het eindigen der vijandelijkheden, zich bezig hield met het slechten der aanvalswerken tegen de citadel, het dichten der loopgraven en het ont-

wapenen der batterijen. Aan onze zijde werd daarentegen het fort St. Marie, op den 4en Augustus vermeesterd, weer aan den vijand ingeruimd. Men heeft in der tijd de onzen beschuldigd van bij de vermeestering van dat fort wat ruw te hebben huis gehouden; en Seelig's journaal over den 28en Augustus schijnt dit eenigszins te bevestigen:

......„Met den majoor Van der Wijck begeef ik mij in eene sloep naar het fort St. Marie op de beneden-Schelde. Dat fort was door 200 man infanterie en een detachement artillerie onder het commando van den luitenant Franken bezet; 2 lange kanons van 6 pond op belegeringsaffuit stonden in batterij op den dijk naar Calloo gerigt; de borstwering was aldaar eenigzins weder opgemaakt en de ingang door eene palissadering gesloten. Wij bragten de order mede, dat oogenblikkelijk tot de ontruiming zou worden overgegaan, die ook bereids bij den commandant van het aldaar liggende korvet in geschrift was ontvangen; en wij vonden de schepelingen dan ook reeds bezig de goederen weder te embarqueren. Vermits men de artilleriegoederen van Lillo met die der marine ondereen wilde laden, en er gerisquerd wierd, dezelve alsdan ligt eene verkeerde bestemming konden bekomen, recommandeerde ik den sergeant de surveillance daarover, en de zorg om dezelve naar Lillo terug te brengen; waartoe de overste Van Marum" (van de marine) „dan ook beloofde de hand te bieden.

Wij begeven ons naar het dorp Calloo, waarin de voorste huizen verbrand waren, alsmede al diegene welke tusschen het dorp en genoemd fort stonden, geschied tijdens het bezetten van dat fort, hebbende de vijand uit sommige van die huizen geschoten.

Hier was te veel de wraakzucht botgevierd, meer dan de defensie noodzakelijk maakte...."

Vierde Tijdvak.

DE CITADEL VAN DEN TIENDAAGSCHEN VELDTOCHT TOT AAN HET BELEG.
(AUG. 1831—NOV. 1832).

Frankrijk's tusschenkomst had in Augustus 1831 de onderwerping van België verhinderd, en het Hollandsche leger genoodzaakt weer naar Noord-Braband terug te keeren; het was voor het oogenblik weer vrede; maar wel mocht men de woorden van Da Costa hier toepassen:

....„Werd het vrede,
Omdat de damp vervloog van 't moordverspreidend kruid?
Is de oorlog — in zijn vaart — ook in zijn bron gestuit?"

om, evenals de dichter, op die vragen een ontkennend antwoord te geven. Vrede was het toen tusschen Holland en België niet; het was een ophouden der vijandelijkheden; maar het vuur der vijandschap bleef smeulen, totdat het weer in vollen gloed uitbarstte, toen Frankrijk's legermacht in December 1832 de belegering der citadel van Antwerpen ondernam. Vijftien maanden zouden er intusschen nog verloopen voordat dit laatste en roemrijkste onzer wapenfeiten aan de Schelde zou plaats vinden; vijftien maanden door geene bijzondere krijgsgebeurtenissen gekenmerkt, maar waarover men toch in Seelig's papieren het een en ander wetens-

waardigs vindt opgeteekend, dat wij in dit gedeelte van onzen arbeid zullen vermelden.

Toen de vijandelijkheden van Augustus 1831 hadden opgehouden, moest, volgens de bepalingen door de groote mogendheden van Europa genomen, ook veel worden uit den weg geruimd wat òf oorzaak òf gevolg van die vijandelijkheden was geweest; het ontredderde huishouden moest weer in orde worden gebracht. Zoo moesten, van de zijde der Belgen, de batterijen ontwapend worden, die bij het ford Du Nord ons de vaart op de Schelde konden afsluiten; en van onze zijde moesten de breuken in den Scheldedijk weer gedicht worden, die op den linkeroever van dien stroom eene aanmerkelijke landstreek onder blank water hadden gezet. Beide die handelingen schijnen niet zeer grif gegaan te zijn, te oordeelen naar den volgenden brief aan Chassé geschreven, door de zendelingen van Frankrijk en van Engeland, de eerste nog altijd de generaal Belliard, maar de tweede niet langer Sir Charles White, maar thans Sir Robert Adair, — dezelfde die den 12en Augustus 1831 op het slagveld van Leuven een einde aan de vijandelijkheden maakte, en daardoor op zoo hevige wijze den toorn van den hertog van Saxen-Weimar opwekte. Die brief aan „*Monsieur le Lieutenant-Général Baron Chassé*” luidt als volgt:

Anvers, *le* 9 *September* 1831, *à* 11 *heures du soir.*

Monsieur le Baron!

Nous nous sommes rendus à Anvers, afin de nous assurer si le gouvernement Belge et le gouvernement Hollandais avaient donnés des ordres, chacun dans ce qui le concerne pour l'exécution du protocole N°. 38 *du* 1*r de ce mois, relatif à la fermeture des digues de l'Escaut, ainsi qu'au désarme-*

ment et au râsement de la batterie prés le fort Du Nord.... Nous nous sommes convaincus par nous mêmes, ce soir, Monsieur le Baron, que les Belges sont en commencement d'exécution de la décision de la conférence; nous avons vu les canonniers occupés au désarmement; et les travaux, d'après les ordres du Roi des Belges, vont continuer de même, jusqu à ce que les choses soient remises dans l'état où elles étaient à l'époque où on a erigé les batteries. D'après ce que Mr. De La Rochefoucauld mande à Mr. le Général Belliard, de La Haye, du 6e, vous devez avoir reçu l'ordre de votre gouvernement de faire travailler à fermer les coupures des digues, aussitot que les Belges travailleraient à détruire la batterie près le fort Du Nord. En conséquence, monsieur le Général, et vu que les travaux pour râser la batterie sont en pleine activité et que nous nous rendons garants pour le gouvernement Belge que les intentions de la conférence de Londres seront remplies par lui, — nous avons l'honneur de vous prier de donner de suite des ordres pour faire fermer les coupures des digues de mer de l'Escaut, ou pour laisser aux Belges la facilité de le faire, si les moyens et les bras vous manquaient pour cela.

Nous avons l'honneur de vous prier, Monsieur le Général, de nous envoyer votre réponse à Anvers où nous restons, et à l'hôtel du Laboureur.

Nous avons l'honneur,

Monsieur le Général,

De prier votre Excellence d'agréer l'assurance de notre haute considération.

Le Lieutenant-Général Comte et Pair de France, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire,

AUGUSTE BELLIARD.

ROBERT ADAIR,

Chargé d'une mission spéciale prés S. M. le Roi des Belges.

Van een anderen aard dan het doorsteken en dichten van dijken en het slechten van batterijen is het onderwerp, behandeld in Seelig's brief van den 9en September 1831 aan het departement van den grootmeester der artillerie; dat onderwerp betreft de inzending van een journaal, of van een geschiedkundig verhaal, van de verrichtingen der artillerie op de citadel van Antwerpen. Wie eenigermate met Seelig bekend is geweest, zal licht beseffen, dat zulk een onderwerp voor hem van een teederen en neteligen aard was; bij de behandeling van dat onderwerp bezigt hij dan ook een omzichtigen en ontwijkenden toon, en het is zeer twijfelachtig of er in de archieven van het ministerie van oorlog wel ooit een volledig rapport is gekomen over de verrichtingen van onze artillerie op de citadel, gedurende de jaren 1830—1832; bestaat het, dan zal het zich wel tot algemeenheden bepalen, en niet dat tal van bijzonderheden bevatten dat in Seelig's nagelaten papieren daarover voorkomt. Die schuwheid voor openbaarheid, die ons Hollanders zoo eigen is, was in hooge mate Seelig ten deel gevallen; hij had eene overdrevene vrees van zich, door onnoodige vrijheid van taal, tegenstanders of vijanden te verwekken; eene overdrevene beduchtheid voor zijn eigen naam, door zich met het openbaren zijner handelingen, te veel aan de critiek bloot te geven. Overdreven, noemen wij die beduchtheid; want het is wel waar dat geene handelingen zóó goed zóó uitmuntend kunnen zijn, of daar kleeft toch hier en daar wel iets gebrekkigs aan, dat door eene vijandige beoordeeling op de breedste wijze kan worden uitgemeten, op de ongunstigste wijze voorgesteld; het is wel waar, dus, dat op Seelig's handelingen, als bevelhebber der artillerie op de citadel van Antwerpen in 1830—1832, wel hier en daar aanmerkingen zullen te maken zijn; maar evenzeer is het waar, dat, over het geheel, die handelingen zoo meesterlijk zijn geweest, dat het weinige

gebrekkige, dat daarin kan voorkomen, geheel en al in het niet verdwijnt bij het vele goede, dat ze kenmerkt. Zoo iemand, Seelig had geene openbaarheid te duchten. — Ziehier nu wat in dien brief van den 9en September 1831 voorkomt:

„Ter voldoening aan de aanschrijving des departements van den 4en dezer N°. 2657, heb ik de eer hierbij aan hoogst hetzelve te doen geworden, het journaal van de werkzaamheden onder mijne orders in de citadel en onderhoorige forten van den 29en Augustus tot en met den 4en dezer maand verrigt. Een dergelijk wekelijksch rapport zal ik voortaan elken Maandag inzenden, en voorts onverwijld een afschrift laten vervaardigen van het geheele journaal, gaande van den 19en October 1830, datum waarop het commando der artillerie in de citadel aan mij is opgedragen, tot den 29en Augustus, het begin van het hier bijgaande. Vermits echter het afschrijven van dat stuk eenigen tijd vereischt en de inzending alzoo niet spoedig zal kunnen geschieden, zoo zou dit ook bij gedeelten kunnen worden overgemaakt; of wel, indien het departement eene vroegere inzage van het geheel mogt verlangen, het origineel daartoe kunnen dienen, over welk een en ander ik de nadere bevelen des departements zal inwachten.

Het journaal van de verrigte werkzaamheden, waarvan hier een gedeelte gezonden wordt, behelst de opgave van den dagelijkschen arbeid, en is hoofdzakelijk voor de administratie van het materieel vervaardigd, gevende eene naauwkeurige opgave van aanwinst en consumptie, het resultaat van al de verrigte werkzaamheden en het personeel daartoe gebezigd; met uitzondering alleen van die werkzaamheden welke tot de gewone dienstverrigtingen der wachtposten en piketten behooren, als: de walvisitaties, schoonhouden der batterijen, het luchten der magazijntjes in de batterijen, kleine herstellingen aan deze laatste enz.,

die geene verandering in genoemden zin veroorzaken."

Men ziet het, het journaal, door **Seelig** hier naar den Haag opgezonden, is een journaal van cijfers, eene dorre officieele opgave van wat er verwerkt is, van de munitie, die men verbruikt heeft, van de munitie die vervaardigd is enz.; zulk een journaal is nuttig, is noodzakelijk zelfs, maar het is niet genoegzaam, het leert den waren toestand van zaken, den wezenlijken loop der gebeurtenissen niet kennen; het is een geraamte, het is geen levend lichaam. Maar uit wat nu volgt blijkt duidelijk dat **Seelig** andere en wezenlijk belangrijke aanteekeningen had, die denkelijk nooit zijn ingezonden, maar die, van wat er op de Antwerpensche citadel gebeurde, eene heldere en duidelijke voorstelling gaven. Men zal uit het vervolg van dien brief van den 9en September 1831 opmerken, dat, hoe omzichtig **Seelig** ook is in de keus zijner woorden, er toch enkele veel beteekenende uitdrukkingen in voorkomen, zooals onder anderen, daar waar hij zegt, dat „in Mei 1831 de zaken op de citadel een keer namen, waarvan de juiste beteekenis hem ten eenemale onverklaarbaar werd;" — wanneer een man als **Seelig** zoo iets zegt, dan ligt daarin half eene veroordeeling opgesloten van „den keer, welken die zaken namen." — Ziehier hoe de brief vervolgt:

„Behalve het hier bovengenoemde journaal, wordt nog een ander door mij aangehouden, waarin ik, meer of minder breedvoerig, van al hetgeen betrekkelijk de defensie belangrijks hier voorvalt, aanteekening houd; daarin heb ik, van mijne komst alhier tot op den huidigen dag, den zeer verschillenden toestand vermeld, waarin wij hier verkeerd hebben; de middelen, tot onze veiligheid in het werk gesteld, opgegeven; de veranderingen in het armement, de redenen voor een en ander; mijne personele betrekking tot Z. Exc. den heere opperbevelhebber, mijne voordragten en de orders van Z. Exc. ontvangen enz. Beide de ge-

noemde journalen, waarvan het tweede het eerste completeert, kunnen dienen om, eventueel, een volledig overzigt van het alhier voorgevallene sedert onze insluiting, en inzonderheid van het door de artillerie gedurende dien tijd verrigte, daaruit te kunnen vervaardigen; terwijl het tweede hoofdzakelijk met het oogmerk door mij vervaardigd is, om mij in staat te stellen ten allen tijde volledige verantwoording van het mij opgedragene bestuur te kunnen geven, indien zulks immer mogt noodig worden.

Het is uit het laatstgenoemde journaal dat ik, vroeger reeds, wel het een en ander in mijne brieven heb medegedeeld; toen echter, in Mei ll., de zaken hier een keer namen, waarvan de juiste beteekenis mij ten eenemale onverklaarbaar werd, kwam het mij om onderscheidene redenen gewaagd voor, ongevergd over dezelve eenig oordeel te vellen; dit stelde mij dan ook buiten de mogelijkheid daarvan volledig verslag te kunnen geven. Het zal het departement bekend zijn dat hier geen raad van defensie bestaat. Ik heb mij altijd bevlijtigd om voor onze defensie al datgene in het werk te stellen wat de omstandigheden als het doelmatigst aan de hand gaven; en door naauwkeurige aanteekeningen van alles te hebben gehouden, ben ik in staat het departement op alles, betrekkelijk onze verrigtingen hier, in te lichten, wat het hoogstdezelve behagen zal mij te vragen. Ook heeft de tijd mij omtrent vele dingen ingelicht, mij vroeger duister; en inzonderheid ben ik deze betere inlichting aan later gedane mededeelingen van Z. Exc. den heere opperbevelhebber verpligt.

Z. Exc. de generaal-opperbevelhebber heeft wel eens den wensch geuit, dat ik, gezamenlijk met den heer majoor der genie Van der Wijck, een beredeneerd verhaal of historisch overzigt van den toestand der citadel gedurende ons verblijf alhier mogt opmaken, inzonderheid ook verslag gevende van den door onze beide wapens verrigten arbeid. Een

dergelijk stuk zou zeker niet onbelangrijk zijn; doch tot zamenstelling van een dusdanig geheel ontbreken ons verscheidene hoogstnoodige opgaven en inzage van eenige papieren, welk een en ander wij verzocht, doch nog niet ontvangen hebben. Zoodra ons deze maar geworden, zal dat werk onder handen worden genomen. Hetzij echter, dat daar al dan geen gevolg aan gegeven wordt, mij ontbreekt niets om van dat gedeelte, wat de artillerie aangaat, zoodanig verslag te kunnen opmaken; ofschoon niet te ontkennen is, dat ik wel het uitgevoerde, doch niet altijd de motieven der orders, mij van hoogerhand toegekomen, zonder nadere inlichtingen deswegens te ontvangen, kan opgeven. Ik ben bezig een verhaal van onze verrigting hier sedert het hervatten der vijandelijkheden in de voorgaande maand zamen te stellen, waarbij het plan van de vijandelijke belegeringsbatterijen en loopgraven, die ik gelegenheid gehad heb zelf op het terrein te schetsen, zich bevindt; zoo het departement verlangen mogt dit stuk te ontvangen, zal ik de eer hebben het over eenige dagen in te zenden. Ik verwacht de noodige inlichtingen van Zijne Excellentie den generaal-opperbevelhebber over onzen tegenwoordigen toestand, om in staat te zijn het noodige aan het departement te kunnen voorstellen, hetzij tot voorziening in sommige behoeften of tot beschikkingen, die bij een verlengd verblijf, andermalige overwintering of in andere mogelijke onderstellingen zouden kunnen noodig worden....."

De winter van 1831—1832 ging voor de bezetting der citadel voorbij zonder strijd, maar in gedurige afwachting van strijd, in onrust en gespannen verwachting. Het waren voor haar niet de gevaren des oorlogs, maar alle de vermoeienissen en onaangenaamheden van den oorlog. Van tijd tot tijd enkele geweerschoten door de Belgische schildwachten bij vergissing of uit moedwil gelost; de vestinggrachten dichtgevroren en dag aan dag door de bezetting

der citadel opengehouden; de stukken in de flanken der bastions geladen, handgranaten en rolbalken daar bijeengebracht om tegen eene nachtelijke overrompeling over het ijs te dienen; overloopers van den vijand, allerlei overdreven en verwarde opgaven mededeelende; de bezetting in onrust gehouden door berichten van vijandelijke aanslagen, door de Belgen te ondernemen, soms van den avontuurlijksten aard; onafgebroken zorg voor de goede bewaring van de munitie en van het materieel der artillerie; het fort Zwijndrecht zoo goed als ontruimd, omdat het daar door het water onhoudbaar werd. Ziedaar zoowat in de hoofdzaak, wat er in dien winter voorviel. De toestand der citadel gedurende dien tijd zal men het best leeren kennen uit het hier volgende uitvoerige rapport, door Seelig den 8en April 1832 aan het departement van den grootmeester der artillerie toegezonden:

„De schijnbare rust, waarin wij hier gedurende den afgeloopen winter verkeerd hebben, in de laatste dagen aanmerkelijk veranderd zijnde, vind ik mij genoopt, het departement den toestand kennelijk te maken, waarin wij ons hier betrekkelijk de middelen van defensie thans bevinden, ten einde hoogsthetzelve in staat te stellen met volkomen kennis van zaken te kunnen oordeelen over eene aanvraag tot vermeerdering van geschut, waartoe ik door Z. Exc. den generaal-opperbevelhebber gelast ben; — aanvraag hierachter nader toegelicht. Tot juiste beoordeeling van onzen tegenwoordigen toestand nu zal het noodig zijn op te geven welke nieuwe versterkingsmiddelen de vijand sedert verleden herfst hier in den omtrek heeft aangelegd, hoedanig hierdoor onze positie van lieverlede is veranderd, en wat door ons gedurende dien tijd verrigt is.

Toen de pogingen des vijands tot het digten der coupures door ons in den Scheldedijk zoo bij het Vlaamsche hoofd als bij Pijp-tabak en in den Blokkerdijk tusschen de

Zwijndrechtsche en Melsensche polders ten behoeve onzer vrije communicatie gemaakt, wegens gebrek aan materialen en later wegens het afbreken der onderhandelingen in zooverre mislukten, dat de groote coupure tusschen het Vlaamsche hoofd en het fortje Burght geopend bleef, had dit ten gevolge dat de inundatie in den eerstgenoemden polder, wegens het allengs dieper uitschuren van die coupure door de hooge najaarsvloeden, soms zoo hoog opzette, dat de Blokkerdijk overliep. Tot voorkoming van het gedurig inunderen van den Melsensche en achterliggende polders en het behoud van den Blokkerdijk, begon de vijand daar dien geheelen dijk ter gelijke hoogte van den Scheldedijk op te trekken en de glooijingen daarvan te bekrammen. Dit formidabel werk werd achtervolgens voortgezet tot aan het dorp Burght toe, zoodat de Zwijndrechtsche polder nu eene afzonderlijke waterkom uitmaakt, bij hooge vloeden 2 à 3 el waterdiepte hebbende, en bij laag water gedeeltelijk droog loopende.

Ons fort Zwijndrecht, in dezen polder gelegen, werd door het inundatiewater zeer beschadigd; de geheele walsgang werd bij springvloeden ter diepte van 2 voet geïnundeerd; het buskruid moest in zulk geval boven op de borstwering geborgen worden; de bezetting desgelijks daarop eene wijkplaats zoeken en stond elk oogenblik bloot gevangen genomen te worden, doordien de vijand eene menigte vlotschuiten tot zijn dijkbouw in den polder had gebragt, die tot zulk eene overrompeling dadelijk te gebruiken waren. Deze omstandigheid noodzaakte, het geschut en munitie uit Zwijndrecht naar het Vlaamsche hoofd en het fort Burght over te brengen, en Zwijndrecht slechts door een klein detachement infanterie te laten bewaken, voor hetwelk eene wijkplaats boven op den toren werd daargesteld. Calloo was reeds vroeger door ons verlaten. De vijand begon te gelijkertijd eene batterij aan te leggen op den verhoogden

Blokkerdijk, regts van den steenweg tegenover Calloo en Zwijndrecht, blijkbaar met oogmerk het maken van nieuwe coupures in dien dijk, alsmede de communicatie binnendijks over de inundatie voor het vervolg ons te beletten. Aan dit fort heeft de vijand sedert maanden onafgebroken gewerkt, en wij zien thans dat het geblindeerde batterijen heeft, een bomvrij blokhuis en met verscheiden zware stukken gewapend is, op de inundatie, onze forten en het Vlaamsche hoofd gerigt.

Het Vlaamsche hoofd van achteren geheel open zijnde, is het daar voorhanden geschut op de inundatie, de rivier en de twee accessen over den Scheldedijk gerigt, en de fortjes Burght en Austruweel zijn als voorposten bezet gebleven. Beide deze laatste fortjes hebben door de inundatie mede veel geleden. In Burght moet het water bijna dagelijks uitgepompt worden en bij laag water is de gracht doorwaadbaar. Het bruggehoofd en deze forten moeten door de kanonneerbooten beschermd worden; missen zij die ondersteuning dan gaan zij bij den eersten ernstigen aanval des vijands verloren. Austruweel en het bruggehoofd, door de overmagtige batterijen van den overkant der Schelde kunnende worden beschoten, en blootgesteld bij eene landing in den rug aangevallen te worden, kunnen de zwakke bezettingen aldaar slechts geringen wederstand bieden. Reeds bij eene vroegere gelegenheid heb ik het departement wegens den toestand dezer positie ingelicht, en het zal straks nog meer blijken, dat dezelve sedert geenszins verbeterd is.

Op de boven-Schelde heeft de vijand, zoo ver ons geschut reikt, tot nog toe geene nieuwe werken aangelegd, doch op de beneden-rivier zijn de kustbatterijen, vroeger aan het departement opgegeven, meer voltooid en versterkt; zoo heeft men zich daar bezig gehouden met het fraiseren van al die batterijen, het maken van palissaderingen en

plankieren tot afsluiting der dijken en der posten van achteren; het graven eener gracht, buitendijks, van het fort Du Nord tot deze batterijen en het verplaatsen van geschut; sedert Februarij met het nieuw opzetten der embrasuren, en dergelijke meer. Gedurende de afwezigheid onzer groote schepen poogde de vijand eens op het oude fort Philippe zich te etablisseren; op de demonstratie van den commandant der daargelegen kanonneerbooten werd echter het werk daar gestaakt; sedert houdt de vijand er een wachtpost. Aan den overkant op St. Marie, daarentegen, komen tot nog toe slechts patrouilles, en de vijandelijke wachtpost is meer binnendijks geplaatst.

In de vesting Antwerpen heeft de vijand, gedurende den winter en in de laatste twee maanden inzonderheid, doch bij tusschenpoozen, gewerkt aan het repareren of voltooijen der vroeger aangelegde werken, hoofdzakelijk aan het retranchement om het bassin en aan de kustbatterijen. Van de barricades in de stad zijn toen vele opgeruimd; doch daarentegen die in de straten, op de kaai en de esplanade uitkomende, versterkt; men doet het voorkomen dat die arbeid geschiedt om de smalle gemeente iets te laten verdienen. De bruggen aan de St. Jans- en andere vlieten werden dikwijls, dagen achtereen, opgehaald, en deserteurs berigtten van de vrees, die men voedde voor een aanval uit de citadel. Intusschen begon men in Februarij en Maart op de kaai bij laatstgenoemde vliet, eene borstwering tegenover het Vlaamsche hoofd op te werpen, die, zooals later bleek, eene soort van halve maan was, tegen de bovenrivier en genoemd hoofd gerigt.

Van onzen kant hebben wij ons bezig gehouden, het bestaande in goeden staat te houden, en met alles in het werk te stellen wat de beveiliging onzer positie vereischte. Het geheele garnizoen heeft, met aanhoudenden prijzenswaardigen ijver, de drukke wacht- en piketdiensten waar-

genomen, en zich gaarne de menigvuldige ontberingen getroost. De artillerie heeft in deze zware dienst in hoogere mate gedeeld, en met vreugde al datgene uitgevoerd wat de noodzakelijkheid gebood van haar te vergen.

Toen de belegeringsbatterijen des vijands geslecht waren, kon een gedeelte van het geschut op het front van aanval daartegen geplaatst, wederom weggenomen worden; doch vermits het ligt mogelijk was, dat het nu geslechte weder onverwachts geopend werd, gebood de voorzigtigheid, dat front sterk geärmeerd te laten, om zoodoende dadelijk gereed te zijn, de eerste poging moeijelijk te maken. Diensvolgens is het meeste geschut in batterij gebleven en zijn slechts eenige verplaatsingen geschied, die onze veranderde positie noodig maakte om overal een aanval *de vive force* op de krachtigste wijze te kunnen keeren. Zijn Excellentie de generaal-opperbevelhebber wenschte dat eene mortierbatterij op de courtine van het front regttegenover de stad, weder volkomen geärmeerd zou worden; en derhalve werden daar wederom 6 mortieren geplaatst, waarvan er eenige vroeger op het eerstgenoemde front waren overgebragt geworden. Slechts 5 kanons van 24 en 18 pond lagen toen nog op stellingen ongeplaatst.

Tegen den winter bleek het, dat de magazijntjes onder de wallen, waarvan de aarde van boven bij den bouw geroerd was geworden, allen weder doorlekten; de ongeoefendheid der mineurs bij den bouw dier magazijnen, die bij wijze van eene mijngalerij gedekt moeten worden ingewerkt, maakte dat de meesten instortten; en dit, zoowel als de slechte houtmaterialen, veroorzaakte ze in den open grond te moeten werken. Ook de gewelven boven de waterpoternes, aan de artillerie tot bergplaats van munitie aangewezen, hadden door het weggraven van den bovengrond lekkagiën verkregen, en daaruit ontsproot groote moeijelijkheid voor de goede conservatie der munitiën. Op de batterijen heb

ik toen weder van batterijkisten gebruik moeten maken; de voorraad van schoten veel moeten verminderen; daarvan weder doen breken en in het groote magazijn opnemen, wat hetzelve maar bevatten kon; voorts door gedurige verplaatsing, verwisseling en dagelijks nazien, bederf zoeken voor te komen. Met deze middelen zijn wij dan ook geslaagd, de munitie te conserveren. De reserveaffuiten, gedeeltelijk in de bomvrij gemaakte waterpoternes vroeger ondergebragt, zijn tegen den winter allen daaruit genomen en in de galerijen, voor het logeren van troepen bij een bombardement bestemd, overgeplaatst geworden. In de eerste bergplaatsen zouden dezelve bedorven zijn. De wagens, beddinghout en vele materialen werden wederom in doelmatige plaatsen geborgen, zooals mede de wapenen, die tijdelijk in vochtige kelders hadden moeten worden ondergebragt.

Op deze wijze, met aanwending van aanhoudende zorg, herhaalde reparatie en weder aanmaken van het onbruikbare, is het ons gelukt ook gedurende den tweeden winter het artilleriematerieel in goeden staat te bewaren. Wel is waar heeft het zoo lang in batterij staande affuitagie geleden, doch hetzelve is toch nog bruikbaar. Eene nieuwe verwing zou in meer gevorderd saizoen zeer gepast zijn, indien de omstandigheden de aanwending daarvan hier veroorloofden.

De bekrompenheid, en nog meer de hoedanigheid der bergplaats voor de infanteriepatronen heeft mij, onder goedkeuring des generaals, doen uitstellen van het verleden herfst ontvangen papier dadelijk infanteriepatronen te laten vervaardigen; en de generaal vond het beter de 150 vaten buskruid, daartoe vereischt wordende en die Z. Exc. mij voorgeschreven had van Lillo te laten komen, mede nog niet te laten halen; van welke beslissing ik de eer heb gehad, het departement in der tijd te rapporteren. Het

buskruid voor de vroeger aangemaakte infanteriepatronen heb ik niet weder aangevraagd, uithoofde er hier 336 vaten crêpékruid voorhanden zijn, aan een burger in Antwerpen toebehoorende, gevonden in een magazijn, bij de lunet Kiel staande, verleden jaar door ons geledigd. Deze hoeveelheid bedraagt 8400 Ned. ponden, en ik ben door den generaal geautoriseerd, daarvan in geval van nood gebruik te maken, zooals daarvan ook reeds eenige ponden aan de bussenschieters verstrekt zijn, terwijl het overige behoorlijk wordt bewaard.

In het begin der voorgaande maand scheen het, dat de zoo ver getrokken voorzorg des commandants van Antwerpen, om alle communicatie met de citadel te beletten, iets verflaauwde; hij gaf zelfs de vergunning, dat door Belgische vaartuigen mest van de Scheldekaai onder de citadel mogt worden gehaald; en ook de communicatie van de dorpen met het Vlaamsche hoofd werd weder gemakkelijker. De veiligheidsmaatregelen van onzen kant werden daardoor echter geenszins verminderd, en het bleek ook weldra, dat ten dien opzigte niet te omzigtig kon worden gehandeld.

Op den 24en Maart werd de generaal van wege Z. K. H. den prins-veldmaarschalk onderrigt, dat te Brussel het plan beraamd was de citadel bij overrompeling te bemagtigen. Latere tijdingen, uit dezelfde plaats langs verschillende kanalen ontvangen, luidden dat die *coup* op den 31en Maart zou ondernomen worden; dat tot een aanval *de vive force* troepen in aanmarsch waren, en dat de commandant van Antwerpen voor had gegeven, verstandhouding in de citadel te hebben.

Al deze tijdingen veroorzaakten, dat de generaal onmiddellijk de twee Belgische vaartuigen over nacht op stroom liet halen en na ingenomen lading liet vertrekken en voorts het terugkeeren verbood. Op den 31en Maart werden de

weinige Belgische inwoners der citadel van hier verwijderd en daarmede een einde gemaakt aan de achterdocht, op hen rustende. Van dadelijke pogingen tot verraad werd er niets ontdekt, en de veiligheidsmaatregelen en voorzorgen, hier altijd in het werk gesteld, zijn ook van dien aard, dat eene geringe medewerking van binnen tot eene verraderlijke overrompeling bij een geheel Hollandsch garnizoen, dat met den besten geest bezield is, in het minste niet te vreezen was. De voorzigtigheid gebood echter nu, de waakzaamheid zoo mogelijk nog te verdubbelen, gelijk dan ook geschied is; terwijl de aflossingen, piketten en bijna de geheele bezetting, vooral op het tijdstip voor den aanval bepaald, bijna onafgebroken onder de wapenen heeft doorgebragt, en de artillerie bij de stukken; waarvan die, op de toegangen gerigt, sedert aanhoudend zijn geladen gebleven tot op den huidigen dag.

In de stad zag men op den 25en Maart het werk aan de batterijen met vernieuwde kracht hervatten. Op den 26en ontdekten wij, dat in de vroeger aangelegde batterij bij de St. Jansvliet reeds 4 kanons geplaatst waren, allen op de boven-Schelde gerigt. Den volgenden dag werden 5 nieuwe embrasuren gezien aan den kant van het Bassin, waarachter vervolgens de stukken kwamen, mede gerigt op de rivier en het Vlaamsche hoofd. Onze kanonneerbooten hadden intusschen eene meer achterwaartsche positie digt bij de citadel ingenomen. De vijand begon op den 28en eene nieuwe batterij te bouwen op het zoogenaamde Kraanhoofd of werf, aan de kaai tusschen het Bassin en de St. Jansvliet gelegen; op den 1en April zag ik aldaar zes zware kanons op de straat gereed staan en meer dan 100 man waren aan den bouw der batterij bezig. Dit werk is sedert nacht en dag voortgezet, zijnde te gelijk ter geheele lengte der kaai eene borstwering opgetrokken, en dus eene gedekte communicatie tusschen de nieuw aan-

gelegde batterijen daargesteld; en aan dat werk, nu bijna geheel voltooid, werken op dit oogenblik nog 2 à 300 militairen en burgers.

Het zou overtollig zijn te omschrijven, hoedanig door deze nieuwe vijandelijke batterijen de positie aan den overkant der Schelde op nieuw verzwakt wordt. De kanonneerbooten zullen voor het overmagtige vuur uit alle deze batterijen moeten wijken; het Vlaamsche hoofd kan nu van alle kanten in den rug beschoten worden, en eene landing zonder groote hindernis bewerkstelligd. Wel is waar kunnen de kanonneerbooten uit hare tegenwoordige stelling de rivier voor genoemd hoofd enfileren, en ook uit de citadel kan ik met verscheiden kanons van 24 pond dit ondersteunen; doch hooger op" (lager op?) „bij Austruweel is de passage voor den vijand geheel open, en in het Bassin zijn kleine vaartuigen in overvloed daartoe voorhanden. Tot verdediging van het acces op het Vlaamsche hoofd van den kant van Austruweel heb ik daarheen nu het meeste geschut doen brengen en er is mede gelegenheid daargesteld de vijandelijke batterij bij de St. Jansvliet ook uit die standplaats met voordeel te kunnen beschieten. Tot soutien van het fort Burght is eene kanonneerboot door de coupure in den polder gebragt, die het acces daarop binnensdijks en écharpe beschiet, terwijl de booten op de rivier den dijk van buiten bestrijken, gelijk dezelve uit onze werken ook gedeeltelijk geflankeerd wordt.

Bij eene vroegere gelegenheid heb ik reeds aangemerkt hoedanig men die positie beschouwen moet, en welke zwarigheden het zou inhebben, die door het aanleggen van nieuwe werken te versterken, iets, wat, in den toestand, waarin wij hier altijd verkeerd hebben, nu eens overtollig heeft geschenen, dan weder ondoenlijk was.

Behalve de genoemde werken langs de kaai aangelegd, heeft de vijand mede tegen de citadel, sedert den 25en

Maart, het een eu ander daargesteld. Op laatstgenoemden datum zagen wij een detachement sappeurs bezig eene doorgraving te maken voor de Bagijnepoort, om de gracht van de Lunet Montebello met die van de naastgelegene Couvreface te vereenigen, en derwijze de communicatie naar buiten geheel af te sluiten. Achtervolgens werd eene caponnière gemaakt van de brug naar de genoemde lunet, later de borstwering van dezelve opgemaakt en de embrasuren voor 6 kanons ingesneden, die daar, gelijk bereids gemeld is, sedert lang in batterij stonden; later werden daar nog 2 houwitsers bijgevoegd, en sedert gisteren nog 2 zware kanons; zoodat in deze Lunet thans 8 kanons en 2 houwitsers staan, en waarschijnlijk ook nog twee mortieren, — een en ander tegen de linkerface van bastion II der citadel gekeerd, en het front II—III derzelve enfilerende.

Op de regterflank van het bastion van den hoofdwal der vesting tusschen de Mechelsche en Begijnepoort gelegen, werden de 2 zware kanons, vroeger daar eens vertoond, weder in batterij gebragt; deze regterflank voorts, over de geheele breedte van den walgang door eene defensive traverse verlengd, en het schijnt wel, dat men deze tot in de tuinen toe wil verlengen. Voorts blijkt het uit het verplaatsen van een bok aldaar, dat nog meer geschut zal gemonteerd worden, zoo als waarschijnlijk reeds met mortieren geschied is. Deze werkzaamheden bij nacht doorgezet wordende, bestaat deswegens geene zekerheid; doch meer dan waarschijnlijk is het, dat men, zoo daar als in Montebello en op meer andere plaatsen, vele mortieren tegen de citadel geplaatst heeft.

Buiten in het veld zijn, zoover waar te nemen is, tot nog toe geene nieuwe werken aangelegd. Berigten, van burgers ingewonnen, maken echter gewag, dat eenige dagen geleden bij de oude Leyekerk gewerkt is; men liet niemand naderen, en wij hebben alzoo niet kunnen te weten

komen, wat het zij; ofschoon, op grond van andere inlichtingen, vermoed wordt, het slechts eene coupure in den weg geweest is. Aan eene oude mortierbatterij is echter onlangs, doch kortstondig weder gewerkt geworden.

Bij dezen stand van zaken liet het zich aanzien, dat de hostiliteiten hier op het punt stonden van hervat te worden. Diensvolgens heb ik affuitagie en ander materieel weder uit de galerijen doen brengen, en alles voorbereiden om in de bomvrije localen weder te plaatsen, wat daar maar geborgen kan worden, omdat wij bij een onverwacht bombardement niet onnoodig daarvan verliezen; voorts de ingangen van het laboratorium en andere werkplaatsen doen blinderen; de munitie weder in de magazijntjes doen opbergen; het aantal schoten vergrooten, en dergelijke meer.

Verleden jaar hadden wij in de lunet St. Laurent geen ander geschut dan steen- en handmortieren kunnen plaatsen; geen ander werk had daar toen en sedert dien tijd verrigt mogen worden. Thans veroorloofde de generaal opperbevelhebber het werk te voltooijen, en diensvolgens zijn daar thans drie embrasuren ingesneden, beddingen gelegd, en een houwitser is daar reeds geplaatst. In het ravelijn daarachter gelegen, en voorts overal waar de embrasuurbekleeding beschadigd was, is dit meestal hersteld; eenige nieuwe beddingen, zoo voor mortieren als kanons, zijn gelegd, en wij zijn nog bezig hier en daar nieuwe fachinen aan te brengen en ons van dien kant te dekken, waaruit wij nu bedreigd worden.

Ofschoon nog 800 000 infanteriepatronen voorhanden zijn, heb ik gemeend, dat nu de tijd gekomen was om de ontbrekende te doen aanmaken; diensvolgens wordt daaraan druk gewerkt, en spoedig zullen wij daarvan weder compleet voorzien wezen, wijl ik het benoodigde daartoe voorhanden heb. Van Z. Exc. den generaal opperbevelhebber thans de autorisatie ontvangen hebbende, het daartoe vereischt

wordende buskruid uit Lillo en Liefkenshoek te ontbieden, heb ik gisteren hiertoe een schip geprest, daarmede een officier gezonden om de 150 vaten kruid van genoemde forten te halen, en nog heden verwacht ik het vaartuig hier terug.

Ik heb het ondoelmatig geacht op de linkerflank van bastion II, tegenover Montebello, veel geschut te plaatsen; de vertooning daarvan zou op dit oogenblik den vijand uitlokken in dit werk nog meer geschut te plaatsen. Echter heb ik emplacementen gekozen, waaruit die positie *en écharpe* kan worden beschoten; en onverwachte verschijning van geschut, aldaar geplaatst, zal het best aan het oogmerk beantwoorden. Van den grooten toren der stad ziet men alles, wat wij doen; en het is dus zaak de oogmerken niet te verraden voor dat de tijd der uitvoering daar is. Met Montabello eene onnutte kanonnade te voeren, zou slechts kruidverspillen zijn, en eveneens met de stukken op de flank van het bastion achter de Bagijnenpoort geplaatst, — welke laatste ik mede zal trachten bij te komen uit gedekte plaatsen, immers zulke, waarheen dat geschut niet gerigt is, of, in den tegenwoordigen toestand, gerigt kan worden. Om voorts deze vijandelijke posten nog beter te bestoken, heb ik 4 mortieren op de courtine tusschen bastion I en II geplaatst; hierbij gevoegd het vuur van eene menigte handmortieren en houwitsers, in bastion I en II en de beide ravelijnen geplaatst, zullen wij met vrucht kunnen ageren. Ik ben overigens geheel overtuigd, dat wij vooral op onze hoede moeten zijn, om, door een bombardement des vijands en beschieting uit de verte ons niet te laten overhalen onze munitie door het sterk beschieten van die werken te verspillen; van zulk eene actie toch is niets ten onzen voordeele te verwachten en evenmin een belangrijk nadeel; immers brengt die den vijand niet digter bij de citadel dan hij thans is, en het verzwakt daarentegen onze middelen

van defensie als wij ons daarmede inlaten door onnoodige munitieverspilling. — Overigens hebben wij de stad voor ons; en de conservatie van deze zal den vijand terughouden zijn geschutvuur lang te doen aanhouden, indien wij het onze telkens te gelijk op de stad rigten; en de generaal heeft mij bij herhaling betuigd, dat zulks alzoo geschieden zal.

Ik heb hierboven aangemerkt, dat het opstellen van geschut des vijands tegenover front I—II mij genoopt heeft vier mortieren achter de courtine van hetzelve te plaatsen, waardoor de batterij van 7 mortieren op front V—I tot 4 werd gereduceerd. Zijne Excellentie de generaal opperbevelhebber vermeende, dat deze batterij intact moest worden gehouden. Daar nu eene verplaatsing van het geschut naar de omstandigheden alleen mogelijk maakt, met een evenredig gering aantal eene vesting te verdedigen, en het niet mogelijk is de mortieren overal te plaatsen en te gelijk allen op hunne plaats, heb ik Z. Exc. zulks opgemerkt, zooals tevens ook, dat het voorhanden aantal worpgeschut en bommen verre overtrof de bepaalde computatie, mij als voorschrift in der tijd gegeven. Z. Exc. keurde volkomen goed al hetgeen ik te dezer zaak aanmerkte, doch meende, dat hoezeer het voorhanden geschut ook tot de verdediging der citadel voldoende kon worden geacht, het in onze, sedert kort zoo geheel veranderde positie raadzaam zou kunnen zijn nog eenige mortieren aan te vragen, om de middelen bij de hand te hebben de stad Antwerpen geheel te verwoesten, iets, wat ik zeker niet heb durven beloven met het voorhandene worpgeschut zoodanig te kunnen ten uitvoer brengen als wel verlangd zou kunnen worden; ofschoon ik meende allezins te durven instaan, dat de te bewerken verwoesting allezins zeer schrikbarend zou worden, inzonderheid als wij ook met gloeijende kogels de stad beschieten, en bij het doen van uitvallen in de hui-

zen aan de esplanade gelegen met pikkransen wilden nahelpen, waartoe de gelegenheid hier zoo gunstig is.

Vermits de generaal nu meent, dat het welligt zou kunnen gebeuren, dat wij van buiten belegerd en van de stadszijde gebombardeerd wierden, zou het voor dat geval inzonderheid noodig kunnen worden meer worpgeschut hier met vrucht te kunnen gebruiken. Dit is allezins het geval, daar het bestaande armement voor eene dubbele of triple attaque, inzonderheid wat het worpgeschut betreft, wel eene vermeerdering noodig heeft; inzonderheid ook, wijl er gevallen kunnen voorkomen, dat het zeer nuttig zou wezen ook aan den overkant houwitsers of ligte mortieren te plaatsen, om de vijandelijke werken op de kaai, bij of achter het afgebrande entrepôt reeds bestaande of nog aan te leggen, van daar met vrucht te bewerpen, en het naderen of bestoken der citadel van dien kant alzoo moeijelijk te maken.

Op grond dan van al het aangevoerde, en voorts op speciale autorisatie en last des generaals, heb ik de eer het departement te verzoeken, tot versterking van ons armement, nog naar herwaarts te willen doen zenden het navolgende:

3 mortieren van 29 duim met hunne stoelen, 2400 bommen tot dito, 2500 buizen tot dito, 4 mortieren van 20 duim, 6 stoelen tot dito, 3200 granaten tot dito, 3400 buizen tot dito; 12 handmortieren, 3600 granaten tot dito, 3800 buizen tot dito, 17 500 pond artilleriebuskruid of 350 vaten.

Voor elken mortier van 29 en 20 duim, 800 worp, en voor elken handmortier 300. Naar een gelijk aantal worpen heb ik in der tijd voor alle de voorhandene mortieren van onze uitrusting hier berekend; met oogmerk om, door een grooter getal worpen dan de primitive uitrustingstaat voorschrijft, met het voorhandene worpgeschut te kunnen volstaan; en deze overschrijding van genoemd voorschrift heb ik mij te eer kunnen veroorloven, daar de projectielen

toch voorhanden waren, en het departement heeft dan ook goedgunstig die vergrooting geoorloofd.

Ten einde het departement in staat te stellen de nieuwe aanvraag te beter te kunnen beoordeelen, meen ik het gepast Hoogsthetzelve hier op te geven, welk een armement en uitrusting voor de citadel, naar het mij van den heer kolonel Kuitenbrouwer ter hand gesteld voorschrift bepaald was, en wat daarvan hier voorhanden is.

Voorgeschreven armement en uitrusting. 3 kanons van 36 pond, 18 van 24 pond, 26 van 12 pond en 32 lange 6-ponders, ieder dier kanons uitgerust a 600 schoten; 4 houwitsers van 20 duim, 8 van 15 duim, ieder a 400 worpen; 3 mortieren van 29 duim, ieder a 500 worpen; 3 mortieren van 20 duim, ieder a 400 worpen; 2 kogelmortieren, 1 steenmortier, en 13 handmortieren van 13 duim, ieder a 300 worpen. Totaal 113 vuurmonden.

Voorhanden armement en uitrusting. 13 kanons van 24 pond, 11 van 18 pond, 21 van 12 pond, 33 lange en 3 korte 6-ponders, ieder dier kanons uitgerust a 600 schoten; 9 houwitsers van 20 duim en 3 van 15 duim, ieder a 400 worpen; 5 mortieren van 29 duim en 4 van 20 duim, ieder a 800 worpen, behalve nog 800 als rolbommen te gebruiken; 3 kogelmortieren, 2 steenmortieren, 19 handmortieren van 13 duim, ieder a 300 worpen, — behalve nog 4000 granaten, als spiegelgranaten te gebruiken. Totaal 126 vuurmonden.

Het is het departement bekend, dat het bepaalde armement door mij in de eerste plaats is moeten worden gewijzigd, inzonderheid wat de kanons betreft, naar hetgeen hier voorhanden was, waartoe trouwens ook het voorschrift autoriseerde. In de tweede plaats meende ik het worpgeschut wat naauw bepaald was, en dit heeft gemaakt, dat ik het aantal mortieren toen vermeerderd heb, en dus 2 van 29 duim, 1 van 20 duim, 1 kogelmortier, 1 steenmor-

tier en 6 handmortieren, — in de laatste dagen voor het bombardement met nog ander geschut uit de stad binnengehaald, — meer hier heb gehouden, terwijl ik verder, gelijk ook bereids hierboven aangemerkt is, het aantal bommen van de mortieren van 29 en 20 duim, de eerste van 1500 (het voorgeschreven getal voor 3 mortieren a 500 per vuurmond) tot 4000 heb gebragt, en die van 20 duim in plaats van 1200 tot 3200, behalve nog 800 stuks voor rolbommen, en de uitrusting van 400 voor elk der 9 houwitsers van dit kaliber, die ik boven de houwitsers van 15 duim geprefereerd heb, waarvan er hier 8 als benoodigd voorgeschreven waren, en slechts 4 van 20 duim, hetgeen ik omgekeerd heb.

Vermits er te Lillo 8 groote mortieren voorhanden zijn, allen op het eenig genaakbaar acces tot dat fort, den Noorder-Scheldedijk en de rivier gerigt, zoo zullen daar waarschijnlijk de 3 van 29 duim gemist kunnen worden, hierboven aangevraagd. De generaal-opperbevelhebber heeft mij gelast, zulks het departement in overweging te geven. Z. Exc. meende daarover zonder autorisatie niet te mogen beschikken, aangezien dat armement door eene commissie van officieren der land- en zeemagt bepaald was, en, naar luid van geruchten, door Z. K. H. den prins-admiraal en kolonel-generaal goedgekeurd....."

Eenige dagen later, den 13en April 1832, leverde eene commissie, samengesteld uit den kolonel Koopman van de marine en de majoors Seelig en Van der Wijck, op uitnoodiging van den generaal Chassé, een rapport in over de nieuwe vestingwerken, door de Belgen laatst in en bij Antwerpen aangelegd, den invloed dier werken en wat daartegen van onze zijde viel te doen. In de hoofdzaak komt dat rapport overeen met wat over dat onderwerp gezegd is in Seelig's brief van den 8en April 1832 aan het departement van den grootmeester.

Heeft werkelijk bij de Belgen het voornemen bestaan om op den 31en Maart 1832 de citadel door een *coup-de-main* en door verstandhouding van binnen te vermeesteren; of moet men dat ontwerp een dag verschuiven en als eene historie van den 1en April beschouwen? Wij zijn niet bij machte om hierop een antwoord te geven. Zooveel is zeker, dat van dien toeleg der Belgen aan den prins van Oranje bericht was toegezonden; onder anderen bij brief van den 21en Maart 1832 door een onzer officieren, die toen te Aken met eene zending belast was. In dien brief wordt zelfs de persoon genoemd, die in Brussel van de ontwerpen tot aanval der Belgen had kennis gekregen. Op de citadel nam men natuurlijk voorzorgen; zij bleken echter overbodig te zijn, en alles bepaalde zich tot het wegzenden der enkele Belgen, die nog op de citadel woonden, tot het onder de wapens komen der bezetting en tot eene korte militaire aanspraak van een der bevelhebbers, die om de soldaten aan te moedigen, onder anderen zeide: „Wij hebben hier niets te vreezen, wij zijn hier met eenige duizende Hollandsche jongens, en de weinige vreemden, die hier zijn, zouden wij gaauw den nek breken.”

Om een denkbeeld te geven van de „avontuurlijke” opgaven, die soms aan de citadel werden opgezonden aangaande de voornemens der Belgen tegen die sterkte, deelen wij hier mede de volgende nota, ongeteekend en zonder datum, maar waarschijnlijk van het voorjaar van 1832:

„*Note pour le général C****** (zeker eene vrij naïeve wijze om te verbergen, dat die nota voor den generaal Chassé bestemd was).

„*Le projet favori du général Français Evain*” (minister van oorlog in België) „*parait être de jetter au moyen de fougasses, deux ou trois bombes de mille livres de poudre dans la citadelle, à l'effet de s'en emparer par un coup de*

main, à la faveur du désordre et de la consternation qu'y jetterait l'explosion de ces terribles projectiles.

Voici comment on se proposerait d'opérer.

A la distance de la 3e parallèle à peu près, on construirait d'énormes mortiers artificiels en creusant dans le sol des trous garnis à leur partour intérieur de solides madriers, et revêtus à leur fond d'un épais plancher de lambourdes, sur lesquelles on placerait la charge destinée à lancer le projectile, qui consisterait en un baril muni d'une fusée contenant 1000 *livres ou environ de poudre, reliée par des cercles en fer et consolidée par des roustures en cables goudronnés, à peu près comme l'on confectionne les marrons d'artifice; puis au moyen d'une mèche, ou trainée, l'on mettrait le feu à la charge, et le baril lancé dans la citadelle irait y éclater à la manière des bombes en y portant le ravage et la destruction.*

C'est sur une experience, fort peu concluante, fait il y a quelques années à Metz, que le général Français (officier d'artillerie) a basé son projet, sans doute dans le but de faire faire quelqus pas de plus à la science.

En effet à Metz l'on n'a tiré que trois coups, et comme on peut bien le penser en blanc, c'est à dire sans que le baril fut chargé avec de la poudre; dans ces trois épreuves les déviations du projectile à droite ou à gauche de la ligne de tir, n'ont pas été très grandes; mais les différences dans les portées ont été très notables, et l'on a chaque fois trouvé le baril brisé ou disjoint, sans que l'on ait pu s'assurer si la cause en devait être attribué au choc lors de la chûte, ou à la commotion au moment du tir. On conçoit effectivement qu'en opérant avec un projectile aussi irrégulier dans sa forme, et avec un mortier aussi imparfait, l'on ne soit pas bien certain de la direction à donner au projectile et que ces déviations puissent être très considérables; on conçoit que lors qu'il s'agit de lancer un poids aussi énorme, il faille employer

une charge très forte dont les effets ne peuvent être calculés, attendu que toute cette charge ne pouvant s'enflammer instantanément, il peut se faire que la plus grande partie en soit chassé avec le projectile, sans avoir donné aucun dégagement de gaz, ou en ne la fournissant que lors qu'il ne peut déja plus operer sur ce projectile, qui peut ainsi aller tomber à quelques pas du mortier, ou être lancé très loin, sans que rien puisse faire prévoir le résultat; on conçoit encore, que la violence de la commotion puisse faire éclater le baril dans la fougasse même; et puisque l'on ne peut connaitre à l'avance ni l'amplitude, ni la durée de la trajectoire, que l'on ne peut ainsi calculer la longueur de la fusée; il peut arriver que cette infernale machine fasse explosion à l'instant du tir ou dans un point quelconque de sa courbe, ou qu'elle tombe et se brise avant que la fusée ait communiqué l'inflammation, ou qu'elle devie à droite ou à gauche, ou enfin qu'elle produise son effet en deça ou au dela de la citadelle au préjudice des assaillants ou à celui des habitants de la ville, tout aussi bien que contre les assiégés.

Les projets du général Evain sont donc aussi dangereux pour les Belges que pour les Hollandais; mais peu importe sans doute à l'artilleur français, qui du fond de son cabinet se bornera a ordonner ce qu'on peut appeler: experimentum in anima vili.

Bien qu'il soit possible que le général Evain recule lui même devant les conséquences du projet en question, il était essentiel de faire connaitre ce projet, afin que l'on prenne toutes les mésures nécessaires pour le faire avorter ou le déjouer.

Peut-être même serait-il convenable de le faire connaitre à chacun par la voie des feuilles publiques, tant pour rassurer les uns que pour intimider ceux qui seraient chargés de le mettre à exécution, comme aussi pour soulever la juste indignation qu'une aussi inhumaine expérience ne peut manquer

d'exciter en Europe, lors que l'on saura par qui et contre qui elle a été projettée."

Onze eeuw is getuige geweest van zoovele verbazende ontdekkingen en uitvindingen, die men met waarheid wonderen kan noemen, dat men bijna het recht niet heeft om van iets, hoe onwaarschijnlijk het dan ook moge luiden, te zeggen: dat kan niet, dat is onmogelijk; — toch, wanneer dat recht ergens mag gelden, dan gelooven wij wel dat het hier is; wij gelooven, dat men het aan den generaal Evain toegedichte aanvalsmiddel onder de hersenschimmige zaken mag rangschikken.

De vuurmonden en munitie, door Seelig voor de citadel aangevraagd, werden derwaarts afgezonden, blijkens eenen brief van het departement van den grootmeester der artillerie van den 17en April 1832, N°. 842. Seelig heeft nu meer vuurmonden, maar hij oordeelt, dat er kanonniers te weinig zijn om die vuurmonden te bedienen; den 7en Mei 1832 schrijft hij daarover aan den generaal Chassé:

„Ter voldoening aan Uwer Excellenties verlangen heb ik de eer haar hierbij aan te bieden, twee staten, aanwijzende de sterkte op den 1en November 1830 en op heden van de artillerie en de aan dat wapen toegevoegde twee kompagnieën van de 9e afdeeling infanterie.

Uit een en ander zal Uwe Excellentie ontwaren, dat de artillerie sedert den 1en November 1830 met 2 officieren en 16 kanonniers en de handlangers met 2 onderofficieren en 91 fuseliers verminderd zijn.

De artillerie hier in bezetting bestaat, gelijk Uwe Excellentie bekend is, uit $3^1/_2$ kompagnie van het 3e bataillon en een detachement uit het 6e bataillon nationale militie. Beide waren reeds in November 1830 hier, hadden toen afwezige manschappen in de hospitalen, welker aantal thans voor beide 1 onderofficier en 43 manschappen bedraagt; van de kompagnieën van het 3e bataillon nationale militie

zijn, in Zeeland, bij het leger te velde en bij het depôt te Delft gedetacheerd, 6 officieren, 1 onderofficier en 63 korporaals en kanonniers, en manqueren aan dezelve tot compleet 68 kanonniers. De beide kompagnieën handlangers manqueren tot compleet: 1 sergeant, 2 korporaals en 135 man.

Volgens algemeen aangenomen bepalingen moeten er in eene belegerde vesting ten minsten 3 kanonniers voor elken vuurmond zijn, en het dubbelde van dat getal handlangers. Daar wij nu 155 vuurmonden van verschillend kaliber hebben, die, op slechts weinigen na, reeds allen in batterij staan, zou het aantal kanonniers hier benoodigd dus 465 bedragen, en dat der handlangers 930, behalve de officieren en onderofficieren daarbij behoorende...."

Die opgave van het benoodigde getal kanonniers is zeker niet te laag gesteld; dus, om maar iets te noemen, behoorden onder die 155 vuurmonden op de citadel een groot aantal coehoorntjes, 13-duims mortieren; een 13-duims mortier zal toch zeker tot zijne bediening gedurende een beleg geen 3 kanonniers en 6 handlangers vorderen! Bij zulke opgaven moet men altijd afdingen. Thorbecke zeide eenmaal, toen hij van de overdreven eischen hoorde, die iemand voor 's lands militaire verdediging deed: die man handelt als iemand die er op uit is, om eens een recht smakelijken maaltijd te hebben, en die nu maar alle mogelijke schotels opnoemt; met minder kan men ook volstaan.

Intusschen begint al meer en meer de waarschijnlijkheid toe te nemen dat de citadel van Antwerpen aan eene ernstige belegering zal blootgesteld worden, en al meer en meer wordt er gedacht en gewerkt aan de middelen om aan zulk een aanval het hoofd te bieden. Een bijzondere brief door Seelig den 26en Juli 1832 aan den generaal Trip van de artillerie geschreven, werpt eenig licht over den toestand van de citadel toenmaals, voornamelijk over

dat fort door de Belgen op den Blokkersdijk dijk gebouwd, en dat tot bestemming had, behalve de verdediging van dien dijk, het beletten van de gemeenschap der citadel over den ondergeloopen polder van Zwijndrecht met het lagere gedeelte van de Schelde en met Holland. Die brief is van den navolgenden inhoud:

Hooggeachte Generaal!

Kort na de inspectie door UH. EdG. gezamenlijk met den heere generaal Van Hooff, op den 5en dezer hier gehouden, behaagde het Z. Exc. den heere generaal Chassé mij een en ander mede te deelen van het in de besogne door UH. EdG. met hoogstdenzelven over den toestand der zaken hier gehouden; inzonderheid van hetgeen wat wegens de positie van den vijandelijken post, aan het einde van den Blokkersdijk gelegen, daarin was overwogen en beraamd om dien post eventueel door eene kolonne troepen, uit het land van Waas daartoe afgezonden, te doen vermeesteren, om dusdanig bij het weder uitbarsten der vijandelijkheden onze communicatie met de Beneden-Schelde over de geïnundeerde polders te heropenen en te verzekeren. Ik heb de eer gehad UH. EdG. bij monde te informeren, dat de kennis van de juiste situatie van genoemden vijandelijken post mij altijd van het grootste gewigt was voorgekomen, en ik dienvolgens alle middelen in mijn bereik altijd had in het werk gesteld mij deswege in te lichten; doch UH. EdG. heeft toen tevens ook gezien, dat hetgeen ik deswege had verzameld niet volkomen aan het oogmerk beantwoordde en mijne pogingen te vergeefs waren aangewend. Daar het nu voor de goede reussite van de geprojecteerde expeditie tot vermeestering van dit fort eene eerste vereischte is, de sterkte en de defensiemiddelen van hetzelve vooraf te kennen, nam ik de vrijheid Z. Exc. den

heere generaal Chassé bij gelegenheid der gezegde mededeling, op nieuw te verzoeken, door al de middelen bij het hoofdkwartier beschikbaar, over den post in questie zooveel renseignementen te willen laten inwinnen als maar te verkrijgen zouden zijn, om derwijze uit verschillende bronnen het noodige te putten en zoodoende wegens den vorm en de sterkte van dat werk volledig te worden ingelicht. Z. Exc. had de goedheid dit voorstel te approberen, en achtervolgens kwam dan ook een en ander berigt over den toestand van dat fort bij het hoofdkwartier in, waarvan mij mededeeling werd gedaan; doch dit alles bepaalde zich slechts tot opgaven over het aantal stukken; en op de overige punten wegens vorm, situatie en sterkte was geen voldoend antwoord te bekomen, behelzende de overigens zeer uiteenloopende berigten deswege niets anders, dan dat het werk naar den landkant met eene halve maan (gelijk de berigtgevers zich uitdrukten), waar binnen eene boerenwoning en verscheidene schuren, gesloten was; een dito nieuwe halve maan nog aan de andere zijde werd gebouwd, alles met diepe grachten omringd en gepalissadeerd; dat het blokhuis bomvrij was en rondom gecreneleerd; het bakhuis van den boer tot bomvrij kruidmagazijn was ingerigt; verscheidene kanons eveneens geblindeerd waren; en het fort onneembaar zou worden gemaakt, van nog meer geschut voorzien en een geheel bataillon tot bezetting zou bekomen dat reeds daartoe in Zwijndrecht aanwezig was.

Vermits nu deze berigten te onvolkomen waren om de juiste situatie van den post te kunnen beoordeelen, en het tevens bleek dat uit deze bronnen niets beters dienaangaande was te verkrijgen, verzocht ik Z. Exc. mij te willen vergunnen, langs een ander kanaal zelf zoodanige renseignementen te mogen inwinnen. Hiertoe autorisatie ontvangende, droeg ik den luitenant Opdam, aan het Vlaamsche hoofd gedetacheerd, op, zoo mogelijk met de arbeiders aan

den Scheldedijk bij Austruweel eenige verstandhouding te doen aanknoopen; waarvan bij vroegere gelegenheid reeds eene en andere opgave ter sluik was ingewonnen. Deze zaak werd na rijp overleg met zoodanig beleid door Opdam bestuurd, dat hij mij op gisteren eene figuratieve schets van dit fort heeft kunnen bezorgen, door twee der genoemde arbeiders opgenomen en gefourneerd, en waaruit ik het figuratieve plan zamengesteld heb, dat ik de eer heb UH. EdG. hierbij aan te bieden.

Deze schets is eene copie van het ontvangene, en ik heb gemeend daarin niets belangrijks te moeten veranderen, uit vrees de waarheid te kort te doen; dezelve strookt overigens geheel met al de vroeger ontvangen renseignementen, en hetgeen wij door onze verrekijkers er van zien komt mede vrijwel daarmede overeen; en dit waarborgt dat de mededeelers niet hebben willen bedriegen. Uit hetzelve zal UH. EdG. drieërlei perioden van constructie erkennen. Na het digten van de coupures in den Schelde- en Blokkerdijk, begon de vijand verleden jaar eerst den laatstgenoemden dijk tot aan het hooge terrein bij Zwijndrecht op te hoogen, aangezien de inundatie uit den Zwijndrechtschen polder, bij eenigszins hooge vloeden, over dezen dijk heen in den polder van Melsele stroomde. Bij de hoogere najaarsvloeden werd bevonden dat die arbeid nog niet voldoende was om laatstgenoemden polder te beveiligen; het water liep nu, aan het uiteinde des Blokkerdijks, over het hooge land en den dijk zelven. Toen begon men dezen dijk op nieuw te verhoogen, en daar waar dezelve aan het hooge terrein sluit, denzelven voor de boerenwoningen heen te verlengen, dat is, een geheel nieuwen dijk daar aan te leggen, rondom de inundatiën; en deze dijk, dien men Zuikerdijk noemt, is achtervolgens tot aan het dorp Burght voortgezet. Bij het vereenigingspunt van deze dijken werd toen te gelijk het fort aangelegd, bestaande

in eenen enkelen dijkpost met blokhuis, en gewapend met eenige kanons op de inundatie en Blokkerdijk gerigt, en een paar mortieren; deze post werd destijds van achteren door eene defensieve palissadering gesloten.

In dien toestand heeft het fortje verleden winter bestaan. In het voorjaar heeft men begrepen eene betere sluiting aan de landzijde noodig te hebben, en toen is rondom de boerenwoning, eerst buiten den post gelegen, het nieuwe boogvormige werk gelegd, links van den dijk en achterom tot digt aan het Blokhuis gaande, waarbij toen de ingang was. Thans schijnt men weder begrepen te hebben, dat men van den anderen kant niet genoeg bedekt was, en dit heeft dan het aanzijn aan de zonderlinge lunet gegeven, die links uitsteekt en door eene dubbele caponnière met de andere verbonden is; daaraan wordt nog druk gewerkt, doch men ziet deze lunet al duidelijk over den dijk heen. Het zeggen is, dat om het geheel eene diepe gracht zal komen met bedekten weg en glacis; en deze arbeid wordt zoo druk voortgezet, dat men verleden nacht zelfs bij lantaarnlicht gewerkt heeft.

Tot betere verduidelijking van het bovenstaande heb ik nog de eer UH. EdG. hierbij over te leggen, een schetsplan van de situatie des Blokkerdijks, waarop de ligging van den post is aangeduid, zoo verre ik uit de voorhandene middelen denzelven meen te kunnen bepalen; beide plans zijn door bijschriften opgehelderd; ten aanzien van het tweede vindt UH. EdG. met eene roode kleur aangegeven al hetgeen nieuw gebouwd is, zooals het fort, de nieuwe dijk en deszelfs vereeniging met den ouden Blokkerdijk. Dit situatieplan is op ongeveer $^1/_{8000}$ der grootte, en het nieuwe fort ligt 900 el van den linker Scheldedijk, ter plaats waar de Blokkerdijk aan dezen reikt; van het fort Zwijndrecht, door ons bezet, tot genoemd vijandelijk fort is ongeveer 2300 el.

Zoo ver ik door een goeden verrekijker zien kan, is regts af, voor het fort op den Blokkerdijk, tot heden toe geen nieuw werk aangelegd; slechts twee afsluitingen van palissaden met barrières zijn daarop zigtbaar; de eerste digt bij het fort op de teekeningen aangegeven, en de andere een paar honderd passen meer vooruit.

De wapening der vijandelijke batterijen op den regter Scheldeoever beneden de vesting, en die op de stadskaai gelegen, heb ik den 15en dezer op nieuw opgenomen, en alzoo de opgave geverifieerd daarvan in het begin dezer maand bekomen, waarvan UH. EdG. de mededeeling verlangde. De wensch om iets volkomeners aan te bieden en deze opgave behoorlijk toe te lichten, heeft die toezending tot heden toe vertraagd, hetgeen ik mij vleije dat, om de wille van dit oogmerk, wel ten goede zal worden geduid.

Aan de batterijen op de stadskaai wordt sedert eenige dagen wederom zeer druk gewerkt; men schijnt dezelve, zooals ook de geheele loopgraaf, van buiten met palissaden te willen bezetten, waarvan eene groote leverantie aanbesteed is. Aan de St. Jansvliet worden, sedert eene week, dagelijks bommen uit schepen gelost en gisteren ook zware mortieren, en het schijnt wel dat men daar aan eene nieuwe mortierbatterij tegen de citadel bouwt. Ook op het St. Walburgplein zijn gisteren 2 nieuwe mortieren geplaatst en is daarbij veel beweging.

Aan al de barricaden in de straten, op de esplanade uitkomende, gelegen, wordt druk gewerkt; men verhoogt en versterkt dezelve aanmerkelijk. Eveneens wordt bij de Begijnepoort gewerkt, om deze van de straatzijde en den kant der citadel tegen kanonvuur te dekken.

In Montebello staan in batterij, gerigt op de citadel, 6 zware kanons, 4 mortieren en 2 houwitsers; achter de verlengde flank van het bastion achter de Begijnepoort, 3

zware kanons, op de flank van dat bastion 2 kanons van 48 pond, en achter eene traverse in hetzelfde bastion 3 mortieren.

In het kleine ravelijn buiten de Mechelsche poort is, ter zijde, naar den kant der citadel, eene borstwering opgeworpen, waar achter 6 mortieren staan, en in de couvreface daarbij gelegen staan, links op 100 passen van den weg, nog 3 mortieren, en 100 passen daar achter nog 3.

In het kleine bastion van den hoofdwal bij de Mechelsche poort staan, desgelijks, 3 mortieren achter eene traverse. Zoodat, voor zooveel wij tot heden weten, op de vestingwallen en in Montebello, 22 mortieren, 2 houwitsers en 10 kanons op de citadel gerigt zijn, behalven hetgeen achter de barricades geplaatst is of ergens in de tuinen is opgesteld, waarvan een gerucht gaat doch wij niets stelligs weten. Wat tot op heden bij de St. Jansvliet staat en eveneens op de citadel is gerigt, is in bijgaand plan aangeduid.

De cholera heeft eindelijk ook den weg tot ons gevonden, doch tot nog toe hebben wij binnen de citadel nog maar weinige sterfgevallen gehad. Op de kanonneerbooten en aan het Vlaamsche hoofd staat het minder gunstig. Ik heb eergisteren een kanonnier daaraan verloren.

Ik heb de eer met de meeste hoogachting en eerbied te zijn,

Hooggeachte Generaal,

UH. EdG's. ond. en geh. dienaar

H. G. Seelig.

Sedert UH. EdG's. hier zijn hebben wij nog 5 mortieren en 3 kanons geblindeerd; de laatste zijn die op de hooge flank van het reduit van bastion II geplaatst. Met dezen arbeid alsmede het maken en versterken van traversen gaan wij voort zooveel tijd en middelen het toelaten."

Ruim vier maanden na het schrijven van dien brief is het beleg van de citadel begonnen; maar men ziet uit dien brief hoe of reeds op het einde van Juli 1832 alles in verwachting was van aanstaande vijandelijkheden; de naderende gebeurtenis wierp hare schaduw reeds voor zich uit. De Belgen werkten onvermoeid aan het aanleggen en wapenen dier batterijen, waarmede Frankrijk's legermacht bij hare belegering van de citadel haar voordeel zou doen; en de Hollandsche artillerie begon zich voor te bereiden op den geduchten kamp, dien zij weldra zou hebben te doorstaan. En ondertusschen bleef de bezetting der citadel steeds onvermoeid en onverdroten hare zware en moeielijke plichten vervullen, en moge al onder een zoo groot getal jonge officieren de te strenge toepassing der dienstvoorschriften soms tot spot en luim hebben uitgelokt, zich in teekening of schrift uitende — onder Seelig's papieren treft men onder anderen een hekelschrift aan met den titel: *La Conspiration, ou la Citadelle sauvée par un homme aux oreilles sensibles qui prend les sons d'une guitare pour le bruit éclatant des cors* — die spot en luim waren toch van een zeer onschuldigen aard en nemen niets weg van den uitmuntenden geest, die de bezetting der citadel bleef bezielen. Aan dien uitmuntenden geest moet hoogen lof worden toegezwaaid; want het is geene kleinigheid, meer dan twee jaren tijds door te brengen in een toestand met meer vermoeienissen, ontberingen en onaangenaamheden gepaard, dan de zeeman ondervindt bij zijn rondzwalken op den Oceaan; en het is zeer goed aan te nemen, dat er velen op de citadel geweest zijn, die, om aan dien eentoonigen en drukkenden toestand te ontkomen, met vreugde de gebeurtenissen zagen naderen, met wier verhaal wij ons nu zullen bezig houden.

Vijfde Tijdvak.

TOESTAND VAN DE CITADEL OP HET OOGENBLIK VAN HET BELEG; BEZETTING, WAPENING, DIENSTREGELING ENZ.

Wij schrijven geene geschiedenis, en dus behoeven wij niet wijd en breed te verhalen wat aanleiding gegeven heeft tot het beleg van de citadel van Antwerpen in December 1832. Wij zullen alleen daaraan herinneren, dat dit beleg onder zeer bijzondere staatkundige omstandigheden heeft plaats gehad, die van grooten invloed zijn geweest op de militaire handelingen. De Londensche conferentie, samengesteld uit de vertegenwoordigers der vijf groote Europeesche mogendheden, Frankrijk, Engeland, Pruisen, Oostenrijk en Rusland, had langen tijd zich afgesloofd en zich suf gepeinsd in het beramen en vaststellen van de voorwaarden eener scheiding van Holland en België; zij had, tot dat einde, eene macht van protokollen in de wereld gezonden; alles tevergeefs, alles was vruchteloos gebleven, voornamelijk door de vasthoudendheid van koning Willem I, die, onder allerlei voorwendselen, eene definitieve schikking ontweek, denkelijk hopende dat er een omkeer zou komen in den staatkundigen toestand van Europa, en daardoor het afgevallen België opnieuw aan zijne heerschappij zou onderworpen worden. De Londensche confe-

rentie begreep eindelijk dat dit op den duur zoo niet kon blijven, dat dit haar belachelijk maakte en hare onmacht te veel openbaarde; en dat die toestand van onzekerheid, waarin de Nederlandsche aangelegenheden bleven verkeeren, lichtelijk aanleiding kon geven tot het uitbarsten van een grooten algemeenen oorlog, die door alle regeeringen van Europa evenzeer werd gevreesd, als zij toen door de revolutionnaire partij werd gewenscht. Daarom besloten eindelijk de groote Europeesche mogendheden om door wapenkracht Holland te dwingen om te bewilligen in de voorwaarden der scheiding met België; zij besloten een kleinen, plaatselijken oorlog te voeren, om daardoor eenen grooten, algemeenen oorlog te voorkomen.

Dat besluit was voornamelijk genomen op aandringen van Frankrijk, dat iets wilde doen om genoegen te geven aan zijne onrustige en krijgshaftige bevolking; Frankrijk zou dan ook bij die onderneming tegen Holland de hoofdrol spelen; een Fransch leger zou België inrukken en zich meester maken van de sterkten door de Hollanders aan de Scheldeoevers nog in bezit gehouden. Engeland werd door het voorbeeld van Frankrijk medegesleept; het wilde liefst in verband met zijn bondgenoot te werk gaan, denkelijk wel met het inzicht om dien bondgenoot daarbij in het oog te houden en te verhinderen van te ver te gaan; eene Engelsche vloot verscheen op onze kusten, maar die vloot verrichtte daar niets; het had al den schijn dat dit maar eene vertooning was en Engeland niet van zins was den oorlog ernstig te voeren. De drie andere mogendheden, Pruisen, Oostenrijk en Rusland, namen volstrekt geen deel aan die vijandelijkheden tegen Holland; zij waren zelfs de zaak van koning Willem I toegedaan; maar zij hadden den moed niet om partij voor dien vorst te trekken; ook hun hoofdstreven was maar om den vrede in Europa te bewaren, en daarom was hunne staatkunde er op uit, aan

de eene zijde om koning Willem te overreden van zich in geen ernstigen kamp met Frankrijk in te laten, zich tot eene strikte verdediging te bepalen, en het leger van den prins van Oranje in Noord-Braband te laten blijven zonder het tot ontzet van de citadel van Antwerpen te laten oprukken; aan de andere zijde om Frankrijk over te halen, na de vermeestering van die citadel zijn leger onverwijld weer uit België te doen terugkomen, ten einde daardoor een toestand van zaken te doen ophouden, die zoo lichtelijk tot een algemeenen oorlog kon leiden.

Die staatkunde der groote mogendheden van Europa heeft toen haar doel bereikt; de vrede van Europa is bewaard gebleven. Koning Willem, weigerende om aan de eischen der Londensche conferentie toe te geven, gelastte de verdediging van de Antwerpensche citadel; maar het Hollandsche leger rukte niet op om die sterkte ter hulp te komen, die dus noodwendig in 's vijands handen moest vallen. Frankrijk, na de citadel vermeesterd en daardoor de stad Antwerpen bevrijd te hebben van het altijd dreigende gevaar eener geheele vernieling, zag af van den aanval op de forten Lillo en Liefkenshoek, en deed zijn leger België weer ontruimen, zich bepalende tot het in krijgsgevangenschap medevoeren van de Hollandsche bezetting der citadel. De Engelsche vloot verliet onze kusten; er gebeurde verder niets, en eenige maanden later hield zelfs die schaduw van een oorlog geheel op en keerde de bezetting der citadel naar het vaderland terug. Nog jaren lang werd die toestand van zaken tusschen België en Holland slepende gehouden, totdat eindelijk geldelijke ongelegenheid, die Holland op den rand van het staatsbankroet bracht, koning Willem I noodzaakte om in 1839 van alle pogingen op het herwinnen van België af te zien, en te bewilligen in de voorwaarden van de scheiding tusschen dat land en Holland.

Men ziet dus, dat dit beleg van de Antwerpensche citadel in December 1832 onder zeer bijzondere, zeer vreemde omstandigheden heeft plaats gehad. Het was een strijd alleen tusschen die sterkte en het Fransche leger; een strijd, waarbij de bezetting vooruit wist, dat zij op geen ontzet had te hopen en dus noodwendig bezwijken moest; een strijd, waarbij men vooruit wist, dat het den vijand alleen te doen was om de vermeestering dier sterkte, misschien ook nog om de vermeestering van Lillo en Liefkenshoek, maar waarbij men ook wist, dat hij overigens daarna de krijgsverrichtingen zou staken en niet op Hollandschen bodem zou willen doordringen. Men wist dus vooruit, dat het er niet op aankwam, om ter wille van het welzijn en van de onafhankelijkheid des vaderlands, hier eene hardnekkige verdediging, eene verdediging tot het uiterste, te voeren. Hier, waar niet zulke hooge belangen op het spel stonden, had de Nederlandsche regeering zulk eene verdediging zelfs verboden; zij wilde geene andere verdediging, dan eene verdediging, waardoor aan de eer der wapenen eene genoegzame voldoening werd gegeven.

Ziedaar eene omstandigheid, waarop men wel degelijk de aandacht moet vestigen, wanneer men een billijk oordeel wil vellen over de verdediging van de citadel. Let men op die omstandigheid, dan zal men overtuigd zijn, dat die verdediging lang genoeg heeft geduurd. In den nacht van den 29en November vangt de belegering aan met het openen der loopgraven; den 4en December openen de Fransche batterijen haar vuur op de citadel; den 14en December wordt de lunet St. Laurent vermeesterd; den 23en December treedt men in onderhandeling over de overgave; het beleg had toen vier en twintig dagen geduurd, het bombardement twintig dagen. Een bombardement van twintig dagen door eene talrijke artillerie aangewend tegen eene vesting van zeer kleine ruimte, waarbinnen een vier dui-

zend man bezetting is, die het aan genoegzame bomvrije lokalen ontbreekt, — begrijpt men, wat dit wil zeggen? Eene bezetting, die dat heeft doorgestaan heeft ruimschoots voldaan aan de eer der wapenen; en daarom moet men ten allen tijde hoogachting koesteren voor de dapperen, die hier hebben gestreden en geleden. Hulp van buiten werd niet aangebracht; het Hollandsche leger bleef werkeloos in Noord-Braband; de zeemacht deed eene poging om de Schelde op te stevenen; maar moest spoedig daarvan afzien in den ongelijken kamp tegen de forten en kustbatterijen door de Franschen bezet; en geheel op het einde van het beleg deed men nog eene vruchtelooze poging om bij het dorp den Doel den linker Scheldedijk te doorsteken, en daardoor, over het onder water gezette land, de citadel te bereiken. Zelfs al was dat doorsteken van den dijk gelukt, dan zou dat toch denkelijk niets gebaat hebben; maar het kon moeilijk gelukken naar de wijze, waarop die onderneming was geregeld; de vijand was te veel en te lang daarop voorbereid; de hoofdrol bij die onderneming moest vervuld worden door een zoogenaamd marschbataljon, dat men reeds bij het begin van het beleg der citadel uit 's Hertogenbosch had doen oprukken, en dat samengesteld was uit vier kompagniën van vier verschillende korpsen in die vesting aanwezig.

Bij het vermelden van de aanvalsmiddelen tegen de citadel aangewend, is het niet noodig uitvoerig uit te weiden over de sterkte en samenstelling van het Fransche leger; het is niet noodig te zeggen, dat van dit leger, door den maarschalk Gérard aangevoerd, aanvankelijk de divisiën Sebastiani en Fabre belast waren met de belegering van de citadel en met het bezetten van den linkeroever der Schelde; dat naar de zijde van Noord-Braband geplaatst waren de divisiën Janin en Achard, die nog voor zich uit hadden de divisie van den hertog van Orléans, die

de voorhoede uitmaakte, en de twee divisiën lichte ruiterij van Lawoestine en Simonneau; dat eindelijk nog de reserve ruiterij en de divisie voetvolk van den generaal Schramm zich bij de hoofdmacht te Antwerpen aansloten; dat die geheele Fransche legermacht op een 60 a 70 000 man wordt begroot, en, was het noodig, versterkt kon worden door het Belgische leger, dat men echter zonder die noodzakelijkheid geen deel wilde laten nemen aan de krijgsverrichtingen. Dat alles, die sterkte, indeeling en plaatsing van het Fransche leger nauwkeurig en bepaald te weten, zou noodig zijn, wanneer er hier sprake was van een veldtocht; hier, waar alleen sprake is van een beleg, van niets anders, komt er dat alles niet op aan; het is hier voldoende om te weten, dat de sterkte der belegerende macht ruimschoots voldoende was voor hare taak. Of die sterkte eenige duizende man meer of minder is geweest doet niets ter zake. Het is niet de getalsterkte der belegerende macht, die eene vesting doet vallen; maar wel de sterkte van de artillerie, die tegen haar wordt aangewend. Eene vesting valt, niet omdat zij door 50 of 60 000 man wordt belegerd, maar omdat zij door 50 of 60 kanonnen wordt beschoten.

Over het geschut door de Franschen tegen de citadel van Antwerpen aangewend, is het dus meer belangrijk ingelicht te worden; en wij deelen daarover eenige bijzonderheden mede, ontleend aan het *Journal des opérations de l'artillerie au siège de la citadelle d'Anvers*, in 1833 te Parijs uitgekomen en, naar het schijnt, eene officieele kleur hebbende. Bevelhebber van de artillerie der belegeraars was de luitenant-generaal Neigre. Den 1en October 1832 begon men het belegeringspark bijeen te brengen, dat aanvankelijk slechts uit 50 vuurmonden bestaan zou, als: 20 kanons van 24 pond, 16 van 16 pond, 8 houwitsers van 8 duim, en 6 mortieren van 10 duim; ieder kanon zou eene

uitrusting krijgen voor 1000 schoten, ieder houwitser en mortier voor 800 schoten of worpen. Spoedig echter oordeelde men, dat dit belegeringspark niet groot genoeg was, en reeds den 10en October werd het gebracht op 80 vuurmonden, als 32 kanons, van 24 pond, 26 van 16 pond, 12 houwitsers van 8 duim en 10 mortieren van 10 duim. In het begin van November werden daar nog bijgevoegd 6 steenmortieren. Bij dat park van 86 vuurmonden werden er 63 anderen van de Belgische artillerie gevoegd, namelijk: 6 ijzeren kanons van 24 pond, 8 houwitsers van 20 duim, 30 mortieren van 29 duim, 18 coehoorn-mortieren van 13 duim en 1 mortier van 60 duim (de zoogenaamde monster-mortier; voor de duidelijkheid herinneren wij daaraan, dat bij de opgave van de kalibers der Belgische houwitsers en mortieren de duimen, duimen van het metrieke stelsel zijn; terwijl bij de Fransche houwitsers en mortieren gesproken wordt van oude Fransche duimen). Voor de Belgische vuurmonden zouden de projectielen en het buskruit ook door België verschaft worden. De artillerie tegen de citadel aan te wenden maakte dus in het geheel 149 vuurmonden uit. Voor de bediening daarvan had men aanvankelijk 7 kompagnieën (batteries) artillerie en eene halve kompagnie werklieden. Die aanvankelijke sterkte werd echter spoedig aanmerkelijk vermeerderd; er kwamen nog 6 andere kompagnieën uit Frankrijk aan, toen het beleg even begonnen was, tusschen 4 en 7 December; voorts uit het leger nog twee geheele kompagnieën artillerie en gedeelten van kompagnieën. Voorts had men te beschikken over 2 kompagnieën pontonniers, 1 kompagnie mariniers (*marins*) en 6 kompagnieën infanterie als handlangers. Men ziet dus, dat het der Fransche artillerie voor de citadel even weinig aan manschappen ontbrak als aan vuurmonden.

Het belegeringspark werd te Douay, Rijssel en Valenciennes op 14 vaartuigen ingescheept, zakte tegen half No-

vember de Schelde af en kwam tusschen 20 en 23 November te Boom aan, een uur of drie boven Antwerpen; — men herinnere zich, dat België toenmaals nog geene ijzeren spoorwegen had; in onzen tijd zou het vervoer van dat belegeringspark spoediger gaan. Te Boom werd het park ontscheept; maar daar die plaats nog op te grooten afstand van Antwerpen is, vestigde men halfweg, in het dorp Wylrick, een groot tusschendepot; voor de dagelijksche behoefte der batterijen werden twee loopgravendepots aangelegd: voor het rechter gedeelte der werken eene in het kasteel van den heer Caters, op 2400 el van Antwerpen, op den ouden weg naar Wylrick; voor het linker gedeelte eene andere achter het dorp Kiel, op 2600 el afstands van de citadel. Schanskorven en fachinen waren reeds in groote menigte door de Belgische troepen gemaakt; en hoezeer, volgens de Fransche opgaven, die voorraad niet voldoende was of die voorwerpen onbruikbaar waren door hunne verschillende afmetingen, zoo is het toch wel denkelijk, dat de belegeraar in het door de Belgische troepen vervaardigde groote hulpmiddelen gevonden heeft bij het uitvoeren zijner werkzaamheden.

Over de verrichtingen der Fransche artillerie bij dit beleg zullen wij hier niet in bijzonderheden uitweiden; wij zullen gelegenheid hebben om daarop terug te komen bij het dagverhaal van de verdediging. Laat ons alleen dit hier zeggen, dat terwijl de bevelhebbers der Fransche artillerie met zeer hoogen lof gewagen van Seelig en van de Hollandsche artillerie, Seelig van zijne zijde dien lof niet beantwoordt. Naar zijn oordeel had de Fransche artillerie bij dit beleg beter kunnen handelen dan zij gedaan heeft.

In de eerste periode van het beleg, den 4en December, had de aanvaller 10 kanonbatterijen en 4 mortierbatterijen, te zamen gewapend met 94 vuurmonden, als: 30 kanons van 24 pond, 14 van 16 pond, 12 houwitsers van 8 duim,

8 van 20 duim (metriek), 10 mortieren van 10 duim, en 20 van 29 duim (metriek). In de tweede periode, den 12en December, had de aanvaller 11 kanonbatterijen en 5 mortierbatterijen, in alles gewapend met 104 vuurmonden, als: 30 kanons van 24 pond, 14 van 16 pond, 12 houwitsers van 8 duim, 8 van 20 duim (metriek), 10 mortieren van 10 duim en 30 van 29 duim (metriek). Eindelijk in de derde of laatste periode van het beleg, den 20en December, had de aanvaller 10 kanonbatterijen, waaronder eene bres- en eene conterbatterij, en 6 mortierbatterijen, in alles gewapend met 93 vuurmonden, als: 24 kanons van 24 pond, 16 van 16 pond, 7 houwitsers van 8 duim, 2 van 20 duim (metriek), 8 mortieren van 10 duim, 30 van 29 duim (metriek) en 6 steenmortieren van 15 duim. In de batterijen was ieder dier vuurmonden altijd voorzien van het volgende getal schoten of worpen: Voor een kanon 100, voor een houwitser 60 en voor een mortier 50. Er was voorgeschreven tijdens de eerste periode van het beleg, den 4en December, dat er in de vier en twintig uur aan schoten of worpen niet meer verbruikt mocht worden dan 60 voor ieder kanon, 40 voor ieder houwitser en 30 voor ieder mortier, zoodat het dagelijksch verbruik aan munitie toen nooit meer was dan 2640 kogels, 800 granaten en 1200 bommen, in alles 4640 projectielen. Gedurende den nacht verminderde het vuur en bestond dan in den regel alleen uit worpschoten. Het geheele bedrag der munitie door de Fransche artillerie gedurende dit beleg verbruikt, is geweest 13 068 kogels voor 24-ponders, 12 135 kogels voor 16-ponders, 7502 granaten van 8 duim, 5867 granaten van 20 duim (metriek), 4717 bommen van 10 duim, 15 501 bommen van 29 duim (metriek) en 5602 bommen van 13 duim (metriek); in alles 64 392 schoten of worpen, gemiddeld ruim 3200 daags. 136 678 ponden buskruit waren door de Fransche artillerie bij dit beleg verbruikt, hieronder

echter gerekend 2100 pond, die voor de werkzaamheden der genie hebben gediend.

Over de verdediging van de citadel van Antwerpen vindt men in Seelig's papieren hoofdzakelijk drie verschillende dagboeken of verslagen; zij zijn van zeer uiteenloopend gehalte; maar zij kunnen dienen tot wederzijdsche aanvulling.

Allereerst heeft men een dagboek of verslag van het beleg der citadel, opgemaakt door den majoor Voet, toen daar den dienst van plaatselijke kommandant verrichtende. Dat verslag is nog al uitvoerig en bevat een aantal bijzonderheden over den toestand van zaken op de citadel, de wijze van legering der troepen, de dienstregeling en andere aangelegenheden, die niet zonder belang zijn. Met vrucht kan men dus dat verslag raadplegen, — maar men moet er niet onbepaald op vertrouwen: het stelt de zaken te gunstig voor; het plaatst alles in een rooskleurig licht; het verzwijgt of bedekt, wat er min goed is geweest. Men kan in dat verslag het karakter van den schrijver duidelijk herkennen; een karakter — wij haasten ons het er bij te voegen — waarvan men niet dan met eerbied en hoogachting mag gewagen; want de majoor Voet, later generaal, is een man geweest van onkreukbare braafheid, ijverig, onvermoeid, edel, vol zelfopoffering en zelfverloochening, en wiens schitterende dapperheid door iedereen erkend werd, en hem, op de citadel, van den soldaat den roemvollen bijnaam verwierf van „de bomvrije majoor." Maar een man van een helder verstand of van een scherp oordeel is de generaal Voet niet geweest; hij miste dus een voornaam vereischte om als geschiedschrijver van dit beleg op te tre-

den: hij heeft niet alles begrepen, en hij schijnt ook de meening aangekleefd te hebben, dat het zijn plicht medebracht om in zijn verslag alles op de gunstigste wijze voor te stellen en te zwijgen van alles, dat afkeuring kon verdienen.

Vervolgens vindt men bij Seelig's papieren aanteekeningen over het beleg van de citadel door een ongenoemde, en omtrent wiens naam hier dan ook geene onderstellingen zullen geopperd worden, die anders lichtelijk zouden te maken zijn, daar uit die aanteekeningen blijkt, dat de schrijver een officier van de genie is geweest, die in Rotterdam te huis behoorde. De toon van die aanteekeningen is soms bitter en hevig, — zonder daarom altijd onjuist te zijn; de zienswijze van den genieofficier is juist de tegenovergestelde van de zienswijze van Voet; het is de pessimist tegenover den optimist; en in die aanteekeningen worden verschillende personen op de meest nadrukkelijke wijze aangerand, en vooral wordt de opperbevelhebber der citadel niet gespaard. Voor die aanteekeningen zou men als motto kunnen plaatsen: de verontwaardiging doet mij schrijven.

Die verontwaardiging toen is zeer goed te begrijpen, zeer goed te verontschuldigen. De genieofficier is toen, en zelfs later, niet de eenige geweest, die haar ondervonden heeft. Men moet die dagen van 1832 beleefd hebben om te begrijpen, welk eene opgewondenheid en geestdrift toentertijd het Hollandsche volk bezielden; dat volk, door zijn koning te wapen geroepen tot verdediging van de eer en van de onafhankelijkheid des vaderlands, had met vreugde aan die roepstem gehoor gegeven; het deelde toen in zijne ultraroyalistische gezindheid geheel en al de gevoelens door den dichter der „Jungfrau Von Orleans" uitgedrukt:

„Für seinen König muss das Volk sich opfern;
Das ist das Schiksal und gesetz der Welt.

. . . .

Nichtswürdig ist die Nation, die nicht
Ihr alles freudig setzt an ihre Ehre."

In December 1832, toen Frankrijk en Engeland ons schenen te willen aanranden en naar onze onafhankelijkheid te staan, toen koning Willem I den strijd tot het uiterste scheen te willen voortzetten en zelfs de landstorm werd georganiseerd, toen klopte het Hollandsche hart warm voor roem en vaderlandsliefde; en men meende de heldendagen van den strijd tegen Spanje of van 1672 te zien terugkeeren. In hare ontvlamde verbeelding zag Holland's jongelingschap den prins van Oranje reeds met zijn leger oprukken om door een veldslag de benarde citadel ter hulp te komen; men meende die sterkte hare verdediging tot het uiterste te zien voortzetten, de bressen met hardnekkigheid aan den vijand te zien betwisten, en hare verdedigers den blik gevestigd te zien houden op Van Speyk's heldendood. Die verwachtingen mogen overdreven zijn geweest, die verwachtingen bestonden, en zij waren opgewekt geworden door 's konings houding en woorden: hij had het volk in geestdrift ontvlamd, en toen het er op aankwam stelde hij die geestdrift te leur. Geen wonder dus, dat toen de werkelijkheid zoo weinig beantwoordde aan wat men zich had voorgespiegeld; toen de citadel zonder hulp of bijstand werd gelaten en zij zich overgaf op een tijdstip van het beleg waarop anders, volgens Carnot's heldhaftige voorschriften, de verdediging eerst in hare volle kracht moet optreden; geen wonder dus, dat toen wrevel en verontwaardiging zich meester maakten van menig Hollandsch gemoed, en dat een storm van misnoegen losbrak tegen die hoofden, die zoo weinig aan 's volks geestdrift hadden beantwoord. Wanneer men dat in aanmerking neemt, dan zal men de scherpe en bittere taal van onzen genie-officier begrijpen en verontschuldigen, al is het dat die taal soms onbillijk en overdreven voorkomt.

Eindelijk het derde verslag van de verdediging der citadel is Seelig's dagboek zelf; wij behoeven er niet bij te voegen, dat dit verslag verreweg het belangrijkste is van de drie. Toch voldoet dat dagboek van Seelig niet geheel aan de verwachting, daar het niet volledig is. Het journaal door hem zelven aangehouden, met dat fijne bijna microscopische schrift, dat echter zeer duidelijk is, loopt maar van 1 November 1832 tot 12 December 1832; over eenige volgende dagen heeft Seelig ook nog eenige aanteekeningen gegeven, maar korter, — men ziet dat het hem toen aan tijd en gelegenheid ontbroken heeft om veel te schrijven. Een ander journaal loopt van 6 December tot 28 December 1832; het schrift daarvan is niet van Seelig's hand, maar het is toch denkelijk van een officier der artillerie, en denkelijk wel onder Seelig's opzicht gehouden, want op eene enkele plaats staan een paar regels van zijn schrift. Dit tweede journaal treedt op lange na niet in zoo vele bijzonderheden als het eerste.

Aan dat journaal van Seelig hechten wij zeer hooge waarde; wij gelooven, dat het met juistheid vermeldt alles wat er toen gebeurd is op de citadel, ten minste wat betrekking heeft tot de artilleriezaken, die, zooals men weet, de hoofdrol gespeeld hebben bij het beleg. Met die buitengewone uitgebreide kennis, met die nauwkeurigheid en juistheid die niets te wenschen overlaten, teekent Seelig dag voor dag aan, wat hij doet, wat hij laat doen, wat hij ziet en opmerkt; hij geeft daarbij aan zijne pen eene vrijheid die soms doet denken aan Saint Simon, zijne *mémoires* ter nederschrijvende. Wat Seelig over het beleg schrijft kan men gerust als waar aannemen; want hij geeft de feiten terug onder den verschen indruk van het tegenwoordige, en die feiten heeft hij duidelijk gezien en ten volle begrepen.

Maar het oordeel van Seelig over die feiten is somtijds

voor tegenspraak vatbaar; en de bewondering, welke wij dien uitstekenden man toedragen, gaat niet zoo ver van aan zijne onfeilbaarheid te gelooven. Naar onze meening is Seelig, als krijgsman, wel eens te streng in zijne vorderingen geweest. Zelf uitstekend in plichtsbetrachting en in heldenmoed, vorderde hij die hoedanigheden ook in hooge mate bij anderen; en daar waar hij die vorderingen niet voldaan vond, sprak hij berisping en afkeuring uit. Één enkel voorbeeld moge volstaan om dit aan te wijzen: bij de inneming van de lunet St. Laurent door de Franschen, zijn de beide Hollandsche officieren, die zich daar bevonden, gedecoreerd geworden, zoowel hij, die zich zonder tegenstand aan den vijand overgaf, als hij, die de vlucht nam naar de citadel; algemeen wordt verhaald, dat Seelig den onderofficier der artillerie, die zich op St. Laurent bevond op het oogenblik der bestorming en met de anderen de wijk binnen de citadel nam, om dat vluchten heeft willen degradeeren; — zoo verschillend was Seelig's oordeel van dat van Chassé, waar het op militairen plicht aankwam. Seelig heeft in zijne artillerie op de citadel eene heldenschaar gevonden, zooals men er niet veel zal aantreffen; toch spreekt het van zelf, dat er daaronder ook een enkele geweest is, die een enkel oogenblik van zwakheid gehad heeft, soms maar van physieke zwakheid, die vroegere en latere dapperheid niet heeft uitgesloten; — welnu, zelfs die kortstondige en voorbijgaande verflauwingen van moed worden in het journaal zonder eenig mededoogen of eenige toegevendheid vermeld en afgekeurd. Met strengheid veroordeelt Seelig het gedrag der infanterie op de citadel; met overdreven strengheid, gelooven wij; want, door de lijdelijkheid, waartoe zij veroordeeld was en door de minder goede aanvoering was die infanterie zeker niet op ééne lijn te stellen met de uitmuntende artillerie; maar, toch heeft ook die infanterie meer dan eens blijken van

dapperheid gegeven, en in het verduren van de gevaren van een zoo langdurig bombardement een bewonderenswaard, een verheven geduld betoond. In één woord, om onze meening samen te vatten, wij gelooven dat Seelig's oordeel te streng en daardoor soms onrechtvaardig is; hij stelde zijne eischen van plicht en eer te hoog; zelf in hooge mate heldhaftig, kon hij ook niet de minste zwakheid in anderen dulden of verschoonen; daar zat oneindig meer militaire geest in dien eenvoudigen, beschaafden man, dan in de meesten der kortzichtigen, die langen tijd in hem niets anders wilden zien dan een kamergeleerde.

Het is algemeen bekend, dat Seelig altijd onwillig is geweest om een verhaal van de verdediging der citadel van Antwerpen in het licht te geven: hij had te veel waarheidsliefde om in zulk een verhaal zijne afkeuring over sommige zaken en personen achterwege te laten; hij had te veel liefde tot rust en vrede, om niet terug te deinzen voor de onaangenaamheden, welke het openbaar maken dier afkeuring noodwendig na zich moest slepen. In zijne briefwisseling wordt dit punt herhaaldelijk behandeld; daaruit blijkt, dat hij meer dan eens is aangezocht om een verhaal van het beleg op te maken; maar daaruit blijkt tevens, dat hij die taak telkens van zich heeft afgeweerd, onder allerlei algemeene redeneeringen en onbepaalde toezeggingen; het was zeer moeilijk om hem tot iets te brengen wat hij niet wilde.

Tijdens de krijgsgevangenschap van de bezetting der citadel in Frankrijk, zond de generaal List — toen kolonel, kommandant der artillerie bij het leger te velde — den 3en Januari 1833 uit Tilburg eene aanzienlijke geldsom over, welke door die artillerie was bijeengebracht, ten behoeve van hare wapenbroeders van de citadel. In den brief — St. Omer den 26en Januari 1833 — waarin Seelig voor die gift dankzegt, maakt hij tevens eenigszins

zijne meening kenbaar over de belegering der citadel: „Eerst gisteren is mij UH. Ed.Gest. geëerde van den 3en dezer geworden. Uit de verschillende postmerken op dezen brief bleek het, dezelve tusschen Duinkerken, St. Omer, Aire, Bethune en Hesdin lang had rondgedwaald en over en weer was gezonden; tot men eindelijk uit laatstgenoemde plaats, waar wij acht dagen ons verblijf hebben gehouden, denzelven naar herwaarts heeft teruggezonden.

Met een gevoel van innige dankerkentenis ontvangen wij de zoo aanzienlijke gifte van 5200 francs, door UH. Ed.Gest. en de overige officieren van ons wapen bij het leger te velde, tot ondersteuning mijner onderhebbende onderofficieren en manschappen bijeengebragt.

Ik zal over die som, ingevolge UH. Ed.Gest. aanwijzing, binnen weinige dagen disponeren, en met overleg der compagnies-commandanten dit geld op de doelmatigste wijze aanwenden, hetzij tot aanschaffing van onontbeerlijke kleedingstukken of wel tot die van andere kleine noodwendigheden, welke gewenscht worden, en waartoe de gewone leening met andere bijdragen niet toereikend is bevonden.

In de zoo onaangename positie, waarin wij buiten onze schuld thans zijn, strekt het ons allen tot opbeuring en troost, dat door de weldadigheid onzer landgenooten reeds dadelijk de middelen verschaft zijn om in de meest dringende behoeften van den onderofficier en soldaat te kunnen voorzien; zonder zulk eene ondersteuning zouden dezelve werkelijk gebrek moeten lijden, aangezien de 15 centimes, die het Fransche gouvernement per dag geeft voor de menage, niet eens voldoende zijn indien men maar eenigszins voedzame spijze bereiden wil. Elk onderofficier en soldaat ontvangt nu nog 15 andere centimes als toelaag uit de liefdegiften, waarmede thans voor de voeding behoorlijk gezorgd is, en de ontberingen daarin hebben alzoo het

einde bereikt. Voor de artilleristen is nu nog door de ruime gift onzer kameraden in het bijzonder gezorgd! Ik heb de officieren en manschap daarvan onderrigt en verzoek UHEd. Gestr. met de overige gevers onzer aller dankerkentenis daarvoor wel te willen agreëren.

De fatigues en het leed van allerlei aard, gedurende het beleg in de citadel en verder op den langen marsch naar herwaarts uitgestaan en ondervonden, zijn wij nu weer te boven gekomen, en de gezondheidstoestand, zoo van de officieren als van het geheele detachement is zeer wel. Overigens hebben wij door lange oefening leeren resigneren, en trachten thans in de gevangenschap de eer van het wapen op te houden.

Het beleg der citadel van Antwerpen is in vele opzigten merkwaardig geweest. Bij den aanval hebben de Fransche ingenieurs veel talent getoond, zoo in den aanleg als in het naderen met hunne loopgraven. De artillerie heeft in den aanleg der batterijen, en vooral in het gebruik van het geschut, veel minder doorzigt doen blijken. Wij hebben de eersten dan ook inzonderheid — echter zonder de laatste mede te verschoonen — door ons geschutvuur in den voortgang van hunnen arbeid trachten op te houden. Zulks is ook met succes geschied, en de strijd zou, hoe warm ook gevoerd en welke verliezen wij ook dagelijks leden, door ons nog lang zijn volgehouden, waren er geene gewigtige redenen geweest, die den generaal genoopt hadden, na het half voltooijen van de bres reeds te capituleren. De verdediging van de citadel is hoofdzakelijk eene artillerie-verdediging geweest. De eer van onze natie en die van ons wapen hebben wij daarbij voor oogen gehad en, zoo wij ons vleijen, ook getrouw bewaard; te vernemen, dat onze superieuren en kameraden onzen ijver regt laten wedervaren en ons gehouden gedrag goedkeuren, is voor ons de aangenaamste belooning voor al het doorge-

stane leed. UHEd. Gest.'s gevoelens deswege te hebben mogen vernemen was ons allen dan ook zeer aangenaam, en ik verzoek UHEd. Gest. mijne dankerkentenis wel te willen agreëren voor de belangstelling mij en mijne onderhebbenden in dezen betoond.

Van al het in de citadel voorgevallene heb ik aanteekening gehouden, en sedert van de Fransche ingenieurs en artilleristen verscheidene inlichtingen ontvangen over hun arbeid en bedrijf, zooals ik ook gelegenheid gehad heb hunne loopgraven en batterijen te zien; zeer voorkomend hebben zij zich mij in alles betoond, en ook hier ondervind ik eene gelijke behandeling. Uit al het verzamelde hoop ik, eens weder in het bezit mijner gedeeltelijk naar Delft verzonden papieren gekomen zijnde, een breedvoerig beredeneerd verslag op te maken van al het voorgevallene gedurende mijn lang verblijf in de citadel, en inzonderheid van de laatste acte, derzelver beleg en verdediging. In dat verslag zal ik niet vergeten de verraderlijke handelwijze van Belgen en Franschen, ten onzen opzigte in praktijk gebragt, in het ware daglicht te stellen; verder verhalen en toelichten, al hetgeen dit beleg voor de wetenschap belangrijks en dus bewarenswaardigs heeft opgeleverd; beschouwende ik het voorts als een op mij rustenden pligt om daarin den voorbeeldigen dienstijver en tot het laatste oogenblik onverzwakten moed mijner onderhebbende officieren, onderofficieren en kanonniers naar waarheid te vermelden, en aan te toonen, dat ondanks al de ondervondene wederwaardigheden en onheilen, en bij de dagelijksche aanzienlijke verliezen aan dooden en gewonden, onder het aanhoudend en schrikbarend vuur der belegeraars, die uit ten minste 120 vuurmonden ons bestookten, dien moed tot het eind toe niet gedaald, veel minder bezweken is; dat de artillerie niets verzuimd heeft om steeds met loffelijken ijver al de moeijelijke en gevaarlijke pligten te vervullen, die op haar

rustten, met onbezweken moed heeft gestreden tot zoo lang de capitulatie een eind aan de wederzijdsche worsteling heeft gemaakt, en deze, voor zoo veel onze defensiemiddelen betreft, nog langer had kunnen worden voortgezet, zoo zulks begeerd was geworden, en andere buiten ons toedoen veroorzaakte en buiten onze bemoeijenis gelegene heillooze oorzaken, niet tot het eindigen van den strijd op het hierboven aangehaalde bekende tijdstip hadden gevoerd. Zeker zal zoodanig verhaal niet voor het groote publiek zijn, hetwelk op eene andere wijze zal kunnen worden geriefd; welligt ook wordt een zoodanig verslag niet van mij verlangd; doch meen ik overtuigd te mogen zijn, het mij vergund zal worden hetgeen wij gedaan hebben naar waarheid te rapporteren en te bewijzen, dat wij onzen pligt gedaan hebben, alsmede van de voorhanden defensiemiddelen in ons bereik zoodanig gebruik hebben gemaakt, als tot bereiking van het doel in elke omstandigheid gedurende de verschillende tijdperken des belegs het raadzaamst was.

Verschoon, Hooggeachte Kolonel, deze mijne lange uitweiding; door uwe zoo vriendelijke belangstelling in onze lotgevallen ben ik tot deze mededeeling uitgelokt geworden."

Men ziet het, in dezen brief spreekt Seelig van het opmaken van „een breedvoerig beredeneerd verslag" van alles, wat op de citadel is voorgevallen; maar die toezegging wordt beperkt door de bijvoeging, dat dit verhaal „niet voor het groote publiek zal zijn," — zeker omdat dit niet in kennis behoefde gesteld te worden met de „heillooze oorzaken," die de capitulatie der citadel hebben te weeg gebracht. In denzelfden geest schrijft Seelig aan het departement van den grootmeester der artillerie, uit „St. Omer ..... Mei" (het jaartal en de dagteekening staan er niet; het jaartal is natuurlijk 1833; de dag moet zijn geheel in het begin van Mei); dat departement schijnt om inlichtin-

tingen gevraagd te hebben aangaande het beleg; Seelig antwoordt:

„Ik heb de eer het departement de ontvangst te berigten van hoogstdeszelfs aanschrijving van den 16en der voorgaande maand, No. 836, mij op den 2en dezer alhier geworden.

Inderdaad heeft mij tot heden toe de gelegenheid ontbroken van ons wedervaren in de citadel van Antwerpen het departement berigt te doen geworden, zijnde de officieele weg van correspondentie voor mij gesloten geweest. Gedurende het beleg werd door den generaal-opperbevelhebber bepaald, dat geene andere rapporten dan die van het hoofdkwartier zouden worden verzonden, en ik werd uitgenoodigd al hetgeen mijn commando aanging aldaar te rapporteren, zooals dan ook destijds geschied is, en de kommandant der artillerie heeft dus toen reeds zijne rapporten ingerigt.

Veel meer echter dan deze werk- en dienstrapporten bevatten, waarvan ik het departement des begeerende onverwijld een afschrift kan doen geworden, heb ik opgeteekend; den dagelijkschen voortgang van de werken van aanval geregeld gadegeslagen en geschetst; en eveneens van onze verrigtingen al het noodige genoteerd. Van den eersten dag onzer aankomst alhier af aan, heb ik mij ijverig onledig gehouden al mijne aanteekeningen te ordenen en aan te vullen. Achtervolgens heb ik daarbij alles verzameld, wat over dat merkwaardig beleg hier en elders te bekomen is geweest, om volkomen toegerust, eens eene volledige geschiedenis van hetzelve te kunnen zamenstellen; met welk werk ik mij nog dagelijks occupeer en waartoe al meer en meer bijdragen geleverd worden, daar reeds in twee Fransche journalen van den aanval een beknopt verhaal is gegeven, welke beide, ofschoon oppervlakkig en eenzijdig bewerkt, toch een en ander belangrijks inhouden; zoo

als mede ook het werk van Temminck, alhoewel daarin mede veel onwaars gevonden wordt, of geheel verkeerd voorgesteld.

De goedkeuring, die onze artillerie-defensie geworden is; de onderscheiding, die mij en mijne onderhebbenden is ten deel gevallen, deze zijn voor ons eene vleijende erkenning, dat wij in dat merkwaardig beleg ijverige pligtsvervulling steeds hebben voor oogen gehad, en de eer onzer natie als het dierbaarste kleinood hebben beschouwd en, als zoodanig, bewaard. Er bestaan dan ook geene redenen, dat ik door eigen geschrijf voor onze eer behoeve te pleiten; zij wordt door onze vijanden zelfs in het minste niet aangerand; zij laten onze artillerie-defensie regt wedervaren.

Een volledig verhaal van het voorgevallene in de citadel van Antwerpen, voor en gedurende het beleg, is een werk van grooten omvang; hetzelve is voorts met zoo velerlei moeijelijkheden verknocht, dat het, immers vooreerst nog, te zeer gewaagd zou zijn slechts eene aphoristische schets daarvan te leveren, immers zoodanig eene, waarin waarheid heerscht" (die drie laatste woorden zijn vrij onduidelijk geschreven, zoodat wij voor de juistheid onzer lezing dier woorden niet geheel instaan). „Ik hoop eens het departement een verslag daarvan aan te bieden, en zou zulks zeker reeds gedaan hebben, waren wij niet naar herwaarts gevoerd geworden. Echter ben ik gereed het departement op alles in te lichten wat Hoogsthetzelve mogt verlangen: verscheidene belangrijke planteekeningen, zoo van de inwendige inrigting en defensie der citadel, de galerijen en magazijnen, als de werken van aanval, hoop ik dan daarbij over te leggen; doch sommige derzelve kan ik niet bewerken voor wij in het vaderland zijn teruggekeerd, waarheen ik, bij het verlaten der citadel, verscheidene gewigtige papieren heb verzonden, die ik vreesde hier te zullen kwijtraken.

Veel van het voorgevallene in de citadel, waarvan ik kennis draag, noopt voorts tot groote omzigtigheid. Het departement zal ligt beseffen, dat, in mijne positie, hoezeer ik ook grond heb op eene luisterrijke wijze in het voorgevallene, door een getrouw verhaal, den dienstijver, moed en beleid van mijn wapen te kunnen verheffen en te doen schitteren, het algemeen belang het zwijgen gebieden kan; en dat het dus pligt is van alle ontijdige roembejag af te zien, indien die verheffing niet geschieden kan zonder hier en daar gevoelens te kwetsen en zaken op te rakelen, die men niet voegzaam acht weder aan het licht te brengen."

Het overige van den brief handelt over inrichtingen en reglementen de Fransche artillerie betreffende, over een nieuwen dubbelhaak enz., over welke zaken Seelig aan het departement van den grootmeester mededeelingen doet; — het heeft wel wat den schijn van iemand, die over onderwerpen, die hem minder aangenaam zijn, haastig heenstappende, maar spoedig aan wat anders begint. Intusschen is deze brief van Seelig duidelijk genoeg; duidelijk zegt hij daarin aan het departement van den grootmeester der artillerie: dring maar niet aan bij mij op eene geschiedenis van de verdediging der citadel, want hoeveel goeds ik daarin ook van de artillerie zou kunnen zeggen, ik zou daarin moeten optreden als beschuldiger tegen het verkeerd beleid en de slechte handelingen van anderen. — Dit staat wel niet woordelijk in dien brief, maar zakelijk kan men het er in lezen.

Nog duidelijker komt Seelig voor zijne meening uit in een vertrouwelijken brief, bijna gelijktijdig met den voorgaanden, aan een vriend geschreven, een officier van het departement van den grootmeester, — de naam wordt niet genoemd; misschien is het wel aan den luitenant-kolonel Van Regteren geweest. Die brief luidt als volgt:

St. Omer den 7en Mei 1833.

Waarde Vriend! Regt aangenaam werd ik door uwen brief van den 16en April verrast; ontvang daarvoor mijn opregten dank, alsmede voor al de blijken van hartelijke deelneming in mijne lotgevallen, en genegenheid mij daarin gegeven, en waarop ik grooten prijs stel. De correspondentie over den gewonen post gaat thans vrij geregeld; nu en dan raakt wel eens een brief verloren, of blijft het dubbele van den gewonen tijd onderweg, hetwelk een en ander op verschillende wijze uitgelegd wordt; welligt is het toeval, doch onmogelijk is het niet, de oude kneepen zullen nog wel in praktijk gebragt worden. Op grond van dit vermoeden adresseer ik dezen brief aan u, wijl het aldus minder aanstoot zal vinden dan een adres aan het departement.

Herhaalde malen, zoo in de citadel als later, had ik het voornemen u te schrijven; doch beseffende gij altijd volop werk hebt, en weinig lust zoudt gevoelen dit noodeloos te vermeerderen, hield mij daarvan terug; ook influenceerden daarop nog andere bedenkingen, uit mijne positie voortvloeijende. Kunt gij tusschenbeide een half uurtje voor mij uitbreken, het zal mij alleraangenaamst wezen; reken er op ik u geen antwoord zal schuldig blijven.

Ik besef ligt, het departement een rapport van mij verwacht; doch ik kan hetzelve niet zoo ronduit schrijven, wat mij teruggehouden heeft om daarmede voor den dag te komen. De zaken zijn zoo raar geloopen, dat ik geen redelijk zamenhangend verslag leveren kan, zonder zaken aan te roeren, die voor dezen of genen onaangenaam zouden klinken en welligt gevolgen kunnen hebben. Ik heb alles verzameld en hoop nog op eene spoedige tehuiskomst; daar ben ik vrij, en dan is te overleggen, wat ik mag mededeelen. Nu ben ik nog gebonden. Het verheugt mij, gij veronderstelt onze defensie nog langer geduurd en dus roem-

voller zou geweest zijn, als men mijn raad had opgevolgd. Onder ons gezegd hebt gij het daarin niet mis, mijn vriend; ik heb alles beproefd om het geheel te doen zamenwerken, doch dit heeft niet willen gelukken; daarom is het ook maar alleen eene artillerie-defensie geweest, en wat er gedaan is hebben wij gedaan; dit heeft vriend en vijand opgemerkt. Hoe gaarne zou ik de pen eens lucht geven, om den toestand van zaken naar waarheid te schetsen; doch dan zou menigeen eene bittere bedeeling ontvangen. — Het mag niet! — In mijn kladboek staat het echter opgeteekend tot gelegenlijk gebruik.

Na mijne terugkomst van Douay" (Seelig was toen voornemens gebruik te maken van een achtdaagsch verlof van St. Omer naar Douay, om in laatstgenoemde plaats de artillerie-inrichtingen te zien), „iets over ons verblijf alhier. In wetenschappelijk opzigt is het hier zeer naar gesteld; zoudt ge wel gelooven, dat te St. Omer geen enkel exemplaar van de drie wetenschappelijke militaire journalen komt, die te Parijs uitgegeven worden? En toch is dit het geval; slechts politieke papieren worden er gelezen, en wat tot de *science* behoort, daarover bekommert men zich niet. De onderdirecteur der artillerie alhier is een mijner oudere kennissen; hij en de overige hoofdofficieren bewijzen mij veel beleefdheid.

Vaarwel, vriend! Verblijd mij spoedig weder met eenig schrijven en geloof mij steeds

Uw Dv. Dienaar en Vriend.

P. S. Zoudt gij het doelmatig vinden, dat ik eens, in een vertrouwelijken brief aan den heer generaal Trip een en ander berigtte, over mijne positie ten aanzien van een verslag? Ik zou dit lang reeds gedaan hebben, doch ik vreesde ZHEd. Gest. zulks niet aangenaam zou zijn. Verleden jaar heb ik eens uit de citadel zulk een brief

gezonden, doch daarop geen antwoord ontvangen, en weet niet hoe het bevallen heeft. Meld mij eens als vriend, wat gij daarvan denkt."

Dit naschrift noopt ons hier ook een brief mede te deelen van den generaal Trip, ten einde zelfs den schijn weg te nemen als of er van diens zijde eenige veronachtzaming ten opzichte van Seelig bestaan heeft. Die brief bevat integendeel zeer vleiende betuigingen, die te meer waarde hebben, omdat zij komen van den generaal Trip, een man, die zeer hoog in de algemeene achting stond aangeschreven en dit ten volle verdiende:

Tilburg den 24en Junij 1833.

Hooggeachte Overste! Daar ik heden van den heer luitenant-kolonel Van Regteren het berigt heb bekomen van UHEd. Gest.'s aankomst te 's Hage, heb ik de eer UHEd. Gest. bij deze mijne hartelijke gelukwensching aan te bieden wegens uwe terugkomst in het vaderland, en tevens mijne hoogste belangstelling te doen kennen in al hetgeen UHEd. Gest. en de zoo kloekmoedige verdediging der citadel van Antwerpen aangaat, waartoe de artillerie onder UHEd. Gest.'s leiding zoo veel heeft bijgedragen, en waarbij zij een roem heeft verworven, die de faam van haar beleid en van hare dapperheid tot aan het late nageslacht zal overbrengen.

Gisteren heb ik het genoegen gehad den heer luitenant-kolonel Van der Wijck hier te ontmoeten, en ik vlei mij, dat zich weldra eene gelegenheid zal voordoen UHEd. Gest. mondeling mijne deelneming te kunnen betuigen in UHEd. Gest.'s zoo wel verdiende bevordering en mij het genoegen te kunnen verschaffen mij met UHEd. Gest. over menigvuldige bijzonderheden te kunnen onderhouden, zullende het mij allezins aangenaam zijn met een bezoek van UHEd. Gest. alhier te mogen vereerd worden.

Ik heb voorts de eer, onder betuiging van mijne hoogachting en mijne vriendschappelijke gevoelens te verblijven,

Hooggeachte overste!

UHEd. Gest.'s ootmoedige en dienstvaardige dienaar,

TRIP.

(Met een paar onleesbare voorletters).

In onzen hedendaagschen, meer demokratischen tijd, zal men soms wel iets vreemds vinden in den vorm en de spraakwendingen van die vroegere brieven; in dat deftige en complimenteuze; in dat „ootmoedige dienaar"; in dat gedurig terugkeeren van „UHEd. Gest."; in dat bezigen van het woord van „hoogsthetzelve", waar sprake is van het departement van den grootmeester der artillerie, omdat aan het hoofd van dat departement een prins van het koninklijke huis was geplaatst. Aan dat alles zijn wij thans ontwend; wij zijn eenvoudiger geworden in onze brieven, vrijer, minder omslachtig; — maar toen was zoo iets de heerschende mode, die men noodwendig volgen moest, op straffe van anders gehouden te worden voor een man zonder opvoeding of manieren, die niet wist hoe of het behoorde. Men leze na, wat daarover van Lennep door mejufvrouw Stauffacher laat zeggen, — hoewel die dame nog van een ouderen tijd spreekt.

Het departement van den grootmeester der artillerie nam genoegen met de algemeene toezegging door Seelig gedaan omtrent een later verhaal van de verdediging der citadel; dit blijkt uit het volgende uittreksel van een brief van dat departement aan Seelig, gedagteekend 's Gravenhage den 24en Mei 1833:

„Het departement van den grootmeester der artillerie heeft met genoegen uw berigt van den 7en dezer uit St. Omer gedagteekend ontvangen, en zal natuurlijkerwijze, hoe eerder hoe liever, al zulke bijdragen ontvangen nopens de be-

legering van de citadel van Antwerpen, als UWEd. Gest. zich in staat zal bevinden deswegens te verstrekken, tot dat die eenmaal vervangen of volledig gemaakt zullen kunnen worden door zoodanig geheel verslag dier merkwaardige gebeurtenis, als UWEd. Gest. te kennen geeft eenmaal te zullen kunnen leveren, en die dan dermate zal kunnen worden zamengesteld, dat hetgeen voor eene algemeene bekendheid voor alsnog minder geschikt is in eene afzonderlijke bijlage wierd vervat, omtrent welk stuk dan noodwendig met kieschheid zou worden gehandeld; terwijl de doelmatige uitvoering dezer taak geheel aan uw eigen beleid wordt overgelaten....."

Datzelfde denkbeeld om het verhaal van de verdediging der citadel in twee gedeelten te schrijven, — het eene voor het groote publiek; het andere eene soort van geheim museum, alleen voor eenige ingewijden — komt voor in een brief door den generaal Trip den 21en Juli 1833 uit Tilburg aan Seelig geschreven:

„Veel geachte overste! Ik heb de eer UHEd. Gest. bij deze den aan mij toevertrouwden brief van den Franschen maréchal de camp Lafaille terug te zenden, waarvan Z. K. H. de admiraal en kolonel-generaal heeft kennis genomen, en die geene zwarigheid ziet in het voortzetten der briefwisseling met voornoemden maréchal de camp over de bijzonderheden, den aanval en de verdediging der citadel van Antwerpen betreffende. Hoogstdezelve is mede zeer verlangende een dienaangaande door UHEd. Gest. opgesteld verslag te zien, hetwelk volgens het gevoelen van Z. K. H. in twee bijzondere afdeelingen zou kunnen vervat worden; waarvan het eerste te bestemmen voor de drukpers en het andere om als handschrift gelezen en bewaard te worden.

Z. K. H. heeft dezer dagen ook zich met mijn voorstel vereenigd, om aan UHEd. Gest. eene commissie tot het doen

aangieten van ijzeren geschut naar Engeland op te dragen.

Voorts heb ik de eer UHEd. Gest. bij herhaling de verzekering van mijne hoogachting te geven en te verblijven

UHEd. Gest.'s Dienstvaardige Dienaar,

..... Trip.

Die brief is van 21 Juli 1833; twee maanden later schijnt aan dat inzenden van een verhaal der verdediging van de citadel door Seelig nog niet voldaan te zijn; ten minste onder dagteekening Bergen op Zoom den 24en September 1833 ontvangt hij van den generaal Chassé den navolgenden brief:

„In de maand Februarij ll. werd UHEd. Gest. door den chef van mijn staf kennelijk gemaakt, dat door zijne excellentie den directeur-generaal van oorlog een verslag gevraagd was, houdende eene omstandige beschrijving van alle bijzonderheden de verdediging der citadel betreffende, en zulks van het oogenblik af op hetwelk de fransche armee voor die sterkte is verschenen tot het tijdstip der ontruiming, met opgave der maatregelen van verdediging achtervolgens beraamd en ten uitvoer gebragt en de resultaten daardoor verkregen; welke middelen van aanval de vijand heeft aangewend en hoedanig dezelve zijn bestreden; de uitvallen, met opgave van de sterkte en zamenstelling der daartoe gebezigde troepen en derzelver verrigtingen; onder vermelding, in één woord, van alle de bijzonderheden, waarvan de kennis zoo voor de geschiedkundige als voor de wetenschappelijke beschouwing maar eenigzins belangrijk kan zijn; terwijl UHEd. Gest. te gelijkertijd werd verzocht alle die inlichtingen en door UHEd. Gest. gemaakte aanteekeningen, op het bovenstaande betrekking hebbende, te willen mededeelen.

Thans op nieuw van bovengemeld departement eene uitnoodiging ontvangen hebbende, om tot het opmaken van

gezegd verslag te doen overgaan, zoo heb ik de eer UH. Ed.G. te verzoeken, nog met den meesten spoed alle die renseignementen betrekkelijk de verdediging der citadel mede te deelen, welke ter uwer kennis gekomen zijn of nog konden worden ingewonnen; met copiëlijke overlegging van het journaal door UH. Ed.G. tijdens voormeld tijdstip gehouden en hetwelk door het departement van oorlog uitdrukkelijk gevraagd wordt.

De generaal der infanterie,
Baron Chassé

Aan den heer Seelig,
Luitenant-Kolonel bij den staf der artillerie
te Delft.

Hierop antwoordt Seelig oogenblikkelijk; zijn antwoord is gedagteekend: „Delft den 24en September 1833;" in die dagteekening is denkelijk eene vergissing: het zal moeten zijn 25 September; of wel de brief van den generaal Chassé zal van den 23en geweest zijn in plaats van 24 September. Ziehier Seelig's antwoord:

„Ter voldoening aan den inhoud van Uwer Excellentie's missive van gisteren, N°. 67, heb ik de eer haar hierbij te doen geworden eene copie van het journaal door mij in de citadel van Antwerpen over de verrigte artillerie-werkzaamheden, aanmaak en consumptiën van munitiën enz., gehouden; loopende van den 26en November tot en met den 23en December, en dus over den geheelen tijd dat het beleg heeft geduurd.

Ik heb mij hierin slechts tot stellige opgaven over de artilleriewerkzaamheden bepaald; wat er verder wegens de artilleriedienst te vermelden viel, als b. v. de sterkte, de geleden verliezen, logement, verhuizingen, gepresteerde dienst enz., daarvan is dagelijks aan het plaatselijk bureau gerapporteerd, en zal dit Uwe Excellentie van wege den

plaatskommandant geworden, welks rapporten en journaal dat der speciale diensten moet aanvullen.

Nog heb ik de eer hierbij over te leggen copie van den staat of inventaris van het materieel, hetwelk ingevolge de capitulatie, aan de Franschen is overgegeven. Ik heb met moeite daarvan dit bewijs gekregen.

Een en ander wat hiernevens gaat was reeds lang gereed; de wensch om hetzelve in persoon aan Uwe Excellentie aan te bieden, heeft de vroegere verzending doen uitstellen.

Wat de verplaatsing van ons geschut aangaat, dit is in het bijgaande journaal vermeld. Van de aanvalswerken des vijands en al hetgeen er buiten door denzelven verrigt is, geven de bereids in de Fransche en Engelsche talen uitgekomen verhalen van het beleg der citadel in het breede berigt.

Mogt Uwe Excellentie na deze mededeeling aangaande onze artilleriedefensie nog de eene of andere bijzonderheid tot nadere inlichting verlangen, dan zal ik mij beijveren die naar vermogen te geven, in zooverre mijne aanteekeningen daartoe stof bieden."

Men ziet uit dezen brief, dat Seelig niet veel geeft, niet meer dan hij kwijt wil zijn, of wat volstrekt noodig is. Dat journaal der artillerie, dat aan den generaal Chassé ingezonden wordt, is zeker niets anders geweest dan eene dorre opgave van feiten en cijfers, niets dat eene ware kenschetsing van den toestand van zaken geeft of op eene beoordeeling van het verrichte gelijkt. Het is stellig niet het journaal geweest dat hier, al is het dan maar fragmentarisch, bij zijne papieren is.

Verder hebben wij over het opmaken van een verhaal der verdediging van de citadel in Seelig's papieren niets gevonden. Wij gelooven niet, dat hij zulk een verhaal op-

gemaakt en ingezonden heeft; en wij vreezen dus, dat wanneer men daarnaar ging zoeken in de papieren grafgewelven van het departement van oorlog, dat onderzoek tot niets zou leiden. Wie het voorrecht gehad heeft met Seelig bekend te zijn geweest, zal hem vaak op de sterkste wijze zijn onwil hebben hooren uiten om eene geschiedenis van het beleg der citadel van Antwerpen in het licht te geven; maar zijne woorden gaven aanleiding tot de meening, dat die geschiedenis toch door hem geschreven was, en dat zij na zijn dood uit zou komen. In die verwachting wordt men te leur gesteld: eene volledige geschiedenis van het beleg der citadel van zijne hand, bestaat niet, voor zoover ons bekend is; niets dan tal van aanteekeningen, die zeker zeer belangrijk zijn, maar geen geheel vormen. In stede dus van eene heldere en meesterlijke uiteenzetting en waardeering van Seelig's handelingen bij dat merkwaardige beleg, moet de lezer zich tevreden stellen met de gebrekkige vermelding van wat ons daarover in Seelig's papieren het belangrijkste is voorgekomen.

Allereerst zal het noodig zijn den toestand van zaken op de Antwerpensche citadel te vermelden op het oogenblik dat het Fransche leger voor die sterkte verscheen. Wij ontleenen het verslag nopens dien toestand hoofdzakelijk aan de opgaven van Voet.

De bezetting der citadel was toen ter tijd samengesteld als volgt: het flankbataljon van de 7e afdeeling infanterie, sterk 24 officieren en 672 onderofficieren en soldaten; het flankbataljon van de 9e afdeeling infanterie, sterk 22 officieren en 739 onderofficieren en soldaten; het 1e, 2e en het flankbataljon van de 10e afdeeling, te zamen sterk

71 officieren en 2348 onderofficieren en soldaten; 2 compagnieën van het 2e bataljon der 9e afdeeling, dienst doende als handlangers bij de artillerie en sterk 10 officieren en 243 onderofficieren en soldaten; een gedeeltc van het 3e bataljon artillerie nationale militie, sterk 13 officieren en 375 onderofficieren en kanonniers; een detachement van het 6e bataljon artillerie nationale militie, sterk 3 officieren en 24 onderofficieren en kanonniers; een detachement mineurs en sappeurs, sterk 1 officier en 24 onderofficieren en manschappen; en eindelijk een detachement trein, sterk 1 officier, 15 onderofficieren en manschappen en 36 paarden. In alles werd de bezetting der citadel dus uitgemaakt door 145 officieren, 4440 onderofficieren en manschappen en 36 paarden.

„Die bezetting was te talrijk," zegt Voet, „zoowel met betrekking tot de inwendige ruimte der citadel, als voor dat der bestaande casematten," — en met die bewering zal iedereen wel instemmen; maar minder instemming zal hij vinden, wanneer hij er bijvoegt, dat die sterke bezetting toch noodig was voor de bezetting en verdediging der buitenwerken. Dit is niet zoo: wanneer men de verdediging der citadel wilde voeren, zooals die gevoerd is, dat wil zeggen hoofdzakelijk door de artillerie, dan had eene half zoo sterke bezetting kunnen volstaan; zelfs met zulk eene kleinere bezetting had men uitvallen kunnen doen, even krachtig en krachtiger, dan men nu gedaan heeft; en men had zich met die kleinere bezetting vrijer kunnen bewegen en haar veel beter kunnen verzorgen en aan de werking van 's vijands vuur kunnen onttrekken. Die groote sterkte van de bezetting der citadel is eene zeer nadeelige omstandigheid geweest bij de verdediging, en heeft het meeste toegebracht tot bespoediging van hare overgave; maar die groote sterkte was weer aan staatkundige inzichten toe te schrijven: die sterke

macht was niet in de citadel geplaatst om de citadel te verdedigen, maar om van daar aan te vallen; om, wanneer er, hetzij te Antwerpen, hetzij te Gent of Brussel, eene orangistische beweging uitbrak, die beweging dadelijk met eenige duizend man Hollandsche troepen te kunnen ondersteunen en kracht bij te zetten. Had men, zonder andere inzichten, eenvoudig de vraag gesteld: hoe moet de citadel van Antwerpen bezet worden om een beleg te kunnen doorstaan, — nooit had men eene macht van 4000 à 5000 man binnen die kleine sterkte geplaatst.

De groote zwarigheid was, toen eenmaal 's vijands geschutvuur op de citadel geopend was, plaats en veilige berging voor de bezetting te vinden. De toestand en inrichting der gebouwen en lokalen op de Antwerpensche citadel in 1832 is te wel bekend om er hier op terug te komen; ten overvloede verwijzen wij den lezer naar de goede beschrijving die daarvan gegeven is in De Roo van Alderwerelt's „vestingoorlog," blz. 377 en volgende. Voet geeft in bijzonderheden op, hoe de verschillende korpsen der bezetting, bij het begin van het beleg, gelegerd waren in casematten en geblindeerde en andere bomvrije lokalen; hoe of de meeste dier lokalen onbestand bleken tegen 's vijands worpgeschut, en de een voor en de ander na ontruimd en verlaten moest worden; en hoe of toen alles zich opeenhoopte onder de poternen en casematten onder de bastions, aanvankelijk vooral bestemd om daar alleen de in dienst zijnde piketten te plaatsen. „De vijf bataillons," zegt hij, van de infanterie sprekende, „hadden te zamen aan casematten voor 810 man; aan geblindeerde en andere bomvrij gemaakte lokalen, waar overal meer of minder bommen zijn doorgeslagen en ongelukken bij hebben plaats gehad, voor 1390 man, van welke voor 550 man geheel zijn vernield geworden." — Dus, toen alles nog opperbest was, konden van die 5 bataljons in-

fanterie 2200 man gehuisvest worden; en die bataljons telden te zamen 3800 à 3900 man! 't Is waar, een derde gedeelte was op de wacht; maar zelfs voor de overblijvende twee-derde gedeelten was de beschikbare ruimte voor huisvesting nog niet eens voldoende. En dit was, toen die lokalen nog niets geleden hadden; wat moest het dus zijn toen voor 500 à 600 man die lokalen geheel vernield waren, en men bij de overblijvenden ieder oogenblik het inslaan van eene vijandelijke bom had te vreezen! Wij deelen daarover Voet's woorden mede:

„Het bezwijken der lokalen had een zeer nadeeligen invloed op het physiek en moreel van den soldaat; de man, die 24 of 36 uur in gestadige en moeijelijke dienst geweest was, had zich soms maar even ter neder gelegd of werd weder opgejaagd bij het doorslaan van eene bom, ja zelfs door het springen van een in het lokaal, waar slagtoffers van nableven.

De uitwerking van het springen eener bom, die reeds zoo groot is in de open lucht, hoeveel te ontzettender is die dan niet onder een gewelf of onder eene blindering opgevuld met menschen die te rusten liggen; de nablijvende indruk op het physiek en moreel is daar groot van: nadat eenmaal eene bom doorgeslagen was, ontstond de mogelijkheid dat dit ieder oogenblik weer kon plaats hebben, en het vooruitzigt van verminkt onder de puin of aarde bedolven te worden.

Wanneer eene bom een gat had doorgeslagen, dan moesten doorgaans de bewoners zelven daarin voorzien; de officieren gaven daartoe altijd ook het voorbeeld, dewijl de werklieden der genie meestal op andere plaatsen werkzaam waren; halve dagen of nachten gingen daar dan voorbij voor het hersteld was, daar dit werken zeer langzaam voortging, om reden men bovenop, behalve de bommen, ook nog aan een hevig vuur van de kogels en granatenbloot gesteld was."

Met het eten was het al niet veel beter gesteld dan met het slapen. Drie lokalen waren voor keukens ingericht, die, geheel of gedeeltelijk, door 's vijands bommen vernield zijn geworden. „Het voornaamste," zegt Voet, „was voor de groote bomvrije kazerne op de plaats en bevatte 21 kookplaatsen, waarvan de meesten geheel ingestort waren en de anderen gedeeltelijk. De voeding ging dus hierdoor zeer bezwaarlijk; wanneer het eten van eene compagnie in den ketel en soms bijna klaar was, is het herhaalde malen gebeurd, hetzelve door het vallen of springen van eene bom verloren ging; de manschappen behielpen zich dan doorgaans met in hunne eetketeltjes wat te kooken." — Seelig zegt in zijne aanteekeningen dat hij eenmaal getroffen werd door het heldhaftig phlegma van een soldaat der infanterie, die, in een der gaten door de vijandelijke bommen gemaakt, een vuur had aangelegd, en, te midden van het hevige bombardement, bedaard daar zijn keteltje te koken had gehangen.

De lokalen, waarin de levensmiddelen geborgen waren, bezweken ook voor een gedeelte of geraakten in brand; evenwel is een goed gedeelte der levensmiddelen behouden gebleven. „Van alle artikelen" zegt Voet, „was nog voorraad bij het einde van het beleg, uitgenomen de rijst en erwten, welke alleen maar aan het hospitaal nog konden gegeven worden . . . .

. . . . De uitdeeling van levensmiddelen had gedurende het beleg meestal plaats des avonds of des morgens tusschen 5 en 7 uren."

Wat echter het ergste was, was dat men zelfs voor de zieken en gewonden geen veilig verblijf had. Het hospitaal was in een gedeelte van de groote geblindeerde kazerne tegen courtine I—II; het ander gedeelte werd aanvankelijk bewoond door 2 compagnieën van de 10 afdeeling infanterie; in dat gedeelte kwam op den 6en December

eene bom te recht die drie soldaten doodde en eene vrouw wondde. „Dit lokaal," zegt Voet, „was in den winter van 1831 op 1832 vervaardigd geworden voor 500 man, en gemaakt van zeer zwaar hout; hetzelve was door de gebindten in 20 gedeelten of vakken verdeeld; aanvankelijk werden er 10 van voor het hospitaal bestemd en daarna nog 4 ingeruimd, hetwelk niet genoegzaam zou zijn geweest, zoo niet de ligte geblesseerden, van den 9en December, naar het Vlaamsche hoofd waren geëvacueerd geworden. — Dit lokaal heeft geweldig veel te lijden gehad en heeft in een zeer zorgelijken toestand geweest; het is door de inspanning van alle krachten, zoowel door de genie als door de 2 compagnieën die het, behalve het hospitaal, nog bewoonden, dat het behouden is gebleven; van de talrijke bommen die bovenop zijn gevallen, zijn er geene doorgeslagen, maar wel balken gescheurd; op een van de 20 vakken, onder anderen, zijn 14 bommen gevallen. Aan de achterzijde was eene greb gegraven voor den afloop van het water; van de bommen, die daarin vielen, zijn er in het lokaal doorgeslagen, waardoor ook geblesseerden, die daar verpleegd werden, op nieuw geblesseerd zijn geworden; nog zijn, voorin, granaten gegeslagen, door de zware balken heen, die op hun kant stonden tot dekking. — De vrees voor het hospitaal was het ergste van alles onder het beleg."

Over de rampen veroorzaakt door het springen van kruitmagazijnen of werkplaatsen der artillerie zullen wij gelegenheid hebben te spreken bij het aanhalen van Seelig's dagboek. Laat ons alleen hier nog aanmerken, dat die rampzalige toestand, waarin de bezetting der citadel verkeerde, niet één enkelen dag heeft geduurd, maar twintig dagen, van den 4en December, toen de Fransche batterijen het vuur openden, tot aan den 23en December, toen de onderhandelingen over de overgave begonnen; wij maken

die aanmerking hier alleen maar om te doen zien, met hoe weinig grond het is, dat men soms op eene lichtvaardige wijze over de verdediging der citadel heeft gesproken.

Over de dienstregeling van de infanterie gedurende het beleg geeft Voet uitvoerige opgaven, die wij hier grootendeels zullen overnemen. Die dienstregeling had weer plaats volgens de oude sleur en gewoonte, of, beter gezegd, volgens de voorschriften van een verouderd reglement voor den garnizoensdienst: in plaats van de wachten te doen bezetten door geheele bataljons of geheele compagnieën, en dus door officieren en soldaten die elkander kenden, die een gesloten geheel vormden en waarbij dus meer kracht en eenheid zat, stelde men de garnizoensparade weer samen uit onzamenhangende gedeelten van ieder der verschillende korpsen; eene wacht van de 7e afdeeling had links of rechts van zich eene wacht van de 10e afdeeling of voor of achter zich eene wacht van de 9e; soms waren, op dezelfde wacht, verschillende afdeelingen vermengd. Nu is het waar dat die vermenging minder kwaad deed op de citadel, waar op zoo kleine ruimte de verschillende korpsen reeds meer dan twee jaren waren samen geweest en dus elkaar hadden leeren kennen; toch is zulk eene wijze van samenstelling der wachten nooit goed te keuren — tenzij men daarin een middel wil zien om de scherpzinnigheid van den plaatselijken staf te oefenen, die dan, door eene ingewikkelde toepassing van de leer der evenredigheden, den garnizoensdienst zoodanig moet regelen dat ieder korps juist zijn aandeel daartoe levert. Voet zegt, „dat $^1/_3$ der bezetting in gestadige dienst was, gedurende 24 uren de wachten en posten bezettende; $^1/_3$ van de wacht komende, het piket werd, en $^1/_3$ rustende was.” Uit de opgaven, die hij geeft over de sterkte der bezette wachten, blijkt echter dat het geheel dier wachten geen

derde uitmaakte van de geheele sterkte der infanterie op de citadel.

Ziehier wat Voet over den garnizoensdienst op de citadel zegt:

„De bezetting der verschillende wachten en posten door de infanterie had plaats als volgt:

De Hoofdwacht, bestemd voor de politie der citadel en het bewaken der Hoofdpoort, had een post bij den opperbevelhebber, anderen aan magazijnen, en werd bezet door 1 luitenant, 1 sergeant, 2 korporaals en 37 soldaten. Op den 6en December, na het afbreken der ravelijnsbrug en het barrikaderen der poort, werd dezelve gereduceerd tot op 20 man.

Vijf bastionswachten, ieder door een onderofficier gecommandeerd, bestemd voor de waakzaamheid op de bastions en de courtines, alsmede tot het bezetten van eenige posten binnen de citadel, bezet door 5 sergeanten, 5 korporaals en 105 soldaten; gedurende het beleg kwamen verscheidene schildwachten te vervallen, en daar de piketten mede dienst deden in de bastions, zoo zijn deze wachten achtereenvolgens verminderd geworden en ten laatsten gebleven, te zamen, op 3 sergeanten, 5 korporaals en 39 soldaten.

De Hulp- en Waterpoort waren ieder maar bezet met 1 korporaal en 9 man, uit hoofde onder beide deze poorten eene compagnie logeerde, aan welke de verdediging derzelve gelijktijdig was opgedragen.

Elk der twee lunetten, St. Laurent en Kiel, werd bezet door 1 kapitein, 1 luitenant, 1 sergeant, 2 korporaals en 100 soldaten.

Het ravelijn van de Hulppoort, tusschen bastions II en III, was bezet door 1 luitenant, 1 sergeant, 2 korporaals en 75 soldaten. — Na de inneming van de daarvoor liggende lunet St. Laurent werd de bezetting van het ravelijn

gebragt op 1 kapitein, 1 luitenant, 1 sergeant, 2 korporaals en 100 man.

Het ravelijn tusschen bastions III en IV werd bezet door 1 luitenant, 1 sergeant en 30 man.

De uitspringende wapenplaats in den bedekten weg voor het ravelijn Hulppoort, de „palissadering" genaamd, was bezet door 1 luitenant, 1 sergeant, 1 korporaal en 30 flankeurs. Deze post was bestemd om de keel der lunet St. Laurent te helpen verdedigen; hij detacheerde tot dat einde manschappen in de voor dezelve liggende caponnière en had zijne posten gedurende den nacht uitgezet langs den bedekten weg op het glacis, in verband met die der caponnière en het blokhuis der lunet Kiel, totdat later zulks door de piketten vervangen werd. — Op den 6en December werd de post van de palissadering gebragt op 1 eersten en 1 tweeden luitenant en 60 flankeurs; deze moest toen aanhoudend uit den bedekten weg der lunet St. Laurent tirailleren op de vijandelijke sappes, welke den laatst voorgaanden nacht de saillant van den bedekten weg der lunet reeds hadden doorgegraven.

De inspringende wapenplaats van den bedekten weg, ter linkerzijde van het voornoemde ravelijn, was bezet door 1 sergeant, 1 korporaal en 15 flankeurs, onder de benaming van „wapenplaats II." Deze post was te gelijker tijd bestemd om te patrouilleren langs den bedekten weg tot naar den beer voor de courtine van bastions I en II, om te waarschuwen wanneer de vijand schade aan dien beer wilde toebrengen; welke post op den 7en December werd gebragt op 1 luitenant, 1 sergeant, 1 korporaal en 30 soldaten, wanneer de sergeant met eenige manschappen werd vooruit geplaatst in de uitspringende wapenplaats voor dat bastion." (Met dat bastion wordt hier denkelijk bedoeld bastion II).

„De inspringende wapenplaats regts van het ravelijn,

alwaar de ravelijnsbrug was, werd bezet door 2 sergeanten, 1 korporaal en 21 manschappen; deze posten waren bekend onder de namen van „tamboer" en „avancée hulppoort." Na het innemen van St. Laurent werd deze post gebragt op 1 luitenant, 2 sergeanten, 2 korporaals en 39 soldaten.

Op den 15en December werd de wapenplaats voor bastion III bezet met 1 luitenant, 1 sergeant, 1 korporaal en 30 man. Deze post was vroeger bij nacht bezet geworden door het piket.

De caponnière der lunet Kiel was bezet door 1 luitenant, 1 sergeant, 1 korporaal en 30 man, terwijl het blokhuis dat achter dezelve in de uitspringende wapenplaats was, vóór het ravelijn III en IV, door 1 sergeant, 1 korporaal en 15 man bezet was.

De inspringende wapenplaats, regts van het ravelijn III en IV, werd bezet door 1 sergeant, 1 korporaal en 15 soldaten.

Tusschen de lunet Kiel en den Scheldedijk stond een bouwvallig huis, onder den naam van „kruidhuis;" hetzelve was met schietgaten voorzien geworden. Men plaatste hier een voorpost van 1 luitenant, 1 sergeant, 2 korporaals en 36 soldaten, welke zijne schildwachten uitgezet had, van de saillant van den bedekten weg der lunet tot aan het sluisje in den Scheldedijk, hetwelk op omtrent 300 passen van den bedekten weg was.

De post van de werf verdedigde de nadering aan die zijde van het ravelijn Waterpoort en kon te gelijk beschouwd worden als ondersteuningspost der hiervoren vermelde posten van den bedekten weg; dezelve was door wolfskuilen, piketteringen, palissaderingen en barrières zeer goed afgesloten en bezet met 1 kapitein, 1 sergeant, 2 korporaals en 49 soldaten. Van daar gingen aanhoudend patrouilles uit naar de overige buitenwachten en posten aan die zijde.

De bedekte weg rondom de citadel en om de lunetten was algemeen niet gepalissadeerd; dit maakte het doen van uitvallen, vooral indien er groote hadden plaats gehad, zeer gemakkelijk, doch had ten nadeele, dat de vijand bij het naderen met de sappes er zich gemakkelijk van meester maakte. De gedeelten, die gepalissadeerd waren, zijn de navolgende geweest:

Voor het front II—III, de inspringende wapenplaats ter linkerzijde van het ravelijn Hulppoort. — De uitspringende wapenplaats voor het ravelijn benevens de caponnière van St. Laurent; beiden waren daarenboven afgesloten door barrières. Van daar strekte zich eene palissadering uit, welke op de halve breedte van den bedekten weg stond, tot aan de inspringende wapenplaats ter regterzijde van het ravelijn; deze wapenplaats alwaar de ravelijnsbrug was, was mede gepalissadeerd en daarenboven nog van een zeer sterken tamboer voorzien.

Voor het front III—IV was gepalissadeerd: de caponnière der lunet Kiel en de uitspringende wapenplaats van het daar achter gelegen ravelijn; in deze wapenplaats was een blokhuis voor geweervuur bestand. Van hier was de bedekte weg gepalissadeerd tot aan de werf.

Het palissaderen en afsluiten der in- en uitspringende wapenplaatsen, alsmede het palissaderen op de helft der breedte van de branches van den bedekten weg, zoodanig dat men met geschut kan doorkomen, heeft de ondervinding geleerd zeer doelmatig te wezen.

Het ravelijn Waterpoort, het eenige der vier dat gereveteerd is, met eene ondiepe drooge gracht omringd, waarin wolfskuilen waren gemaakt, aan beide zijden afgesloten door twee tamboers, was bezet met 1 luitenant, 1 sergeant, 1 korporaal en 20 soldaten; en in ieder tamboer 1 sergeant en 9 man. In dit ravelijn zijn de overdekte sluizen om het water van de Schelde in of uit de grachten te doen loopen.

Voor dit ravelijn was nog een post, de Scheldewacht genaamd; een daartoe ingerigt wachthuis, met eene palissadering afgesloten, bevatte eene wacht van 1 sergeant, 1 korporaal en 9 man, welke twee schildwachten had staan aan de losplaats der schepen; deze losplaats was verder afgesloten met eene palissadering van het terrein van het afgebrande arsenaal.

In den bedekten weg voor bastion V, tegen de afsluitingsmuur aan van het arsenaal met de esplanade, was eene wacht, die door eene palissadering ingesloten was, bestemd om het terrein van het afgebrande arsenaal gade te slaan. Zij had eene kleine voorwacht aan de Schelde en hare schildwachten op de scheiding staan; de sterkte van dezelve was 1 luitenant, 1 sergeant, 2 korporaals en 30 flankeurs, onder de benaming van de „wacht aan het chantier."

Het ravelijn Hoofdpoort genaamd, voor het front V—I naar de stadszijde gelegen, was van eene fraisering voorzien; het werd bezet door 1 kapitein, 1 luitenant, 1 sergeant, 2 korporaals en 65 man. In dit ravelijn was een reduit, bestaande in een muur en wachthuis met schietgaten doorboord, omringd door eene kleine gracht met palissadering voorzien. Dit reduit was voor de groote brug, welke laatste gedurende het beleg opgebroken werd, zoodanig dat maar een paar man te zamen er konden overgaan; regts van dat ravelijn in de inspringende wapenplaats was een sterke tamboer met friesche ruiters omringd, en werd bezet door 1 sergeant en 10 man, onder den naam van „Kleine poort esplanade." De brug, welke van het ravelijn naar die wapenplaats leidde, was mede afgebroken.

Aan de linkerzijde van het ravelijn was de groote uitgang naar de stad en eene barrière om in het afgebrande arsenaal te komen, van het ravelijn door eene barrière weder afgesloten. Deze post was bezet door 1 sergeant,

1 korporaal en 12 man, onder de benaming van „afsluiting van het arsenaal.”

Front I—II. De citadel aan deze zijde geene voorwerken hebbende en de bedekte weg niet gepalissadeerd zijnde, was niet bezet.

Alle wachten en posten waren vóór het bombardement van zeer goede wachthuizen voorzien. . . . .
. . . .

Op den 20en November bedroeg het wachthebbende gedeelte, dat dagelijks in gestadige dienst was, 4 kapiteins, 11 luitenants, 24 sergeanten, 36 korporaals, 6 tamboers of hoornblazers en 849 soldaten. Op den 18en December na het nemen van St. Laurent, 4 kapiteins, 11 luitenants, 21 sergeanten, 31 korporaals, 6 tamboers of hoornblazers en 671 soldaten.

De wacht, die gewoonlijk des morgens ten 9 uur was opgetrokken, is van den 5en December des morgens voor het aanbreken van den dag opgetrokken, welk tijdstip den vijand onbekend moet zijn gebleven, volgens getuigenis later van Fransche officieren. Het ware mogelijk verkieslijker geweest de wachten 's avonds te hebben doen aflossen, opdat de wachthebbende soldaat 's nachts verscher, minder slaperig en vermoeid ware geweest; maar men werd daarin verhinderd, omdat men genoodzaakt was de afkomende wacht voor piket, des nachts vooral, te gebruiken.

Het piket, uit de afkomende wacht bestaande, was aanvankelijk bestemd om bij eenen onverwachten algemeenen aanval, den hoofdwal te bezetten en te verdedigen; hetzelve was volgens de vijf bataillons der bezetting in vijf deelen verdeeld, ieder zamengesteld uit 1 kapitein, 2 luitenants, 2 sergeanten, 4 korporaals en 100 soldaten, waarvan elk altijd hetzelfde bastion met de belendende courtine had te bezetten. De van de wacht komende officieren werden zoo-

veel mogelijk bataillonsgewijze daarbij ingedeeld, en gecommandeerd tot het doen van rondes binnen de citadel, zoodanig dat er altijd een op den walgang was.

Van den 15en November tot den 3en December kwam het piket des avonds ten $4^1/_2$ uur in dienst, en betrok des nachts de ledig geworden zijnde benedenste verdieping van de groote kazerne, van waar hetzelve zeer spoedig kon uitrukken.

Den 4en December, den dag waarop de Franschen hun vuur openden, betrok het piket de posternes der bastions en bleef daar gedurende 24 uren.

Den 5en werd bepaald, dat de helft van elk piket in de bastions zou blijven en elkaar daartoe om de 12 uren aflossen; zoodanig dat de afkomende wacht, welke des morgens ten 7 uur was afgelost, ten 12 uur de helft van elk piket moest optrekken en de andere helft des nachts ten 12 uur. Den avond van den 5en was men reeds genoodzaakt eene verandering daarin te brengen, door in de poterne van bastion IV de 4e compagnie van het flankeurbataillon der 9e afdeeling te leggen, wier lokaal door het inslaan van bommen onbruikbaar was geworden; aan die compagnie werd toen opgedragen, in geval van aanval dat bastion te verdedigen.

Den 7en, 8en en 9en December vond hetzelfde plaats met de posternes van bastions I, III en V, alwaar de 1e en 3 compagnie van het flankeurbataillon der 9e afdeeling infanterie en de 3e compagnie van het 1e bataillon der 10e afdeeling infanterie in moesten trekken, om dezelfde reden. Voor bastion I was dit allermoeijelijkst, daar, na bastion II, uit dit bastion het meest geageerd moest worden.

Van den 6en December af trok des avond een der vijf piketten naar buiten en vatte gedurende den nacht post in den bedekten weg, tusschen de lunetten Kiel en St. Laurent, ten einde de daar zijnde posten te ondersteunen.

Op den 9en heeft men een aanvang doen maken met manschappen van het piket van de bastions I en II te doen tirailleren van die bastions en van de tusschenliggende courtine, op de vijandelijke loopgraven voor bastion II, alsmede op de contregarde van de stadswerken, vóór de courtine gelegen. Op den 11en werd dit getal voor elk bastion op 50 bepaald, dat den volgenden dag met nog 50 vermeerderd werd; zoodanig dat een geheel piket van 100 man dag en nacht een aanhoudend geweervuur onderhield uit bastion I en van de courtine en van 50 man van bastion IV.

Uit het bovenstaande ontwaart men, dat gedurende het beleg de soldaat meestal 36 uren in dienst was, tegen 24 uren rust, en met hoeveel zwarigheden van het begin men reeds te kampen had, hoofdzakelijk veroorzaakt door het instorten der bomvrij gemaakte lokalen; daar, zoo men de poternes der vijf bastions had kunnen behouden ten behoeve van het piket, er dan altijd nog een 200 man hiervan in reserve bijeen had kunnen zijn, om dadelijk over te beschikken, waarvan men nu verstoken was. Er verliep thans altijd te veel tijd, voor de manschappen uit de verschillende compagniën en lokalen vereenigd waren.

Sedert het jaar 1831 had men uit de infanterie zamengesteld een korps scherpschutters, waartoe genomen waren manschappen, die kennis en oefening hadden in de behandeling en het schieten met de buks, waarmede een ieder hunner gewapend werd.

Bij het beleg was dit korps zamengesteld als volgt: de 2e luitenant Schweisguth van de 10e afdeeling infanterie belast met het toezigt en de directie, 1 sergeant, 1 korporaal en 60 scherpschutters. Zij waren gedurende het beleg beurtelings in 24 uren gestadige dienst en losten elkander af gelijktijdig met de overige troepen der bezetting; hunne posten waren de volgende: in de lunet St. Lauren

8 man, in de lunet Kiel 8 man, in bastion II 4 man.

Van den 30en November hebben de scherpschutters beginnen te schieten; zij deden dit echter niet, dan wanneer zij genoegzaam zeker van hun schot waren. Van den 6en tot den 9en December heeft men 4 scherpschutters uit de lunet St. Laurent in den bedekten weg van de lunet met de overige infanterie doen tirailleren; te gelijker tijd, den 5en, zijn er 4 van de lunet Kiel genomen en geplaatst in de in- en uitspringende wapenplaats van den bedekten weg voor bastion II.

Den 9en December heeft men de laatste 4 scherpschutters uit de lunet Kiel weggenomen, daar de vijand op dat front niet meer naderde, en gevoegd bij die, welke in bastion II reeds waren.

Den 14en December na het innemen der lunet St. Laurent en het verlaten daardoor van de wapenplaats II zijn nog 4 scherpschutters gevoegd geworden bij die van bastion II. Den 17en December plaatste men er 4 in het ravelijn Hulppoort, zoodat van dezen datum tot het einde van het beleg, 12 scherpschutters ageerden van bastion II en de belendende courtine en 4 van het ravelijn Hulppoort.

Volgens eigene waarneming en volgens de Fransche berigten hebben de scherpschutters zeer veel nadeel aan de belegeraars toegebragt; zoodanig dat deze genoodzaakt zijn geweest om hunne loopgraven dieper te maken dan gewoonlijk plaats heeft, daar de bukskogels hen door de opgeworpene aarde in de loopgraven troffen en de kuras en casque van de mineurs geen genoegzamen weêrstand aan deze kogels boden. Het is ten onregte, dat de belegeraars gemeend hebben, dat men zich in de citadel van walgeweren bediende: deze waren niet voorhanden. De infanterie heeft steeds gevuurd met het gewone infanteriegeweer en de scherpschutters met de buks, welk laatste

wapen de ondervinding heeft doen voorkomen doelmatiger te zijn dan het walgeweer, wegens de gemakkelijke behandeling er van.

Alle wachten en posten der infanterie stonden onder de bevelen en het toezigt van den hoofdofficier van den dag, die zich tot den 1en December 's avonds naar de buitenwerken begaf om gedurende den nacht het onmiddellijk bevel er over te voeren, en bij een aanval hen te besturen; daarna was hij de geheele 24 uren van zijne dienst buiten.

Van den 5en December waren er dagelijks 2 hoofdofficieren in dienst, waarvan de een binnen en de ander buiten de citadel was; tot dat tijdstip toe had de uit den dag komende hoofdofficier het bevel over het piket binnen de citadel gevoerd. . . . .

. . . .

Het getal der hoofdofficieren voor de dienst der infanterie slechts uit 3 bestaande, zijnde de luitenant-kolonel Naudascher, de majoor Rochell en de majoor Meijer, zoo hebben de twee oudste kapiteins der infanterie, Van Tol van het flankeurbataillon der 7e, en Le Boulanger, van het flankeurbataillon der 9de afdeeling infanterie, deze dienst mede waargenomen, waarbij op den 5en December een derde, de kapitein Landolt, van het flankeurbataillon der 10e afdeeling, is toegevoegd geworden.

Men bevond zich ook nog verpligt door de geringe verhouding van het aantal kapiteins tot dat der troepen, om de 5 oudste 1e luitenants der infanterie de dienst van kapitein te doen waarnemen.

Aan den plaatselijken commandant waren toegevoegd 1 kapitein- en 3 luitenants-plaatsmajoors; deze waren: de kapitein Anemaet van de 9e afdeeling infanterie, de 1e luitenant Horion de Corby van de 7e, de 1e luitenant De Bock van de 9e en de 1e luitenant Worm van de 10e.

De commandant begaf zich des morgens en des avonds naar de buitenwachten en posten van het front van aanval; daarna naar die van het inwendige der citadel, ten einde al wat de verdediging betrof na te gaan, alsmede om de werken van aanval en de belegeraars gade te slaan. In den loop van den dag bezocht hij het hospitaal of de logementen der troepen, en begaf zich verder daar, waar zijne tegenwoordigheid vereischt werd. Hij nam maatregelen en maakte beschikkingen, wanneer spoed vereischende omstandigheden zulks vorderden, hetzij met betrekking tot de verdediging of bij andere voorvallen; van al zijne bevindingen, verrigtingen en van de bij hem ingekomen rapporten deed hij verslag aan den opperbevelhebber en aan den heer generaal-majoor commandant der infanterie, welker bevelen hij ontving. . . . .

. . . .

Van den 11en December bevond zich steeds een der vier plaatsmajoors gedurende den nacht op den hoofdwal, waartoe zij elkaar beurtelings aflosten...... De luitenant-plaatsmajoor De Bock was belast met het commanderen van de dienst en het daartoe aanhouden van de roosters, het doen opmaken der staten en de correspondentie. De luitenant Worm was belast met het houden van het journaal van het beleg.

Twee kapiteins der infanterie, Boers en Trier, van de 10e afdeeling, waren nog in het bijzonder belast met de waakzaamheid over de poorten, het openen en sluiten derzelven. Een hunner was gedurende het beleg bestendig aan de Water- of IJzeren poort genaamd, waardoor de voortdurende gemeenschap met de buitenwerken bestond, behalve van die naar de stadszijde."

Wat Voet over de dienstregeling der artillerie zegt, slaan wij hier over, omdat dit meer uitvoering en in bijzonderheden bij de aanteekeningen van Seelig voorkomt;

wij laten alleen nog maar volgen, wat over de werkers der genie en het brandpiket gezegd wordt:

„Uithoofde er maar één detachement van 1 officier en 24 mineurs voor de dienst en de werkzaamheden der genie aanwezig was in de citadel, zoo werd de infanterie insgelijks daarvoor gebezigd. Uit de verschillende compagniën der 5 bataillons waren tot dat einde de manschappen genomen, naarmate hunne geschiktheid als aardwerkers, timmerlieden, metselaars en smeden enz.

Bij het beleg bedroeg dit getal: 1 adjudant-onderofficier, 7 sergeanten, 8 korporaals en 246 soldaten; ieder ontving 25 cents daags toelaag. De onderofficieren en korporaals werden als opzigters gebruikt. De manschappen logeerden en werden gevoed bij hunne respective compagniën; zij waren bekend onder de benaming van „werkers bij de genie."

Deze inrigting beantwoordde vóór het beleg volkomen aan het oogmerk; doch onder het beleg heeft de ondervinding geleerd, dat het beter was geweest deze manschappen in een of twee compagniën vereenigd te hebben, te zamen gelogeerd, gevoed en dus onder ééne discipline. Daar zij nu op verschillende plaatsen verspreid waren, zoo kon men hen onder het bombardement soms moeijelijk verzamelen en de discipline minder onderhouden.

De mineurs en geniewerkers waren in drie deelen verdeeld; aan het hoofd van elk bevond zich een officier der genie; aan ieder gedeelte was voor vast een der poorten der citadel aangewezen geworden, waar zij zich bij een algemeenen aanval naar toe moesten begeven, ten einde verder door den commandant der genie te worden gebruikt, daar waar het noodig zou zijn. Gedurende het beleg bevond er zich steeds een gedeelte mineurs en werklieden in dienst aan de poorten, om dadelijk over te beschikken.

Eindelijk had men nog uit de infanterie zamengesteld

een brandpiket, bestaande uit 2 sergeanten, 2 korporaals en 50 manschappen, die de noodige kennis en ondervinding hadden omtrent het blusschen van brand, en geoefend waren in de behandeling der brandspuiten. Hetzelve werd gecommandeerd door den 1e luitenant Broers van de 9e afdeeling infanterie; zij waren vereenigd onder de Hoofdpoort.

Dit piket heeft gedurende het beleg de gewigtigste diensten bewezen; vele dezer brave militairen waren onvermoeid, namen dag noch nacht rust, gepaard met den onverschrokkensten moed, waarin zij door hun commandant en dappere onderofficieren werden voorgegaan. Aanhoudend door bluschten zij den brand, die door het hevig vijandelijk vuur in de verschillende gebouwen telkens ontstond, te midden der onbeschrijflijkste gevaren. De groote kazerne, onder anderen, was als doornageld van kogels, bommen en granaten, die ieder oogenblik brand in dezelve veroorzaakten, en die telkens ook weder gebluscht werd; zoodat, zooals men na het beleg vernam, de Fransche artillerie er over verwonderd was, die gedacht had dat groote gebouw reeds in den beginne van het bombardement te zien afbranden; doch zulks niet gebeurende, tegen elkander zeiden: *„mais ce batiment ne brulera-t-il donc jamais?"* totdat eindelijk, op den 8e er eensklaps zoo een hevige brand in ontstond daar geen blusschen meer aan hielp; men kon, door het hevige bombardement, geen gebruik maken van de brandspuiten, en moest zich bepalen tot het aanbrengen van het water met emmers en het omverhalen.

Herhaalde malen hebben deze braven zelfs, met hun officier aan het hoofd, onder het ergste van het vuur en over dag de gaten gedigt, die door het vallen van de bommen op het met aarde overdekte groote kruidmagazijn ontstaan waren.

Toen meest alle gebouwen in puin waren heeft het brand-

piket gediend om de munitie en de projectielen naar de batterijen aan te brengen, dat weder onder de moeijelijkste en gevaarlijkste verrigtingen behoorde, waartoe het vermeerderd werd met 2 sergeanten, 2 korporaals en 60 soldaten."

Die aanhalingen uit Voet's journaal zijn wel wat lang, maar wij gelooven dat zij noodig waren om een juister denkbeeld te geven van de gesteldheid van zaken op de citadel, tijdens het beleg. Uit de beschikkingen, toen daar genomen, is veel te leeren, evenzeer ter vermijding als ter navolging. Zoo hebben wij reeds daarop verwezen, dat de regeling van den garnizoensdienst slecht was, omdat men voor het gelijktijdig verrichten van dien dienst moet nemen geheele bataljons of geheele compagniën, en niet samenvoegingen van deelen van verschillende bataljons of van verschillende compagniën. Maar bovendien was die garnizoensdienst ook daarin slecht geregeld, dat er te veel wachten waren, of die wachten te sterk bezet waren; 't is waar, men heeft dit mogelijk ook zóó gedaan, omdat men verlegen was met de bezetting, omdat men daar geene berging of huisvesting voor had, en omdat men zich dus van eenigen last onthief door maar meer sterkte aan de wachten te geven; maar dit juist is het bewijs dat de bezetting der citadel overtollig sterk was, en dat men die in tijds met een paar bataljons had moeten verminderen. Voor den garnizoensdienst op de citadel had men niet meer dan het hoog noodige moeten nemen; 's nachts, ja, had men de zwakke wachten door een sterk piket moeten ondersteunen om het gevaar van eene overrompeling te voorkomen; maar overdag bestond dat gevaar niet, dewijl men op zoo kleine ruimte de geheele bezetting beschikbaar had om dadelijk den vijand het hoofd te kunnen bieden. Maar men had zeker in het een of ander leerboek over de versterkingskunst gelezen, dat bij een beleg, $^1/_3$ gedeelte der bezetting op wacht

moet zijn, $^{1}/_{3}$ gedeelte op piket en alleen het overige $^{1}/_{3}$ mag rusten; en men heeft gemeend zich aan dat voorschrift te moeten houden. Maar men zag voorbij dat dit voorschrift in geenen deele van een absoluten aard is; dat dit alleen wil zeggen, zóó moet gij handelen wanneer dit volstrekt noodig is, wanneer gij met een vijand te doen hebt, die ieder oogenblik tot eene bestorming kan overgaan, of tegen wien gij ieder oogenblik met kracht uitvalt; maar dat het geheel verkeerd is de wachten zoo sterk te bezetten, wanneer die noodzakelijkheid niet bestaat; dat men integendeel den veiligheidsdienst der vesting met het kleinste aantal troepen moet verrichten, en geen zeshonderd man daarvoor nemen moet, wanneer men met driehonderd kan volstaan; want het is eene hoofdzaak, om de bezetting eener vesting niet onnoodig te vermoeien en af te matten en aan gevaar bloot te stellen, maar integendeel hare krachten te besparen tot den tijd dat de verdediging de meeste inspanningen vordert, bij het verdedigen eener bres.

Wat men vooral moet vermijden, dat is, den soldaat in een geheel lijdelijken en werkeloozen toestand te brengen, waarbij hij aan vermoeienissen en gevaren is blootgesteld, zonder dat hij in de gelegenheid is om krachtig tegen den vijand te handelen; zoo iets ontmoedigt en dooft op den duur veerkracht en geestdrift uit. Die toestand nu is het juist waarin men, tijdens de verdediging der citadel, de infanterie heeft gelaten, en vandaar dan ook dat die infanterie daar veel minder heeft geschitterd dan de artillerie. Had de infanterie even krachtig kunnen werkzaam zijn tegen den vijand als de artillerie, ware zij op even verstandige wijze aangewend geworden als Seelig's kanonniers, zij zou die misschien geëvenaard hebben in heldenmoed; met grond mag men dit besluiten uit wat gebeurd is met die gedeelten der infanterie, die meer werkzaam zijn opgetreden; van de scherpschutters wordt niet dan met

lof gesproken; de twee compagniën der 9e afdeeling, die als handlangers der artillerie zijn opgetreden, hebben evenzeer hun plicht gedaan als die artillerie zelve; en er is maar ééne stem over de onverschrokkenheid van het door Broers aangevoerde brandpiket. Maar met de groote massa van de infanterie heeft men niet weten te handelen; men heeft die tot niets anders aangewend als tot het doen van kleine, slecht geregelde uitvallen, en voorts tot het betrekken van wachten, waar de soldaat, zelf voortdurend aan doodsgevaar blootgesteld, eigenlijk weinig of niets uitvoerde. Want waar Voet spreekt van het „ageren" tegen den vijand, en het „tirailleren" tegen den vijand, daar heeft dit inderdaad in niets anders bestaan als in het overhaast lossen van geweerschoten over de borstwering, zonder daardoor den vijand noemenswaard nadeel toe te brengen. Dat op zulk eene wijze het zelfvertrouwen bij de troepen verminderen moet is zeer duidelijk; niet aan de troepen is dat te wijten, maar aan de aanvoering.

Alle berichten over het beleg der citadel gewagen van de goede uitwerking door de scherpschutters der verdedigers te weeg gebracht; toch waren zij in klein getal, en hunne vuurwapens waren minder goed dan de thans gebezigde. In onze dagen zouden, bij eene bezetting van vijf bataljons infanterie, zich vijf tirailleurcompagniën, vijf compagniën scherpschutters bevinden, en men zou dus op veel grootere schaal het geweervuur van goede schutters tegen den belegeraar kunnen aanwenden, en dat vuur is een voornaam middel bij de verdediging eener vesting; de scherpschutter achter den wal op de loer liggende, evenals een jager die het wild afwacht, kan, zoodra een belegeraar zich onbedekt vertoont, hem zelfs op grooten afstand door een schot nederleggen; en op kleinen afstand, wanneer de belegeraar aan den teen van het glacis is, dan is zelfs een zandzak maar eene zeer slechte beschutting tegen den ge-

weerkogel van den verdediger. Dat bij de verdediging van de citadel men niet meer uitbreiding gegeven heeft aan de scherpschutters, is volstrekt niet te verwonderen; de goede aanwending van de draagbare vuurwapenen was toen nog in hare kindsheid; men had nog geen denkbeeld van de groote uitkomsten welke men met die vuurwapens kon verkrijgen. — Wat op de citadel goed geweest is, dat is de daarstelling van een brandpiket; de oefeningen die men thans aan de manschappen der infanterie geeft, maken het gemakkelijk zulk een piket te vormen, waaraan het in eene belegerde stad niet mag ontbreken. Evenzoo hebben onze hedendaagsche oefeningen dàt voordeel, dat men thans, vaardiger dan vroeger, uit de infanterie handlangers voor de artillerie kan trekken. Ook werklieden voor de genie, of wil men ze mineurs en sappeurs noemen, moet men ook uit de infanterie trekken, evenzoo als men dit op de citadel gedaan heeft; maar men moet daarbij den misslag vermijden van ze bij hunne compagniën te laten, maar ze integendeel tot eene afzonderlijke afdeeling vereenigen. Bij de verdediging van de citadel wordt niet gewaagd van hospitaalsoldaten, en van manschappen belast met den dienst en het opzicht over de magazijnen; dit is in eene belegerde stad, eene noodzakelijkheid; het laatste vooral daar, waar men den onwil der burgerij ducht. Het zal goed zijn, die verschillende afdeelingen met het infanteriegeweer te wapenen, ten einde ze in staat te stellen om in het inwendige der stad rust en orde te handhaven, en ook in het laatste gedeelte van het beleg, beter tegen den vijand te kunnen worden aangewend.

Wij gaan nu over tot het met een enkel woord bespreken van den toestand der artillerie, op het oogenblik van de belegering der citadel. De opgave van de sterkte van dat wapen, door Seelig gegeven, biedt kleine verschillen aan met wat wij gezien hebben, dat in Voet's journaal

daarover voorkomt. Volgens Seelig was op den 23en November 1832 de sterkte der artillerie op de citadel: 4 kapiteins, 13 luitenants (hiervan waren de 1e luitenants Doorman en König geëmploieerd) 25 onderofficieren, 23 korporaals, 31 vice-korporaals, 316 kanonniers en 5 tamboers; te zamen 17 officieren en 400 onderofficieren en manschappen. De sterkte der infanterie, handlangers bij de artillerie, was — behalve 2 kapiteins en 3 luitenants die geen dienst deden bij de artillerie — 5 luitenants (hiervan was de luitenant Grond bij den geweerwinkel), 11 onderofficieren, 18 korporaals, 4 vice-korporaals, 278 soldaten en 7 tamboers; te zamen 5 officieren en 318 onderofficieren en manschappen. Dus bestond het geheele personeel waarover Seelig te beschikken had, uit 22 officieren, en 718 onderofficieren en manschappen. — Bovendien was er aan trein: 1 officier, 1 wachtmeester en een oningevuld getal soldaten; dat laatste moet denkelijk 13 zijn.

Was nu dat personeel der artillerie voldoende sterk? Om die vraag te beantwoorden moet men de wapening der citadel kennen.

Op den 20en November 1832 — en denkelijk is zij tot aan het beleg onveranderd gebleven — was die wapening als volgt:

In bastion I: 2 kanons van 24 pond, 1 van 18 pond, 4 van 12 pond en 6 van 6 pond; 4 mortieren van 13 duim; 1 kogelmortier; en 2 houwitsers van 20 duim. Totaal 20 vuurmonden.

Op courtine I—II: 2 kanons van 12 pond; 2 mortieren van 29 duim, 1 van 20 duim; en 1 kogelmortier. Totaal 6 vuurmonden,

In bastion II: 5 kanons van 24 pond, 2 van 18 pond, 4 van 12 pond en 4 van 6 pond; 3 mortieren van 13 duim; 1 kogelmortier; en 1 houwitser van 20 duim. Totaal 20 vuurmonden.

Op courtine II—III: 1 houwitser van 15 duim.

In bastion III: 5 kanons van 18 pond, 4 van 12 pond en 6 van 6 pond; 3 mortieren van 20 duim en 6 van 13 duim; en 1 houwitser van 20 duim. Totaal 25 vuurmonden. Op courtine III—IV: 1 mortier van 29 duim.

In bastion IV: 1 kanon van 24 pond, 1 van 18 pond, 3 van 12 pond en 4 van 6 pond; 2 mortieren van 13 duim; 1 steenmortier; en 1 houwitser van 20 duim. Totaal 13 vuurmonden.

Op courtine IV—V: niets.

In bastion V: 4 kanons van 24 pond, 2 van 12 pond en 4 van 6 pond; 2 mortieren van 13 duim; en 2 houwitsers van 20 duim. Totaal 14 vuurmonden.

Op courtine V—I: 2 mortieren van 29 duim, 3 van 12 duim (Fransch), 4 van 8 duim (Fransch); en 1 houwitser van 20 duim. Totaal 10 vuurmonden.

In het ravelijn Hulppoort: 1 kanon van 12 pond en 3 van 6 pond; 2 mortieren van 13 duim; 1 steenmortier; en 1 houwitser van 20 duim. Totaal 8 vuurmonden.

In het ravelijn III—IV: 1 kanon van 12 pond en 3 van 6 pond. Totaal 4 vuurmonden.

In het ravelijn V—I: 3 kanons van 6 pond en 1 mortier van 13 duim. Totaal 4 vuurmonden.

In de lunet voor de Waterpoort: niets.

In de lunet St. Laurent: 1 kanon van 6 pond; 2 mortieren van 13 duim; en 1 houwitser van 15 duim. Totaal 4 vuurmonden.

In de lunet Kiel: 2 kanons van 18 pond en 2 van 6 pond; 1 mortier van 13 duim; en 1 houwitser van 15 duim. Totaal 6 vuurmonden.

In alles op de citadel: 12 kanons van 24 pond, 11 van 18 pond, 21 van 12 pond en 36 van 6 pond; 5 mortieren van 29 duim, 4 van 20 duim, 23 van 13 duim, 3 van 12 duim (Fransch), 4 van 8 duim (Fransch), 2 steen-

mortieren en 3 kogelmortieren; 9 houwitsers van 20 duim en 3 van 15 duim. Totaal 136 vuurmonden.

Een aantal traversen beschermden die vuurmonden; daarvan waren er onder anderen op de beide facen van bastion II, te zamen, niet minder dan 8; evenveel op de facen van bastion III; 6 op de facen van bastion I; 8 op de courtine I—II; 7 op de courtine II—III. Geblindeerde geschutstellingen had men de volgende: 1 op de linkerface van bastion I, voor een 12-ponder, dienende tot flankeering van de rechterface van ravelijn V—I; 1 op de hooge en 1 op de lage rechterflank van bastion I, de eerste voor twee 24-ponders en een 6-ponder en de tweede voor twee 6-ponders, welke vuurmonden tot flankeering van de linkerface van bastion II dienden; 2 op de courtines I—II, de eene voor 1 mortier van 20 en de andere voor 1 mortier van 29 duim; 1 op de linkerface van bastion II, voor twee 24-ponders en een 18-ponder; 1 op de rechterface van bastion II, voor een 12-ponder, dienende tot flankeering van de linkerflank van St. Laurent; 1 op de linkerface van bastion III, voor een 12-ponder, dienende tot flankeering van de rechterface van het ravelijn Hulppoort; 1 in de hooge linkerflank van bastion III, voor een 18-ponder en twee 6-ponders; 1 in de hooge linkerflank van bastion IV, vòor een 18-ponder; 1 op de rechterface van bastion V, voor een 12-ponder, dienende tot flankeering van de linkerface van ravelijn V—I; 2 op courtine V—I, de eene voor 2 mortieren van 29 duim, de andere voor 3 mortieren van 12 duim (Fransch); en eindelijk 1 in de saillant van de lunet St. Laurent, voor de daar geplaatste houwitser van 15 duim. — De lezer zal in deze opgaaf verschil opmerken met wat deswege voorkomt in De Roo van Alderwerelt's „vestingoorlog;" wij staan er niet voor in dat onze opgave de juiste is; zij is wel is waar gegrond op wat wij in Seelig's papieren hebben gevonden; maar

indien wij ons niet vergissen, dan heeft ook de heer De Roo van Alderwerelt inlichtingen of opgaven van Seelig ontvangen.

De verzameling van orders in de maanden November en December 1832 op de citadel van Antwerpen uitgegeven, doet zien, welke beschikkingen toen door Seelig betreffende de artillerie zijn genomen. Wij zullen ons een oogenblik daarbij ophouden.

Bij order van den 12en November 1832 geeft Seelig aan de twee compagniën van de 9e afdeeling infanterie kennis, dat, te beginnen met den 1en October te voren, aan de manschappen dier compagniën eene dagelijksche toelage van 10 cents wordt toegekend.

Den 16en November noodigt Seelig de compagnies-commandanten uit om „in den loop van den dag eene geregelde verdeeling te maken van de onderofficieren, korporaals en manschappen hunner compagniën in drie gelijke deelen, zoodat bij ieder gedeelte evenveel oude als jonge kanonniers worden geplaatst en een gelijk getal onderofficieren en korporaals, ten einde de piketdienst op eene geregelde wijze bij het uitbarsten der vijandelijkheden kan geschieden. — Ditzelfde ook bij de compagniën handlangers."

Denzelfden dag geeft Seelig de navolgende order uit over het betrekken der bomvrije lokalen.

„Morgen ochtend ten 10 uur zullen de heeren compagnies-commandanten de onderofficieren en manschappen hunner compagniën in de bomvrije lokalen doen overgaan, en op de volgende wijze worden ingedeeld:

Linkerflank poterne, bastion I: 20 handlangers en eenige manschappen van de 3e compagnie.

Regterflank poterne, bastion I: de 3e compagnie.

Linkerflank poterne, bastion II: 100 handlangers.

Regterflank poterne, bastion II: 40 handlangers.

Groote galerij poterne, bastion II: 1e en 5e compagnie en 60 handlangers.

Linkerflank poterne, bastion III: de 4e compagnie.

Regterflank poterne, bastion III: het detachement van het 6e bataillon artillerie N. M; de 4 sergeant-majoors; de vuurwerkers en de oppassers der daar liggende officieren.

Linkerflank poterne, bastion IV: 100 handlangers.

Regterflank poterne, bastion IV: het detachement trein en de mineurs.

In de galerij van bastion III logeert de majoor, de kapiteins Schutter, Van Deventer, Van Ostee en Verschoor, benevens de 1e luitenants Doorman en König, alsook de adjudant-onderofficier Bergansius en de sergeant-majoor vuurwerker Jenck.

De kapiteins Van Teutem en Anemaet zullen met de twee oudste officieren het kamertje in de groote galerij van bastion II betrekken.

De vrouwen zullen bij elkander wonen in den eersten kelder, links onder de artilleriekazerne.

Vrouw Ram aangenomen hebbende om eenige bij haar in voorraad zijnde levensmiddelen voor de artillerie beschikbaar te houden, wordt tot berging van dezelve het klein keldertje, tegenwoordig door vrouw Reimerink in gebruik, afgestaan."

Den 18en November 1832 geeft Seelig eene uitvoerige order uit over de regeling van den dienst der artillerie op de citadel:

„Van morgen af zal de dienst der artillerie op de volgende wijze plaats hebben:

De officieren, onderofficieren en manschappen zoo van de artillerie als handlangers, zijn verdeeld in 3 even sterke afdeelingen, waarvan het $^1/_3$ gedeelte de verschillende posten bezet, als zoodanig 24 uren in dienst is, en de naam van dienstpiket draagt. Na het beginnen der vijande-

lijkheden geschiedt de aflossing 's morgens vroeg of des avonds, hetgeen nader van wege den heer plaatselijke, commandant zal worden bepaald.

Het 2e gedeelte draagt den naam van reservepiket; dit is hetgeen van de wacht komt, derwijze dat dit dienstpiket in het tweede etmaal reservepiket wordt. Het reservepiket is bestemd om de werkzaamheden van batterijbouw, laboratorium, voorziening der posten van munitie enz. gedurende de 24 uren te verrigten, alsmede ook om zoodanige posten te bezetten van het front of fronten van aanval verwijderd, en eindelijk om het dienstpiket te versterken waar zulks vereischt wordt.

Het 3e gedeelte is het afkomende reservepiket, en draagt den naam van rustend piket; blijvende hetzelve gedurende 24 uren van het presteren van alle actieve diensten bevrijd, met uitzondering alleen van algemeen alarm of bijzondere oproeping, in welk geval ook dit gedeelte zich oogenblikkelijk gereed maakt om, geheel of gedeeltelijk, zich daarheen te begeven, waar deszelfs dienst vereischt wordt. Buiten deze gevallen heeft hetzelve rust, en slechts de inwendige dienst in het kwartier, de corvées voor de menage en dergelijke huishoudelijke zaken te verrigten.

De heeren kapiteins wisselen elkaar in de dienst der piketten af; bij afwisseling ondersteunt een derzelve den ondergeteekende in de waarneming zijner functie, welke dienst mede een etmaal duurt.

Het dienstpiket zal, van morgen, de volgende posten bezetten:

Bastion I: 1 korporaal der artillerie en 1 der infanterie, 1 vice-korporaal der artillerie, 6 manschappen der artillerie en 6 der infanterie.

Bastion II: 1 onderofficier der artillerie en 1 der infanterie, 1 vice-korporaal der artillerie, 10 manschappen der artillerie en 10 der infanterie.

Ravelijn II—III: 1 officier, 1 korporaal der artillerie en 1 der infanterie, 1 vice-korporaal der artillerie, 11 manschappen der artillerie en 11 der infanterie.

St. Laurent: 1 onderofficier der artillerie, 1 korporaal der artillerie en 1 der infanterie, 1 vice-korporaal der artillerie, 5 manschappen der artillerie en 5 der infanterie.

Bastion III: 1 officier, 1 onderofficier der artillerie en 1 der infanterie, 1 korporaal en 1 vice-korporaal der artillerie, 14 manschappen der artillerie en 14 der infanterie.

Ravelijn III—IV: 1 onderofficier der artillerie, 1 korporaal der infanterie, 1 vice-korporaal der artillerie, 9 manschappen der artillerie en 8 der infanterie.

Bastion IV: 1 officier, 1 onderofficier der artillerie en 1 der infanterie, 1 korporaal en 1 vice-korporaal der artillerie, 14 manschappen der artillerie en 14 der infanterie.

Bastion V: 1 korporaal der artillerie en 1 der infanterie, 1 vice-korporaal der artillerie, 7 manschappen der artillerie en 7 der infanterie.

Ravelijn V—I: 1 onderofficier der artillerie, 1 korporaal der infanterie, 1 vice-korporaal der artillerie, 6 manschappen der artillerie en 6 der infanterie.

Kiel: 1 officier, 1 onderofficier der artillerie en 1 der infanterie, 1 korporaal en 1 vice-korporaal der artillerie, 12 manschappen der artillerie en 10 der infanterie.

In alles: 4 officieren, 7 onderofficieren der artillerie en 4 der infanterie, 7 korporaals der artillerie en 6 der infanterie, 10 vice-korporaals der artillerie, 94 manschappen der artillerie en 91 der infanterie.

De heeren 1e luitenants Koetsveld en Van Langen worden ter dispositie gesteld van den heer plaatselijke commandant voor de heeren Broers en Hamm, die bij de artillerie dienst doen.

Indien manschappen op bovenstaande posten mogten te kort komen, dan zal de post op bastion V en I door het

reservepiket worden bezet, hetwelk mede, in geval van actie, voor de mortierbatterijen op de verschillende courtines zal worden geëmploijeerd.

De heeren officieren van het reservepiket worden ingedeeld daar waar hunne presentie wordt vereischt.

De onderadjudant Bergansius en de sergeants-majoor Van der Kruk en Verspeck, zullen met de officieren dienst doen.

Het reservepiket bezet voorloopig de mortierbatterijen courtine V—I en I—II, en verdubbelt het dienstpiket in de zoodanige bastions welke versterking behoeven; alles wat niet dadelijk gebruikt wordt houdt zich in de kwartieren gereed om op den eersten wenk zich daarheen te begeven, waar ondersteuning noodig is; in bastion III en IV wordt dit al dadelijk gedurende de nacht vereischt. De kapitein-commandant van het reservepiket ontvangt deswegens dagelijks orders; en overlegt voorts met dien van het dienstpiket welke versterking noodig is, wanneer die zal uitrukken en waar zich plaatsen, hetzij voor medebediening van het geschut, hetzij tot uitvoering van eenigen arbeid of aanvoer van munitie.

De 1e luitenant König is belast met de laboratoriums en de werkplaatsen, en beheert de dagelijksche aanmaak van munitie, waarvan er altijd voor de consumtie van 48 uren in gereedheid moet zijn. De sergeant-majoor-vuurwerker Jenck, de sergeant Frijsburg en 15 kanonnier-vuurwerkers en 4 tamboers, zijn hem voor deze dienst toegevoegd; en naar gelang er op meer dan ééne plaats gewerkt wordt, zal nog dagelijks een officier uit het reservepiket mede daartoe worden gecommandeerd.

Tot het transporteren van munitiën worden de manschappen van hetzelfde piket gebezigd, en dit door den kapitein van het reservepiket aangevraagd en bestuurd; dewelke tevens het oppertoezigt over alle werkzaamheden,

zoo op de batterijen als in de magazijnen en werkplaatsen, voert.

Het hoofdlaboratorium en magazijn van voorzieningsbehoeften is in bastion III; een tweede laboratorium onder de courtine V—I; een magazijn van voorzieningsmiddelen en materialen is boven de waterpoterne van bastion III, in welk laatste de conducteur Mulder permanent verblijf houdt, en waaruit al het ontbrekende van dien aard, op reçu van den kapitein van het dienst- en reservepiket kan worden ontvangen. Een magazijn van infanteriepatronen en meer andere munitiën is boven de waterpoterne van bastion II, waar op geregelde tijden, het daar voorhandene mede kan worden ontvangen. Geene afgiften van infanteriepatronen geschieden dan tegen reçu, op schriftelijke order van Z. E. den generaal-opperbevelhebber of den heer generaal-majoor der infanterie. Elken avond na de aflossing van het dienstpiket (immers indien dit 's avonds geschiedt) wordt door den kapitein van het dienstpiket den ondergeteekende schriftelijk rapport gemaakt van het voorgevallene gedurende de 24 uren; hij ontvangt daartoe van de postcommandanten de noodige opgaven. Van de verbruikte munitie wordt naauwkeurig aanteekening gehouden en opgegeven, opdat de vernieuwing tijdig geschiede en vooral voorgekomen wordt dat ergens daaraan gebrek ontsta.

De 1e luitenant König maakt elken avond schriftelijk rapport van het voorhandene, aangemaakte en uitgegevene; naauwkeurige registers moet hij aanhouden, waarin met een oogopslag gezien kan worden wat geconsumeerd is en wat nog overblijft.

De commandanten der posten zullen onderrigt worden, waarop zij naar den toestand der zaken zullen hebben te letten, en hoedanig zij met het voorhandene geschut moeten ageren. Voorloopig, en tot zoolang de vijand zich niet voor de plaats heeft gevestigd en batterijen tegen dezelve

is begonnen aan te leggen, noch zijne loopgraven heeft geopend, is het hoofddoel hem af te houden dit digtbij te beginnen. Zoodra er dus bij nacht vijandelijke werkers bespeurd worden, of wel troepenmassa's van dezelve oprukken om een aanval *de vive force* te beproeven, hetgeen welligt op de lunetten Kiel en St. Laurent of de daar achter gelegen ravelijnen het geval zou kunnen worden, begint men door het werpen van lichtkogels de omstreken en toegangen zigtbaar te maken, en keert die te gelijk af met al het geschut, hetgeen op dat terrein werken kan, waar de vijand zich in massa vertoont. Den vijand het gelukkende in de keel der lunet te komen, werpt men handgranaten over den keelmuur en zoekt men zoo hierdoor als met het musketvuur van daar te verdrijven; terwijl hij uit het daarachter gelegen ravelijn op het daarvoor liggend terrein door een hevig en aanhoudend geschutvuur moet worden bestookt, hetwelk uit de collaterale werken, te weten van den hootdwal, wordt gesecundeerd, en zoolang aanhoudt als de vijand zich in het bereik van dat geschutvuur bevindt. In zulk een geval alleen moet de munitie niet worden gespaard; in elk ander geval moet daarmede zeer spaarzaam worden huisgehouden, opdat wij voor gewigtiger oogenblikken daaraan geen gebrek lijden. Van deze zoo noodige spaarzaamheid moet ieder artillerist doordrongen zijn; nimmer moet er dan ook op schildwachten, kleine patrouilles of kleine troepen met het geschut gevuurd worden. Den postcommandanten wordt de nakoming daarvan ten ernstigste aanbevolen.

De artilleriecommandanten op de posten zullen zich met die der infanterie, welke gewoonlijk van hoogeren rang zijn en derhalve het hoofdcommando voeren, verstaan over de wijze van defensie en gebruik van het geschut. Zij zullen dezelve met hun raad bijstaan, wegens de aanwending der andere defensiemiddelen en het geweervuur; in het oog

houdende dat alles moet zamenwerken tot bereiking van het eenige doel, eene dappere verdediging en het afslaan van den vijand.

De heeren kapiteins van de dienstpiketten zullen de postcommandanten verder onderrigten, hoedanig bij veranderde omstandigheden, dat is bij verderen voortgang van het beleg, wegens het gebruik van het geschut zal te observeren zijn; waartoe zij van den ondergeteekenden de noodige gegevens zullen ontvangen."

Die order wordt nog aangevuld door eene tweede order, den volgenden dag den 19en November 1832, door Seelig uitgevaardigd:

„Van morgenochtend te beginnen zal het optrekkend dienstpiket, zonder zich algemeen te verzamelen, onmiddellijk uit de poternen afmarscheren, en zich als volgt vereenigen: het piket van het ravelijn Hoofdpoort, onder de Hoofdpoort; het piket van het ravelijn Hulppoort en St. Laurent, onder de Hulppoort; het piket van het ravelijn III—IV en Kiel, in de Waterpoort; en de binnenpiketten in de hoofdingangen der bastions.

De kapiteins zullen zorgen dat, vóór de aflossing, elken postcommandant vóór het bepaalde uur, de noodige instructien voor de dienst geworden.

De onderofficieren en korporaals der orderweek zullen de manschappen een kwartier voor het bepaalde uur uit de poternes naar bovengemelde punten geleiden en aan de zich aldaar bevindende postcommandanten overgeven.

Zoodra de vijandelijkheden aanvangen zal de artillerie in de keuken der handlangers menage maken; alsdan wordt slechts eenmaal daags gegeten, doch aangezien de ketels voor het geheele aantal manschappen niet voldoende zijn, zal er tweemaal daags worden gekookt; te weten, eens voor de manschappen van het dienstpiket en de helft van het rustend piket, en de tweede maal voor het reservepiket

en de andere helft van het rustend piket. Het reserve-piket zal ten allen tijde moeten gekleed zijn; en ingeval van alarm zullen diegenen, welke in het vorige etmaal de bastions hebben bezet, zich onverwijld ter verdubbeling der daarzijnde piketten weder derwaarts vervoegen; terwijl die, welke de buitenposten hebben bezet, zich naar de volgende punten zullen begeven; als: van het ravelijn Hoofdpoort naar de courtine V—I; van het ravelijn Hulp-poort en St. Laurent naar courtine I—II; en van het ravelijn III—IV en Kiel naar de courtine III—IV.

De werkers zullen zich morgenochtend ten 6 uur vergaderen op de courtine III—IV, tegen den muur van de artillerieloods, alwaar zij door de onderofficieren en korporaals van de orderweek zullen worden verantwoord.

Het rustend piket zal zich in geval van alarm dadelijk kleeden en zich in de kwartieren gereed houden, met uitzondering alleen van diegenen, waarover reeds tot de werkzaamheden is beschikt.

De timmerlieden en smids zullen zich alsdan dadelijk begeven in het magazijn boven de waterpoterne van bastion III, om door den conducteur Mulder of den sergeant Frijsburg te worden geëmployeerd."

Den 30en November 1832 op het oogenblik toen de loopgraven geopend zijn en het beleg is begonnen, schrijft Seelig in de volgende order aan de artillerie voor, hoe zij heeft te handelen:

„De vijand, verleden nacht de loopgraven tegen de citadel geopend hebbende en de bastions II en III en de daarvoor liggende werken zooveel reeds duidelijk waar te nemen is, door eene parallel geënveloppeerd hebbende, waarachter hij ten 12 uur, toen het de artillerie vergund is geworden hem in de uitvoering van dat werk tegen te gaan, bereids geheel gedekt was, zoo bepaalt zich nu de verdere toeleg der artillerie hem den bouw der batterijen

daarin en derzelver armement te bemoeijelijken. Het zou noodelooze verspilling van munitie zijn tegen sterke aardhoopen te willen vuren, en eveneens tegen enkele manschappen; slechts daar waar zich een groot aantal werkers zamen bevindt, geschut over het veld getransporteerd wordt, de eene of andere tak der parallel of de communicatiegangen geënfileerd worden, heeft men een doelmatig voorwerp voor een kanonschot of granaatworp. Van een anderen kant moet het nu onze zorg zijn den vijand te beletten uit zijne parallel te breken om met zijne zigzags op de kapitalen der lunet St. Laurent of bastion II en III vooruit te gaan. Elke voetstap moet hem betwist worden, en wij zorgen, dat hij dit werk niet anders dan met de rolkorf en volle sappe kan verrigten. Voor den aanstaanden en de volgende nachten zal men in St. Laurent en Kiel zeer op zijne hoede moeten zijn; men zal in de directie, waar de vijand werkt, van tijd tot tijd een lichtkogel moeten werpen; en, zoo men massa's troepen of werkers ziet, onverwijld een kartetsschot uit het ligt kanon daarop lossen. Desgelijks zal men uit de bastions II en III zoo men bespeurt dat de vijand nieuwe werken begint of buiten de reeds gemaakte komt, het terrein door een lichtkogel verlichten en op grootere afstanden van tijd tot tijd dan eene granaat werpen, zoo om den voortgang van het werk te bemoeijelijken als om het beginnen van iets nieuws te beletten. Besparing der munitie moet altijd in het oog worden gehouden.

De heeren officieren van het dienst- en reservepiket worden verzocht de verschillende postcommandanten over al het detail tot uitvoering van het hier aangeduide te onderrigten; zij zullen hun de rigting en soort van schoten en te gebruiken vuurmonden opgeven, opdat er niet noodeloos met zwaar geschut gevuurd worde, of te veel. Elk postcommandant zal naauwkeurig aanteekening houden van de situatie en vordering van den arbeid des vijands, en

daarvan bij pressante gevallen onverwijld en altijd in geschrifte bij de aflossing daarvan rapport maken. Op gelijke wijze zal van de geconsumeerde munitie verslag worden gegeven, opdat de vervanging geregeld kunne geschieden.

De postcommandanten worden speciaal verantwoordelijk gesteld voor de onnoodige of ondoelmatige schoten."

Den 4en December 1832, op het oogenblik dat het vuur der Fransche batterijen beginnen zal of reeds begonnen is, geeft Seelig nog eenige beschikkingen over den dienst der artillerie.

„De onderofficieren en manschappen van het reservepiket zullen onmiddellijk na het afkomen zich in de hoofdpoternes der bastions begeven, waar zij op het piket zijn geweest. Die van de buitenposten zullen eerst de verschillende munitie aanbrengen, en vervolgens zich begeven: van het ravelijn Hoofdpoort onder de blindering van de courtine V—I; van het ravelijn Hulppoort en St. Laurent onder de Hulppoort; en van het ravelijn III—IV en Kiel onder de Waterpoort.

Het eten van deze manschappen zal door de zorg der onderofficieren uit de keuken onder de poorten worden gebragt.

De postcommandanten zullen voortaan na het afkomen zich onmiddellijk bij den ondergeteekende bevinden."

Bij order van den 6en December 1832 stelt Seelig bij de artillerie in dienst den kapitein Van Rappard, die kort te voren op de citadel was gekomen; die kapitein werd belast met het behulpzaam zijn van Seelig in zijne betrekking; — een soort van tweeden commandant der artillerie, maar een tweede commandant, die bij zulk een eersten commandant niet veel te zeggen had. De kapitein Schutter, welke vroeger die betrekking had waargenomen, keerde weder tot den piketdienst terug.

„De heeren kapiteins," wordt aan het slot van die order gezegd, „zullen twee aan twee voor de dienst worden ge-

commandeerd, waarvan de een speciaal met de werkzaamheden belast zal zijn aan den kapitein van het reservepiket tot heden toe opgedragen; behoudende ik mij voor, om de verdere nog presterende diensten voor dezen dagelijks te bepalen."

Den 10en December worden eene kleine dertig artilleristen bevorderd tot sergeant, tot korporaal of tot kanonnier der eerste klasse; drie dagen later worden een tiental miliciens der artillerie tot korporaal bevorderd, — maar slechts tijdelijk; want het was toen niet geoorloofd een milicien tot korporaal te bevorderen. Die bevorderingen en het uitreiken door Chassé van de Militaire-Willemsorde aan een negental officieren en minderen der artillerie, was eenigszins belooning voor de vermoeiende en gevaarvolle diensten door dat wapen verricht. Eene order, door Seelig den 14en December 1832 uitgegeven, toont aan, dat het reservepiket haast even weinig rust had als het werkelijk op wacht zijnde gedeelte, het zoogenaamde dienstpiket:

„Van morgen af aan zal er dagelijks van het reservepiket 1 korporaal of vice-korporaal en 3 man in elke lage flank een der stukken bezetten, en aldaar gedurende 24 uren de wacht betrekken. Zij zullen zorgen dat de bedding voor dat stuk zooveel noodig worde hersteld, het laadgereedschap en verder toebehooren, alsmede 20 schoten, waarvan de helft blikkendoozen, ten gebruike voorhanden zijn.

De manschappen zullen zich ophouden, die van bastion regts" (hier is eene onduidelijkheid; mogelijk ontbreken er eenige woorden en moet dit zijn: regts van de hoofdpoort) „onder de geblindeerde batterij, en van de overige bastions bij den uitgang der poternes van de aldaar logerende troepen. Bij nacht inzonderheid wordt hun de grootste waakzaamheid aanbevolen, opdat zij altijd gereed zijn vuur te geven, indien de vijand eene beladdering mogt beproeven, hem zulks door de werking van het geschut

krachtdadig te beletten, waarin zij tevens ondersteund zullen worden door de infanteriepiketten, ten gelijken einde hiertoe gecommandeerd."

De verwoestingen, door 's vijands vuur in de gebouwen der citadel te weeg gebracht, blijven natuurlijk ook niet zonder invloed op de huisvesting der artillerie, en geven in dat opzicht aanleiding tot opschuiving en inkrimping. Dit blijkt uit de order door Seelig den 17en December 1832 uitgegeven: „De 5e compagnie zal heden morgen de groote galerij van bastion II verlaten, en in de linker- en regterflankpoternes van bastion III, en zooveel mogelijk ook nog in de groote galerij van dat bastion worden gelogeerd.

De heeren kapiteins der 3e en 4e compagnie en van het 6e bataillon zullen, zooveel doenlijk, hunne nachtlegers bij elkander schuiven, om daardoor de noodige plaats voor de 5e compagnie te erlangen. Ook zal heden morgen door de compagnie handlangers de linkerflankpoterne van bastion I en de regterflank van bastion II worden ontruimd. De manschappen uit deze poternen zullen gelegd worden in de linkerflank van bastion II en in de groote galerij van dat bastion, waar tot nu toe de 5e compagnie heeft gelogeerd."

Tot in de laatste dagen van het beleg wordt door Seelig op onvermoeide wijze gewaakt dat de artillerie trouw alle hare pligten vervulle; in de order, door hem 18en December 1832 uitgegeven, komt onder anderen het volgende voor:

„Ten einde de reservepiketten der artilleristen en handlangers in de dienst eenigszins te gemoet te komen en meer rust te geven, zullen dezelve van morgen te beginnen, in plaats van gedurende den tijd, dat zij niet tot dienstverrigting worden opgeroepen, onder de verschillende poternen en poorten gelijk vroeger bepaald was te verblijven, zich in de logementen bij hunne compagniën kunnen ophouden, waarheen zij zich begeven kunnen zoodra de munitiën naar de posten bezorgd zijn, van welke ze

afkomen, of andere werkzaamheden geschied zijn, hun door den kapitein van het reservepiket opgedragen.

De officieren en postcommandanten zullen de namen der manschappen opschrijven van elken post afkomende en te zamen het reservepiket uitmakende; opdat deze telkens kunnen worden opgeroepen als hun dienst noodig wordt. Niemand, tot het reservepiket behoorende, mag zich buiten het kwartier absenteren, en diegenen, welke zich daaraan schuldig maken of bij de eerste oproeping of commandering tot een of ander werk niet dadelijk opkomen, zullen exemplaarlijk worden gestraft.

Het aanbrengen van verschoten munitie eene eerste behoefte zijnde, zal daaraan elken morgen zonder uitstel worden voldaan en zullen de afkomende postcommandanten verantwoordelijk zijn voor het minste verzuim wat daarbij mogt plaats vinden. . . . .

. . . .

De bezetting der lage flanken door het reservepiket geschiedende, blijft op den bepaalden voet voortduren. De commandanten dezer nachtposten zorgen dat in elke flank een kanon volkomen tot dadelijk gebruik gereed zij, de batterij behoorlijk opgeruimd en de 20 schoten voorhanden."

Seelig's journaal zal ons nog meer doen inzien, op welk eene uitmuntende wijze hij tijdens de belegering der citadel zijne artillerie heeft aangevoerd; maar de hierboven aangehaalde orders zijn reeds voldoende om hiervan een duidelijk beeld te geven: men leert daardoor den uitstekenden bevelhebber kennen, wiens verstandige voorschriften en beschikkingen het aan iedereen duidelijk maken, wat zijne plichten zijn, en wiens heldengeest iedereen houdt aan de trouwe volbrenging van die plichten. In het bijzonder is het merkwaardig hoe of Seelig met kracht aandringt en bij herhaling terugkomt op dat groote beginsel door de artillerie bij de verdediging eener vesting in acht te nemen: het

spaarzaam zijn met de munitie. Misschien dat hij te meer voor het vasthouden aan dat beginsel ijverde, omdat er op de citadel andere, minder bekwame mannen waren, die dat beginsel bestreden. Wie met Seelig heeft omgegaan weet, dat hij, sprekende over de verdediging van de citadel, soms eene vrijheid van taal gebruikte, grooter nog dan die, welke hij in zijne aanteekeningen bezigde; zoo verhaalde hij weleens, dat, bij de beraadslagingen over het al of niet voortzetten van de verdediging, hij, de meening voorstaande, dat die verdediging moest worden voortgezet en dat de artillerie nog over een genoegzamen voorraad van munitie had te beschikken, van een ander lid van den raad van defensie het ruwe antwoord ontving: „Dat is jou schuld, mijnheer de majoor, dat je nog zoo veel munitie hebt; had je die vroeger meer verschoten, dan hadden wij er nu geen last van." — Daar, waar men met zulke menschen te doen heeft, is het dubbel zaak om te waken dat de kogels en het kruit niet onnoodig worden verschoten.

De meening is soms geuit geworden, dat van de bezetting der citadel een aanmerkelijk gedeelte naar het Vlaamsche hoofd had moeten worden overgebracht, om daar meer rust te vinden en beter verzorgd te worden, en dan met die herstelde troepen beurtelings de afgematte troepen op de citadel af te lossen. Zulk eene handeling zou zeer goed zijn geweest, wanneer men genoegzame middelen had bezeten om geheele bataljons van de citadel de Schelde over te zetten naar het Vlaamsche hoofd, en wanneer men de zekerheid had, dat die bataljons daar rustig en veilig konden verblijven. Maar zoowel aan het een als aan het ander schijnt men met grond te moeten twijfelen.

De zeemacht bij de citadel bestond toen uit een twaalftal kanonneerbooten en een stoomschip: kanonneerboot N°. 1 onder Van Rappard; N°. 3, Van Ouwenaller; N°. 4,

Schreuder; N°. 5, Allewaart; N°. 6, Sillesen; N°. 7, Bruinings; N°. 8, Roemer; N°. 9, Schuit; N°. 10, Meesman; N°. 11, Wipff; N°. 12, Pietersen en N°. 24, Baars; terwijl het stoomschip Chassé onder bevel stond van Middelburg; — alle die officieren waren luitenants ter zee van de 1e of 2e klasse. De kanonneerboot N°. 6 was die van den bevelhebber, den kolonel Koopman. Nu is door deze oorlogsvaartuigen gedurende den loop van het beleg wel van tijd tot tijd een klein aantal personen, voornamelijk gewonden, van de citadel naar het Vlaamsche hoofd overgebracht; maar het is duidelijk dat de Franschen, die in dat overbrengen van enkele manschappen geen bezwaar zagen, geheel anders zouden zijn te werk gegaan, wanneer men dit met geheele bataljons had willen doen: dan zou denkelijk het geschutvuur des belegeraars meer tegen de flottielje gericht zijn geworden, en het overzetten van de Schelde bezwaarlijk en gevaarlijk zijn gemaakt.

Zoodra de belegeraar zou opgemerkt hebben, dat het Vlaamsche hoofd zulk eene gewichtige rol bij de verdediging speelde, zou hij ook, natuurlijk, zijne aanvallen tegen die sterkte hebben gericht, die denkelijk spoedig zou bezweken zijn. Immers uit alles blijkt, dat het Vlaamsche hoofd, wanneer het van de zijde der stad Antwerpen en van het fort Du Nord werd aangevallen, spoedig zou moeten vallen; in het dagboek van den genieofficier wordt dan ook het Vlaamsche hoofd „eene belabberde positie" genoemd; en de bevelhebbers der artillerie en der genie in die sterkte, de 1e luitenant Brandon Mondolpho en de 2e luitenant Mounier zonden op den 28en November 1832 aan den kolonel Koopman de volgende nota in, betreffende den toestand van het Vlaamsche hoofd:

„De ondergeteekenden, als door UH. EdG. daartoe uitgenoodigd, hebben de eer UH. EdG. eene nota in te geven

omtrent den tegenwoordigen toestand van de positie van het Vlaamsche hoofd en de daarbij behoorende forten; ten einde door UH. EdG. in aanmerking moge worden genomen, de zwakte van dezelve en de weinige middelen van verdediging welke ons overblijven, wanneer door den vijand werd gebruik gemaakt van de aanvalsmiddelen, door hem tegen dit punt reeds vroeger opgeworpen en thans nog voortgezet.

Het is waarschijnlijk dat de vijandelijkheden een aanvang nemende, de kanonneerbooten N°. 8 en N°. 10, thans bij het Vlaamsche hoofd gestationneerd, zoodanig uit de mortieren, welke achter de batterijen van de St. Jansvliet en het Kraanhoofd zijn geplaatst, beworpen zullen worden, dat dezelve hunne positiën moeten verlaten; hierdoor is de keel van het Vlaamsche hoofd van alle verdediging ontbloot, geheel open, en niet voor eene landing gedekt.

De batterijen, welke door den vijand tegen het Vlaamsche hoofd zijn opgerigt, zijn genoegzaam, niet alleen om het dorp zelf in een zeer kort tijdsbestek geheel in eenen puinhoop te veranderen en hetzelve te verbranden, maar maken het zelfs geheel onmogelijk voor troepen om zich daar staande te houden of te verdedigen; aangezien door de vijandelijke mortieren de huizen hier eenmaal in brand geworpen zijnde (welke brand door gebrek aan middelen niet te blusschen zal zijn) er volstrekt noch logement noch emplacement voor de troepen overblijft.

De weinige stukken, welke zich op het Vlaamsche hoofd bevinden, heeft men gebezigd om de toegangen van de zijde van Austruweel en een gedeelte des polders te bestrijken, wijl dit het waarschijnlijke punt van aanval moest zijn, en men geene middelen gehad heeft, de geheele positie in behoorlijken staat van verdediging te stellen. Doch de verhoogde batterij van 6 kanons à 24 pond, thans op de Antwerpensche kaai op een afstand van ongeveer 500 ellen

van het Vlaamsche hoofd tegen hetzelve operigt, zal niet alleen de zwakke borstwering spoedig vernield en de stukken, welke daarachter geplaatst zijn, gedemonteerd hebben, maar onze troepen nog daarbij noodzaken om de bediening der stukken te verlaten, daar zij alsdan noch tegen het worpgeschut noch tegen de regtstreeksche schoten der kaaibatterijen gedekt zijn, en men de manschappen verbergende zonder eenig het minste nadeel aan den vijand te kunnen toebrengen, dezelve zal moeten doen retireren; welke retraite alsdan over een langen dijk en onder het vijandelijk geschut, niet anders ten uitvoer zal kunnen worden gebragt als met achterlaten van onze stukken en nog met verlies van vele manschappen, indien niet alle middelen vooruit in gereedheid zijn om dezelve in te schepen.

Wat het fort Austruweel betreft, de bezetting van hetzelve heeft bijna geene middelen van verdediging; deszelfs retraite is nog moeijelijker, en kan alle oogenblikken onmogelijk worden gemaakt.

Het fort Burght alleen zou welligt nog in staat zijn zich eenigen tijd op zich zelf te verdedigen; doch hiertoe zou men hetzelve met meer geschut en manschappen moeten voorzien, en aan hetzelve nog vele werkzaamheden gedaan worden welke hoogst noodzakelijk zijn.

De geheele positie echter aan den Vlaamschen wal wordt nog moeijelijker door het vergevorderd jaargetijde, dat eene andere schikking der zeemagt noodzakelijk kunnende maken, dezelve van eene hulp berooft, die het grootste gedeelte van hare verdediging uitmaakt, en die alleen de retraite kan bewerkstelligen; zoodat in dit geval de positie als geheel verloren kan worden beschouwd.

Het zal UH. EdG. hieruit genoegzaam blijken, dat zoowel het afbranden der gebouwen als de daardoor ontstane puin in de naauwe loopgraven, de communicatie tusschen de batterij bij de barrière van Austruweel en de kazerne,

kruidmagazijn enz., zeer zal belemmeren; en de bediening van het geschut, wanneer hetzelve noodzakelijk zal zijn tegen een aanval van de landzijde, mede bijna onmogelijk wordt, zoodat de stukken welke hier zijn, òf reeds gedemonteerd zullen zijn, òf met de munitie in 's vijands handen zullen vallen."

Deze nota was ingezonden door de heeren Brandon Mondolpho en Mounier aan den kolonel Koopman, die toen met het opperbevel over het Vlaamsche hoofd en de daartoe behoorende forten belast was; maar als artillerie-officier, stond Brandon Mondolpho tevens onder de bevelen van Seelig, en gaf daarom aan dezen, bij brief van den 29en November 1832, kennis van de ingezonden nota. In dien brief gaat Brandon Mondolpho zelfs verder, en dringt aan op de geheele ontruiming van het Vlaamsche hoofd; ziehier wat daarin gezegd wordt:

„Ik heb de eer UH. EdG. hierbij afschrift te zenden van eene kleine nota, op heden door den 2en luitenant Mounier en mij aan den heer kolonel Koopman, op deszelfs uitnoodiging, ingegeven. De positie is door UH. EdG. genoeg bekend, om niet te kunnen ontwaren, welke nadeelen ons, behalve de vroeger opgeworpen kustbatterijen, de laatstgebouwde van 6 stukken à 24pond zal doen; te meer daar onze borstweringen en barricaden eigenlijk niet meer dan veldverschansingen kunnen genoemd worden, en deze bresbatterij dezelve in eenige uren reddeloos kan schieten. Het komt mij voor, dat alle artillerie hier thans van geen nut meer zijn kan, ten minste zoodra de stad tot de belegering medewerkt; en het zou mogelijk meer doelmatig zijn, om de stukken en de groote hoeveelheid munitie, welke men hier heeft, te evacueren, daar dezelve hier niet meer zal kunnen worden gebezigd en in 's vijands handen zal vallen. Ook het garnizoen dat hier is, zal zonder verdediging moeten succumberen; te meer daar,

hetgeen toch allerwaarschijnlijkst is, de kanonneerbooten hare positie bij de citadel nemen, en den Vlaamschen wal verlaten. Geen middelen van retraite hebbende noch van verdédiging, in een vlek tusschen de brandende puinhoopen der ingevallen gebouwen, zal hetzelve niets overblijven als te sneven of gevangen te worden gemaakt; daar indien men, integendeel, bij tijds de positie kon verlaten, de gezamenlijke garnizoenen der forten eene versterking voor de citadel konden zijn, wat veel meer op het moreel van den soldaat zou uitoefenen, dan dat dezelve achtervolgens door den vijand zouden worden ingenomen. Ook van het materieel en de munitie zou men nog nut kunnen trekken.

Ik weet niet of door den kolonel Koopman, in den raad van defensie op de citadel, hieromtrent eenig voorstel zal worden gedaan, en de hierbijgaande nota eenigzins daarbij zal dienen; gebeurt zulks niet, dan zou men nog eens terug moeten komen, op de middelen van retraite, ten einde nog die menschen, welke over mogten blijven, zich kunnen redden.

De werkzaamheden hier bestaan meest in het bomvrij maken van eenige kelders onder de huizen, — of liever om op dezelve aarde te werpen, — daar, door de wijde gewelven en de dunte van het metselwerk, allerwaarschijnlijkst deze kelders, bij de eerste bom, met hunne bomvrije materialen zullen instorten."

Uit deze voorstelling en uit wat Seelig zelf, vroeger, over het Vlaamsche hoofd had gezegd, blijkt dus overtuigend, de geringe waarde en sterkte dier stelling, en hoe geheel ongeschikt zij was om tot wijk- en rustplaats te dienen voor een gedeelte der bezetting van de citadel. 't Is waar, men kon er misschien eenigszins op rekenen, dat het Vlaamsche hoofd niet zou worden aangevallen van de zijde van de stad Antwerpen; eenigszins kon men daar misschien op rekenen, maar veel toch niet; want het was

toch wel denkelijk, dat de vijand die batterijen langs de Scheldekaai had aangelegd met inzicht om er te eeniger tijd gebruik van te maken; maar zelfs al werd er uit de stad zelve geen kanonschot op het Vlaamsche hoofd gelost, dan waren toch de lager liggende batterijen genoegzaam in staat om die sterkte te teisteren, het voor de troepen ondoenlijk te maken om daar te verblijven, en na het verdrijven van de kanonneerbooten, eene landing des aanvallers mogelijk te maken. Er heeft geen aanval op het Vlaamsche hoofd plaats gehad, en daarom kan men niet met zekerheid zeggen, wat zulk een aanval zou hebben uitgewerkt; buitengewone inspanning en dapperheid bij de verdediging kunnen soms in de gebreken van de slechtste stelling voorzien; — maar toch was het van de zijde van Brandon Mondolpho en Mounier zeer verstandig en goed gehandeld, dat zij op de nadeelen en gevaren verwezen, die in het bezethouden van het Vlaamsche hoofd gelegen waren. De raad, om de troepen en den krijgsvoorraad, in die sterkte aanwezig, naar de citadel over te brengen, was echter daarom niet goed, omdat er op de citadel reeds te veel strijdmiddelen vereenigd waren en het daar ontbrak aan ruimte en aan veilige bergplaatsen voor de troepen; had men tijdig de bezetting van de citadel teruggebracht op een paar duizend man, dan zou het nu goed zijn geweest, de bezetting van het Vlaamsche hoofd daarbij aan te trekken; maar terwijl er meer dan vier duizend man op de citadel waren, die, toen eenmaal 's vijands vuur begonnen was, geene plaats meer konden vinden om veilig het hoofd ter ruste neer te leggen, viel er niet aan te denken om de reeds overtalrijke bezetting nog te versterken, door de toevoeging der troepen van het Vlaamsche hoofd.

Zesde Tijdvak.

SEELIG'S JOURNAAL VAN 1 TOT 29 NOVEMBER 1832
(DEN DAG WAAROP HET BELEG BEGONNEN IS).

Alvorens tot het overzicht van Seelig's journaal over te gaan en daaraan het verhaal van de verdediging der citadel van Antwerpen te ontleenen, zal het noodig zijn, tot duidelijke kenschetsing van den toestand van zaken op het oogenblik van het beleg, nog een enkel woord te zeggen van de bevelhebbers, en van de voorschriften, die door de regeering gegeven waren, ten opzichte van de verdediging der citadel.

De opperbevelhebber was de generaal Chassé. Het is moeielijk over de gedragingen van Chassé in de jaren 1830—1832 te schrijven; want terwijl het onmogelijk is, wil men de waarheid eenigszins getrouw zijn, het verkeerde dier gedragingen stilzwijgend voorbij te gaan, zoo belet de eerbied, dien men voor een dapper en uitstekend soldaat gevoelt, om met strengheid te gispen. Laten wij ons dus bepalen met te zeggen, dat de populariteit, die de naam van Chassé bij ons geniet, ten volle verdiend is, wanneer men zich den heldhaftigen krijgsman herinnert, die in de rijen der Fransche legers heeft gestreden, en te Waterloo tot Napoleon's nederlaag heeft bijgedragen;

maar dat die populariteit zich geenszins gronden kan op de krijgsgebeurtenissen tijdens de Belgische omwenteling; dat Chassé toen, door zijn leeftijd en door zijne lichaamsgebreken, niet meer die veerkracht en die onvermoeide werkzaamheid kon ten toon spreiden, die in een opperbevelhebber noodzakelijk zijn; dat hij aan de verdediging der citadel in 1832 weinig meer heeft bijgezet, dan den indruk, dien zijn roemrijke militaire naam maakte; en dat hij zich daar zoo weinig aan zijne troepen vertoonde, dat er meer dan één soldaat geweest is, die zijn opperbevelhebber zelfs niet eens van aanzien heeft leeren kennen. Japan en zijne instellingen worden thans nog al ter sprake gebracht; welnu, men zal zich het best den generaal Chassé op de citadel van Antwerpen kunnen voorstellen onder het beeld van dien geestelijken keizer van Japan, die, onzichtbaar voor zijne onderdanen, uit zijn paleis te Miaco heet het rijk te regeeren, maar toch de uitvoerende macht geheel en al overlaat in de handen van den wereldlijken keizer, den taikoen.

Die taikoen op de citadel van Antwerpen was de generaal Favauge. Indien onbetwiste dapperheid, een eervolle militaire naam, en de veerkracht bij het bevelen voldoende hoedanigheden waren om een goed opperbevelhebber eener vesting uit te maken, dan zou de generaal Favauge een goed opperbevelhebber zijn geweest. Ongelukkig zijn die hoedanigheden, hoe loffelijk en noodig ook, niet voldoende: daartoe behoort kennis en bekwaamheid in hoogere mate dan de generaal Favauge die schijnt bezeten te hebben. De hulp van bekwame raadgevers kan soms voorzien in de mindere bekwaamheid eens bevelhebbers; De Calvo, de Fransche aanvoerder, die in de 17e eeuw Maastricht tegen Willem III verdedigde, zeide tegen zijne ingenieurs: „mijne heeren, zegt ons wat er gedaan moet worden; wij zullen het doen;" — de generaal Favauge

schijnt bij de verdediging der citadel niet de behoefte te hebben gevoeld aan zulke raadgevers, of ongelukkigerwijze bij minder bekwame raadgevers te recht te zijn gekomen.

De spil, waarop de verdediging der citadel heeft gedraaid, is Seelig geweest; de artillerie heeft daar de hoofdrol gespeeld, en de artillerie was hij: zijne onderhebbenden gingen geheel en al te werk volgens zijne bevelen en voorschriften; en zijne meerderen lieten hem volle vrijheid van handelen in eene aangelegenheid, die aan niemand beter was toevertrouwd dan aan hem. Hij verdient dus de allereerste vermelding onder die officieren, die, zonder met het opperbevel te zijn bekleed, een gewichtigen invloed hebben uitgeoefend op den gang der zaken tijdens het beleg der citadel. Maar nog ter loops moet hier ook een ander officier worden genoemd, die, bij de raadslagen en handelingen tijdens dit beleg, meer dan eens op krachtige wijze is opgetreden; wij bedoelen den kolonel Koopman van de zeemacht.

Het kan voor de lezers van deze bladen geen geheim gebleven zijn, hoe hoog wij met Seelig zijn ingenomen, en welk een diepen eerbied en vereering wij koesteren voor de verdiensten en buitengewone hoedanigheden van dien uitstekenden man. Maar die eerbied en vereering hebben toch hunne grenzen; het is geene blinde afgoderij; integendeel, wij behouden ons onderzoek en eigen oordeel voor; en daar zijn oordeelvellingen door Seelig uitgebracht, die wij volstrekt niet tot de onzen maken. Onder anderen is dit het geval met de wijze, waarop hij in zijne aanteekeningen — soms ook in zijne gesprekken — van den kolonel Koopman heeft gewaagd; naar onze meening heeft hij daarin dien dapperen zeeman niet juist beoordeeld, en geen genoegzaam recht gedaan aan diens uitstekende hoedanigheden. Nu is dat zeer natuurlijk: een karakter als dat van Seelig was weinig geschikt om een

karakter als dat van Koopman te begrijpen of daarmede te sympathiseeren; beiden hadden slechts de dapperheid en de toewijding aan de zaak des vaderlands met elkander gemeen: bij Seelig was alles stil en bedaard, beredeneerd, zonder eenige aanmatiging of vertoon; bij de hoogste plichtsbetrachting, bij den verhevensten heldenmoed verloor hij nooit de nauwkeurigste inachtneming van de voorschriften van verstand en wetenschap uit het oog: hij had zich als een Leonidas voor het vaderland kunnen opofferen; maar hij zou dan toch wel gezorgd hebben, dat tot het laatste oogenblik toe in zijne batterij alles in de volmaaktste orde was gebleven. Bij Koopman daarentegen was veel uiterlijk, veel vertoon, veel in den wind schermen, veel brommende taal en grootspraak; natuurlijk dat dit een man als Seelig moest terugstooten en ergeren; en geen wonder dus dat hij den dapperen zeeman soms onbillijk beoordeelde, en voorbijzag dat deze, mocht hij al den eenvoud en de nederigheid van De Ruyter niet nabijkomen, evenwel in onverschrokkenheid en geestkracht De Ruyter niet onwaardig was.

Van de overige hoogere bevelhebbers op de citadel van Antwerpen behoeft hier niet gewaagd te worden. Een of twee hunner hadden het ongeluk door ziekte verhinderd te worden een werkzaam aandeel te nemen aan de verdediging, en eerst tegen het einde van het beleg hunne gezondheid terug te krijgen; maar de overigen deelden op roemvolle wijze in de vermoeienissen en gevaren van hunne wapenbroeders; en zelfs zou het niet moeielijk vallen er onder hen te noemen, die zich door buitengewone plichtsbetrachting en zelfopoffering onderscheiden hebben. Maar geen hunner kan gezegd worden een gewichtigen invloed te hebben uitgeoefend op den gang der verdediging: als trouwe en verdienstelijke arbeiders hebben zij de taak verricht, hun opgelegd; zij hebben die taak niet beraamd of gewijzigd.

Ziedaar wie de bevelhebbers waren, die in December 1832 invloed hebben uitgeoefend op de verdediging der citadel van Antwerpen. Maar welke voorschriften hadden nu die bevelhebbers — of, om juister te spreken, de opperbevelhebber — van de regeering ontvangen ten aanzien van die verdediging? — Wanneer men die voorschriften nagaat, dan ziet men dat de bepaalde wil der regeering was, om de verdediging van de citadel niet tot het uiterste voort te zetten, maar alleen zóó lang als door de eischen van de wapeneer gevorderd werd; men ziet tevens, dat de opperbevelhebber tijdig onderricht was, dat de citadel op geen ontzet of hulp had te rekenen. Neemt men die omstandigheden in aanmerking dan komt men tot het besluit, dat veel van wat er minder goed geweest is in de verdediging der citadel, te wijten was aan de staatkunde der regeering; en dat de overgave dier sterkte en andere handelingen des opperbevelhebbers door die staatkunde zoo niet gerechtvaardigd, dan toch minstens verontschuldigd worden.

De voorschriften der Nederlandsche regeering betreffende de verdediging van de citadel van Antwerpen, zijn vervat in den brief door den directeur-generaal van oorlog De Eerens, den 15en November 1832 aan den generaal Chassé geschreven. Die brief is van den navolgenden inhoud:

„Het is in naam en op last van onzen geëerbiedigden Koning, dat ik de eer heb ter kennis van Uwe Excellentie te brengen, dat de belangrijke sterkte, welker verdediging reeds zoolang en met een zoozeer gewenscht gevolg aan den standvastigen moed en het beleid van Uwe Excellentie is toevertrouwd geweest, waarschijnlijk binnen weinige dagen zal worden opgeëischt.

Zijne Majesteit is te zeer met de wijze van denken van Uwe Excellentie bekend, om niet vóóraf geheel en al te berusten in het antwoord dat door u, mijnheer de gene-

raal, op eene zoodanige sommatie, onverschillig van welken kant zij kome, zal worden gegeven.

Intusschen doet hoogstdezelve, in het geval dat daartoe in de sommatie aanleiding mogt worden gevonden, uwe aandacht vestigen op de vraag, in hoeverre eene verzekering van het openblijven uwer gemeenschap te water, door Uwe Excellentie zou kunnen worden aangenomen, als voorwaarde, onder welke de stad Antwerpen van een bombardement zou worden verschoond, bijaldien namelijk daardoor het beleg een langen tijd kon gerekt worden. — Het stremmen der gemeenschap zou dan de vernieling der stad dubbel wettigen.

Mogt dit denkbeeld door Uwe Excellentie niet aannemelijk geacht of voor verwezenlijking onvatbaar bevonden worden, dan blijft mij alleen over Uwe Excellentie, in naam des Konings, aan te bevelen en te verzoeken, om uw antwoord op de sommatie eventueel te doen vergezeld gaan van de zeer ernstige en nadukkelijke verklaring, dat wanneer de citadel of onderhoorige sterkten werkelijk aangevallen mogten worden, uwe dure verpligting om dezelve door alle middelen welke onder uw bereik zijn te verdedigen, Uwe Excellentie, uws ondanks, niet kan toelaten om het zoolang gespaarde Antwerpen verder te ontzien; en dat mitsdien al de noodlottige gevolgen welke uwe regtmatige verdediging ongetwijfeld voor die belangrijke koopstad na zich zullen slepen, alleen aan den belegeraar zullen te wijten zijn.

Met een onbegrensd vertrouwen wordt dan ook verder alles, wat tot de krachtdadige verdediging van den u toevertrouwden post kan strekken, door Zijne Majesteit geheel en al aan Uwe Excellentie overgelaten, en reeds vooraf ten volle goedgekeurd; waarvan ik de eer heb Uwer Excellentie hiermede de plegtigste verzekering te geven.

Alleen vind ik mij nog verpligt, ten einde geheel en

al aan den voor mij zoo vereerenden last te voldoen, Uwe Excellentie ten slotte bekend te maken met de vaderlijke bezorgdheid des konings voor den persoon van zijnen hooggeschatten generaal en voor het dappere garnizoen der citadel, op welke thans aller oogen zijn gevestigd: de koning vreest, dat het aan hoogstdenzelven zoo welbekend manmoedig karakter van Uwe Excellentie u in die verdediging soms buiten het geval van volstrekte noodzakelijkheid nog verder zou kunnen leiden dan de bepalingen der instructie voor de plaatselijke commandanten, in 1815 vastgesteld, medebrengen. Hij wil geene roekelooze opoffering van zoo vele braven en verlangt, dat wanneer aan eer en pligt voldaan en door hun gedrag aan Oud-Nederland de duurzame achting van Europa zal verzekerd wezen, uw hooggeschat leven en, kan het zijn, dat van velen uwer dappere lotgenooten voor hem en voor het dankbare vaderland behouden blijven.

Dat God de pogingen van Uwe Excellentie met den besten uitslag kroone, is ook mijn vurigste wensch."

Het slot van dezen brief zegt zeer duidelijk aan Chassé: gij moet de citadel niet tot het uiterste verdedigen, maar wanneer gij denkt, dat er genoeg gedaan is voor „eer en plicht", dan moet gij haar overgeven. Minder duidelijk is het, wat vroeger gezegd wordt over het gedrag ten aanzien der stad Antwerpen: er wordt gewezen op de vraag, of het sparen van de stad niet in verband kan worden gebracht met het openhouden van de gemeenschap over de Schelde, tusschen de citadel en Holland; maar niets bepaalds wordt daaromtrent voorgeschreven. Verder wordt aanbevolen, dat wanneer de citadel wordt aangevallen, Chassé verklaren moet, dat hij de stad niet „verder zal ontzien"; maar een bombardement van Antwerpen wordt zelfs voor dat geval niet bepaaldelijk voorgeschreven, noch zelfs gezegd onder welke omstandigheden tot die handeling

moet worden overgegaan. De regeering schijnt die handeling het liefst geheel en al voor rekening van Chassé te hebben willen laten.

Dat de citadel zonder ontzet of hulp zou blijven, werd aan Chassé kenbaar gemaakt in een brief van den prins van Oranje, den opperbevelhebber van het Hollandsche leger in Noord-Brabant. Die brief, in de Fransche taal en eigenhandig door den vorst geschreven, ademt geheel en al den ridderlijken, heldhaftigen geest, die den onvergetelijken Willem II bezielde. Ziehier den inhoud:

Confidentiel. *Tilburg, ce* 14 *Décembre* 1832.

Mon cher Général!

Je ne puis me refuser le plaisir de vous tracer ce peu de mots pour vous informer que vos rapports jusqu' au 12 *du mois à* 6 *heures du soir me sont très bien parvenus hier, et je les ai lu avec le plus vif interét et une „véritable admiration." Votre défense me parait parfaitement dirigée, et le courage et l'intrépidité de la garnison, au milieu de tout ce qu'elle doit endurer, mérite les plus grands éloges; l'ennemi même ne peut se réfuser de rendre justice à la résistance opiniâtre qu'il rencontre et dont sa perte fait preuve. La défense de la citadelle d'Anvers fournira une belle page dans l'histoire militaire de notre patrie, et un bel exemple à citer à notre armée, quand mon tour viendra d'être attaqué par les forces qui vous entourent. Car je me considère aussi, étant sur la défensive, comme commandant d'une grande forteresse, dont nos rivières sont les fossés, nos places fortes les ouvrages avancés. Vous savez que dans une position pareille l'on ne peut pas sans grand danger pour la place, risquer des sorties nombreuses en hommes et s'éloigner trop du corps de la place, surtout quand les assiégeants sont fort supérieurs en nombre*

à la garnison et qu'il y a un corps d'observation prêt a les soutenir. C'est là malheureusement la raison qui me paralyse ici et m'empêche de voler au secours des braves qui combattent sous vos ordres avec un courage héroïque; j'en suis „plus que triste," mais vous êtes trop bon général pour ne pas apprecier ma position et ce que la prudence me prescrit impérieusement. Votre brave troupe aura rendu le grand service à l'armée, de prouver aux Français que nos soldats ne sont point intimidés par le nombre, et qu'en se fiant à la protection divine, l'aucienne gloire Française ne les éblouit pas.

Votre bien devoué,

GUILLAUME,
Prince d'Orange.

P. S. *Veuillez communiquer ces lignes à votre conseil de défense. Mes trois fils portent cette lettre jusqu'a Bath.*

Indien Chassé nog aan ontzet of hulp voor de citadel heeft gedacht, dan moet deze brief hem het duidelijk hebben gemaakt, dat hierop niet meer te rekenen viel. Dus bij de beoordeeling van de waarde en den duur der verdediging van de citadel van Antwerpen moet men twee zaken in het oog houden: de opperbevelhebber had bepaalden last, dat die verdediging niet tot het uiterste moest worden voortgezet; de opperbevelhebber had bepaalde kennisgeving dat zijne vesting op geen ontzet of hulp had te rekenen.

Het journaal van Seelig vangt aan met den 1en November 1832. Over den 1en, 2en en 3en November vindt men niets bijzonders. Over den 4en November wordt, na de gewone opgave der verrichte werkzaamheden, gezegd:

„De majoor Van der Wijck laat mij een brief zien van den generaal Van Hooff, ontvangen uit het hoofdkwartier, waarin op last van den veldmaarschalk voorgesteld wordt eene mijngalerij in het geheim in den dijk boven Pijp-tabak daar te stellen, en daartoe mineurs te detacheren op de Komeet enz. Overwegende dat dit in het geheim onmogelijk te effectueren is, zegt hij mij te willen voorstellen, dit door mijnputten te doen bewerkstelligen, waartoe ik verzocht word de worsten te leveren. Voorts kwam in dien brief voor, het Vlaamsche hoofd door eene borstwering van achteren te sluiten; of, zoo dit thans ondoenlijk was, daartoe schanskorven en zandzakken in voorraad te houden, om door middel van dit een en ander die sluiting ter geschikter tijd te kunnen bewerkstelligen.

In den avond laat mij de majoor Van der Wijck zien het antwoord, daarop gegeven; en informeert mij verder, de generaal daarmede genoegen had genomen en ik dus geautoriseerd word gedachte worsten te laten prepareren, waartoe ik dus order geef."

In de aanteekeningen over den 5en November komt het navolgende voor:

„De fuselier Visser, van de 2e compagnie handlangers, in den laten avond uit de lunet Kiel naar den vijand gedeserteerd; naar men vermoedt heeft hij zich over den keelmuur aan een eind lont afgelaten. Order gegeven, dat opgepast wordt, daartoe niets bij de hand is, en voorts alle twee uur ten minste een appel worde gehouden. . .

. . . .

De nieuw gemaakte galerij onder de courtine V—I wordt mij door den majoor Van der Wijck tot berging van affuiten aangewezen; en men is heden begonnen daarin de vestingaffuiten van 24 en 18 pond uit de waterpoternen in bastion V en II over te brengen, welke eerste dreigt in te storten.

De kolonel Koopman — commandant van het eskaker — kwam mij heden een bezoek geven. Abboucherende over den toestand der zaken hier en het vooruitzigt op een spoedig te verwachten beleg door de Franschen, onze middelen en het gebrek aan bomvrij lokaal enz. verzocht ik den kolonel, van zijn vriendelijk verkeer bij den generaal en het vertrouwen, dat hij daar geniet, te willen gebruik maken om Z. Exc. indachtig te willen maken op de verantwoording die op den bevelhebber eener belangrijke vesting rust enz.; voorts dat de generaal volstrekt noodig heeft, een of twee geschikte officieren van den staf, om Z. Exc. in dat bestuur te ondersteunen en in te lichten. De kolonel het deswegen met mij eens zijnde, zegt, bij de eerste geschikte gelegenheid dat onderwerp te zullen behandelen."

Zeer duidelijk toont dit, het weinige vertrouwen van Seelig aan, in het beleid van het opperbevel; denkelijk is het aan zijne aansporing van Koopman te danken geweest, dat de kolonel De Gumoëns van den generalen staf op de citadel is gekomen.

Journaal van den 6en November:

„Heden in den achtermiddag worden door de onzen uit de lunet Kiel 4 à 5 geweerschoten gelost op een Belgisch officier en een man in een blaauwen kiel gekleed, welke tot op het glacis der werken aan de linkerzijde waren genaderd, en op de waarschuwing van onzen officier (luitenant Van Buren) niet verkozen van daar te gaan; terwijl laatstgenoemde kieleman nog daarenboven een pistoolschot op hem loste, waarna genoemde Belgen zich van daar verwijderd hebben.

De majoor Van der Wijck informeerde mij heden morgen, zich gisteren bij den generaal bezwaard te hebben, dat men hem en mij onkundig liet, van hetgeen men van den vijand, deszelfs preparatieven enz. vernam; door

hetwelk wij, tot nadeel voor de dienst, verstoken worden van het nemen der voorzorgen, die noodig kunnen worden geacht. Een oogenblik later kwam de overste De Boer, in presentie van den majoor Van der Wijck, mij verhalen, dat hij dezen morgen met Z. Exc. den opperbevelhebber gesproken had, en gezegd, dat Van der Wijck en ik ons hadden beklaagd, over het weinige vertrouwen tot heden toe ter dezer zaak in ons gesteld; en dat dit tot uitwerking had gehad, Z. Exc. hem had geautoriseerd ons voortaan in te lichten van hetgeen men bij het hoofdkwartier van den vijand vernam. Dien ten gevolge liet de overste ons een brief zien, den voorgaanden dag van den generaal Van der Capellen ontvangen, behelzende de navolgende berigten uit Antwerpen van den 2en of 3en dezer:

a. dat de vijand bezig was in den Geuzenring eene geblindeerde batterij te maken;

b. dat voor Montebello, achter de nieuwe buitenherberg, 5 zware mortieren waren geplaatst;

c. dat van de nieuw aangevoerde zware mortieren reeds 4 geplaatst waren; en

d. dat eene groote hoeveelheid schanskorven waren vervaardigd.

De overste De Boer vraagt mij, namens den generaal, waar het kruid moet worden gevraagd, tot eventueële breking van den Scheldedijk bij Pijp-tabak voor mijnen benoodigd. Ik geef daartoe Lillo op, indien de schepen het niet fourneren kunnen.

De majoor Van der Wijck komt mij in den laten avond onderrigten, dat de generaal hem toegestaan heeft hout van de werf te gebruiken; en hij, door middel van hetzelve, nog bomvrije lokalen zal vervaardigen. Ik recommandeer hem, het behoorlijk onderbrengen van ten minsten de helft der paarden aan.

Reservepiket, kapitein Verschoor; gewerkt met 1 offi-

cier, 1 sergeant en 6 man aan het bekleeden der embrasuren in bastion III, hooge flank van het reduit; en 1 sergeant, 2 korporaals en 18 man, zoden gestoken."

Journaal van 7 November:

„Piket, kapitein Van Deventer. In de 24 uren geen nieuws voorgevallen. Een flankeur van de 10e afdeeling, uit de lunet St. Laurent, naar den vijand gedeserteerd.

Wegens ongesteldheid gehinderd wordende mij op den toren te kunnen begeven, laat ik dit heden morgen door den kapitein Van Deventer doen, met oogmerk om te zien, of wij iets kunnen zien van hetgeen in den brief des generaals Van der Capellen vermeld is. Ik ontvang rapport, dat er niets te zien is, als dat de vijandelijke schildwachten op de linie verdubbeld zijn.

De majoor Van der Wijck onderrigt mij, bij het hoofdkwartier niets nieuws was medegedeeld; dat de generaal, op zijn voorstel, nu besloten had 50 kinderen uit de sterkte te doen vertrekken, alsmede de overtollige vrouwen.

De genie gaat voort met het maken van het kruidmagazijn in de courtine III—IV, en het leggen eener travers voor de regter lage flank van bastion III, waarvan ik reeds lang de noodzakelijkheid heb betoogd.

Reservepiket, kapitein Schutter. 1 officier, 2 onderofficieren, 1 korporaal en 21 kanonniers en handlangers, het werk van gisteren, het bekleeden der embrasuren op de hooge reduitsflank en het zoden steken vervolgd.

De luitenant König vervolgt met een anderen ploeg het opbergen der affuiten in de galerij, courtine V—I.

In den laten avond verhaalt mij de majoor Voet (plaatscommandant), dat hij op last van den generaal den Belgischen kolonel Powels (Polis?), commanderende het 6e regiment in de positie in de Leye, geschreven heeft over de handelwijze, door zijne officieren op den 6en bij Kiel; hij laat mij tevens het daarop heden middag ontvangen antwoord zien, be-

helzende in substantie: dat het opgegevene inexact is; doch hij order heeft gegeven aan zijne officieren het „neutrale!!" terrein te mijden, zoolang wij dit desgelijks doen.

Den kapitein Van Deventer opgedragen, morgen ochtend het ravelijn III—IV te gaan onderzoeken en op te nemen in hoeverre daarvan partij kan worden getrokken tot verdediging van St. Laurent in het genaken des vijands aldaar met zijne loopgraven enz. Voorts order gegeven om de 3 kanons in bastion III naar boven te brengen, waar de beddingen gelegd zijn, en ter zijde van dezelve op ribben te leggen.

De mijnworsten gereed zijnde, geef ik den majoor Van der Wijck daarvan kennis. De majoor Van der Wijck vertoonde mij eene schets van de, de citadel belendende werken van de vesting met het armement, dat de generaal reeds langen tijd geleden uit de stad had ontvangen. (Het is hetzelfde, dat ik in de voorgaande maand bij den overste De Boer in het geheim gezien heb)."

Later vermeldt Seelig meer in het bijzonder de bewapening van die vestingwerken der stad Antwerpen, die de citadel het meest nabij waren. Zij bedroeg minstens genomen ruim vijftig groote vuurmonden, grootendeels dienende tot verdediging van de stad, maar waarvan toch een gedeelte ook tegen de citadel kon werkzaam zijn. Zoo was onder anderen de lunet Montebello, die zulk eene aanmerkelijke rol bij de belegering heeft gespeeld, gewapend met 7 kanons en 6 mortieren. Seelig had reeds den 22en September te voren van den overste De Boer mededeeling van die opgaven gekregen, maar geheel in het geheim, bij wijze van gunst. Hoe vreemd, dat men voor den bevelhebber der artillerie een geheim maakte van iets, wat hem zoo belangrijk, zelfs zoo noodig was te weten!

Journaal van 8 November:

„Piket kapitein Van Ostee. De kapitein Van De-

venter heden ochtend naar het ravelijn III—IV geweest, maakt mij ten 1 uur rapport, daar doelmatig ligt geschut kan worden geplaatst om het terrein tusschen St. Laurent en Kiel te bestrijken, en den bedekten weg voor bastion III, regterface; doch dat de borstwering daartoe vooraf dient te worden opgemaakt en de walgang, alsmede ook het binnenste, geplaneerd. De majoor Van der Wijck daarvan informerende, zegt die, dat dit ravelijn tot berging van slagtvee bestemd zijnde, het moeijelijkheden oplevert, daar geschut te plaatsen; belooft echter op mijn aandrang, daarin te zullen laten werken, om, zoo noodig, hetzelve te kunnen armeren, waartoe ik tevens voorsla eene loopbrug uit den bedekten weg naar de keel van dat werk daar te stellen.

De majoor Van der Wijck geeft te kennen, het magazijn onder de courtine III—IV in arbeid, voor zijn eigen gebruik noodig te hebben voor zijne werklieden. Ik geef mijne verwondering deswegens te kennen, en solliciteer dringend mij nog dat lokaal tot berging van buskruid te willen afstaan of een ander aan te wijzen. Voorts vraag ik op nieuw een bomvrij lokaal voor ten minsten de helft der paarden; ZEd. zegt, er geen te hebben, doch men nog zien zal wat te maken is.

De luitenant Battaerd arriveert uit Delft, ter vervanging van den luitenant Van Heutz; en de luitenant Gorissen keert van verlof terug.

De generaal zendt mij een brief ter lezing van den commandant uit Lillo, behelzende berigt dat de krijgsraad geïnformeerd is, daar maar 60 infanteriepatronen per man voorhanden zijn, waarvan men er 500 meent noodig te hebben. De kapitein Brongers, commandant der artillerie, had verklaard eene vermeerdering van dien voorraad aan den directeur te hebben gevraagd, doch niet bekomen, en dezelve op nieuw te zullen aanvragen. De generaal vraagt

mij, wat daarin te doen is; ik raad aan, den directeur deswegens te schrijven of ook direct aan het departement van oorlog, naar het oordeel des generaals, en het meer of min dringende der zaak.

De luitenant König rapporteert, in de galerij courtine V—I de reserve vestingaffuiten van 24 en 18 pond te hebben opgelegd; ZEd. gelast, op morgen die van 12 pond en de belegeringsaffuiten van 6 pond, elk voor de helft, in de waterpoternes II en III onder te brengen, en de overschietende in bastion IV, linkerbranche te bergen; en na dit verrigt te hebben, in de magazijnen achter de mortierbatterij courtine V—I kruid over te brengen; en voorts overvloed van buizen, zetters, slagers, trechters en kruidmaten, alsmede de nieuw aangemaakte laadzakken overal waar mortieren staan; idem gezwinde lont nog te maken voor de hand- en andere mortieren, en op de geschikte lengte in pakjes te binden; opdat er niets ontbreke.

Order gegeven, na de opruiming der kelders voor de wapenen, daarin een kagchel te plaatsen, om de geweren droog te houden.

Bij den vijand geene verandering bespeurd. Het gerucht liep heden dat men in Antwerpen druk aan het verhuizen was; niets stelligs deswege kunnen vernemen, noch van het hoofdkwartier iets gehoord.

Reservepiket, kapitein Van Deventer. Het werk in de hooge reduitsflank van bastion III voortgezet en voltooid; tot den arbeid gebezigd hetzelfde personeel als gisteren. De 3 stukken in bastion II worden door den 1en luitenant Opdam, 1 sergeant en 20 man naar boven bij de beddingen geplaatst.

In den laten avond, ten 9 uur, wordt een kanonschot gehoord naar den kant van Burght; ook later eenige geweerschoten daar gevallen."

Journaal van den 9en November:

„De kapitein Verschoor rapporteert mij, ten 10 uur, dat de vijand bezig is eene batterij op den dijk bij het dorp Burght aan te leggen; dat daar 5 vestingaffuiten aan den oever staan; en rijsmaterialen in het dorp worden aangebragt.

De majoor Van der Wijck komt mij zeggen, voor de paarden over de waterpoterne van bastion V te kunnen beschikken. Ik laat den luitenant Gorissen opnemen hoeveel er staan kunnen. Te voren was ik den generaal gaan rapporteren, dat vermits er geen bomvrij lokaal tot berging der paarden bestaat, ik in overweging geef de helft naar Bergen op Zoom te zenden; vermits eensdeels het slechte saisoen niet gedoogt de paarden buiten te zetten, en anderdeels het vooruit te zien is, dat wij door het bombardement veel zullen lijden, en hoofdzakelijk ook wijl er niet eens eene geschikte plaats is groot genoeg om zoo veel paarden ten minste tegen het kanonvuur te dekken. Na rijpe overweging vindt Z. Exc. goed, ondanks deze beletselen, maar al de 36 paarden hier te houden, voor het geval dat wij soms over land uit de positie zouden moeten marscheren.

Ik vraag Z. Exc. of soms ook verondersteld kan worden wij hier zouden kunnen worden geblokkeerd, en het dus noodig zou zijn nog meer infanteriepatronen aan te vragen, immers voor het geval dat wij na lange blokkade nog een beleg zouden moeten doorstaan, aangezien er dagelijks zooveel patronen noodeloos op de wachtposten door het laden der geweren te loor gaan. Z. Exc. vond goed, dat op deze verkwisting order werd gesteld, en de zuinigheid betracht. Ik informeerde 1 300 000 patronen in voorraad te hebben en er nog daarenboven ten minsten 100 000 bij de korpsen voorhanden zijn. Z. Exc. nam genoegen er mede, dat ik voor het geval eener lange blokkade nog eene aanvraag van 300 000 deed, ofschoon onze voorraad,

met mij, voor een aanstaand beleg zeer voldoende achtende.

De generaal zegt mij, niets anders van de aanstaande komst eener Fransche armee te weten, dan hetgeen de dagbladen melden.

Van het Vlaamsche hoofd wordt mij gemeld, er geen nieuws was te bespeuren. Ik informeer den luitenant Brandon wat wij hier bij Burght hebben waargenomen, inviteer hem dit op te nemen en mij morgen daarvan te berigten.

De kolonel Koopman komt mij, ten 12 uur, met den majoor Van der Wijck bezoeken. De eerste zegt, den generaal aangeraden te hebben ten minste één geschikt officier, b. v. kolonel Gumoëns, bij zijn staf te vragen, waarvan Z. Exc. het nut had ingezien, doch niet gedecideerd had of deze aanvraag geschieden zou. Velerlei gesprekken over het maken van eene coupure in den dijk, door mijnputten: de kolonel vindt dat dit nu onuitvoerbaar is geworden; — vertelt overigens geheime order te hebben, als het Vlaamsche hoofd verlaten moet worden en de vaartuigen niet te bergen zijn, deze laatste dan te vernielen en met zijne schepelingen in de citadel te rukken. Z. Ed. zegt wijders, het commando van het Vlaamsche hoofd te zullen blijven voeren in „geval van attaque, en de positie dus niet te zullen verlaten noch de verdedigers daar in den steek laten, zonder dat dit door den opperbevelhebber anders bevolen wordt;" voorts, dat hij deswegens nog geene instructie ontvangen heeft hoe te handelen.

Reservepiket, kapitein Van Ostee. 1 officier, 2 onderofficieren, 1 korporaal, 12 kanonniers en 1 korporaal en 12 man handlangers, het werk in bastion III nog wat opgeruimd en andere embrasuren voorzien.

De luitenant König kruid geborgen, buizen afgedraaid, fachinen, palen, ..." (een onleesbaar woord), „aangemaakt, lont geborgen, andere goederen in de galerij van bastion III, de resterende reserveaffuiten nog in bastion

IV geborgen (2 vestingaffuiten van 12 pond en 4 belegeringsaffuiten van 6 pond).

Kagchel in den geweerkelder gebragt en gestookt."

Journaal van den 10en November:

„Piket, kapitein Schutter. De kapitein Verschoor rapporteerde mij heden morgen, dat men van bastion II gisteren eenige vijandelijke werkers voor het saillant van Montebello kortstondig heeft zien werken; eveneens op verschillende plaatsen aan den Blokkersdijk.

In den loop van den dag niets bijzonders waargenomen; beweging te Burght, op de plaats waar men meent dat eene batterij gebouwd wordt.

De genie hield zich bezig met het maken van eene travers voor den ingang der regterflank van bastion III, eene loopgraaf van de Hulppoort naar het plein en blindages.

Den majoor Van der Wijck op nienw verzocht, ten minste nog een bomvrij lokaal tot het bergen van buskruid te willen afstaan, en voorts den ingang van dat in de lage linkerflank van bastion IV te blinderen; eene travers te leggen voor de waterpoterne voor de paarden.

Reservepiket, kapitein Verschoor. In den avond een metalen kanon van 24 pond op belegeringsaffuit gebragt op de geblindeerde hooge reduitsflank van bastion I.

Den arbeid in de magazijnen als gisteren. Al de kleine magazijntjes in de poternen der bastions schoongemaakt en tot ontvangst van kruid ingerigt; en verdere voorbereidselen van gisteren vervolgd.

Den majoor-plaatscommandant laten vragen, of een gedeelte der kanonniers de bomvrije logementen kunnen betrekken; in antwoord ontvangen, Z. Exc. de opperbevelhebber deswegens later de order zal geven. — Mede om eene bomvrije keuken gevraagd, en ten antwoord bekomen, dat er geen meer disponibel was.

In den laten avond zendt mij de generaal met zijn ad-

judant twee brieven ter lectuur; — behelzende eene vertrouwelijke klagte van den commandant der troepen te Lillo, dat er geen genoegzame voorraad van infanteriepatronen is (slechts 60 per man, en dat men er, zijns oordeels, ten minsten 1000 per man moest hebben); geen kogelvormen. . . . . Ik nam de vrijheid den generaal te informeren, dat het approvisionement mij onbekend is, als zijnde buiten mijn weten bepaald, en deze plaats onder de artilleriedirectie van Zeeland behoort, luitenant-kolonel De Ranitz. Wegens eene gelijke missive van den commandant te Liefkenshoek, om vermeerdering van infanteriepatronen, hetzelfde gezegd; en den generaal voorgesteld, die commandanten in te lichten, hoedanig zij in hunne behoefte voorzien kunnen en moeten.

Van den 1en luitenant Brandon ontvangen het armement der vijandelijke batterijen op den regter Scheldeoever; en rapport, dat men van het fort Burght en nergens uit de positie heeft kunnen zien, dat de vijand bij het dorp van dien naam eene batterij bouwt; men wist wel, dat men aan den dijk werkte en gewerkt had, doch niets meer.

Nog rapporteert hij, dat de artilleristen aan het Vlaamsche hoofd eenige dagen waren bezig geweest met schanskorven te maken, waartoe de officier der genie last had bekomen; dat die werkzaamheden echter dien middag weder waren gestaakt. Hij meende, dat er bevel gegeven was, een bomvrij lokaal of gat „voor de burgers" te maken; dat hij wegens de defensie tot nog toe geen de minste inlichting van den commandant had ontvangen."

Journaal van den 11en November:

„Piket kapitein Van Deventer. De generaal zendt mij in den morgen, ter inzage, eene missive van den 9en, van den generaal Van der Capellen uit Bergen op Zoom ontvangen, renseignementen behelzende wegens de beschik-

kingen, te Antwerpen gemaakt zijnde; en het gevoelen, dat de Franschen den 12en oprukken zullen.

Verleden nacht niets voorgevallen.

Order gegeven, dat de laadgereedschappen en ten minste een deel der munitiën heden bij het kanon van 24 pond, gisteren geplaatst, zullen gebragt worden.

Gedurende de 24 uren geene verandering aan de werken des vijands bespeurd. Te Burght zag men eenige weinige manschappen nu en dan bezig; idem op den Blokkersdijk.

Reservepiket kapitein Schutter. De kogels, laadgereedschap en 50 schoten bij den 24-ponder, regter-reduitsflank bastion I, gebragt.

In het arsenaal de voorbereidende beschikkingen en aanmaak van piketpalen, afdraaijen van buizen en andere voorzieningen voortgezet."

Journaal van 12 November:

„Piket kapitein Van Ostee. Ten 10 uur ontvang ik rapport, dat de vijand in den Schouderhoek van het bastion achter de Bagijnepoort een schietgat heeft afgebakend.

Ten 11 uur met de 4 kapiteins geconfereerd; hen over onzen toestand ingelicht; huishoudelijke zaken, wegens het logeren der kanonniers en handlangers, besproken en bepaald; hen voorts ingelicht wegens de plaatsing der munitiën en behoeften, wijze van vervanging, plaatsing derzelve in de batterijen enz.; allen in staat gesteld lijsten voor hun gebruik daarvan te bekomen; emplacement van het kruid opgegeven, beschikkingen voor den eersten aanval, en gebruik der stukken; wegens de spaarzaamheid met de munitie gehandeld, aangetoond dat wij die tot de laatste periode des belegs vooral besparen moeten; over de lunetten St. Laurent en Kiel en derzelver sterkte gesproken; algemeen gevoelen dat in beide geschut genoeg is.

De kapiteins Van Deventer en Van Ostee opge-

dragen, heden middag naar het ravelijn Kiel te gaan; de eerste om daarheen hout voor 4 beddingen te doen transporteren; voorts heden avond het ijzeren kanon van 24 pond uit bastion IV naar de hooge flank reduit II te vervoeren; de ijzeren 18-ponder op belegeringsaffuit van courtine I—II, naar de linker reduitsflank van III, en de 12-ponder op vestingaffuit uit de hooge linker reduitsflank van II naar de genoemde courtine, in remplacement van de 18-ponder waar de bedding verlegd moet worden. Voorts morgen 20 fachinen en palen naar bastion II te bezorgen en de munitie voor 3 stukken in eene batterijkist onder de geblindeerde flankbatterij te plaatsen.

Ten 10 uur bij den generaal geweest; Z. Exc. zegt niets wegens onzen toestand nog te kunnen bepalen; rapport gemaakt van de gewone beschikkingen, die goedkeuring ontvangen.

De generaal zendt mij eene aanschrijving, autorisatie behelzende dat de manschappen der handlangers, van 1 October ll., eene toelaag van 10 cents per dag zullen genieten. Op de aanvraag, of de onderofficiers en korporaals mede daarop aanspraak hebben, beslist de generaal, dat voor de korporaals het kan gedeclareerd worden." (en waarom niet voor de onderofficiers?) „Den kapitein Van Teutem daarvan geïnformeerd, en de manschappen bij dagorder.

Den majoor Van der Wijck verzocht, zoo mogelijk, nog een paar flanken te blinderen, vermits er toch nu hout is, en de flanken de hoofdrol in onze defensie spelen zullen. Z.Ed. zegt, er het noodige toe te zullen prepareren.

Op parade, ten 2 uur, wordt uitgegeven dat de troepen zich gereed moeten houden, op de eerste aanzegging de bomvrije lokalen te betrekken; en dat de wachten, bij vijandelijkheden, daaruit naar hunne posten zullen marscheren.

Den kolonel Koopman gesproken; Z. Ed. zegt, door eene sloep de positie bij Burght te hebben opgenomen, en hij van gevoelen, is dat hetgeen daar gemaakt wordt een hoofd is voor eene pontbrug. Ik neem het later op, en zie door den kijker dat het wel degelijk eene batterij is.

Reservepiket, kapitein Van Deventer. 150 vaten buskruid getransporteerd uit het groote magazijn naar dat in de linker lage flank van bastion IV; 12 vaten naar St. Laurent; 31 dito naar het magazijn links van de Hoofdpoort in de courtine V—I.

In de winkels voortgegaan met den aanmaak van fachinen, pennen, buizen, afdraaijers; spiegels voor granaatworpen doorboren; voorts nog met 2 korporaals en 30 kanonniers verscheidene goederen in de bomvrije kelders gebragt.

Het ijzeren kanon van 24 pond, dezen avond 9 uur uit bastion IV naar de regter hooge flank van I willende overbrengen, zakt in den nieuw gemaakten oprid zoodanig in, dat men genoodzaakt wordt dit werk voorloopig te staken. Order gegeven, dit morgen ochtend los te maken en op vasten grond te brengen, opdat die morgenavond kan worden overgebragt.

In den laten avond bekom ik berigt, dat de vijand zich over dag wederom op den wal achter de Bagijnepoort met eenige werkers vertoond heeft. — De genie werkte heden aan eene travers voor den ingang der regterflank van bastion IV en eene loopgraaf over de courtine III—IV; idem aan de blindage van de hooge linker reduits van bastion IV."

Eene enkele aanmerking voor wij verder gaan met deze overnemingen uit Seelig's dagboek. Wij vreezen bijna, bij die overnemingen, in te groote uitvoerigheid te vervallen; maar wij willen ons liever aan het gevaar blootstellen van onze lezers te vermoeien en te vervelen, dan

de kans te loopen van, door het weglaten van de eene of andere bijzonderheid, afbreuk te doen aan de juiste kennis van den toestand van zaken op de citadel van Antwerpen, kort voor het beleg. Het is belangrijk om te weten, hoe of daar toen gesproken en gehandeld is, wat daar besloten werd en gedaan. Vooral is het van hoog belang om te leeren, door welk een onnoemlijk tal van kleine en groote zaken, door welk een tal van voorzieningen de artillerie zich moet voorbereiden om, bij de verdediging eener vesting, hare veelomvattende taak naar eisch te kunnen volbrengen. Dat Seelig's handelingen, in dit opzicht, een hoogen lof verdienen, wordt algemeen erkend; en daarom is het goed zoo juist mogelijk te weten hoe hij gehandeld heeft; om daardoor te leeren, bij andere vestingverdedigingen, met inachtneming der wijzigingen, welke veranderde omstandigheden kunnen te weeg brengen, zijn voorbeeld te volgen.

Die aanteekeningen van Seelig, dag voor dag opgeteekend, geheel onder den indruk van het oogenblik en terwijl die indruk nog geheel frisch en levendig is, geven daardoor een meer waar beeld van den toestand van zaken op de citadel, dan men verwachten kan van een werk, dat, na jaar en dag, daarover wordt geschreven. Die aanteekeningen leeren ons een opperbevelhebber kennen, die eigenlijk niet beveelt; maar wien zijne ondergeschikten gedurig aankomen met voorstellen en met raadgevingen; en die door hen herhaaldelijk verwezen moet worden op de zware verantwoordelijkheid die op hem rust, en op de middelen, die hij bezigen kan om zijne taak naar eisch te volvoeren. Zeker, een opperbevelhebber moet niet alles zelf willen doen, — dat zou geheel verkeerd zijn; hij moet zelf zoo weinig mogelijk doen, ten einde meer vrijheid van geest te behouden; hij moet de leiding van ieder dienstvak aan een bekwaam man in handen geven, en deze,

vol vertrouwen, de meest mogelijke vrijheid van handelen overlaten; hij moet, vooral, zich niet met onbeduidende bijzonderheden inlaten; — maar het geheel moet hij toch overzien, begrijpen, besturen; hij moet opperbevelhebber zijn; en niet de rol spelen van een dier *rois fainéants*, die niets uit zich zelven doen, maar door de behendige diplomatie van hunne raadgevers gebracht moeten worden tot die handelingen, die noodig zijn om in het rijk, dat hun is toevertrouwd, alles in beweging te doen blijven.

Na deze uitwijding gaan wij verder met Seelig's journaal; over 13 November bevat dit het volgende:

„Piket kapitein Verschoor. De Belgen werken weder in den loop van den dag op de regterface van het bastion achter de Bagijnepoort; naar het schijnt plaatsen zij daar meer mortieren.

De luitenant König werkt den geheelen dag aan het overbrengen van buskruid in de flank- en poternmagazijnen; preparatieven in het laboratorium en opbergen van goederen in de bomvrije lokalen.

De geweren worden in de kelders overgebragt.

In den laten avond ontvang ik rapport, dat de 2e luitenant Bouvy in den achtermiddag gedeserteerd is, zijnde tusschen Kiel en St. Laurent overgeloopen. Later verneem ik dat hij het gedetailleerde plan en aanteekeningen van het armement heeft medegenomen.

Reservepiket, kapitein Van Ostee. Het ijzeren kanon van 24 pond uit bastion IV onder de blindering hooge reduitsflank van bastion I gebragt. In het ravelijn III—IV 3 beddingen voor belegeringskanon van 6 pond en 1 voor vestingaffuit van 12 pond gelegd en de materialen daartoe overgebragt."

Journaal van den 14en November.

„Piket kapitein Schutter. In den loop van den dag niets bijzonders waargenomen.

In den vroegen morgen mij naar den generaal begevende, hoor ik, dat het overloopen van Bouvy reeds in het *Journal d'Anvers* vermeld wordt, gisteren in den achtermiddag gedrukt. Ik informeer Z. Exc. dat de eenige reden, of toch de hoofdzakelijkste tot dien infamen stap, naar het oordeel van alle mijne officieren, de vrees voor een beleg van de Franschen schijnt te zijn geweest. — De goederen en papieren van dezen deserteur worden opgenomen; en de laatsten verzegeld bij Z. Exc. bezorgd.

Uit de *Courrier Belge* zien wij de aanspraak van Leopold bij het openen der kamers; en de generaal ontvangt in den loop van den dag verder tijding, dat de Franschen werkelijk den volgenden dag over de grenzen zullen trekken. Bij Z. Exc. dinerende, wordt mij die tijding medegedeeld.

Reservepiket, kapitein Verschoor. Met 1 officier, 1 sergeant, 1 korporaal en 20 man gebragt naar het ravelijn III—IV een kanon van 12 pond op vestingaffuit, van de regterface bastion II; 2 ijzeren kanons van 6 pond op belegeringsaffuit van de regterflank bastion IV in de linker hooge flank bastion I; idem, met laadgereedschappen en verder toebehooren; van het reduit bastion I naar de regterflank bastion IV, een kort metalen kanon van 6 pond op veldaffuit met voorwagen.

Met 1 officier, 2 sergeanten, 2 korporaals en 32 man op het ravelijn III—IV; aldaar noodbeddingen gelegd en begonnen met het leggen eener bedding tot vestingaffuit; twee schietgaten ingesneden.

De bovenstaande werkzaamheden door mij op gisteren bepaald, uithoofde front III—IV niet behoorlijk geärmeerd was, en de vijand alzoo zou kunnen beproeven de lunet Kiel bij storm te nemen en verder op dat front zijn aanval te rigten; — waartoe te meer reden was, vermits de generaal een berigt in de Belgische bladen had gelezen, waarin voorkwam dat de generaal Haxo" (het hoofd van de

Fransche genie) „een zwak punt der citadel had uitgekozen, hetgeen de aandacht van den generaal Chassé scheen ontsnapt te zijn en slecht voorzien was; ik gaf den generaal te kennen, dat dit noodwendig gemeld front moest zijn, en ontving autorisatie om de voorzieningen te doen, die ik noodig achtte. De majoor Van der Wijck verzoek ik, na voltooijing der blindages op de linker hooge flank van het reduit van bastion III, dezelfde flank in bastion IV te blinderen; hetwelk Z. Ed. belooft, met mij van meening zijnde, dat wij daardoor ons zwakste front veel zullen versterken.

De luitenant König gaat voort met het opbergen van goederen en den aanmaak van munitiën; inzonderheid met het transporteren van buskruid naar de flankmagazijnen, die heden alle gevuld worden, en den bovenzolder van het groote magazijn geledigd."

Journaal van den 15en November:

„Piket, kapitein Van Deventer. In den loop van het etmaal niets bijzonders waargenomen

Heden morgen bij den generaal zijnde, hoor ik dat in het *Journal d'Anvers* staat, dat Bouvy den vorigen dag bij den kolonel Buzen" (toen de Belgische commandant van Antwerpen en die later, als minister van oorlog, zich van het leven heeft beroofd, ten gevolge van de aanvallen, welke de Belgische oppositiepers tegen hem richtte) „gedineerd had en zeer belangrijke mededeelingen wegens de citadel had gegeven; dat Bouvy wel een geboren Hollander was, doch van Spaansche ouders enz.

De generaal had berigt ontvangen, dat de Franschen de grenzen waren overgetrokken.

De overste De Boer laat mij een brief lezen van den generaal Van der Capellen uit Bergen op Zoom ontvangen, inhoudende dat de Belgen te Antwerpen voortgingen hunne mortierbatterijen tegenover de citadel te blinderen;

er veel geschut naar buiten werd gebragt voor Montebello, en van elders aangevoerd; te Boom eene brug over de Schelde was gemaakt enz.

Ik zie heden duidelijk weder aan de batterij voor Burght werken.

Reservepiket, kapitein Schutter. In het ravelijn III—IV, 2 ijzeren kanons van 6 pond op de noodbeddingen geplaatst. Eene bedding tot vestingaffuit gelegd, op eenig bijwerk na. — Bastion II het kanon van 18 pond op vestingaffuit, hetwelk het digtst bij den bastionshoek op de regterface stond, achter de tweede traverse op diezelfde face geplaatst. — Courtine I—II, eene bedding tot vestingaffuit opgebroken en op nieuw begonnen aan te leggen (dat werk is morgen te vervolgen). — Bastion IV, op de regterface een schietgat tot belegeringsaffuit verder afgewerkt en met zoden opgezet. — Tot dat alles gebezigd 2 officieren, 4 onderofficieren en 40 man.

Op mijne gisteren gegeven order om voor elken vuurmond 200 patronen in gereedheid te brengen; door den luitenant König aangemaakt 112 patronen van 24 pond en 100 à 18 pond.

Nog in het laboratorium aangemaakt 3 mijnworsten bestemd voor het springen van den dijk bij Pijp-tabak, mij door de genie aangevraagd en op autorisatie des generaals volvoerd."

Uit de journalen over deze drie dagen is het duidelijk welk een diepen indruk het deserteeren van den luitenant Bouvy op Seelig heeft gemaakt; hij noemt het, en met recht, „een infamen stap." Uit alles blijkt dat de desertie onder de bezetting der citadel, gedurende dat tijdvak van groote twee jaren, zeer weinig is geweest; geheel onbeduidend mag men ze noemen, let men op de sterkte dier bezetting, en op den vermoeienden en vervelenden dienst, die zoolang van haar is gevorderd geworden. Zooveel te

meer moest het dus iedereen verbazen en schokken, toen men hoorde, dat een officier tot den vijand was overgeloopen; dit was een zoo buitengewoon feit, dat men er nauwelijks aan geloofde; en men beweert zelfs dat de Belgische schildwacht, waarbij Bouvy zich als deserteur aanmeldde, hem in het eerst wilde terugwijzen, zeggende: *un officier ne déserte pas.* De opgaven van tijdgenooten komen overeen met wat Seelig zegt over de waarschijnlijke aanleiding tot deze daad: die aanleiding moet niet gezocht worden in omkooping of verraad, maar alleen in de vrees voor het levensgevaar, waarin het nabijzijnde beleg van de citadel de verdedigers dier sterkte zou doen verkeeren; denkelijk alleen die vrees heeft den ongelukkige gebracht tot de handeling, waardoor hij zijn naam met schande heeft overdekt. — Het medenemen door den overlooper van het gedetailleerde plan der citadel en van aanteekeningen betreffende de wapening, wordt door Seelig als een stellig feit vermeld; in hoever of de belegeraar die opgaven noodig had is moeilijk met juistheid aan te geven; maar zeker is het, dat die opgaven hem van grooten dienst kunnen geweest zijn.

Intusschen is het half November geworden; de tijd van het verschijnen der Fransche bataljons voor de citadel van Antwerpen is aanstaande, en men begint binnen die sterkte er dan nu ook aan te denken om een raad van defensie daar te stellen; tot dien tijd toe blijkt — vreemd genoeg! — niets hoegenaamd van zulk een raad. Niet dat wij daarmede willen te kennen geven, dat zulk een raad onmisbaar is voor de goede verdediging van eene vesting; het tegendeel is waar: wij gelooven, dat een bekwaam bevelhebber goed zal doen zulk een raad zoo weinig mogelijk te raadplegen; wél raadplegen, ieder lid van dien raad in het bijzonder, voor wat zijn bijzonder dienstvak aangaat; maar zoo weinig mogelijk den raad vereenigd, om alle onnoodige discussiën te voorkomen, die maar tijd doen verloren gaan

en meer kwaads dan goeds stichten. Het parlementaire stelsel is uitmuntend, — maar niet in krijgszaken; daar moet één man bevelen, één man de verantwoording dragen, en noch zijn gezag, noch zijne verantwoordelijkheid met anderen willen deelen. Maar hoe men ook over het nut en voordeel van een raad van defensie moge denken, de wettelijke bepalingen schrijven zulk een raad voor; en daarom is het bevreemdend dat men op de citadel er zoolang meê gewacht heeft met zulk een lichaam in werking te doen treden. Eerst op den 16en November 1832 wordt van een raad van defensie op de citadel van Antwerpen gewag gemaakt.

In Seelig's journaal over dien dag leest men het volgende:

„Piket, kapitein Van Ostee. Niets bijzonders op het piket waargenomen.

Ten 11 uur defensie-raad bij den generaal. Leden: de generaal Chassé, president; generaal-majoor Favauge, commandant der infanterie; kolonel graaf Von Quadt, commandant der 10e afdeeling; kapitein ter zee Koopman, commanderende het eskader op de Schelde voor Antwerpen; de majoor Voet, plaatscommandant ad interim; de majoor Seelig, commandant der artillerie; de majoor Van der Wijck, commandant der genie; onderintendant Mulder, secretaris.

De generaal Chassé opent de vergadering, door te kennen te geven, dat wij door een aanval bedreigd worden, en ieder lid kan voorstellen, wat in deze omstandigheden voor de defensie van nut kan zijn.

De generaal Favauge vraagt, of wij van alles voorzien zijn. Ik geef verslag, zulks, wat de artillerie aangaat, het geval is.

Ik stel voor, de wijze van defensie onzer voorwerken, de lunetten Kiel en St. Laurent te onderzoeken en te be-

palen hoedanig die het best kan geschieden, ten einde daarnaar te beoordeelen, of aldaar meer geschut moet worden geplaatst, of wel, van het daar voorhandene teruggetrokken. Ik ontwikkel het voor en tegen, en merk aan, dat de lunet St. Laurent, van Montebello en den hoofdwal, in den rug gezien wordt, en op de regterface geen stukken veilig te plaatsen zijn, zonder den aanleg van een *par-à-dos*. De majoor Van der Wijck stemt dit toe, en verklaart dien aanleg niet uitvoerbaar, noch ook aan dezen post eenige andere versterkingsmiddelen te kunnen effectueren. De raad oordeelt het alzoo raadzaam, geen meer geschut daar te plaatsen, en den steenmortier daaruit in het achtergelegen ravelijn te plaatsen; waartoe de opperbevelhebber mij order geeft.

In de lunet Kiel wordt het in batterij staande geschut (2 ijzeren kanons van 18 pond op vestingaffuiten, 1 houwitser van 15 duim en 2 kanons van 6 pond) mede voldoende geacht, en besloten er niet meer te plaatsen." (Wij merken aan, dat de vroeger vermelde bewapeningsstaat voor de lunet Kiel, behalve de hier voorkomende vuurmonden, nog opgeeft een mortiertje van 13 duim).

„Hetzelfde wordt bepaald wegens het ravelijn III—IV. (1 kanon van 12 pond op vestingaffuit en 3 ijzeren kanons van 6 pond op belegeringsaffuit).

De majoor Voet vraagt om de lunet St. Laurent, in de keel, nog door wolfskuilen meer te versterken, hetgeen de majoor Van der Wijck aanneemt te effectueren.

De kolonel Koopman stelt voor, eene verandering in de plaatsing der booten, hetgeen goedgevonden wordt; bepalende, dat de bovenste linie bestemd is de positie voor Kiel te flankeren, en van de andere linie 2 booten naar den kant van het Vlaamsche hoofd kunnen worden verlegd.

Dezelfde oppert de vraag, of men tegen de stad zal ageren, als wij niet van die zijde worden aangevallen.

De kolonel Von Quadt merkt aan, dat dit eene politieke quaestie is, en wordt dit voorstel in advies gehouden en niet in de notulen opgenomen.

De majoor Van der Wijck leest eene aanschrijving van den generaal-majoor Van Hooff voor, waarbij, namens den prins-veldmaarschalk, tot uitvoering van het vroeger bepaalde, voorschriften worden gegeven den dijk bij Pijp-tabak door eene mijn in het geheim te doen springen, en alzoo daarin eene coupure daar te stellen. De kolonel Koopman onderrigt den raad, dat dit niet meer uitvoerbaar is, uithoofde de vijand daar vele troepen heeft, en den dijk bezet; en de Komeet zich mede daar niet plaatsen kan (gelijk mede voorgesteld was), uithoofde de vijand het oude fort Pimontel waarschijnlijk reeds weder gearmeerd heeft, waaruit dat vaartuig kan worden beschoten.

De raad wordt overtuigd dat de uitvoering in het geheim niet meer geschieden kan, en slechts *par force*, door eene magt van buiten, waartoe wij de middelen niet kunnen leveren.

Ik stel voor, de dienst onmiddellijk voor den staat van beleg te regelen, en communiceer hetgeen ik voor de artillerie te dien aanzien reeds bepaald heb; waartoe dan ook wordt last gegeven.

Reservepiket, kapitein Van Deventer. 1 officier, 2 onderofficieren, 1 korporaal en 14 kanonniers en 14 handlangers van des morgens 8—12 uur en 's achtermiddags van 2—4 uur gewerkt.

Courtine I—II, het kanon van 12 pond op vestingaffuit geplaatst, op deszelfs bedding gebragt.

Ravelijn III—IV de bedding van het vestingaffuit voltooid, en het affuit met deszelfs kanon er op geplaatst.

De kogels en blikkedoozen bij elk stuk gestapeld en de laadgereedschappen er bij geplaatst.

De luitenant König als gisteren; denzelven last gegeven de kogels bij elken vuurmond binnen tot 300 te brengen, en 100 ledige bommen bij elken mortier; lampetten en pekkransen in alle werken; 10 schoppen, 300 zandzakken in elk bastion.

De luitenant Brandon meldt mij, nog 30 patronen van 6 pond en 150 dito tot kanons van 12 pond te moeten hebben tot zijne uitrusting (100 schoten voor elk stuk, waarvan hij 2 kanons van 12 pond en 3 van 6 pond heeft); hij ontvangt in den loop des dags de patroonzakken en 7 vaten kruid (350 kilogrammen)."

Denkelijk ten gevolge van Seelig's aansporing om den dienst op de citadel voor den staat van beleg te regelen, wordt reeds op den volgenden dag, den 17en November, de navolgende dagorder uitgevaardigd „voor de bezetting van de citadel van Antwerpen, onderhoorige forten en Zijner Majesteit's zeemagt op de Schelde:"

„Dappere krijgsbroeders! Het oogenblik, waarop de oud-Hollandsche moed en trouw eene nieuwe beproeving zal ondergaan, nadert. Binnen weinige dagen zal zich een Fransch leger voor deze muren vertoonen, om ons, zoo mogelijk, tot de overgave dezer sterkte benevens die der onderhoorige forten met de kracht van wapenen te dwingen.

Vol vertrouwen op de regtvaardigheid onzer zaak, en gerust op uwen beproefden moed en verknochtheid aan Koning en Vaderland, zullen wij dit leger onverschrokken te gemoet zien.

Krijgsbroeders, geheel Nederland, ja zelfs geheel Europa heeft het oog op ons gevestigd; toont dan in het algemeen, en elk uwer in het bijzonder, dat het vertrouwen, hetwelk onze dierbare Koning ons geschonken heeft, niet aan onwaardigen besteed is; en nemen wij het onwankelbare voornemen om ons met mannenmoed tot het uiterste te verdedigen. Leve de Koning!"

Die wapenroep vond bij de bezetting der citadel weerklank, en maakte op haar een gunstigen indruk. Niet dat juist allen zoo dorstig waren naar roem en oorlogsgevaar; maar voor de groote meerderheid was de aankondiging van het aanstaande beleg dáárom welkom, omdat daardoor een einde zou komen aan die jaren lang voortgezette bewaking der citadel, en omdat het doorstaan van gevaren aangenamer is dan het torschen van den eindeloozen last van verveling en vermoeiing. In het dagboek van den genie-officier wordt over die gezindheid van de bezetting der citadel, op dit oogenblik van verwachting, het volgende gezegd:

„Den 16en November 1832 ontving men de eerste tijding in de citadel, dat de voorhoede van het Fransche leger, onder den hertog van Orléans, binnen Brussel was getrokken. Daar men, sedert het vereenigde Fransche en Engelsche eskader onze zeehavens blokkeerde, dat dagelijks verwachtte en het doel der Fransche expeditie sinds langen tijd bekend was, zou men vermoeden dat het vernemen van dezen eersten vijandelijken stap geen groote bevreemding kon baren, noch bijzondere gewaarwordingen doen ontstaan; doch integendeel, eens de zekerheid hebbende van het dreigende gevaar, hetwelk zich ieder uur door vernieuwde tijdingen naderend en onvermijdelijk aankondigde, geraakte elks zenuwgestel in opgewonden spanning, en ieders gemoedsstemming in welwillende geestdrift. Een nieuw leven ontwikkelde zich in de uitvoering der verschillende dienstbetrekkingen; nieuwe kracht, nieuwe ijver werden aan den dag gelegd, om al datgeen, hetwelk men meende nog nuttig en uitvoerbaar voor de verdediging te wezen, te ondernemen.

De overtuiging der noodzakelijkheid van onderlinge zamenwerking, deed vele geschillen beslechten en verdoofde kleinen haat en wrevel; het eenparig gevoelen van dreigend

gevaar deed onaangenaamheden vergeten, welke lange en te naauwe betrekking hadden veroorzaakt; men reikte elkander broederlijk de hand toe, onder gelukwensching met de gelegenheid, welke zich nu aanbood om een eervol einde aan een langdurig en verdrietig verblijf te maken.

Zoodanig was genoegzaam de stemming der gemoederen op den 16en November, bij het vernemen dat een Fransch leger in aanmarsch was om de citadel aan hare bezetting door geweld te ontrukken. Had men echter een ieders innigste gewaarwordingen kunnen nagaan, dan zou men waarschijnlijk hier en daar eenige uitzonderingen ontdekt hebben: sommigen, die zich vroeger op verrigte heldendaden beroemden, hielden op hunne lofredenen te uiten; zij, die menigwerf grootspraak gemaakt hadden om als vrijwilligers alles te durven ondernemen, werden kariger met deze hunne beloften; en anderen, die een aanval voor onmogelijk en eene verdediging voor gemakkelijk gehouden hadden, begonnen van inzigt te veranderen. Ook hij, die vroeger wijd en zijd had doen aankondigen, het onwrikbaar voornemen te bezitten van na alle middelen van kracht en beleid te hebben uitgeput, zich met vriend en vijand in de lucht te laten vliegen eer dan zich aan een overmagtigen vijand prijs te geven, hield zich hierover verder stil, en bejammerde misschien zijne stoute gezegden, welke weldra zouden gelogenstraft worden."

De raad van defensie is nog maar éénmaal bijeen geweest, en reeds schijnt Chassé zich bezwaard te gevoelen door de daar gevoerde beraadslagingen; dit blijkt uit Seelig's journaal van den 17en November:

„Piket, kapitein Verschoor. De vijand ontscheepte heden weder affuiten en andere artilleriegoederen bij de batterij van het dorp Burght; en werkte aan de batterij aldaar.

De genie was heden bezig aan de geblindeerde batterij hooge linkerflankreduit van bastion III, en het inrigten

van bergplaatsen voor ons materieel in ravelijn III—IV.

Ten 7 uur laat mij de generaal roepen. Z. Exc. bezwaart zich over het door den generaal Favauge te berde gebragte in de eerste zitting van den raad enz. Ik raad aan om denzelven werk te geven, en, met den kolonel Von Quadt, op te dragen de buitenwerken op te nemen, en rapport te laten maken over de benoodigde bezetting, wijze van defensie, posten en schildwachten, hoe bij een aanval te ageren, verband der posten, retraite en replis enz.; opdat die heeren genoodzaakt worden zich met alles bekend te maken, en daardoor in staat gesteld om nuttig te zijn voor de defensie. Z. Exc. gelast den chef van zijn staf om onverwijld die heeren aldus aan te schrijven.

Ten 11 uur, tweede raad van defensie. De opperbevelhebber deelt eene aanschrijving mede van den directeur-generaal van oorlog ontvangen (kabinet); inhoudende de bevelen van Z. M., om de citadel, die door een aanval bedreigd wordt, op de krachtigste wijze te verdedigen, derwijze, dat de eer der Hollandsche wapenen en van het leger worde gehandhaafd; dat Z. M. de vrijheid geeft de stad te sparen, indien het behouden onzer sterkte daardoor kan worden verlengd en welligt de communicatie opengehouden, en staat toe deswegens naar omstandigheden te handelen; dat Z. M., als aan de eer voldaan is eener dappere verdediging, geenszins begeert dat men dan nog noodeloos tot vertwijfelde stappen overga, maar wenscht verder dat de dan nog overblijvenden met den bevelhebber voor het vaderland worden gespaard, en niet noodeloos meer bloed van deze vergoten als de omstandigheden noodzakelijk maken. — Mijn tot springen van den dijk voor Burght, door den kolonel Koopman voorgesteld. — Koopman stelt voor, het verbranden der scheepsgeraamten; besloten dit nader te overwegen.

Ik vergader 's avonds de vier kapiteins; geef hun opening

van zaken, bepaal met hen de sterkte der piketten in de verschillende werken, en communiceer hun eene ontworpen dagorder, met verzoek mij hunne meening te willen mededeelen wegens den inhoud. Geene aanmerkingen door hen daarop gemaakt wordende, geef ik die order uit. Ik overleg verder met hen, het te verrigten werk op morgen.

In den loop van den dag deelt de generaal mij een berigt mede, uit Brussel ontvangen, behelzende dat de Fransche voorhoede heden daar arriveert; alsmede een brief uit Bergen op Zoom, wegens de versterkingen die de Belgen te Antwerpen maken. Uit de couranten vernemen wij, dat de commandant aldaar gepubliceerd heeft, dat men de stad zal zoeken neutraal te houden, doch ieder burger in veiligheid kan brengen hetgeen hij bergen wil.

Reservepiket, kapitein Van Ostee. De steenmórtier uit St. Laurent op de regterface van het ravelijn II—III overgebragt; met steenen en toebehoor.

Het ijzeren kanon van 18 pond, uit het ravelijn Hoofdpoort, in de linker reduitsflank van bastion III overgebragt. — De houwitser van 20 duim van daar op de courtine V—I verplaatst.

Een ijzeren kanon van 6 pond uit de regterflank van bastion V overgebragt in het ravelijn tusschen III en IV.

Op de regterface van het ravelijn tusschen bastion III—IV, 4 noodbeddingen gelegd en 1 kanon van 6 pond op dezelfde face geplaatst, en 16 schanskorven daarheen gebragt (om die stukken te dekken, de borstwering zoo laag zijnde, dat men, om over den bedekten weg heen te schieten, de stukken en barbette moet plaatsen).

Een ijzeren kanon van 12 pond op vestingaffuit, uit de linkerface van bastion IV, in de linkerflank verplaatst.

Het vestingaffuit op de regterface van bastion III meer regts doen plaatsen (ten einde dit stuk beter op de keel van Kiel te kunnen rigten).

Een kanon van 12 pond op vestingaffuit, in de regterface van bastion III, doen inzinken, tot beveiliging tegen ricochetschoten.

Op de regterface van bastion III eene bedding tot mortier van 20 duim doen leggen.

Op de courtine tusschen bastion III en IV eene bedding gelegd tot mortier van 29 duim.

Op het fort Kiel, in den regterschouderhoek, het emplacement gemaakt tot het kunnen plaatsen van een stuk en barbette, tot flankering van het terrein binnendijks; en het benoodigde tot eene noodbedding aldaar aangebragt.

Op het fort Kiel en St. Laurent het aantal handgranaten tot op 300 gebragt.

Deze arbeid verrigt met 3 officieren, 7 onderofficieren, 7 korporaals, 59 kanonniers, en 2 korporaals en 57 handlangers.

Ontvangen uit Bergen op Zoom 300 000 infanteriepatronen, in 120 tonnen; en 10 riemen kardoespapier; dit in de magazijnen opgeborgen.

In het laboratorium gevuld 285 patronen van 24 pond.

Steenen getransporteerd naar bastion IV en ravelijn Hulppoort; en overal kogels en andere projectielen vervoerd (300 door mij bij elk stuk bepaald).

Deze werkzaamheden onder directie van den luitenant König verrigt. — Voor den langen houwitser van 15 duim oude klossen voorhanden zijnde, deze tot gebruik ingerigt.

Aan den luitenant Brandon gezonden 7 vaten (350 pond) buskruid, bestemd tot het vullen eener mijn voor Burght, om eventueel daar weder eene coupure in den dijk te maken."

Journaal van den 18en November:

„Piket, kapitein Schutter. Niets bijzonders op het buitenterrein waargenomen. Sommigen meenden bespeurd te hebben, dat er Fransche troepen Antwerpen waren

binnengerukt; er werd veel getrommeld, en uit- en ingemarscheerd. De postcommandant in bastion III zeide, 3 officieren met roode broeken op de borstwering van Montebello te hebben gezien; dus 3 Fransche officieren!

Ten 11 uur defensie-raad (3e zitting).

De opperbevelhebber stelt voor, de kazerneloods op het binnenplein af te breken; en de majoor Van der Wijck de artillerieloods, wijl het vooruit te zien is, dat bij een bombardement, de groote kazerne in brand geschoten wordende, die loods mede zou afbranden. Ik geef het voor en tegen in overweging.

De kolonel Koopman vraagt, of in geval van attaque en genoodzaakte verlating, het Vlaamsche hoofd kan worden afgebrand; besloten dit te doen effectueren, als men door eene dadelijke landing en aanval van Austruweel genoodzaakt wordt dat punt te verlaten, en tot dekking der retraite naar de coupure daardoor den vijand kan ophouden en de vervolging beletten.

De kolonel Koopman stelt (op mijn vroeger geopperd gevoelen) voor, de 8 8-ponders van 4 booten, tot dekking van het staketsel bestemd, te doen debarqueren, en, voor dat punt op den dijk in batterij te stellen, bediend door schepelingen; tot keering van een aanval op dat punt. Dit wordt goedgekeurd (inzonderheid door mij daarop aangedrongen), en beslist dat dit geschieden zal, en deze stukken in den bedekten weg der wapenplaats van Kiel, waar die aan het dijkje sluit, geplaatst zullen worden. De majoor Van der Wijck uitgenoodigd tot daarstelling van dit emplacement het noodige in te rigten.

Reservepiket, kapitein Verschoor. Met 1 officier, 1 sergeant, 1 korporaal en 16 kanonniers gewerkt aan het opzetten van de schanskorven op de borstwering bij de noodbedding van het ravelijn III—IV; en het leggen eener dito bedding in de lunet Kiel, regterschouderhoek.

Met 1 sergeant, 2 korporaals en 22 man gewerkt aan het met fachinen bekleeden van 3 schietgaten, en het leggen eener bedding tot mortier van 20 duim op de regterface van bastion III.

Met 1 sergeant, 2 korporaals en 22 man, drie beddingen tot mortier van 29 duim gelegd op de courtine III—IV; beide deze ploegen onder opzigt van een officier.

Met 1 officier, 1 sergeant, 1 korporaal en 20 man, 2 mortieren van 20 duim, met toebehoor, van de courtine I—II naar bastion III, en aldaar in batterij geplaatst; en 250 bommen van 29 duim op courtine III—IV gebragt.

Op elk der bastions III en IV, 4 metalen handmortieren van 13 duim gebragt; en het overtollige hout tot mortieren van St. Laurent gehaald.

Op elk der lunetten St. Laurent en Kiel 200 zandzakken gebragt; en op elk der bastions, ravelijnen en lunetten, 10 schoppen.

Op elke der ravelijnen en forten, 2 lampetten en 25 pikkransen; en de laatste ook in de bastions, waar de lampetten reeds voorhanden waren.

In elk der bastions II, III en IV eene sleg, 4 kapmessen, 1 piketthamer en 1 zaag.

Heden avond eene dagorder door mij uitgegeven, behelzende nadere bepalingen wegens de dienst der piketten.

De luitenant König gaat voort in het laboratorium alles aan te maken wat bepaald was. — De geladen bommen en granaten worden uit de twee linkerflankmagazijnen van bastion I gebragt in het laboratorium en magazijn onder courtine V—I. — In het laboratorium aangemaakt 317 patronen van 18 pond en 20 van 24 pond; projectielen aangebragt naar het magazijn onder V—I; en andere goederen overgeborgen.

470 infanteriepatronen en 1022 vuursteenen afgegeven aan de 2e afdeeling, op het Vlaamsche hoofd.

40 man tot den aanmaak van schanskorven gebezigd bij de genie."

Terwijl de artillerie zich dus onvermoeid voorbereidt tot het naderende beleg, had er niet bij alle andere dienstvakken op de citadel dezelfde werkzaamheid plaats. Onder anderen waren de buitenwerken van de citadel door veel te zwakke wachten bezet; voldoende bezetting zoolang men niet ernstig bedreigd werd; maar geheel onvoldoende nu de vijand, om zoo te zeggen, in het gezicht was, en ieder oogenblik een verrassende aanval van de Franschen op die buitenwerken was te verwachten. Het is den mensch eigen, en vooral den Hollander, om niet spoedig eene verandering te brengen in eene lang gevolgde wijze van handelen; en vandaar dan ook dat men, hoe de omstandigheden ook mochten veranderd zijn, den garnizoensdienst maar op denzelfden voet liet voortsukkelen; totdat eindelijk, op Seelig's aandrang, daarin eene noodzakelijke wijziging werd gebracht. Dit had eerst plaats op den 19en November, zooals uit Seelig's journaal van dien dag blijkt:

„Piket, kapitein Van Deventer. Geene verandering buiten bespeurd. De vijandelijke schildwachten vertellen aan de onzen, dat de Fransche troepen in den omtrek aangekomen zijn; en de Belgische posten in den avond of morgen zullen afgelost worden. Berchem was vol Franschen, doch in de stad waren er geen.

Ten 11 uur vallen 3 schoten van de Belgische flottielje bij Burght (2 brigantijnen en 3 kanonneerbooten, volgens opgaaf van Koopman). Na deze schoten hoort men overal appèl slaan. Men vermoedt dat de Belgen in de dorpen door Franschen worden afgelost, en dit een sein tot uittrekken voor de Belgen is.

Ten 11 uur, vierde defensie-raad bij den opperbevelhebber.

De kolonel Koopman stelt voor, de twee sluisjes bij Burght en tusschen Austruweel en het Vlaamsche hoofd

te doen springen, in cas van aanval; wordt besloten bij de laatste dit alleen te doen als de vijand over den dijk een aanval op het Vlaamsche hoofd beproeven mogt, en Austruweel reeds gepasseerd zal zijn.

Ik stel voor, dat, vermits tot heden toe in de garnizoensdienst en bezetting der posten nog geene verandering is gebragt, daartoe onverwijld worde overgegaan, voor dat het te laat is; dat de Franschen reeds aanstaanden nacht een aanval op de lunetten St. Laurent en Kiel zouden kunnen beproeven, en deze beide posten, bij de zwakke bezetting, die er thans in is, ligt zouden kunnen worden ingenomen; dat onze eer er van afhangt deze niet dan door een geregeld beleg te verliezen, en het derhalve onverantwoordelijk zou zijn, door lang dralen en het niet behoorlijk gebruiken der bezetting, daartoe aanleiding te geven; en ik, dienvolgens, tegen verdere nalatigheid daarin protesteer. De generaal Favauge zegt deswegens, op uitnoodiging des opperbevelhebbers, reeds een plan voor deze bezettingen te hebben ontworpen; dit stuk wordt, door den opperbevelhebber, mij ter lectuur in den raad aangeboden, alsmede den majoor Van der Wijck. Ik zie daaruit, dat voor St. Laurent slechts eene bezetting van 30 man en nachtpiket van 40 man is bepaald, en voor lunet Kiel 60. Ik geef te kennen, dat dit op verre na niet aan het doel beantwoordt; beide lunetten, ten minsten, door 100 man elk bezet moeten worden, gecommandeerd door een intelligent kapitein; het ravelijn II—III, door ten minste 75; de caponnières, inspringende wapenplaatsen, het ravelijn III—IV, evenredig; de hoofdofficier du jour buiten moet blijven, en de defensie van het geheel, tusschen St. Laurent en het staketsel, door dezen moet worden gecommandeerd; 's nachts talrijke patrouilles van den eenen post tot den anderen moeten worden gedaan, het verband der posten en retraites bepaald enz. enz.; dat men de posten binnen

verminderen kan, wijl wij daar niets te vreezen hebben, en het geheele reservepiket — een derde gedeelte van het garnizoen — ja, nog het rustend derde gedeelte, daartoe beschikbaar is; dus aan troepen geen gebrek hebben en tot 1000 man in dienst kunnen stellen.

Alles wordt goedgekeurd, en besloten, dat onverwijld al het door mij ontwikkelde en voorgestelde zal worden uitgevoerd. (Ik had reeds den plaatscommandant mijne order van den 17en tot navolging en leiding geleend).

(De kolonel von Quadt zegt mij, na den afloop des krijgsraads, dat hij bijzonder tevreden is, dat ik mij die zaak heb aangetrokken; en hij het volmaakt met mij eens was, wegens al het voorgestelde).

Ik stel nog voor om den soldaat tot 50 patronen te doen uitgeven; hetgeen mede aangenomen wordt. Voorts informeer ik, dat er 5000 patronen in Kiel en St. Laurent in het magazijn voorhanden zijn, en ik er nog 2500 in elk zal laten brengen; hetgeen mede goedgekeurd wordt en overvoldoende wordt gevonden.

Ik verzoek den majoor van der Wijck — die vraagt, of 3 schepen, met hout aangekomen, gelost zullen worden of weder verzonden, — alles hier te houden, wat tot blindering strekken kan, vermits wij zoo weinig lokaal en gebrek aan kruidmagazijntjes hebben; en daarenboven het zoo wenschelijk is, dat de regter reduitsflank van bastion II geblindeerd worde. Wordt dienvolgens besloten, dat hout te doen lossen en binnen brengen.

De genie werkt heden aan de blindering linker reduitsflank bastion IV, kruidmagazijntjes courtine III—IV, het maken eener travers in bastion III, het afbreken der artillerieloods, magazijntje in ravelijn III—IV.

Reservepiket, kapitein Schutter. Courtine III—IV een mortier van 29 duim op deszelfs bedding gebragt (de stoel is uit de reserve genomen); gehaald van courtine I—II,

het digst bij bastion II; de stoel is daar blijven staan.

Van het kogelpark naar courtine III—IV gebragt, 150 bommen van 29 duim; en, met de aldaar reeds voorhandene, beneden aan den walgang opgestapeld.

Bastion III, bij de saillant regts nog een schietgat ingesneden tot houwitser, naar binnen hellend; en op den linker reduitsflank eene belegeringsbedding verlegd.

Bastion IV linker reduitsflank, onder de blindering eene derde bedding begonnen te leggen, en schietgat ingesneden op de bres van bastion III; blijft van buiten gesloten.

Tot dezen arbeid gebruikt 2 officieren, 5 onderofficieren, 2 korporaals en 46 man.

Tot den aanmaak van schanskorven, 1 officier, 1 onderofficier, 2 korporaals en 40 man; aangemaakt....." (het getal schanskorven is niet ingevuld).

„Laboratorium en werkplaatsen, luitenant König; patronen gevuld, 109 à 24 pond, 67 à 18 pond, 176 à 12 pond.

De ledige bommen à 12 duim (Fransch), 29 duim, 20 duim en 15 duim, uit de linker lage flank overgebragt naar het bomhok V—I. — De voertuigen uit de artillerieloods verplaatst in de bastions I, IV en V. — De mortierwagens, triquebals en caissons, onder tegen den walgang van courtine IV—V.

5 vaten buskruid naar het Vlaamsche hoofd verzonden, en eene mijnworst aangemaakt. — 1000 scherpe jagerpatronen afgegeven.

Luitenant Brandon meldt mij, dat aan het Vlaamsche hoofd heden morgen een defensie-raad is belegd, en daarin onder andere besloten is, om alles gereed te maken ten einde de sluis tusschen Austruweel en het Vlaamsche hoofd te kunnen laten springen, indien de autorisatie daartoe gegeven wordt; dat hij daartoe de aanvraag van kruid zal doen. Dat men verder bezig is de noodige loopgraven in

de straten en barricaden op te werpen, ten einde langs dezelve tot in de kazerne te kunnen retireren. Voorts verzoekt hij mij den sergeant X en den korporaal Y te doen aflossen, de eerste uithoofde van vreesachtigheid en de laatste wegens twistziekte." (de namen hier door X en Y aangeduid, staan in Seelig's journaal voluit geschreven). „Ik geef order, den sergeant Straten en korporaal Groenewegen daarheen te zenden. Voorts vraagt hij nog 4 kanonniers tot bediening der handmortieren; ik zend hem er nog 2.

Te zamen gewerkt 245 man, waarvoor jenever ontvangen."

Journaal van den 20en November:

„Piket, kapitein Van Ostee. In den avond en gedurende den nacht wordt achter het dorp Kiel een sterk bivouacvuur gezien. Ik hoor naderhand dat daar een sterk piket geweest is, wijl de vijand van meening was, dat wij den dijk bij het Melkhuis zouden komen doorsteken. Op den toren wordt mede veel met lantaarns geseind.

Ten 11 uur, vijfde defensie-raad, waarin niets wordt behandeld noch beslist; geenerlei opening gedaan over den toestand van zaken door Z. Exc. den opperbevelhebber, die slechts rondvraagt of iemand ook eenig voorstel te doen heeft. De notulen worden onvolledig gehouden; de meening schijnt te zijn, de discussiën voorbij te gaan; slechts het goede beoogende, onverschillig van wien het komt, maak ik, ter voorkoming van twist, daarop geene aanmerking.

Reservepiket, kapitein Van Deventer. Met 2 officieren, 2 sergeanten, 3 korporaals, 23 kanonniers en 2 sergeanten, 1 korporaal en 42 handlangers, van des morgens 6 tot 12 uur en 's namiddags 2 tot 5 uur gewerkt.

In bastion III eene bedding tot vestingaffuit op de regterface gelegd en het schietgat ingesneden.

In bastion IV, linkerflank van het reduit, onder de blindering, een gemasqueerd schietgat ingesneden, de bin-

nendossering met planken opgezet en de bedding gelegd.

Van de werf 12 eiken platen getransporteerd naar het ravelijn Hulppoort en op derzelver lengte gezaagd; en de blindering van het kruidmagazijn aldaar begonnen.

1 officier, 1 onderofficier, 1 korporaal en 40 kanonniers schanskorven aangemaakt.

Luitenant König gewerkt: laboratorium. *Roche à feu* fijn gemaakt; 140 handgranaten aangemaakt; alsmede infanteriepatronen uitgegeven; naar St. Laurent en Kiel elk 2500 gezonden (er zijn in elk nu 3 vaten, of 7500). — Infanteriepatronen afgegeven, 82 500 stuks, aan de 2e, 7e, 9e en 10e afdeeling; aan de buksenjagers $12^1/_2$ vaten jagtkruid, 550 scherpe patronen en 650 losse dito.

Heden hebben gewerkt 254 man, die jenever genoten hebben.

Laten opnemen de plaatsing der artillerie op heden."

Een paar aanmerkingen op dit journaal van den 20en November.

De eerste betreft het „onvolledig" aanhouden van de notulen bij den raad van defensie. Dat gebeurt nog al dikwijls bij het aanhouden van notulen van niet openbare vergaderingen; men denkt dan: het komt er zoo nauw niet op aan; het is voldoende dat men uit de notulen kan zien wat er besloten is; hoe of men tot dat besluit is gekomen, doet er niets toe, en dus al wat er gepraat is kan onvermeld blijven. Nu is het zeker voor hem, die de notulen moet maken, wel ondoenlijk om alles op te teekenen wat er gesproken wordt en wat soms een onzamenhangend en verward geheel zou uitmaken; de opsteller van de notulen moet daarin verband en eenheid brengen; hij moet dus kunnen bekorten, vereenvoudigen, den vorm kunnen veranderen; maar het zakelijke zelf mag hij niet achterwege laten of veranderen. De notulen moeten een duidelijk en waar beeld geven van wat in de vergadering

is voorgevallen; zij moeten niet alleen de resultaten doen kennen, maar ook de redeneeringen waardoor men tot die resultaten is gekomen; zij moeten duidelijk het deel aanwijzen, dat iedereen toekomt in de verantwoordelijkheid voor de genomen besluiten. Zoo moeten goede notulen gehouden worden; uit Seelig's journaal ziet men dat de notulen van den raad van defensie op de citadel niet zoo zijn gehouden. Wij drukken vooral daarop, omdat er verschillende lezingen bestaan omtrent de discussiën in dien raad, tijdens de overgave van de citadel; wij weten nu al vooruit, dat wanneer men de eene of andere bewering daarover zou willen wederleggen met de bedenking, dat daarvan niets voorkomt in de notulen, die bedenking weinig waarde zou hebben; want Seelig zegt het bepaaldelijk: die notulen zijn onvolledig.

Eene tweede aanmerking betreft het doorsteken van den rechter Scheldedijk bij het Melkhuis, — doorsteking, die naar het schijnt, dat de Franschen hadden verwacht, en die, naar de meening van sommigen, ook had moeten plaats hebben. Het voordeel van zulk eene doorsteking is echter van een twijfelachtigen aard: daardoor zou wel is waar een gedeelte van het terrein ten zuiden van de citadel zijn ondergeloopen; maar die onderwaterzetting zou niet belet hebben dat de citadel kon worden aangevallen, nagenoeg op dezelfde wijze aangevallen, als nu heeft plaats gehad. Die onderwaterzetting zou dus weinig hebben uitgewerkt, en zij zou natuurlijk de landstreek veel kwaad hebben gedaan; en wel mag men het tot regel aannemen, dat men in den oorlog niet meer kwaad mag doen dan noodzakelijk is, en dat het militaire voordeel, dat men uit het bederven of verwoesten van eene landstreek trekt, eenigszins in verhouding moet staan met het kwaad, dat men daardoor over de bevolking brengt.

Journaal van den 21en November:

„Piket, kapitein Verschoor. In den achtermiddag onderrigtte mij de kapitein, dat de vijand in de nabijheid zich in massa's vertoonde, en, zoo het scheen, aan het werk toog. Ik begaf mij naar bastions III en II, van waar een talrijke troep Fransche soldaten te zien waren, hoofdzakelijk op het glacis voor Montebello en in het veld; dezelve waren ongewapend, en het bleek weldra, dat de nieuwsgierigheid hen daarheen had gevoerd.

De genie ging heden voort met het maken eener blindering voor 3 stukken, op de regter hooge reduitsflank in bastion II, en het verbeteren der andere blinderingen op de hooge flanken; wordende die in bastion IV, op mijn voorstel, van buiten met platen op de dossering belegd." (In de vroegere opgave over de geblindeerde geschutsstellingen, wordt geen gewag gemaakt van eene blindeering in de rechterflank van bastion II; wel van de rechterface van dat bastion).

„Voorts wordt door hen aan de voltooijing der traversen in bastion III gewerkt, en het kruidmagazijntje courtine III—IV, waarvan ik 's achtermiddags den sleutel ontvang.

Ten 11 uur, zesde zitting van den defensie-raad.

Kolonel Koopman stelt voor, wijl de tijd nadert dat de 4 booten de positie van Burght moeten verlaten, beschikkingen te maken dat de 4 30-ponders op de werf bij het staketsel in batterij kunnen worden gesteld, bomvrij; en voor het scheepsvolk een dusdanig logement ingerigt of wel hetzelve in de citadel opgenomen.

Ik merk aan, dat die stukken gevoegelijk in den bedekten weg van Burght kunnen worden gezet, uit welk punt ze, even als op de rivier, met vrucht het Melkhuis kunnen beschieten en het terrein voor het front III—IV bestrijken; eene belangrijke aanwinst onzer defensie en verdediging van dat front; — dat de booten achter den dijk bij Burght veilig kunnen liggen en het geschut lossen.

De majoor Van der Wijck wordt door den raad uitgenoodigd dat punt tot zoodanige batterij in te rigten, gelijk ook vroeger voor de 8ponders is bepaald; wijl de raad, unaniem, het voorstel goedkeurt.

De majoor Voet stelt voor, dat de majoor Van der Wijck worde uitgenoodigd een plan van successivelijk uit te voeren werk, tot versterking der defensie te willen ontwerpen, en den raad in te lichten, wat naar gelang van den tijd, nog te doen zou zijn, het meest presserende werk eens afgeloopen zijnde; — en wordt zoo besloten.

Ik maak opmerkzaam, dat het tot vervrolijking van den soldaat noodig is, dat men van tijd tot tijd muziek hoore, de reveille en taptoe behoorlijkerwijze worden geblazen enz. De generaal Favauge zegt, dat dit van zelf spreekt!!

Reservepiket, kapitein Van Ostee. Met 1 officier, 2 onderofficieren, 11 kanonniers en 11 handlangers gewerkt: op de courtine III—IV communicatiegangen achter de mortierbeddingen gemaakt. — Op de regterface van bastion III een kanon op vestingaffuit uit de linkerface verplaatst op de regter, en in deszelfs plaats 1 kanon van 18 pond op vestingaffuit, hetwelk links daarnevens stond, gesteld.

Laboratorium en magazijnwerk, luitenant König; 30 geladen bommen van 12 duim (Fransch) gestapeld; in het magazijn courtine I—V, 300 handgranaten. — Buizen afgekapt, en *roche à feu* gebroken; hiertoe 1 sergeantmajoor-vuurwerker, 1 korporaal en 16 kanonniers. — Kogels in de werken gebragt, tot 300 stuks bij elken vuurmond; nu afgeloopen; hiertoe 1 onderofficier en 20 kanonniers en handlangers. 1 officier, 1 onderofficier, 2 korporaals en 40 kanonniers, schanskorven gemaakt.

Rations 222, voor een gelijk aantal werkers, de dubbele aflossende ploegen medegerekend."

Journaal van den 22en November:

„Piket, kapitein Schutter. In den loop van den dag

niets bijzonders bespeurd. Fransche soldaten vertoonen zich overal in de nabijheid, hetgeen doet zien dat het daar vol ligt. De Belgische schildwachten hadden — zoo mij de plaatscommandant vertelde — aan de onzen heden verteld, dat er 30 tot 40 op de dorpen in één huis ingekwartierd waren; dat in sommige huizen Belgen en Franschen onder-een lagen; dat ze nog niet wisten, wanneer ze zouden afgelost worden, doch dit spoedig verwachtten. In de stad was alles stil, en onze vaart nog niet belemmerd geweest.

Ten 11 uur, zevende zitting van den raad.

De majoor Voet stelt voor, het ravelijn III—IV en de inspringende wapenplaats links van dezelve, zoo mogelijk, nog te fraiseren en palissaderen, om dat werk, bij invallende vorst, tegen bestorming te verzekeren. De majoor Van der Wijck zegt, dat dit te laat is, doch dat hij de palissaden daartoe zal aanvragen; waartoe hij geautoriseerd wordt.

De majoor Van der Wijck geeft verslag van zijne, sedert eenige dagen verrigte werkzaamheden, en hetgeen hij, opvolgend, nog te verrigten denkt.

De kolonel Koopman brengt ter tafel eene memorie, wegens den zwakken toestand der positie aan den overkant der Schelde, om zich eventueel vrij te waren, als deze verloren gaat. In dit stuk komt voor, dat er op Burght slechts 2 kanons zijn, en geene embrasuren op het buitenland zijn ingesneden enz. — Ik merk aan, dat ZEd. als commandant bevelen kan als hij nog meer schietgaten wenscht ingesneden te hebben; en zoo hij meer geschut daar noodig acht, daartoe slechts opgave heeft te doen. ZEd. zegt, geenszins meer geschut te vragen, wijl hij, hetgeen er reeds in is, als verloren acht; en wegens de schietgaten niets kan bevelen. Ik herinner, dat ZEd. nog onlangs al de stukken op het Vlaamsche hoofd heeft laten verplaatsen; en overigens alles wat er geschied is, met

zijne voorkennis is verrigt; met hem is overlegd, dat er 100 schoten bij elken vuurmond zouden zijn enz. enz. ZEd. verklaart, in het minste geene aanmerkingen op de artillerie-uitrusting te willen maken; dat hij die overvloedig acht, in den toestand waarin die werken zijn; en slechts maar in verband tot het geheel daarvan gesproken heeft, en gaarne te willen terugnemen uit dat stuk, hetgeen slechts den schijn van blaam ten dezen opzigte kon hebben.

Met den majoor Van der Wijck worden door ZEd. eenige discussies geëntameerd; eindelijk zegt de kolonel, dat hij het ingeleverde stuk ons mede geeft om, na lektuur, hem opmerkzaam te maken, als hij ergens gedwaald of iets gezegd heeft, wat als blaam kan worden aangezien.

Ik had reeds vroeger aangeduid, dat die memorie, als aan Z. Exc. den opperbevelhebber gerigt, niet dan op last van dezen in overweging kon worden genomen.

De kolonel Koopman geeft verslag, dat de booten achter den dijk bij Burght, tot op.... voet afstands den dijk kunnen naderen; zoo de kanons van 30 pond daar gelost moeten worden, daartoe een bok en balken noodig zijn; en de plaats voorbereid moet worden, gepalissadeerd, een wachtpost behoeft enz.; en dat het debarqueren, natuurlijk, niet kan plaats hebben, als de booten de positie verlaten.

Ik merk aan, hetgeen den bok betreft, deze uit de citadel kan worden verstrekt; en de majoor Van der Wijck neemt op zich het andere daar te stellen.

Reservepiket, kapitein Verschoor. Gewerkt met 1 officier, 1 sergeant en 16 man; aan het opmaken der mortierbatterij der courtine III—IV; het opmaken der binnenbekleeding in de linkerlageflank van bastion IV; het overbrengen van de nog ontbrekende munitie op het ravelijn III—IV (daar zijn 30 schoten per vuurmond, en daar onder 10 met blikkedoozen, en voorts 100 kogels); naar het

fort Kiel nog een ijzeren handmortier. Met 2 officieren, 2 sergeanten en 40 man schanskorven gemaakt.

Laboratorium en magazijnswerk, luitenant König. 20 bommen van 29 duim gevuld, 36 vaten buskruid uit het groote magazijn naar dat der linkerflank bastion III; de artilleriepatroonzakken opgelegd in de galerij van bastion III; (gewerkt 1 sergeantmajoor-vuurwerker, 1 korporaal en 16 kanonniers), 70 bommen van 29 duim uit het kogelpark naar de courtine III—IV; verder gewerkt in het arsenaal waterpoterne bastion III; (met 1 sergeant, 1 korporaal en 10 manschappen).

Afgegeven voor ravelijn III—IV: 10 patronen van 6 pond, 10 patronen van 12 pond; 34 vernagelpennen voor al de buitenposten, in bewaring gesteld van den officier of onderofficier daar op post.

Gezamenlijk aantal werkers, waarvoor jenever ontvangen, 165; waaronder begrepen is de trein, geweermakers, poetsers enz.

De trein heeft binnen gereden."

Die zitting van den raad van defensie van den 22en November, doet duidelijk het gemis aan overeenstemming zien tusschen Koopman en Seelig: ondoordachte, gewaagde uitdrukkingen van den eersten, en de groote naijver, dien de tweede had op alles wat betrekking had tot zijn gezag, moesten hier botsing en twist doen ontstaan.

Journaal van den 22en November:

„Piket, kapitein Van Deventer. Verleden nacht was er veel beweging in den omtrek; de vijand maakte talrijke patrouilles, en er wordt veel gerij op den Mechelschen straatweg gehoord.

In den achtermiddag ten 4 uur, wordt mij door den kapitein plaatsmajoor gemeld, volgens rapport van den officier der wacht aan het kruidhuis, dat de vijand bezig was eene batterij achter het dorp Kiel aan te leggen. Ik

zend den kapitein Van Deventer daarheen, welke mij rapporteert, dat het opgegevene eene troep Fransche militairen was geweest, op 12 à 1400 pas afstands voor bastion II achter en op eene hoogte zich ophoudende, en geenerlei werk daar te ontdekken was.

Ik begeef mij met de vier kapiteins den wal rond, om het voordeeligst emplacement uit te kiezen voor de geblindeerde mortierbatterij, morgen op de courtine II—III te beginnen; wij kiezen daartoe het midden, even regts van de Hulppoort. Voorts wijs ik die heeren aan, waar, later, op al de courtines doelmatigst geschut zal te plaatsen zijn, als de vijand zijne conter- en bresbatterijen zal willen opwerpen. — Den majoor Van der Wijck wijs ik aan, het emplacement der mortierbatterij voornoemd.

Ten 11 uur, achtste zitting van den raad.

Er wordt gesproken over de gisteren door den heer kolonel Koopman ingediende memorie, waarop door mij en inzonderheid door den majoor Van der Wijck aanmerkingen worden gemaakt. Men besluit dat, vermits dat stuk aan den heer generaal-opperbevelhebber gerigt is, daarover niet verder te handelen.

Ik stel voor, in overweging te nemen den toestand der posten aan den overkant der Schelde gelegen; en te onderzoeken, wat tot derzelver versterking en voorziening, inzonderheid wat de artillerie betreft, nog kan gedaan worden. Dit voorstel geeft aanleiding tot breedvoerige woordenwisseling. De raad besluit eindelijk, dat in de tegenwoordige omstandigheden vooreerst aan die positie niets meer gedaan kan worden dan hetgeen reeds bepaald is; en dat het geschut, daar voorhanden, niet behoort te worden vermeerderd.

De generaal Favauge stelt voor, de defensie-raad niet dagelijks te houden, maar slechts dan, wanneer de opperbevelhebber dit noodig acht, of wel een der leden dit vraagt. Op mijne aanmerking, dat, zoo de voorschriften

eene dagelijksche vergadering bepalen, daarvan niet mag worden afgeweken, wordt dit punt, tot latere beslissing, door den opperbevelhebber uitgesteld.

Ten 7 uur des avonds begeef ik mij naar den generaal, waar ik de journalen vind. In het *Journal de Commerce* wordt opgegeven, de zamenstelling van de defensie-raad, met de namen van al de leden; voorts de dagorder des generaals van den....; verder, opgave van het Fransche belegeringskorps, maarschalk Gérard, generaals Neigre en Haxo; vermeldt dat men druk bezig is schanskorven en fachinen te maken, en alles tot de belegering voorbereidt; dat daaraan nog iets ontbreekt, doch dat de opeisching waarschijnlijk den volgenden dag (23 November) geschieden zou.

Van den majoor Van der Wijck, en later ook verneem ik van den generaal, dat de ringkade van Liefkenshoek gisteren op twee plaatsen door de onzen doorgestoken is; 5 Fransche kavaleristen daarop toegesneld zijn; men op deze een blikkendoosschot gelost heeft, twee er van gedood en de overigen gevlugt zijn, alsmede ook een detachement infanterie dat opkwam. Ik meende Z. Exc. over het heden in den krijgsraad verhandelde te spreken, doch vond daartoe geene gelegenheid.

Reservepiket, kapitein Schutter. Gewerkt met 2 officieren, 2 onderofficieren, 3 korporaals en 34 man; bastion II, regterflank van het reduit, onder de nieuwgebouwde blindering, 3 beddingen tot belegeringsaffuiten gelegd, het emplacement daarvoor opgehoogd en van het derde schietgat de opening van binnen begonnen. Bastion III, het derde schietgat in de linker reduitsflank en in de lage flank aan de buitenzijde gemarqueerd. Bastion I, hetzelfde in de regter reduitsflank en in de lage flank.

1 officier, 2 sergeanten en 40 kanonniers, schanskorven gemaakt.

Op al de posten de munitie nagezien, gelucht, en daarvan nieuwe lijsten beginnen op te maken.

Laboratorium en werkplaatsen, luitenant König. Laboratorium; de uitgegeven patronen weder aangemaakt, 10 à 12 pond en 10 à 6 pond. Bommen van 29 duim gevuld met *roche a feu* gemerkt B; en 280...." (een onleesbaar woord) „à 6 pond. — Magazijnwerk; de kisten met geweren uit de loods geborgen in bastion III. — Rigtbaken voor mortieren aangemaakt.

Totaal heden gewerkt 193.

De trein heeft binnen gereden."

Toen ter tijd werd Seelig bedreigd door een der grootste tegenspoeden, die een officier, bij het ophandenzijn van vijandelijkheden, kunnen treffen; hij werd ziek. Gelukkig dat die ziekte maar kort aanhield en hem reeds bij het begin van het beleg weer verliet; anders had mogelijk ook hem die blaam getroffen, die zeer dikwijls — hoe onbillijk dan ook — een officier treft, die door ziekte verhinderd wordt de krijgsverrichtingen zijner wapenbroeders bij te wonen. Nu heeft die ziekte van Seelig geen ander gevolg gehad, dan het verschijnen op de citadel van den kapitein der artillerie Van Rappard, die anders, denkelijk, daar niet zou zijn verschenen.

Journaal van den 24en November:

Piket, kapitein Van Ostee. Gisteren in den laten avond werd ik door eene hevige koorts overvallen, die mij naar bed dreef; en heden morgen bevond ik mij zeer ziek, eene zwelling in het aangezicht en het linkeroog digtgezwollen, keelontsteking en geweldige lendepijn; waartoe mij geneeskundige hulp wordt toegediend.

De raad houdt zijne negende zitting, waarbij ik niet present ben. Ik hoor later dat er niets in behandeld is, en men slechts eene bijeenkomst heeft gehouden.

Gedurende de afgeloopen 24 uren niets voorgevallen.

De genie is voortgegaan met het blinderen van 2 mortieren op de courtine." (Welke?).

„Reservepiket, kapitein Van Deventer. Van des morgens 7 tot 's achtermiddags 4 uur gewerkt. Met 1 officier, 1 onderofficier, 1 korporaal en 4 kanonniers en 8 handlangers op de regterflankreduit bastion II, eene bedding voor belegeringskanon gelegd; twee binnendosseringen met planken bekleed en een dito tot aan het kniestuk bekleed.

Met 1 officier, 2 onderofficieren en 40 man 20 schanskorven gemaakt.

De luitenant König heeft gewerkt: den ingang van het magazijn boven de waterpoterne III geblindeerd; laboratorium 155 handgranaten gevuld, — idem bommen met *roche-a-feu*, 4 tonnen buskruid overgebragt naar het magazijn courtine III—IV; 180 papieren patroonzakken à 6 pond aangemaakt."

Journaal van den 25en November:

„Heden morgen was niets nieuws in den omtrek te zien. In den laten avond bespeurde men eenige werkzaamheden bij de caponnière in de keel van het fort Montebello, bij fakkellicht.

De genie ging heden voort met het maken eener blindering op de courtine II—III; het bonnetteren van een gedeelte der linkerface en het maken van traversen daarop, van het ravelijn III—IV; alsmede begonnen dit ravelijn te fraiseren.

De raad houdt heden zijne tiende zitting (waarin ik, wegens ziekte, niet kan verschijnen). De majoor Van der Wijck stelt voor, op het bepaalde wegens de defensie van het Vlaamsche hoofd terug te komen, en bij de veronderstelling dat welligt die positie buiten den strijd blijft, dezelve dan van achteren door eene borstwering te sluiten, kelders te blinderen om een gedeelte van het garnizoen tegen een bombardement te dekken enz. Wordt besloten

dit werk te doen plaats hebben als, hetgeen nu reeds begonnen is, voltooid zal zijn en er dan nog gelegenheid toe is; beginnende met het bomvrij maken der kelders," (bij die woorden, „dat welligt die positie buiten den strijd blijft", is denkelijk het woordje „niet" vergeten; want, bleef het Vlaamsche hoofd buiten den strijd, wat was het dan noodig daar die werkzaamheden te verrichten?)

„Reservepiket, kapitein Van Ostee. Gewerkt met 1 officier, 1 onderofficier en 7 man. De werkzaamheden in het reduit van bastion II voltooid; op courtine I—II eene bedding opgebroken, en het hout in de loods geborgen.

1 officier, 2 onderofficieren en 40 man schanskorven gemaakt.

Luitenant König gewerkt: aan het opbergen van beddinghout in den smidskelder. Laboratorium, 500 patroonzakken van 6 pond aangemaakt; de bommen en granaten met brandstof gevuld, zigtbaar tot onderscheiding gemerkt enz. — Aantal werkers op heden...."

Journaal van den 26en November:

„Piket, kapitein Schutter. Heden morgen ontdekte men, dat de brug voor de Begijnepoort, van een nieuwe barrière voorzien was (waarschijnlijk de arbeid verleden nacht bij fakkellicht voltooid). Ook heden avond wordt daar weder van 7 tot 9 uur gewerkt, in de tenaille van Montebello.

In den loop van den dag verder niets voorgevallen.

De raad houdt zijne gewone zitting, de elfde, waarin ik niet present kan zijn, wegens nog aanhoudende ongesteldheid. In dezelve geeft de majoor Van der Wijck verslag, hoedanig hij zijne officieren, mineurs en werkers heeft ingedeeld, tot het presteren van dienst bij een aanval; en voorbereidende schikkingen genomen tot geheel of gedeeltelijke versperring der poorten; welk een en ander de raad doelmatig vindt.

Reservepiket, kapitein Verschoor. Met 1 officier, 1 sergeant, 1 korporaal en 24 man, van de regter hooge flank bastion I naar de regter hooge flank bastion II overgebragt, een metalen kanon van 24 pond, op belegeringsaffuit, met 240 kogels, 48 patronen enz.; uit het ravelijn Hoofdpoort naar het kogelpark gebragt 50 granaten van 20 duim; onder de blindering op de courtine II—III, met 1 sergeant en 8 man, eene bedding gelegd tot mortier van 29 duim; met 1 sergeant en 6 man, uit het magazijntje courtine I—II, naar dat van courtine III—IV overgebragt, al het toebehoor tot een mortier van 20 duim; in elk der bastions II, III en IV gebragt 5 lichtkogels van 20 duim, en in bastion II 20 lichtkogels van 13 duim; in het magazijntje der courtine III—IV, 100 spiegelgranaten en 5 spiegels tot mortier van 29 duim." (Ook die geblindeerde batterij op courtine II—III is, in de vroegere opgave, onvermeld gebleven).

„Met 1 officier, 2 onderofficieren, 2 korporaals en 40 man, gemaakt 24 schanskorven.

De luitenant König heeft gewerkt: vervolgd met het opbergen van beddinghout en het stapelen van hetzelve in den smidskelder; laboratorium, 40 bommen van 8 duim gevuld, 300 papieren patroonzakken van 6 pond aangemaakt, en ledige bommen van 12 duim verstapeld."

Journaal van den 27en November:

„Piket, kapitein Van Deventer. Heden morgen ontdekken wij dat de vijand op de brug der Bagijnepoort eene borstwering van schanskorven had gemaakt; in den avond en 's nachts tot 1 uur werd daar weder bij fakkellicht gearbeid.

In den omtrek was niets nieuws waar te nemen.

In den avond, twaalfde zitting van den defensie-raad bij den generaal. (Ik had den plaatscommandant reeds gisteren uitgenoodigd en ook den majoor Van der Wijck, Z. Exc.

den opperbevelhebber te verzoeken, gedurende mijne ongesteldheid den kapitein Schutter daarin te laten zitting nemen, ten einde de zaken artillerie, namens mij, voor te staan). De kapitein Schutter wordt daarin tot momentaneel remplacement van den commandant der artillerie toegelaten.

De majoor Van der Wijck geeft de noodzakelijkheid te kennen, om eene wacht te plaatsen in de wapenplaats ter linkerzijde van het ravelijn voor de Hulppoort, ter surveillering van den beer gelegen in de kapitale gracht tusschen I en II. Den commandant wordt opgedragen dit te doen effectueren.

De generaal Favauge geeft de noodzakelijkheid aan, om de gracht van de linkerface van het ravelijn Hoofdpoort door te graven en alsdan aldaar eene losse brug te leggen.

De opinie van den commandant der genie daarover gevraagd zijnde, geeft deze te kennen, dat die operatie aan moeijelijkheden onderhevig is, en geeft in overweging om tot meerdere defensie aldaar nog eene nieuwe afsluiting te plaatsen; waartoe wordt besloten.

Reservepiket, kapitein Schutter. Met 3 officieren, 1 onderofficier, 2 korporaals en 28 man; een mortier van 29 duim met stoel en laadgereedschap van courtine I—II naar de courtine II—III overgebragt en onder de blindering aldaar geplaatst; de munitiën op de verschillende batterijen geverifieerd.

Met 1 officier, 2 onderofficieren en 40 man 15 fachinen en 5 schanskorven gemaakt.

De luitenant König heeft gewerkt: vervolgd het opbergen van goederen in den kelder; laboratorium *roche-a-feu* gebroken, buizen voor hand- en spiegelgranaten afgeraspt en pas gemaakt; 200 patroonzakken tot kanon van 6 pond in den kelder geplakt.

Heden uit het magazijn van Dordrecht ontvangen 200 stormzeissen, door de genie (?) aangevraagd.

De timmerlieden hebben nog kernringen gemaakt, nog blinden voor de schietgaten, en de smids kruidmaten."

Journaal van 28 November:

„Piket, kapitein Van Ostee. De vijand verleden nacht, even als gisteren, bij fakkellicht aan en bij de brug der Bagijnepoort weder gewerkt.

Ten 2 uur in den achtermiddag zag men vijf wagens, vier elk bespannen met 4 paarden en geladen met ribben, de vijfde was een mortierwagen, geladen met een mortier en bespannen met 8 paarden, de laan regt tegenover de linkerface van het ravelijn Hulppoort afrijden!!

De raad houdt in den avond zijne dertiende zitting, waarin niets wordt behandeld tot de defensie betrekkelijk (Schutter daarbij voor mij present).

Reservepiket, kapitein Van Deventer. Met 3 officieren, 2 onderofficieren en 24 man gewerkt: munitiën op de batterijen gebragt; beddinghout geborgen, 200 kogels van 18 pond naar Kiel gebragt en de munitie geverifiëerd.

1 officier, 2 onderofficieren, 2 korporaals en 40 man in bastion IV regterflank twee halve kasten van een schietgat gemaakt.

2 officieren, 2 onderofficieren en 40 man 36 fachinen gemaakt.

Luitenant König: goederen verstapeld en schoongemaakt; 1 sergeant, 1 korporaal en 12 kanonniers. Laboratorium, 1 vuurwerker en 16 kanonniers; als gisteren, en 220 papieren patroonzakken gemaakt. Winkel, 8 timmerlieden; voeten aan de schietgatblinden in bastion III, kernringen en kruiwagens; 2 smids kruidmaatjes vervaardigd."

Journaal van den 29en November (eerste nacht van het beleg):

„Piket, kapitein Verschoor. Verleden nacht de Belgen weder bij de Bagijnepoort werkzaam geweest; anders was niets bijzonders bespeurd.

De defensie-raad houdt in den avond zijne gewone zitting (de veertiende), waarin wederom niets wordt behandeld (Schutter voor mij daarbij tegenwoordig).

Reservepiket, kapitein Van Osteo. Met 1 officier, 2 onderofficieren, 2 korporaals en 40 man in bastion IV den arbeid voltooid. Met 1 officier, 2 onderofficieren en 40 man 46 fachinen gemaakt.

Luitenant König. 8 timmerlieden, als gisteren; smids, idem. Laboratorium, 1 vuurwerker, 1 sergeant en 16 kanonniers 230 patroonzakken geplakt; blikkendoozen verstapeld."

Ziedaar, wat in Seelig's journaal het beginnen van het beleg voorafgaat. Wat nu volgt, betreft het verhaal van die belegering. Bij het lezen van het reeds vermelde doen zich twee aanmerkingen van zelve voor.

De eerste geldt de gedurige verplaatsing van vuurmonden der artillerie; verschillende omstandigheden verklaren die verplaatsingen. Toen de raad van defensie eenmaal daar was en ook over de wapening der citadel een oordeel uitbracht, moest die wapening natuurlijk wel soms aan eenige wijziging onderhevig zijn. Voortdurend werd aan de werken der citadel gearbeid, en met name werden er geblindeerde geschutstellingen gemaakt; naarmate die er kwamen, werden die ook gebruikt, en vandaar dat de wapening dan weêr eenige verandering onderging. En eindelijk is het zeer natuurlijk, dat de inzichten van den bevelhebber der artillerie niet altijd dezelfde zijn gebleven, en dat hij, bij nadere overweging begrijpende, dat deze of gene plaatsing van dezen of genen vuurmond meer voordeelen opleverde, tot die voordeeliger plaatsing is overgegaan. Vooral is die verandering van inzichten zeer be-

grijpelijk bij de geheele onzekerheid, waarin men tot aan het openen der loopgraven verkeerde, in de wijze waarop de citadel zou worden aangevallen en in de keuze van het front van aanval door den vijand. Het schijnt wel, dat de meening bestaan heeft dat bastion III hoofdzakelijk tot doel van 's vijands aanval zou gestrekt hebben, en niet bastion II, waarop die aanval werkelijk heeft plaats gehad.

De tweede aanmerking betreft het groote nadeel, in de verdediging der citadel te weeg gebracht doordat men den belegeraar zoo ongehinderd en ongemoeid alle toebereidselen tot dat beleg liet maken. De opperbevelhebber schijnt gedacht te hebben: zoolang de vijand geen schot op de citadel doet mag ik ook geen schot op hem doen; en ik moet dus rustig en lijdelijk het oogenblik afwachten, waarop het hem behagen zal te verklaren, dat de vijandelijkheden zullen beginnen. Men laat dus in het gezicht en binnen het bereik van het vuur der citadel den vijand werken aan barrières, aan borstweringen; men laat wagens, zwaar beladen met bestanddeelen voor den batterijbouw, zelfs een wagen met een mortier doodbedaard langs de werken der citadel heenrijden en men doet niets daartegen! Wie weet, of men die wagens niet door de citadel had laten rijden, wanneer de Franschen dit verzocht hadden! Het is onnoodig om er bij te voegen, dat door die onbegrijpelijke lijdelijkheid aan den belegeraar veel moeite en veel verlies is bespaard.

---

aan
arop
het
: de
tot
niet
ad.
de
nen
be-
ver
ot
n;
h-
le
e-
n
t

